ДЖЕЙМС ОЛДРЩЖ

НЕБЕЗПЕЧНА ГРА

Роман

Переклав з англійської Павло Шарандак

ЧАСТИНА ПЕРША

Розділ перший

Спершу я почав писати історію Руперта Ройса в традиційній формі, з хронологічною послідовністю подій, маючи намір показати, що сталося за той недовгий час, протягом якого я так близько його знав.

Та це не виправдало себе. Руперт поставав блідою тінню. Джо (Його дружина) — нерозумним створінням, і лише такі особи, як Фредді (його двоюрідний брат), здавалися вдалими персонажами в усій цій історії. Отже, виходило все навпаки, і через те я мусив переписати свій твір наново, в іншій формі. А це таки чимала морока, бо.дуже важко показати, що відбувається з людиною, коли вона проходить через незвичайну crise de conscience яка змінює все її життя. Я не надаю цьому вислову особливої ваги, а просто вживаю найвідповідніший термін, якого бракує в англійській мові.

Вирішивши написати про все так, як бачив, я хотів узяти за взірець оповідача Ніка Карравея, якого Скотт Фіцдже-ральд вивів у "Великому Гетсбі". Але я не Карравей з американського Середнього Заходу, а Руперт Ройс, певна річ, аж ніяк не Джей Гетсбі (мені смішно про це й подумати). І все ж, читаючи, як

Карравей розповідає в "Гетсбі" про своє власне життя, я відчуваю якусь дивовижну спорідненість з ним. "Ми поринулп в зимову ніч; за вікном вагона розгулявся справжній сніговій, наш сніговій, і тремтливі сніжинки билися в шибку, і тьмяні вогні маленьких вісконсінських станцій, пролітали повз нас,— та от у повітрі війнуло пронизливим холодом. Повертаючись після вечері через холодні тамбури, ми вдихали його на повні груди і на якусь дивовижну часинку невимовно гостро усвідомили свою невіддільність від цього краю. Це мій рідний Середній Захід — і немовби знову повернулися бентежні поїзди моєї юності, і вуличні ліхтарі, і дзенькіт дзвіночків у морозяній темряві..."

1 Тут: душевну кризу (франц.), 5

Читаючи ці рядки, я всім своїм єством відчуваю, що хотів сказати автор, і мені аж перехоплює віддих. І хоч я не англієць, а австралієць і мій Середній Захід ніколи не бачяв жодної сніжинки, проте приклад Фіцджеральда спокушав й мене зважитись на такі злети думки і я сподіваюся, що теж можу пояснити, як я зріднився з іншою країною і яким беззастережним англійцем був Руперт Ройс.

І ось уже переді мйою постає проблема: як мені самому лишитися поза межами цієї історії, що фактично не моя, а Руперта Ройса? Цілковито досягти цього неможливо, бо про більшість тих подій я дізнався від самого Руперта чи від Джо. Мене пов'язали з ними обома дуже близькі стосунки, та й не тільки з ними, а майже з усіма, хто був причетний до того, що сталося. Задушевність, що виникла між нами, хоч я і австралієць, не повинна дивувати: часом англійці з більшою охотою звіряють свою англійську душу австралійцеві, аніж хоч на мить дадуть зазирнути в неї комусь із своїх земляків. Звичайно, я теж цінував дружбу, яку БОНИ виявляли до мене, і не зловживав нею. Та все-таки я побоююсь, що, змальовуючи Ройса й показуючи його так, як бачив сам, я подекуди збиваюся

з безстороннього тону й даю волю почуттям. Тому я постараюсь якомога стримувати себе, хоч іноді англійці аж надто мене дратують; отож я сумніваюся, що мені вдасться зовсім уникнути суб'єктивних оцінок і особистих упереджень.

До того ж є ще одна проблема — політика. Щодо політики —я маю — чи принаймні мав — дуже певні, хоч, може, й дещо цинічні погляди. Ідеології та "ізми" ніколи не лякали мене так, як вони, з усього судячи, лякали Руперта, коли він був у моїх літах (мені двадцять вісім — волею випадку майже стільки ж, як Нікові Карравею у "Великому Гетсбі"). Але, можливо, тут просто дається взнаки різниця між нашими поколіннями.

Труднощі з політичним боком справи полягають у тому, що я краще обізнаний з політикою, ніж Руперт, хоч він ставиться до неї куди поважніше, та й набагато старший за мене. Те, що з ним сталося, було, по суті, наслідком майже наївного бажання знайти ідеальне розв'язання світових проблем,— тому він і вскочив у таку халепу з адміралом Ліллом ї з отією росіянкою, Ніною Водоп'явовою, тому вони з Джо й опинилися зрештою на грані жахливої катастрофи.

Бідолашна Джо! Вродлива, чесна, але нещадна дб себе і не оцінена як слід Рупертом. Бідолашний Руперт — сліпий і затятий, хоробрий Ьскромнрй і до того ж надзвичайно гордий. Щодо мене, то я, як і Руперт, належу до роду Рой-сів, але Руперт народився багітий, а я — без гроша за душею; отож у сімнадцять років я подався в море й плавав на вітрильниках, що добували п^рли (такі й досі є в Кораловому морі), на танкерах, барвах, рейсових суднах, драгах, океанських буксирах, а колись мав навіть і власне двощоглове суденце, проте незабаром позбувся його, бо длавати на малих суденцях (коли робити це не для розваги) надто ризиковано.

Та я ніколи не втрачав надії, дарма що плавав на стількох суднах і не раз наражався на небезпеку. Я завжди мав перед собою певну мету, і, так само, як Конрад і Джек Лондон, капітан Маріет і Стівенсон, вважав досвід суто матеріальною цінністю: я нагромаджував його, щоб згодом викласти все те на папері.

Отож дивно, що, вперше пробуючи писати, я не згадую своїх морських пригод, а зображую багатого англійця, героя, тимчасового шпигуна, зразкового чоловіка й батька, що був дуже засмучений тим становищем, в якому опинився він сам та й взагалі весь світ, і майже всупереч здоровому глузду1 намагався знайти якусь раду. Я починаю з Руперта, певне, тому, що це для мене легше, що гісе іще свіже в моїй пам'яті й що, незважаючи на свій модний, хоча й цілком виправданий, юнацький скептицизм, я несподівано для себе багато чого навчився, спостерігаючи, як дозріла людина шукає сенсу життя.

Розділ другий

Руперт почав працювати у Ройсів майже одночасно зі мною. І хоч мені й подобається уявляти, ніби я з'явився в будинку ройсівської компанії, як Мартін Ідей т-з матроським речовим мішком і в грубому бушлаті,— та насправді я прийшов туди в дорогому синьому костюмі, бо мені потрібна була робота. Я мав намір скласти трохи грошей, щоб прожити на них років зо три, а до того ж хотів набути досвіду. Так я переконував самого себе, хоч добре знав, що навряд чи встояв би перед спокусою, коли б трапилась якась краща нагода.

Фредді Ройс зацікавився мною — своїм далеким родичем з Австралії і повіз мене до себе додому повечеряти з його дружиною Пеггі та племінницею Пені — дев'ятнадцятирічною дівчиною, що згодом завдала.: мені чимало прикрощів. Ми розмовляли про всяку всячину аж до другої години ночі, і

Фредді вирішив, що вже з наступного дня я працюватиму у його відділі фірми "Ройс";

Фредді шукав тоді свіжих заповзятливих людей, яким міг би довіряти, людей, за його власними словами, здібних і досвідчених ^не в справах, а в житті, тайих, сказав він відверто, що прагнуть трощити дощенту старі методи. Фредді мав намір докорінно змінити все в родинній суднобудівній фірмі, отож Руперт — один із старших Ройсів — і я, представник молодшого покоління, мали стати провісниками нової доби в історії ройсівської компанії й узяти в свої руки кермо оновленого підприємства. Тепер мені смішно про це згадувати, але мушу признатися, що тоді я не сміявся, так само як і Руперт, що пристав до діла, маючи власну мету.

Насправді початок цих подій аж ніяк не збігається в часі з першою появою Руперта у фірмі "Ройс", але я розкажу про них в такий спосіб, бо для мене все почалося саме з цього. Більшість з того, про що піде мова далі, стало мені відоме згодом, коли я ближче познайомився з Рупертом і нас уже єднала спільна робота, а надто отой Рупертів план продажу росіянам ройсівських суден в обмін на їхню нафту.

Одного ранку, десь близько одинадцятої, Фредді привів його до мене й сказав:

— Ну от, Джеку. Я ж казав вам-— щось та нагодиться. Це Руперт, один з ^ваших кузенів, дядьків чи щось таке. Він — найславнозвісніший у родині, має деякі плани, і ви 8можете йому стати в пригоді. Познайомтесь, він розкаже вам, що й до чого.

Ми приязно глянули один на одного, хоча він, як на мою австралійську мірку, спершу видався мені холоднуватим. Але це

враження скоро розвіялось. Я зрозумів, що він просто сором'язливий, хоча й була в ньому якась підсвідома гордовитість, котра, проте, часто навіть приваблювала, бо я ніколи не бачив, щоб він виказував її в поводженні з людьми. Ця гордовитість виявлялася хіба що в його ставленні до речей і обставин. Він завжди наближався до зачинених дверей так, наче думав пройти просто крізь них, і лпше потім, немовби доміркувавши, відчиняв двері. Своє дуже дороге пальто й сірий фланелевий костюм носив недбало, комір пальта завжди був наполовину відкочений — чисто випадково, а не навмисне,— а краватка пов'язана косо. Різко окреслене мармурбво-біле обличчя й кощавий ніс надавали йому неприступного вигляду, але голубі очі були лагідні, зичливі та жваві, І здавалося, ніби вони навіть слухають,'а не просто споглядають вас. Його русяве волосся було сухе й дуже чисте, та й весь він виглядав чистим, завжди напрочуд чистим, хоча й нерідко був неуважливий.

Сидячи на краєчку письмового столу й застромивши руки в кишені пальта, він запитав мене, в який спосіб я належу до Ройсів (як і решта членів родини, він ніколи про мене не чув). Я розповів йому, як перед тим і Фредді, що мій дід Ройс приїхав до Австралії вже в похилому віці, посварившися з родичами ("не діставши ані гроша спадщини"), і в сімдесят п'ять років одружився з двадцятиодноріч-ною австралійкою, яка народила йому сина — мого батька. Старший Ройс помер, коли моєму батькові було вісім років. Ті невеликі гроші, що лишилися після нього, моя австралійська бабуся вклала в місцеву газету в Моллі, що в штаті Вікторія, і сама була її видавцем, аж поки збанкрутувала під час депресії. Мій батько, тоді ще зовсім молодий, покинув своє рідне глухе містечко й подався до Мельбурна, де став постачальником плавучих рефрижераторів у порту. Він одружився з фермерською дочкою, що під час депресії теж"приїхала в пошуках роботи до Мельбурна. Я народився вже тоді, як депресія спадала, а коли мій батько

помер від білокрів'я, мені минуло вісім — так само, як і йому на час дідової смерті.

.— Моя мати добре знає весь ройсівський родовід,— зауважив Руперт, вислухавши мене,— але б'юсь об заклад, що про цих Ройсів їй нічого не відомо. Чому ж ваш батько ніколи не спробував відновити зв'язки зі своїми родичами в Англії?

— Треба стати на місце мого батька, щоб це зрозуміти,— відказав я.— Він ніколи не знав жодного з вас, але ненавидів усіх.

Руперт засміявся й промовив:

— З вигляду ви справжній австралієць, але де ж^ ваш акцент?

— Все є, не турбуйтеся,— відповів я трохи ображено. Він зиркнув на мене, але далі зачіпати не став. Та

й взагалі ніколи не піддражнював мене і не говорив зі мною тим розв'язним тоном, яким англійці часом звертаються до австралійців: отож і я ніколи не дозволяв собі ніяких грубощів щодо нього. Він завжди був дуже делікатний, хоч, дивлячись на нього, можна було повірити, що він вдужав би тягти якогось хворого росіянина добру сотню миль по полярній кризі й не звалитися з ніг.

Він і справді таке зробив, і саме цей вчинок Круто повернув усе його життя: до нього почали ставитись як до героя, і то цілком заслужено,— адже він буквально видерся з ла-бетів смерті, витягши з собою і росіянина. Навіть Джо, його дружина, втратила будь-яку надію, коли все свідчило про те, що він або загинув у розбитому лГтаку, або пропав безвісти в північних

льодах. А він цілу полярну зиму прожив у фюзеляжі розбитого літака, доглядаючи паралізованого російського пілота на прізвище Водоп'янов, а потім мадоке два місяці тягнув його на саморобних санчатах.

Пригадую, цоли він чудом урятувався й навколо нього вчинилося стільки галасу (якого він терпіти не міг і намагався всіляко уникати), я ще подумав: от би мені познайомитися з цим чоловіком,— і дуже радів, що він З родини Ройсів.

Мушу сказати, що коли я вперше його побачив, він цілком відповідав моїм уявленням, хіба що виглядав скоріше впертим, ніж дужим. То було моє перше і найбільш тривке враження про нього: затята на своєму людина, яку нелегко в чомусь переконати,— і це враження виявиЛосЯ правильним.

Врятувавши росіянина, Руперт сам зазнав непередбачених вногод. Американці затримували росіянина в Туле під тим приводом, ніби він ще надто слабий для подорожі, а насправді як своєрідного в'язня служби безпеки; і, зчинивши увесь отой галас за його звільнення, Руперт чи то сам залиіпив свою роботу у військово-морському метеорологічному управлінні, чи то втратив її. З Рупертової поведінки завжди було важко зрозуміти, чого він позбувався сам, а чого його позбавляли, бо, коли треба, він ладен був покинуту що завгодно, хоч про його дружину Джо я б не зважився твердити цього.

Мушу сказати, що Руперт уже багато чого позбувся. На час своєї пригоди в Арктиці він не був багатий, бо за п'ятнадцять років перед тим відмовився від усіх своїх акцій у ройсівськбму підприємстві (вартість їх сягала двохсот п'ятдесяти тисяч фунтів). Руперт віддав їх своїй матері, що мала вп'ятеро більше, бо гадав, що ройсівські прибутки здобуваються печесног і йому краще жити без них. Отакого коника викинув цей чоловік, і ніхто не міг переконати його: ні Джо, що гостро сперечалася з

ним, ані його мати, яку Руперт дуже любив, але рідко коли слухався.

До того ж він мав надзвичайну повагу до праці — до будь-якої праці. Можливо, то була своєрідна реакція на батькову нехіть до неї, але Руперт рішуче постановив собі жити тількп власною працею! — саме це й спонукало його віддати всі свої гроші матері їй піти працювати в метеорологічне управління. Та досить було тієї історії, і він лишився без діла, бо не мав досвіду роботи,— я кажу про ту інженерну чи наукову роботу, яка його приваблювала. Отож Руперт і погодився поїхати до Росії за дорученням спеціального відділу адміралтейства, який очолював близький друг родини, адмірал Дж. Б. Лілл, що любив видавати себе за другого батька Рупертові, хоч сам Руперт завжди сердито заперечував це. Руперт їхав до Росії на запрошення росіян; ті мали присвоїти йому звання Героя Радянського Союзу за те, що він урятував їхнього льотчика. Для Лілла це була дуже зручна нагода використати Руперта як таємного агента, і той погодився. Мене завжди дивувало, як він міг ПОГОДИТИСЬ на таке; я не розумію цього й досі.

Коли Фредді вперше звів нас докупи (це сталося за кілька тижнів після того, як Руперт приїхав з Москви), Руперт мав такий самовпевнений та безтурботний вигляд, що тепер, згадуючи про це, я не можу не захоплювались цією рисою його суто англійської вдачі.— адже він і тоді вже мав досить серйозні неприємності.

Перебуваючи в Росії, Руперт змінив свої наміри. Кожен, хто їде до Росії з однією думкою, повертається звідти з іншою. На мій погляд, Руперт, хоч і був чесний, поїхав туди з брудними намірами, ще й тим бруднішими, що його запрошено в гості. Одначе він, як видно, не був надто упереджений і, хоча Джо там одразу не сподобалось, з невідомих причин прихилився душею до Росії.

Однією з тих невідомих причиа була російська жінка на ім'я Ніна Водоп'янова, дружина врятованого льотчика. Ніна Водоп'янова так вплинула на Руперта, що він зрікся завдання, яке виконував для Лілла, і намагався якось спокутувати своє дворушництво.

— Росіяни добре знали, що я роблю,— сказав він мені, коли через півроку ми летіли над Росією до Китаю,— а проте відпустили мене додому.

— Чому? — підозріливо запитав я.— Тільки тому, що захоплювалися вашим подвигом?

— Ні,— відказав Руперт.— Тому що в них навдивовижу розвинепе чуття міри.

Звичайно, то була неабияка великодушність — дозволити йому виїхати. Але зв'язок Руперта з НіноюВодоп'яновонУ і його подальша відмова давати будь-яку інформацію адміралові Ліллу й навіть зважати на свій "обов'язок" так налякали Лілла та його начальство, аж вони вирішили, що Руперта там "обробили", що він не встояв і, можливо, нехай і незумисне, зрадив двох англійських студентів, один з яких був його зв'язковим, .і експерта по косметичних товарах,— усіх їх заарештували в Москві одразу ж після Рупертового від'їзду.

За день перед тим, як я познайомився з Рупертом у рой-сівській фірмі, його викликав до себе адмірал Лілл, і, мабуть, саме з цього й починається вся ця історія — з розмови між ним і Ліллом у будинку в Грін-Парку, який справляв таке велике враження на кожного, хто в ньому побував.

Я знаю цей будинок, бо згодом і сам був туди запрошений, щоб відповісти на "конфіденційні" Ліллові запитання щодо

Руперта — "для його ж таки добра, ви розумієте". Оця риса чи не найдужче.дякає мене в англійцях — таємна поліція під такою собі джентльменською машкарою. Як на мене, то я б віддав перевагу .навіть гестапо, бо поширені в Англії претензії на благородство, якими маскується навіть насильство і справжнє обличчя влади, вже при найменшому зіткненні з ними пригнічують куди дужче, ніж це уявляє собі більшість недопитливих людей. Коли йдеться про інші країни, ми обурюємося від самої згадки про допити, стеження та інші методи служби безпеки, зате у себе вдома, здається, дуже легко миримося з цим, і мене завжди вражає, коли в нас наважуються виступати проти таємної поліції десь в іншій країні.

Розділ третій

Будинок, в якому працював Лілл, був одним з тих білих особняків георгіанської доби, що примикають взаду до Сент-Джепмського парку і мають такий вигляд, наче вони переживуть усе на світі: будь-які знегоди, навали й революції. ВОНИ — немовби перебільшені втілення так вваної англійської вдачі. Годі й шукати кращого місця для людей, що споглядають світ, маючи на меті лиш одне, одне-єдине: будь-що зберегти англійський лад таким, яким він е і яким нібито був споконвіку, — щоб ніяких тобі збочень, ніяких нових ідей, ніяких змін переконань.

Такими ж, власне, були підвалини аристократичного виховання, що його дістав і сам Руперт; отож, піднімаючись білими сходами до кабінету Лілла, де було повно всіляких набутків шпигунської думкц, він уже тепер мав почувати себе зрадником, що зрікся віри, яку сповідував усе життя. і

Знервовано й очікувально вони обмінялися кількома чемними фразами, в яких Лілл, як звичайно, претендував на роль Рупертового "другого батька".

— А в тебе не такий уже й поганий вигляд,— сказав адмірал, сумирний літній чоловік, під невиразною зовнішністю якого ховалася тверда вдача.

— Я вже давно видужав,— відповів Руперт (у Москві він був захворів).

— Що там з тобою сталося?

— Росіяни гадали, що в мене сухоти.

— Хай бог милує! — вигукнув адмірал.— А ми вже боялись, що вони тебе не відпустять.

Руперт не хотів повертатися, навіть і подумки, до тих останніх кількох днів у Москві, коли лежав хворий, і вважав, що його таки заманили в пастку.

— Ні, вони не мали наміру затримувати мене,— сухо мовив він до адмірала,— здається, навіть раді були, коли я поїхав.

— Цікаво...— сказав адмірал.

В кожному їхньому слові вчувалося граничне напруження, бо обидва розуміли, що попереду в них — головний двобій, і з нетерпінням чекали його. Адмірал чекав, поки ним опанує гнів, Руперт чекав звинувачень. І коли старий таки почав звинувачувати його (як завжди, користуючись своїм правом "другого батька"), Руперт заявив, що його пригоди в Росії Лілла не стосуються.

— Але ж як можна було отак нас підвести! — заперечив адмірал.— Ти не можеш бути таким безвідповідальним.

— О, ще й як можу,— сказав Руперт.— Отож облишмо краще цю тему.

— Я не можу її облишити,— наполягав адмірал.— Те, що ти вчинив, надто небезпечне, щоб заплющити на нього очі.

— А що я, власне, вчинив? І чого це ви раптом так розлютилися?

—• Ти дуже погано цовівся.

— Дурниці...

— Це несерйозна розмова, Руперте.

ч^ — Послухайте,— сердито мовив Руперт.— Вони знали, що я шпигун, і все-таки відпустили мене.

— Чому? Чому вони тебе відпустили? Можеш ти мені пояснити?.. '

— Звідки я знаю? / Адмірал налив у чашки чаю, сів на оббитий ситцем диванчик біля вікна і звернув погляд на парк, на чорні таксі й лімузини на вулиці, на міністерських службовців у котелках і з парасольками, що проходилц доріжками серед квітів і зникали в жовтавому туманному серпанку англійської осені.

— Що зробила з тобою та жінка? — запитав адмірал.— Принаймні це ти повинен мені пояснити.

— Яка жінка?

— Ота росіянка, Ніна Водоп'янова.

— Ви анітрохи не кращі за американців,— сказав Руперт, намагаючись стримувати гнів.— Ті вважали, що Олексій Водоп'янов завербував мене, поки я тяг його по кризі. А тепер, здається, ви уявили, що мене завербувала його дружина, коли ми були разом на Чорному морі.

— А хіба це не так? Вона ж таки явно змінила деякі твої погляди.

— Я сам змінив свої погляди,— сказав Руперт.— І тепер єдине, чого я хочу, це виправити свою помилку. Я не мав права їхати туди шпигувати, коли мене приймали як гостя. То була брудна справа.

— Нині такий час, Руперте, що де там вибирати, брудна справа чи ні. Ти знав це, коли їхав туди.

— А тепер знаю куди більше. Я не шпигун і ніколи не зможу ним бути. Вам неприємне це слово, адмірале, але зрештою все зводиться до цього, скільки б ви не просторікували про спеціальний характер вашого відділу й про спеціальну інформацію, яка вам потрібна.

— Ми не такі, як...

— Це не має значення,— перебив його Руперт.— Є чітка межа того, що можна зробити з вашим способом мислен-*ня. Годі й намагатися сягнути далі. З вашою розвідкою ви здатні лише затятися на своєму. А росіяни навчили мене: треба шукати якогось виходу, і я волію робити саме те.

— В який спосіб? Не можеш же ти вважати їхній шлях виходом із становища.'Ніколи такому не повірю.

— Ні. Я знайду свій власний шлях, власним розумом.

— Це все ота жінка, правда ж? Я знаю, це вона.

Бони сердито засперечались про Водоп^нову. Мені "відома не вся їхня розмова, але,я знаю, що Лілл закликав Руперта до чуття міри, бо він, Мовляв, і сам має неприємності з начальством, яке з усього переконане, що з Рупертом сталося найгірше. '

— Хай собі думають, що хочуть,— відповів Руперт.— Тут я нічого не можу вдіяти, та й, зрештою, мені нема до них діла.

— Тобі не може не бути до них діла,— похмуро сказав йому адмірал.— Тепер ти належиш до нашої системи, отож тебе не тільки вважають за ненадійного, а й практично триматимуть під невсипущим наглядом, аж поки ти не прийдеш до тями.

— Під наглядом? Чому? Яка небезпека в тому, що я змінив свою думку чи навіть відмовився шпигувати для вас?

— Навряд чи в наш час треба це пояснювати, Руперте.

— Авжеж.— Руперт добре знав: цього не треба пояснювати, бо й сам адмірал, і його начальство останнім часом жили в непогамовному, перебільшеному страху перед зрадою когось із їхнього середовища. Історія з Бергессом, Мак-ліном і Філбі дала їм чимало підстав для сумнівів. Коли раніше вони могли сліпо вірцти в непохитність свбїх братів по класу й однодумців, то тепер їх найбільше непокоїла можливість зради "зсередини".

За щі£ обставин Лілловому начальству не лишалося нічого іншого, як вважати, що так воно й сталося з Рупертом. Ні те, що він не мав нічого спільного з Бергессом, Макліном і Філбі; ні те, що замолоду не встрявав до політики та н взагалі не цікавився нею; ні те, що до подорожі в Росію ніколи не мав ніяких зв'язків з росіянами й навіть не намагався щось приховати,— жоден з цих факторів не брався до уваги в тих страшних висновках, які Ліллові "шефи" вивели з його незвичайної поведінки.

Вони зважали на очевидні речі: знайомство з росіянкою Водоп'яновою, його відмову працювати далі на Лілла, арешт трьох агентів (один з яких був зв'язковим), той факт, що росіяни легко відпустили Руперта, хоча й знали, що він шпигував,— оце й був кістяк того пугала, вигадавши яке, Ліллове начальство постановило взяти Руперта під такий суворий контроль, який нагнав би страху на кожну нормальну людину і змусив би її "взятися за розум".

Руперт почав відчувати на собі такі самі утиски й обмеження, які свого часу спричинилися до вигнання й забуття

Бергесса, Макліна та Філбі. Не допомогло й те, що він був 8 родовитої сім'ї, багатий і "наче син" адміралові. Усе переважив страх перед загрозою нової пробоїни в броні отого георгіанського особняка. Рупертові не давали попуску й не збирались відступатись від нього, аж поки він не прийде до тями.

Того дня адмірал відверто виклав йому присуд: його не тільки беруть під постійний нагляд служби безпеки, але й встановлюють суворі обмеження на все, що йому вільно робити. Він не має права виїздити^за кррдон без спеціального дозволу, ні в якому разі не повинен входити в контакт з жодним росіянином чи з Радянським посольством, з комуністами, з організаціями, які мають щось спільне з ними чи підтримують їх,

а також з усякими комітетам^ боротьби за мир. Йому заборонено брати будь-яку участь у політичному житті і працювати в установах, де є секретна документація, включаючи й родинну фірму Ройсів — не тільки тому, що вона виконує великі урядові замовлення, але й тому, що Фредді та старий дядечко Рендолф є членами комітетів стратегічного постачання при уряді й НАТО.

Не знаю, що відповів Руперт Ліллові, вислухавши цю його заяву. Коли я одного разу запитав його про це, він тільки засміявся:

— Сказав, що їздитиму за кордон, коли сам захочу.

Та це був жарт, за яким насправді ховався гнів. Руперт відчував, що вони намагаються прибрати його до рук, і, виходячи з адміральського білого особняка, твердо поклав собі начхати на всі їхні заборони. І отой його план укласти великий контракт з росіянами на будівництво суден, з яким він прийшов до Фредді, власне, й був першим випадом проти адміралових приписів.

Чому він надумав таке вчинити?

— Не кажучи вже про Лілла,— відповів він,— я почуваю себе зобов'язаним зробити що-небудь, аби спокутувати свою злощасну поведінку в Росії.

Так усе й почалося.

Розділ четвертий

Коли Руперт з'явився до фірми "Ройс", щоб запропонувати Фредді свій план продажу суден росіянам, йому довелося

додержати певних правил етикету, пов'язаного з родинною ієрархією. Я; цього уникнув, бо нічого, не знав про їхні порядки, отож і дішов просто до Фредді. Але Руперт з його пунктуальною повагою" до етикету насамперед звернувся до дядька РенДолфа (лорда Беркхемстеда), що як голова правління формально очолював родинну компанію, хоч: насправді терпів поразку в запеклій боротьбі за майбутнє підприємства Ройсів, яку вів із своїм племінником Фредді (директором-розпорядником і його заступником).

Навряд чи варто доскіпуватися, хто там чий дядько, але дядечко Рендолф /оув дядечком Рендолфом для всіх, у тому числі й для мене. Справжнім дядьком він доводився Фредді, бо був братом його батька; Рупертовому батьку він доводився двоюрідним братом, що ж до мого батька, то тут зв'язки були такі далекі, що годі про них і говорити.

Але в родині дядька Рендолфа вважали за найстаршого.

То був дуже дражливий старий, і, як розповідав мені Руперт, передусім Рендолф сказав йому таке:

— Тобі не до душі наше діло. Певно, ти такий самий, як і твій батько, а він був справжнє казна-що.

— Не більше, ніж ви,— відрубав Руперт, знаючи, що піддаватися старому не можна.— Що ж до роботи, то працювати я люблю,— провадив він далі,— а коли й не до душі мені ваше діло, то, певне, тому, що я нічого про нього не знаю.

— Тоді чому ж ти хочеш пристати до нього?

Руперт*подумав: цікаво, чи знає щось Рендолф про адміралові приписи, а коли знає; то що саме,— адже Рендолф і.

Лілл давні друзі. А втім, "друзі" — чи не занадто тепле означення для знайомих Рендолфа: для них треба б було винайти якесь інше слово.

Виказати дядькові Рендолфу справжні причини свого наміру Руперт не міг, отож обмежився ОДНІЄЮ 8 них.

— Коли я думаю брати ройсівські гроші,— сказав він,— то, певне, мушу хоч якось їх відробляти. .

— Немає сенсу працювати, коли тобі не до душі робота,— хрипко й уривчасто мовив Рендолф.

Руперт вдався до дипломатії.

— Дуже небагатьом до душі їхня робота,— зауважив він.

— Мені немає діла до тих "небагатьох",— відрубав дядько Рендолф.— Ти не можеш у нас працювати, коли не любиш цієї роботи.

— То спробую її полюбити,— не вгавав Руперт.

Рендолф скептично подивився на нього й мав на те підстави. Він був здоровий дідуган сімдесяти дев'яти років, від якого завжди злегка пахло парфумами, проте він мав войовничий вигляд і завжди рішуче говорив — казали, тому що замолоду трохи заїкався, але тоді ж таки переборов цю ваду, засвоївши невластивий його класові навальний і стрімкий спосіб розмови. Відтоді Рендолф застосовував його і в діловому житті, і в залицянні та одруженні, і в розведенні коней та биків, і на фермі, і в сироварні, і в спорудженні озер. Дядько Рендолф вважав, що через нестачу поверхових вод уся Англія років за п'ятдесят зовсім висохне, і єдину раду проти цього вбачав у

штучних озерах. Вклавши чималі гроші, він викопав три таких озера на своїх трьох тисячах акрів землі в Уошберні, в Оксфорд-шірі.

— Фірмі "Ройс" не потрібні люди з химерними ідеями,— провадив він далі як міг навальніше.

Та Руперта не так легко було залякати.

— Ви перебільшуєте, дядечку Рендолф,— мовив він.— Мої ідеї не такі вже й химерні. Просто я хочу працювати.

— Бізнес —"це тобі не авантюри,— заявив старий.

— А чому ви гадаєте, що мене ваблять авантюри? — запитав Руперт полегшено, бо вже збагнув, що дядька Рен-долфа турбують тільки його полярні пригоди.— Навіщо ж вірити отим дурницям, які ви читали в газетах про мою подорож до Північного полюса?

— Он як? В такому разі, що ти тямиш у капіталовкладеннях?

— Нічого.

— Так само як і в керівництві підприємством,— саркастично докинув Рендолф.— Адже тобі ніколи не випадало чимось керувати, чи не так?

— Так...

— А як там твоя сім'я? Я вже хтозна-відколи не бачив Джо. Та й дітлахів твоїх не бачив. Які вони в тебе?

— Хлопчик схожий на мене, а дівчинка — на Джо.

Старий занотував щось у своєму записнику на столі червоного дерева. Вони сиділи в старовинному кабінеті вікторіанського стилю один проти одного, мов двоє шахістів у лихому гуморі. Будинок ройсівської компанії стояв навпроти церкви Сент-Мері-Екс, майже поряд з Балтійським банком, дуже тісно зв'язаний фінансовими інтересами з фірмою. Кабінет Рендолфа являв собою залишок вікто-ріанської доби, де й досі панував дух пошани до кам'яного вугілля. Руперт добре знав, що сучасні потужні джерела енергії, з якими йому належало мати справу, були десь-інде. А тут унизу, в кабінеті! Рендолфа, над яким нависав старомодний фасад, царство грошового мішка відгонило склепом. Знав, що піднявшись нагору, до Фредді, він побачить найсучасніші конференц-зали, що здіймалися в небо; а втім, і небо там було розділене перестінками: там сиділи секретарки за друкарськими машинками, технічні експер-ти^ рекламні агенти, оператори обчислювальних машин, а в тісних скляних загородках — два десятки молодих адміністративних працівників. А втім, і старий, що сидів унизу, був по-своему франтуватий. Він носив накрохмалений білий комірець, туго зав'язану краватку і двобортний піджак, схожий на морський кітель, з носовичком у рукаві. Але дядько Рендолф аж ніяк не був морським мандрівником і ніколи не залишав Англію без доконечної потреби. Він терпіти не міг морських подорожей — байдуже, чи то па своїх суднах, чи на якихось інших.

Наступної суботи привозь свою сім'ю До нас в Уош-берн,— звелів він Руперту,

— На чай?

*— Ні. На цілий день. Можете виїхати поїздом о дев'ятій двадцять. Якщо не маєш своєї машини.

— Приїдемо поїздом,— сказав Руперт. Машини він не мав.

— Я вишлю когось на станцію, щоб зустріли вас.— Це було заради Джо. Для самого Руперта старий ніколи б такого не зробив. Але до гарненьких жінок він був небайдужий.— Гляди, щоб отой таксист на станції не підбив тебе на поїздку^ ним. Він злупить фунт, а я не хочу, щоб ти платив цьому здирникові. Треба буде подбати/щоб у нього забрали права.— В агатових очах старого заблищали насмішкуваті вогники.— Фло буде рада тебе побачити,— сказав він.— Ти ж у нас тепер щось ніби герой, чи не так?

— Не будемо говорити про всі ці дурниці, дядечку Рендолф, — вимогливо мовив Руперт.

— Найліпше заняття для такого, як ти, це політика, за прикладом Артура й Пола.

— Але ж я не маю наміру вдаватися в політику,— відказав Руперт.— Я хочу пристати до діла Ройсів, от з цього й почнемо.

Найкраще, що ти зможеш робити для нашої компанії, це стати політичним діячем і боротися проти прихильників загальноєвропейського ринку. Саме там вирішується доля фірми, а не в отих бісових грандіозних планах, що їх плекає Фредді.

— Яка політика може врятувати вас від "Спільного ринку"? — запитав Руперт.— Тільки не ваша партія. Адже там усі стоять за нього. ' .

— То урядова кліка, а не партія. А ти сам не поділяєш цих поглядів?

— Ні. Принаймні поки що.

— Тоді ти можеш стати нам у пригоді. Мені досить вамовити слово, і тобі знайдеться місце. Ти ще відносно "молодий.

— Але ж я не належу до торі,— сказав Руперт, знаючи наперед, яке буде дальше запитання.

— А хто ж ти? — спитав дядько Рендолф.

— Не знаю, але, здається, схиляюсь більще до соціалістів. Останнім часом мені стало важко визначати свої політичні симпатії.

— Мушу тобі сказати, що з соціаліста користі нам буде мало. Досить з нас і одного в роду.— Його єдина дочка Кеті стала комуністкою і пішла з дому.— Поміркував би ти як слід відносно політичної кар'єри. Я можу поговорити про тебе з Кріклвудом.

— Ні, не треба. — твердо відказав Руперт.— Дозвольте мені самому подбати про своє політичне обличчя.

Рендолф знизав плечима.

— Ну що ж, як хочеш. А тим часом піди нагору до Фредді, подивись, чи не знайдеться там чогось для тебе. Адже вся наша сила тепер там,— саркастично докинув він.— Саме туди ти й намірявся з якимсь проектом, чи не так?

— Еге ж.

— Він знайде тобі діло до смаку, будь певен.

— Сподіваюся,— сказав Руперт.

Він не дуже зважав на старого і його грізний вигляд — адже ця розмова була чистою формальністю. Руперт зберігав порох для Фредді, що фактично керував тепер фірмою. Саме Фредді був людиною, яка могла запровадити його план у життя.

* * *

Руперт ішов де Фредді з дуже простим планом дій. Чимале місце в цьому плані посідав висновок, якого він зовсім недавно дійшов: добрі давні часи для Британії і, зокрема, для фірми "Ройс" — однієї з найбільших суднобудівних і судноплавних компаній — минули без вороття. Побувавши в Росії, він не міг не збагнути, що нерозумно дивитись на цю країну, яка відроджується, мов фенікс, і вдавати, ніби тобі до цього байдуже. Цю очевидну істину Руперт осягнув не відразу, але зрештою таки осягнув.

Фредді розумів усі ці речі не гірше за Руперта, проте розумів їх по-своєму. Тим часом як Руперт прагнув розв'язати проблему, Фредді в основному шукав шляхів, щоб пережити її і обернути собі на користь. Він був майже одного віку з Рупертом, одягався і жив підкреслено по-сучасному, хоча також носив хусточку в рукаві. Але Фредді був справжнім зубром. На своєму робочому столі він не держав ні паперів, ні тек, ані навіть ручки чи олівця — лише п'ять телефонних апаратів різного кольору, з допомогою яких підтримував прямий зв'язок з верфями, біржовими маклерами, технічними консультантами, банками й страховими компаніями. Замість паперу й ручки на стіні позад нього висіла велика шкільна дошка, завжди вкрита складними викладками й підрахунками, де він перекреслював червоною крейдою невигідні варіанти. Складалося враження, що Фредді працює тільки стоячи й ніколи не сідає за стіл. Кабінет його являв собою довгу світлу кімнату (чи, власне, половину кімнати)

з голими стінами. Він був обставлений в діловому сучасному стилі: чорні шкіряні канапи й неяскраві килими на підлозі.

Я вже знав звички Фредді, тому впевнений, що він одразу ж сказав Руперту:

— Ходімо до залп засідань.

І перший пішов з кабінету через подвійні двері, що самі безшумно зачинилися за ними. Двері вели до білої зали з розкішною голубою з позолотою стелею і такими самими колонами,'що підтримували легке склепіння. Майже всю його площу займав масивний стіл у вигляді підкови, а ніші між колонами були заповнені портретами одинадцяти покійних Ройсів — ретельно виписаними й дуже схожими. З відкритого краю великого стола стояв менший, старовинної роботи столик, що немовби замикав підкову, з'єднуючи її кінці; а над ним висів портрет ще молодого моряка — дядька Рендолфа, що насправді терпіти не міг моря.

Найвизначнішою частиною зали був "кавовий куточок" — невелика прямокутна ніша з вікном, де стояв квадратний столик і чотири плюшеві канапки. Він скидався на розкішний кабінет у якомусь дорогому старовинному ресторані.

— Можемо випити кави,— сказав Фредді Руперту, коли воци сіли в цьому куточку.— Єво! — гукнув він, і з-за невидимих дверей вийшла молода офіціантка.

За дверима була сучасна кухня з обслугою із п'яти чоловік.

— Люблю, коли вона отак з'являється,— засміявся Фредді.— О цій порі ми звичайно п'ємо тільки каву. Але ви можете замовити все, що забажаєте.

— Мене цілком влаштовує кава,— мовив Руперт до Єви, і вона зникла за дверима.

Руперт озирнувся навколо й сказав, що ідея з кавою йому подобається.

— Це останнє, що ми зберігаємо із старого кавового будиночка,— зауважив Фредді.— Я можу зрозуміти, чому в ті дні всі справи починалися за кавою. Це ж чи не найкраще в нашому ділі, Руперте, що його можна робити де завгодно, треба лиш мати голову на плечах. За тих давніх часів Ройси тримали всі біржові операції в своїх циліндрах (раби, меляса,— саме з цього вони починали), та й сам я міг би тримати все в голові, а то й в капелюсі.

Вони балакали про всяку всячину й придивлялися один до одного.

. Перед тим вони зустрічалися лише кілька разів, здебільшого мимохідь; зустрічі ті були приємні, але не викликали особливого зацікавлення й бажання підтримувати стосунки. Фредді завжди подобався всім своєю щирістю й природністю поведінки, і хоч тепер він, як і Рендолф, говорив трохи пишномовно, проте ніколи не напускав туману (хіба що в справах) і завжди відверто розпитував про все, що його цікавило, окрім жінок. Він був уже п'ятнадцять років щасливо одружений.

— Ну, то як вам було на полюсі? — спитав він Руперта, наливаючи йому кави.

Звичайно Руперт дуже неохоче ділився своїми спогадами про Північ, навіть із Джо, і, можливо, то була помилка з його боку. Він вважав, що це його особиста справа, яка нікого не

стосується, але в цьому впертому небажанні говорити про своє була, певна частка егоїзму, особливо коли йшлося про людей, що потребували й заслуговували пояснень. Я не вбачаю в цьому зневажливої байдужості до інших — просто таку вже стриману вдачу він мав.

. Але Фредді не зважав на це. Він докладно про все розпитував: і скільки було градусів морозу; і як Руперт визначав місцезнаходження (адже крига весь час дрейфувала); і що являв собою той росіянин; і як заварилась потім уся ота каша з відділом безпеки | війсь^ово-морської метеослужби, з росіянами й американцями; і як росіяни нагородили його орденом. !

Ца останнє запитання Руперт відповів:

тг* Я розкажу вам про все це згодом, Фредді, коли поясню, що хочу робити тут, у вас.

• — Ґаразд,— сказав Фредді.-— І все-таки яких дивовижний пригод ви зазнали, поки всі ми тут сиділи пб своїх домівках.

у Не робіть з мене шукача пригод! — озвався Руперт.— То була чиста випадковість. І не думайте, будь ласка, ніби все воно було мені дуже приємне. Аж іуяк.

— Зрозуміло,— мовив Фредді.— То яка ж у вас до мене справа? Хочете пристати до нашого діла?

— Так.

— Ну, це неважко. Маєте щось конкретне на думці? Так, але біда в тому, Фредді, що я майже нічого не

тямлю в суднах.

Фредді знизав плечима.

— Знати судна — це не головне. Головне —— знати діло, а це означає: мати ділове чуття. Якщо ви його маєте, все інше не так уже й важить.

— Боюся, що й цього мені бракує.

— Звідки ви знаєте? — запитав Фредді й налив ще по чашці кави.— А може, воно у вас природжене. Так чи інак* ше, для початку потрібна тверда вдача, а цього вам, як видно, не позичати. До речі, про вдачу. Чому ви років десять тому відмовились від усього свого капіталу в найдому ділі? Я давно хотів про це спитати.

— Я вважав, що ці гроші приносять мені більше шкоди, ніж користі,— відказав Руперт.— Ото й тільки.

— Гроші задля грошей нікому не приносять користі,-" вауважив Фредді.— Я бачу, в цьому ми знайшли спільну мову.

— Гроші ніколи не повинні бути самоціллю.

— Йгоден! — жваво підхопив Фредді.— Кожон, хто сидить і одержує ні за що гроші, заслугоиус, щоб йому відтяйи праву руку. Якщо ви нічого по робили, щоб шіґ>у" ти ці гроші, то було таки краще їх зректися. А що крищо з вашого боку,, що ви прийшли до мене просити роботи, коли надумали забрати їх назад.

Рупёрт засміявся. Його потішило, що Фредді поставився до всього з почуттям гумору.

— Але це тільки почасти так,— застеріг він.— Справжня причина мого приходу зовсім інша.

Відновлюючи в пам'яті ті дні, я завжди нагадую собі, що Руперт тоді тільки-но повернувся з Росії, де зазнав незвичайних пригод. Не знаю напевне, що він сказав Фредді, чи, точніше, знаю, що, але не знаю як, бо, подібно до всіх англійців його класу, він дуже неохоче говорив про свої політичні погляди, хоч би які вони були тверді. Не думаю, що на той час Руперт пішов далі-серйозної віри в ідею 'Мирного співіснування: чи то відчуваючи докори сумління за своє шпигунство, чи то під впливом Водоп'янової — сказати важко. Коли я згодом" познайомився і поговорив з Ніною Водоп'яновою, то зрозумів, яка вона насправді старомодна, яка віддана ідеалові самопожертви в ім'я благородної справи.

Що ж до Руперта, то він сказав Фредді приблизно таке:

— Слухайте, Фредді, Лілл гадає, що росіяни завербували мене, і наклав на мене безліч обмежень. Одне з них стосується фірми "Ройс". Сам я не збираюся на них зважати, але доводжу це до' вашого відома, щоб ви знали, на що йдете.

Фредді не виказав ані тіні тривоги.

— ""Лілл — однодумець Рендолфа і приятель вашої матері, але на мене його .вплив не поширюється і він не може нав'язувати мені свою волю.

— Тут вплутана контррозвідка,— пояснив Руперт.— Я працював на нього в Росії.

— Ну й начхати,— сказав Фредді.— Якщо ви й працювали на нього, а потім передумали, то мені до цього байдуже. Справа

ваша. Аж дотi, доки ви не використовуєте фiрму "Ройс" для допомоги росiянам.

— Але ж якоюсь мiрою саме до цього я й веду,— сказав Руперт.

— Що?

Руперт розказав Фредді про свiй план будувати судна для Росiї. Мовляв, вiн читав, що наступного мiсяця мав приїхати радянська торговельна делегацiя, яка, мiж iншим, сподiвається закупити судна на суму тринадцять мiльйонiв фунтiв стерлiнгiв. От вiн i хоче спробувати скористатися з цiєї нагоди й зробити деякi практичнi кроки.

— До того ж,— закiнчив вiв:,— менi огидно танцювати пiд Лiллову дудку. Це вже заходить надто далеко.

— Йому, як видно, нi на мить не дають спокою росiяни,— зауважив Фредді.— Та, зрештою, така його служба.

— Можливо, але цi методи вже застарiли.

— Он як? А що ж тодi годиться?

— Я не певен, але менi здається, що ми повиннi дозволити їм самим вирiшувати своï справи.

— Якби ж то вони, хай їм чорт, тiльки цим i займалися! — з почуттям промовив Фредді.

— Якщо ми будемо й далi вживати до них Лiллові методи, вони ще менше захочуть займатися тiльки своїми власними

справами. Я зрозумів, що не такі вже вони темні, як нам хочеться думати.

— Ну гаразд. Але чому це вас так турбує? — запитав Фредді.

— Ще й сам не доберу. Просто я подумав, що ця справа — річ цілком реальна, то чому б не спробувати?

— А ось я суто практично поясню вам чому,— сказав Фредді.— По-перше, наша нинішня політика щодо росіян така: пе будувати їм нічого стратегічно корисного — скажімо, тих-такч кораблів. По-друге, на той час, як ви розв'яжете проблем у кредиту (росіяни прагнуть довготермінових кредитів, а наш уряд не схильний їх надавати) і зможете обминути всі урядові перестороги, що траплятимуться на кожному кроці, все воно буде ні до чого, хоч би ви навіть ревно переслідували свою мету й малвг добрі шанси дістати це замовлення.

— А що — така велика конкуренція?

в— Не в тому річ. Здебільшого трапляється так (я пам'ятаю це на прикладі Джека Сінглтона): ви працюєте, як чорт, вкладаєте силу грошей у кошториси й таке інше, навіть домагаєтесь зрештою тих чи інших кредитів — або в приватному порядку, або ж офіційним шляхом,— але здебільшого це тягнеться так довго, що хтось встигає перехопити^ у вас замовлення. Якась інша країна. Бо в нас надто в сокі ціни й надто великі терміни поставок. Це вже на карб профспілкам: всі оті їхні безглузді обмеження щодо суднобудівної промисловості призвели до того, що будувати судна в нашій країні стало надто дорого. А втім, це лиш одна з причин. Ну що, вас це не лякає?

— Якщо я за місяць залагоджу це діло з росіянами,— запитав Руперт,— ви візьмете замовлення?

— Послухайте,— мовив Фредді з раптовою підозрою,— ви що — маєте на них якийсь особливий вплив?

— Аж ніяк. Але чому б не спробувати? Невже перспектива на тринадцять мільйонів фунтів нічого не варта для фірми?

— Звичайно, варта. Одне-два пристойних замовлень від росіян були б щасливою нагодою завантажити наші верфі в Беркхемпстеді. Вони зараз працюють на половину потужності, звільнено близько двох тисяч робітників. А з першого числа наступного місяця звільняємо ще двісті чоловік. Але старий буде проти цього діла.

— Хоч верфі й стоять без роботи?

— Ну, це нас не так уже й турбує.

Чи можемо ми збудувати росіянам будь-які потрібні їм судна? ч

— Всі, крім океанських лайнерів. Ми можемо будувати будь-які сухогрузні судна, рефрижератора, танкери, самохідні баржі — будь-що місткістю до двадцяти п'яти тисяч тонн. А вище нас легко забивають японці — так, їхня фірма "Ішіміцу" будує для нас рудовоз на сорок тисяч тонн. Але й наші беркхемпстедські верфі роблять непогані судна — аби тільки не надто великі чи надто спеціалізовані, та й вимоги щоб були розумні і не суперечливі. А росіяни звичайно замовляють суто спеціальні речі, а тоді починають смикати. Отож і виходить, що навряд чи варта справа заходу.

— І все-таки дозвольте мені спробувати щастя. Фредді засміявся.

— Чому б вам просто не піти й не провалити Ліллу голову? Чи не було б це легше?

— Ви гадаєте? — озвався Руперт.— Кумедна річ, якби він не намагався вправляти мені мозок, я, можливо, ніколи б і не почав думати.

— А ви певні, що все це для вас не тільки нагода по-мститися Ліллові?

— Та не так уже й певен. Але я хочу взятися до цього діла, Фредді.

Фредді знову засміявся.

— Гаразд, беріться,— мовив він.— Я не проти добрячої бійки, особливо на такому рівні. Терпіти не можу всіх тих старих чортів. Справжнісінькі динозаври. Я згоден на торгівлю з росіянами, але за однієї умови: ви будете займатися тільки ділом, і воно даватиме нам добрі прибутки. Час тепер такий, що, мабуть, нам скоро доведеться самим просити росіян, щоб вопи дчэргува^ли з нами.

— Мені потрібна буде технічна консультація...

— Про це не турбуйтеся,—ісказав Фредді.— Я дам вам кабінет і необхідну допомогу. За вами тільки контракт, усе інше не ваш клопіт. А укладення контракту рідко пов'язане з технічними тонкощами, тому в це не залазьте. Дійте на власний розсуд.

Руперт допив свою каву й сказав:

— Гаразд. Отже, згода?

— Так, але передусім вам треба улестити Рендолфа,— відказав Фредді.— Якщо ви не поладнаєте з ним, він чинитиме вам перешкоди в Беркхемпстеді. На верфях його слово й досі важить більше, ніж моє.

— Але ж які в нього можуть бути заперечення?

— Гадаю, політичні. Хоч як це смішно, він залюбки перевозитиме росіянам вантажі й навіть страхуватиме їхнє зерно на величезні суми, але будувати для них судна — це вже ні. Колись ми пробували завести про це мову, та все марно: І цей старий дурень ще хоче й далі будувати судна за такої шаленої конкуренції, яка склалася нахвітовоуу ринку. А от я взяв би та й вилучив увесь капітал ¿З наших верфей. Продав би геть усе і-вклав би гроші чи то в нафто-перегонну чи ще в яку справу. Нам взагалі треба облишити будувати судна — нехай їх будують японці. Вони роблять це краще й дешевше, ніж ми. Оце і є одна з причин наших незгод. Він запросив вас до Уошберна?

— В суботу.

— Це вже щось та значить. Він натуркає вам повні вуха про розбрат у родині. Все викладе, а —тоді й вирішуйте, з ким вам по дорозі.

— Наскільки я знаю, в нашій родині завжди точаться якісь суперечки,— мовив Руперт.— Але невже дійшло до того, що треба вибирати, до кого приєднатися?

— Безумовно. Причому всім нам, навіть і вашій чарівній матусі. Рано чи пізно майбутнє фірми "Ройс" доведеться вирішувати родинним голосуванням і для кожного з нас це буде питання життя або смерті, не менше.

Отож Фредді привів до мене Руперта й призначив його моїм начальником. На той час я вже зо два місяці бродив з відділу до відділу фірми "Ройс", мов та комашка, що заплуталась у великому й складному годинниковому механізмі, намагаючись збагнути, як він діє. Та все дарма.

Щоразу, як я зустрічався з Фредді, вія умовляв мене йо втрачати терпітгя.

— Скоро неодмінно нагодиться щось цікаве,— казав він.

І ось саме тоді, коли мені все це вже остобісіло і я ладен був тікати світ за очі, з'явився Руперт із своїм планом і своїми проблемами. Нам з ним дали секретарку й окремий кабінет за скляною перегородкою, з великим вікном, що виходило на Сент-Мері-Екс, на одному поверсі з кабінетом Фредді:

Розділ п'ятий

Причини, чому Руперт раптом надумав забрати назад свої гроші, досить темні, але я зрештою подумав, що він зробив це тільки заради своєї дружини Джо. Вона ж бо завжди хотіла, щоб їхня власність була при них, а він, вакохавшись у Росії в Ніну Водоп'янову, як видно, почував себе винним і вважав за свій обов'язок вробити для Джо щось важливе. >

Я абсолютно певен, що до того Руперт ніколи в житті не подивився на жодну жінку, крім Джо, а ще більше певен, що й Джо за п'ятнадцять років заміжжя і оком не скинула на інших

чоловіків, хоча й мала палкий темперамент. Вони були задоволені одне одним і суворо додержували.моралі.

Але водночас Джо знала, що Руперт приймав важливі* рішення тільки внаслідок глибоких душевних змін або під впливом дуже поважних обставин. Це її непокоїло, і вона весь час допитувалась, чому це він так раптом змінив свої погляди на ті гроші.

— Я ж сказав тобі,— відповідав він.— Просто я зрозумів, що мати гроші не так уже й погано, коли пускати їх на діло.

" Це звучало не дуже переконливо.

— Нехай так,— підозріливо вела своєї Джо.— І все ж таки мені хотілося б знати, що сталося з тобою в Росії.

Підозріливість була вродженою рисою Джо: вона жила, мов сполохане звіря, яке мусить повсякчас стерегтися небезпеки з усіх боків.

Руперт відбувався смішками.

— Ну чого б ото я турбувався,— розраджував він її.— Росіяни знову зробили з мене капіталіста. Тобі б тільки радіти з цього.

; Я бачив, як Джо вдивлялася ц Рупертове спокійне обличчя з притаманним йому виразом noblesse oblige а тоді невдоволено знизувала плечима!.

— Ну що ж, коли ти не хоч^ш сказати, то я й не питатиму більше.

— Слово честі, Джо,— відказував він,— тут немає ніяких таємниць.

Та все ж таки якась таємниця, очевидно, була, але Джо, хоч їй і довелося залишити Руперта в Росії в товаристві Ніни Водоп'янової (саме тоді захворіла їхня дочка Тесе, і з цієї причини Джо повернулася додому), не мала серйозної підозри щодо Руперта й тієї росіянки.

Я багато разів був свідком таких розмов між ними, але цю, про яку щойно розповів, почув уперше, коли Руперт запросив мене до себе додому на обід. Ми поїхали в метро, а потім піднялися пішки до їхнього старого будинку в Хемпстеді. Щодо мене, то я краще взяв би таксі, але Руперт завжди намагався (часто аж надміру) жити просто, марно витрачаючи на це силу часу й енергії.

Джо була дуже вродлива жінка, але така несвідома своїх жіночих чарів, що вся її снага й чесність нерідко пропадали даремно, виливаючись у бездонну прірву Жіночого темпераменту, в раптові спалахи роздратування, Ьро які вона потім шкодувала, бо ненавиділа всяку жорстокість. Ми якось навіть посварились з Рупертом, коли я дорікнув йому, що він ніколи не спробував пояснити Джо, що з ним діється насправді. Але загалом вони були доброю парою, і секрет їхньої подружньої злагоди, як я гадаю, полягав у тому, що вони не зважали ні на чию мораль, крім своєї власної, а це майже завжди давало чудові наслідки.

Коли ми прийшли, Джо зосередила всю свою увагу на мені, проте не забувала обдаровувати Руперта променистою усмішкою, хоч. він цього й не помічав. То були своєрідні лестощі — наче й після п'ятнадцяти років подружнього життя вона думала тільки про нього.

— Гадаю, ви вмієте їздити верхи,— мовила вона до мене.

— Ні,— признався я.— Що завгодно, тільки не це. Вона з цікавістю розглядала мене.

— Який жаль,— сказала на це.— Я думала, всі австралійці їздять верхи.

Джо не вкладала в свої слова справжнього почуття, і тому на її зауваження можна було не відповідати. х

1 Благородство зобов'язує (франц.). 29

— В усякому разі,— провадила вона далі,— діти будуть раді з вами познайомитись. Руперт часом такий нерозумний. Йому байдуже до своїх родичів. Добра половина їх живе буквально за два кроки, але він ніколи не завдасть собі клопоту побачитися з ними. А дітям же потрібні всякі там дядечки й тіточки. Я завжди хотіла матц дядечка в Австралії, щоб він приїхав і забрав мене з собою на вівчарську ферму серед чагарів, де, як хтось мені казав, навіть до вбиральні треба їздити верхи. Який чудовий край для малечі!..

Джо мала рацію. Я й сам провів дитинство на Меррей-' рівер (воно багато чим було схоже . на дитинство Тома Сойєра) і вважав австралійські чагарі справді прегарним місцем для дитячих розваг.

Поки подадуть обід, Джо послала нас прогулятись у садок, і ми рушили через кімнати старого будинку. Колись він належав Рупертовій матері, а коли Руперт одружився, вона відписала будинок йому. Сам Руперт хотів найняти квартиру, але Джо заприсяглася, що покине його, якщо він відмовиться жити в подарованому будинку. Руперт мусив поступитись! навіть

переписав право власності на ім'я Джо. Отож він і тепер ішов через будинок так, наче все тут належало не йому. Він взагалі ніколи не виявляв цочуття власності.

То був особняк пізньогеоргіанської доби, з великою садибою, комфортабельний і пишний усередині, але знадвору вже трохи побляклий, мов лондонське осіннє листя. Джо порядкувала в ньому разом з дівчиною-італійкою з Калаб-рії, на ім'я Анджеліна, котра, як і сама Джо, народжена була владарювати й настільки вросла в їхню сім'ю, що дозволяла собі сваритися з ними і мала свої суворі вимоги до поведінки Руперта. Анджеліна й Джо завжди сперечалися через кожну дрібницю, знаходячи в цьому,чималу втіху.

З вітальні до саду вела засклена тераса, де тхнуло рибою і собаками. Руперт завжди скаржився, що там тхне фермою, а Джо відказувала на це: "Ну що ж, я й сама з ферми". І їо була правда, коли можна назвати фермою їхній родинний маєток у Кумберленді.

У садку мати Руперта, що приїхала до них у гості чи то з Парижа, чи з Женеви, чи ще звідкись, де звичайно проводила цю пору року, походжала по вогких квітниках у садівницьких рукавицях та елегантному паризькому костюмі від Пату чи від Шанель і садовими ножицями з нержавіючої сталі відтинала все зайве, що потрапляло їй під руку! сухі галузки, зів'ялі квітки, доврі пагони.

— Ти ж зіпсуєш собі туфлі,сказав їй Руперт.

— Ой! — Вона подивилася н^і свої чепурні черевички на високих підборах.— От нещастя:! Я зовсім забула.

— Така втрата,— докинув Руперт.

. — Не будь моралістом,— задирливо, але лагідно сказала його мати. Тоді помітила мене.— А, то оце ви і є! — мовила й, звівшись навшпиньки, поцілувала мене в підборіддя. Вона була напрочуд безпосередня жінка.

— Я вже докопалася до вашого походження,— провадила вона далі.— Певно, ваш дідусь — той Ройс, що втік сто років тому чи то з чиєюсь шпагою і мундиром, чи то 8 чиєюсь нареченою. Він був тоді військовим, а після того, як заплямував себе, всі думали, що він подався в ченці, бо після втечі багато років жив у Палестині. До Австралії він поїхав, як видно, зовсім старим, і, мабуть, був двоєженцем. Можливо, батько ваш — незаконна дитина. Ваш дід розтринькав усі свої гроші ще замолоду. Він належав до нечистої, як тоді вважали, лінії родини — до тієї самої, що й Фредді. Ця гілка виросла на порожньому місці. Отже, ви ближчі до Фредді, аніж до Руперта. Але з вигляду ви справжній Ройс. Б'юсь об заклад, що ви маєте й іншу нашу сімейну прикмету — довгий великий палець на нозі.

Я засміявся. Руперт мовчав, навіть не вступився за честь мого батька. Він розумів, що для мене— краще прийматд його матір такою, яка вона є, і я радо це робив. А втім, відповісти їй я так і не встиг, бо вона вже втратила до мене інтерес.

— Колись,— мовила вона до Руперта,— я любила невпорядковані англійські садки, але тепер меніу подобається, щоб скрізь був порядок. Як по-твоєму, Руперте,— чи це не тому, що я надто довго жила у Франції?

— Я й гадки не мав, що тебе цікавить садівництво.

— Та не те, що цікавить, а все ж таки якась розвага. У нас в Оржевалі є один старий вуглепромисловець з Шар-леруа, що купив отой великий білий будинок поряд з моїм. То коли до

нього не прийдеш, хай навіть і холодно надворі, він завжди каже: "Даруйте, люба, але мені треба обрізати півонії, поки не підморозило". Ото ходиш з ним по садку, а він знай клацає ножицями. Я завжди була певна, що він байдужий до садівництва, і спитала якось, навіщо це йому, а він і каже: коли, мовляв, сидиш удома й попиваєш віскі — ти ніщо. А от коли ти пораєшся в садку — ти вже

щось, бо коли люди хочуть з тобою побалакати, то мусять ходити слідом sa тобою. Ти завжди маєш перед ними перр-вагу.

Руперт засміявся.

— Ти й так завжди маєш перевагу,— сказав оін матері.— Отже, тобі ні до чого ходити по садку, підрізаючи квіти.

— Але я останнім часом тільки те й роблю,— мовила вона й клацнула ножицями по павутинню.

— Чи знаєш ти, що робиш? — з надією в голосі запитав Руперт.

— Уявлення не маю,— відказала стара,— але ніякої шкоди не чиню, бо не чіпаю нічого живого. Я навіть гусені не можу вбити, хоч ненавиджу павуків. А вони справді нешкідливі?

Важко було не замплуватися її простодушністю. Мабуть, нікого в світі не обдурили б оці її садівницькі замашки, бо вопа, з усього судячи, ніколи в житті не мала потреби зосереджувати на чомусь свою увагу. Багатство вселило в неї дитячу впевненість, і життя її минало приємно і без турбот. Шкіра в неї була така сама ніжна, як і в Руперта; одягалась вопа виключно в haute couture 1 і дбала тільки про себе, хоча черствою егоїсткою й не була.

—г Можете звати мене просто Крістін,— мовила вона до мене й, клацнувши ножицями, зітнула відцвілу троянду.

— Троянди треба зрізати нижче,— сказав їй Руперт.

— Ти ж сам нічого не тямиш у садівництві,— заперечила вона.— До речі, ти хоч розумієш, що занедбав Джо?

Руперт позирнув на мене й твердо сказав матері, щоб не втручалася в його сімейні справи.

— Але ж я весь час спостерігаю за тобою,— не вгавала вона. — Ти мало приділяєш їй уваги. А жінки терпіти не можуть надто заклопотаних чоловіків. І не люблять, щоб па них дивилися тільки як на господинь, навіть і Джо. Особливо Джо. Отак, знаєш, і розпадаються сім'ї...

Рунерт лагідно забрав у неї ножиці.

— Голос досвідченої людини,— мовив він.

її власне подружнє життя недовго тривало і зазнало краху не через брак уваги з боку чоловіка. Коли я зрештою зрозумів, що можу запитати Руперта про що завгодно п почути одверту відповідь, я дізнався, чому шлюб між його батьками розпався: вони не мали ніяких спільних інтере-

1 Вишукане вбрання (франц.).. 32

(Вів. Це й було, як видно, однією в причин, чому він прагнув простоти й внутрішньої сталосіі в своєму житті і чому сприйняв такі суворі моральні погляди на одруження.

Коли Джо гукнула нас до столу, ми пішли в дім і взялися до обіду — витвору Анджеліни, який вона подавала з войовничим брязкотом, стежачи за мною очима: чи сказав я "дякую" і чи всміхнувся до неї, коли вона щось мені підпосила: І я робив це, бо інакше не міг — так усе в них було по-домашньому.

Незабаром повернулась із школи Тесе, їхня дев'ятирічна донька — приїхала в таксі,— і Джо зустріла її такими словами:

— Ах ти ж мала хитрунка! Ти чому пішла без берета?

— Ти несправедлива, мамо. Сама ж казала, що берет потрібен тільки під дощ. А сьогодні дощу немає.

Я спостерігав за Рупертом. Він лише краєм вуха слухав і Тесе, і Джо, і свою матір, але було в цій його неуважливості щось терпиме, що, як видно, надавало жінкам упевненості, бо про що б вони не говорили, він жодного разу не виказав ані найменшої незгоди, і мені здалося, що в його присутності вони всі почувають себе дуже надійно.

Рупертова мати приїхала з Оржеваля, містечка поблизу Парижа, щоб переписати на нього всі фамільні акції, облігації, страхові поліси, поточні рахунки та інші банківські документи, які Руперт передав їй п'ятнадцять років тому. То були суто сімейні справи, але під час обіду вони невимушено розмовляли про них, і я спочатку почував себе трохи ображеним: на мене зовсім не зважали, ніби мене там і не було. Насправді ж, гадаю, ніхто мене нелгнору-вав ~ цим вони наче прийняли мене до Свого кола й виявляли довіру. Але австралійці завжди схильні підозрівати англійців у нетактовності.

Потім Руперт запитав у матері пре свого батька — яким Той був замолоду.

— Твій батько? —здивовано перепитала мати.

— Ну, а про чийого ж би я ще питав? — одрубав Руперт.

— Не сердься. Ти ж мене хтозна-відколи про нього не розпитував.

— Не стався до мого запитання надто серйозно,— попередив Руперт.— Це просто з цікавості.

— Він мав такі, як в тебе, манери, відзначався такою ж впертістю, і очі в нього були такі самі, як у тебе,— голубі і дуже гарні. І сумлінністю та чесністю дуже нагадував тебе, хіба тільки не був таким високоморальним.

— От і добре,— мовив Руперт.— Але я таким його не пригадую.

— Ти пам'ятаєш його з тих часів, коли він уже став жертвою родинного суперництва,— загадково сказала мати.

— Це ти про оту справу Тобіаса проти Рендолфа?

— Я вже забула, хто з них кого позивав,— відказала "она, тоді взяла маслину, пожувала її, а кісточку недбало виплюнула собі на тарілку. За столом Крістін мала дуже* —погані манери, як, власне, і всі Ройси; часом врни накидалися на їжу, мов собаки. Але то була в них не родинна, а класова вада. Я часто дивувався, чому Руперт такий вибагливий до їжі. Мабуть, це

була своєрідна реакція: робити речі, що суперечили його вихованню, і вважати їх правильними.

— Між Ройсами завжди точилося запекле суперництво, просто на ножах усі були один з одним,— провадила далі Крістін.— Завжди! А в той час це було якось там пов'язано з гноєм і німцями.

— З гноєм?

— Ну, з добривами. Йшлося про Південну Америку, залізниці, порти. Здається, Рендолф хотів будувати щось у Венесуелі разом з німцями. Він завжди полюбляв німців, а твій батько казав, що й близько не підійшов би до жодного з них, бо їм довіряти не можна. Все це було так давно,— мовила вона, а тоді, багатозначно притишивши голос, наче збиралася відкрити нам якусь таємницю, докинула: — А знаєте, щодо німців він таки мав рацію.

Засміявся тільки я, бо всі інші вже звикли до її манер.

— Але що змущувало його марнувати своє життя в отих безглуздих мандрах по всьому світу? — питав Руперт.— Пригадуєш, одного разу він мав забрати глене з Пірея до Суеца, а опинились ми, зрештою, аж у Шанхаї.

— О, він завжди кудись їздив. У цьому теж винні Ройси, Вони всі без кінця гризлися між собою, хотіли усунути його з дороги, отож і посилали то в Пернамбуко, то в Ліму — це десь аж у Перу, то ще хтозна-куди. Так було напочатку, а далі вже він сам мандрував. Бо ненавидів Англію.

— Чому?

— О боже, хіба ж я знаю?, А чого це ти раптом через стільки років так зацікавився? Я гадала, що все це ти давно знаєш.

— Я ніколи не знав напевно, що зробили йому Ройси, а в чому він був винен сам.

— То й що?

— От і цікавлюся, бо й сам збираюся в них працювати.

— На бога, для чого тобі в віє встрявати? Ти ж не бізнесмен.

— Звідки ти знаєш?

— Не роби дурниць. Ти з твоєю скрупульозністю щодо грошей просто нездатний до таких справ. І взагалі, чому ти маєш працювати за свої ж гроші? Я ніколи цього не робила.

— Якщо не бути скрупульозним щодо грошей, мамо, і не заробляти їх працею, вони зжеруть тебе самого,— сухо, але рішуче відповів Руперт.

— Ви тільки послухайте його! — глузливо вигукнула Крістін. — Мене ж вони не зжерли! А втім, як на мене, пристати до справи Ройсів все ж таки краще, ніж взагалі відмовлятися від цих грошей. Ти мусиш подумати про Джо.

— Так, він і справді мусить подумати про Джо! — твердо промовила сама Джо.— Тільки їжте, будь ласка, капусту, бо якщо ми не з'їмо, то Анджеліна віддасть її собаці, а спанієлям капуста шкодить, хоч наш її і любить. Від капусти в собак заводяться трав'яні глисти.

Потім Джо підвелася й пішла по щось до кухні.

Крістін підозріливо поглянула на Руперта.

— Сподіваюсь, ти не збираєшся трохи подержати ці гроші в себе, а тоді знову їх усі віддати, га? — спитала пошепки.

— Все може бути,— піддражнив він її.— Ще не знаю. Вона сердито розрізала картоплину.

— І думати не смій! Це нечесно, так поводитись. Жор-отоко й безжально, особливо щодо Джо.

— Заспокойся...

— Якщо ти так зробиш,— провадила вона далі,— то даю слово честі, я ніколи більше з тобою не розмовлятиму. До того ж тепер ти маєш набагато більше, ніж раніш. Ти хоч внаєш, скільки я тобі призбирала за останні десять років?

— Певно, тисячі...

— П'ятдесят вісім тисяч,— мовила Крістін.

— П'ятдесят вісім тисяч чого? — спитала Джо, повертаючись до їдальні.

— Фунтів стерлінгів,— відповіла Рупертова мати.— Руперт тепер має близько трьохсот тисяч, а коли я помру, матиме ще в кілька разів більше.

— Боже мій! — сказала Джо, ставлячи на стіл блюдо в гарячим.— Я й не знала, що так багато. Знала тільки, що

всі наші гроші у вас, Крістін.— Тоді ввернулася до чоловіка: — А ти просто йегідник, Руперте, що ніколи не казав мені, який ти багатий.

Вона підійшла до Руперта й обняла його за шию. а вір лагідно всміхнувся до неї і, як я здогадуюсь, легенько погладив по литках.

— Але все це капітал, Джо.— попередила її свекруха,— а капітал чіпати не можна. Ніколи!

— Я й не хочу нічого чіпати,— щасливо й твердо відказала Джо.— Тим більше, що ми нарешті маемо цілком досить грошей і зможемо не рахувати кожен фунт стерлінгів.

— Ти завжди мала досить,— вауважив Руп^рт.

— Не будь такий прискіпливий,— озваласй Джо.— Я хочу бути багатою.

— Тобі ніколи не доводилося дуже клопотатися про гроші,— не вгавав він.

— Але ж ти сам завжди бідкався, переглядаючи рахунки за опалення та за телефон і казав, що податки нар розоряють.

— Ну, коли вже ти, Руперте, надумав повернутися до Ройсів, — знову заговорила Крістін,— вони повинні призначити тебе одним з директорів, це твое спадкове право. Тоді ти зможеш наполовину жити на кошти фірми й заощадити ще не одну тисячу.

— Коли ти подорослішаєш? — запитав її Руперт.

— Але ж на те й багатство,— обурилася мати,— щоб ухилятися від податків і боронити гроші від чужих зазіхань. Люди такі шахраї. Як же інакше зберегти свою власність? Ось чого тобі треба вчитися, Руперте, а не якогось там бізнесу.

Та Руперт уже не слухав її.

Тим часом, як Джо з Крістін і далі жваво розмовляли про гроші, він ставав дедалі непроникніший, немовби вимкнув слух і з власної волі викинув із голови всіх жінок на світі з усіма їхніми балачками.

Спочатку це здавалося мені розумним, але насправді ця його звичка була погана, бо така поведінка щодо Джо розділяла їх саме тоді, коли підтримка дружини була йому найпотрібніша. І згодом я переконався, що Руперт сам не дав Джо можливості прийти йому на допомогу.

Розділ іпостий !

Я знав усе, що робив Руперт, починаючи впроваджувати в життя свій план,і проте важко було визначити, що саме переважало на той час у його душі — чи бажання спокутувати свою нечесну гру щодо росіян, чи досить тверде, хоча й приховане переконання, що світ треба якось рятувати, чи його боротьба з Ліллом за своє право на власні погляди.

Мене план продажу суден росіянам анітрохи не хвилював і навіть не цікавив, аж поки ми не поїхали на розмову До містера Осипенка, що очолював Радянське торгпредство у Великобританії.

Та перед тим, як ми в призначену годину вирушили до Осипенка, стався невеликий інцидент, що зіпсував настрій Рупертові. Того ранку Руперт прийшов дуже похмурий, і, навіть не скинувши пальта, узяв телефонну книгу. Відшукавши потрібний номер, подзвонив до хемпстедського поліцейського відділку й поскаржився, що двоє невідомих спостерігають за його будинком з машини, яка стоїть майже навпроти у провулку. Мовляв, вони стовбичать там уже три дні: чи то хочуть пограбувати будинок чи, може, чатують на його дітей. Руперт сказав номер машини й 'зажадав, щоб назавтра тих суб'єктів там не було.

— Як вони можуть загрожувати вашому будинку чи вашим дітям? — недовірливо запитав я, коли він поклав трубку.— Адже вони зовсім не криються.

— У тім-то й річ,— мовив Руперт.— Просто це мої "приятелі" із служби безпеки намагаються мене пристрашити.

Уже тоді він розказав мені дещо про Лілла (правда, не все), бо завжди вважав, що критися — значить, почувати за собою провину, і твердо вирішив нічого не приховувати. Ті спостерігачі нічого, власне, й не спостерігали, а мали на меті стривожити його й скомпрометувати в очах сусідів. І, як я зрозумів, цей грубий психологічний. прийом досяг свого, бо Руперта непокоїло, як усе це вплине на Джо та їхніх дітей.

— Рано чи пізно вони зачеплять мою сім'ю,— сказав він,— але боятися цього ще рано.

Отже, того ранку, коли ми прийшли до Осипенка, Руперт був заглиблений в свої думки.

Осипенко жив на Хайгетському горбі відокремлено, неначе в невеликому радянському світі. Тільки-но ви минали браму й рушали вгору брукованого алеєю до готичного вік-торіанського особняка посеред великої садиби, як навіть англійське повітря немовби змінювалось, а в самому старому будинку з червоними килимовими доріжками на рипучих сходах вас оточували російські обличчя, і вп враз опинялися так близько від Москви, що, здавалось, могли почути Кремлівські куранти. І, кумедна річ,—піднімаючись сходами, ми таки почули їх з радіоприймача. ^ Містер Осипенко був огрядний чоловік із золотим зубом, і хоч я бачив і багатьох англійців з золотими зубами, проте це видавалося мені прикметою саме росіян. Я припустився помилки, типової для більшості людей Заходу, коли вони зустрічаються з росіянами такого типу: думав, що він викаже радість чи якусь особливу зацікавленість тим, що до нього на розмову прийшли англійці, але на містера Осп-пенка це ніби й не справило ніякого враження і на облпччі його не відбилося ні радості, ні невдоволення. Він поводився, як і всі ділові люди на світі, Гі коли не зважати на російські меблі в його кабінеті, російські шоколадні цукерки в синіх обгортках, російське печиво й горілку в чарках, то все було звичне.

Очевидно, Осппенкові було цікаво познайомитися з Рупертом, бо після того, як Руперт урятував їхнього льотчика, росіяни мали його за справжнього героя. Але містер Осп-пенко досить довго прожив в Англії і навчився поводитись, як англієць; він тільки приязно всміхнувся до нас і більш нічим не виявив своїх почуттів.

Руперт відрекомендував мене як свого колегу й по-діловому пояснив мету нашого приходу. Він чув, що до Англії приїздить радянська торговельна делегація, яка, крім інших товарів, має намір закупити судна на тринадцять мільйонів фунтів стерлінгів. Отож фірма "Ройс" бажала б, якщо це можливо, збудувати якусь частину цих суден.

— Я певен, що це цілком можливо, якщо прийнятні будуть умови,— сказав містер Осипенко.

— А які ж ваші умови? — сухо запитав Руперт.— Саме це ми й хочемо з'ясувати.

Осипенко лише на мить загаявся з відповіддю.

— Не можу вам точно сказати, містере Ройс,— мовив він,— бо й сам ще не знаю, що потрібно. Десь тижнів за три до Англії приїде з делегацією наш міністр.

— Це мені відомо,— сказав Руперт.— Але я хотів би вао повідомити ще до його приїзду, що наша фірма "Ройс", може збудувати для Росії майже всі судна, які ви хочете. Бажано б зрушити цю справу з місця вже сьогодні, якщо можливо. І

— Ми добре знаємо фірму "Рфйс",— ухильно зауважив містер Осипенко. і

— Ми ще ніколи не будували Для вас суден, але... Осипенко урвав його:

— Ні, не будували. В тридцять сьомому році ми хотіли замовити вам два зерновози. Тоді ви будували дешево...

Тепер його урвав Руперт,

— Так, внаю,— мовив він,— знаю, що ми відмовилися і що мій дядько Рендолф прилюдно висловив на вашу адресу • деякі образливі зауваження. Початок поганий...

Осиленко налив горілки у високі чарки.

— Це не має значення,— сказав він і подав кожному з нас по чарці.— Тоді ви не хотіли вести з нами справ, а тепер світ змінився, і ваші наміри змінилися. Ми розуміємо.— Він підняв свою чарку.— Тож за взаєморозуміння!

— О, за це з охотоюі — жваво озвався Руперт, і ми винили.

Мені подобається горілка — це найчистіший із спиртних напоїв, і коли п'сш її одним ковтком, відчуваєш майже таку саму насолоду, як від крижаної води,— хоч загалом, як австралієць, я більше полюбляю пиво. Поки Руперт викладав свої загальні міркування, я взяв цукерку — російську цукерку — і з'їв її, а тоді подумав собі, що навіть російська цукерка має присмак чогось незвіданого, якогось зовсім іншого світу.

Мене приємно здивувало, як швидко Руперт збагнув суть справи. Доги я сумнівався, чи розуміється він на суднобудуванні, хоч він і служив під час війни на торпедних катерах. Але Руперт добре знав судна, хоча, власне, це було доручено мені. Та чи не найбільше дивувало мене те, як професійно говорив він про ділову сторону питапня. Я навіть подумав, що він і справді має якесь підсвідоме ділове почуття.

Осипенко сказав, що взагалі укладення контрактів на будівництво суден упирається в дві проблеми: по-перше, терміни поставки і, по-друге, вартість — вона, звісна річ, має бути в розумних межах.

— Власне кажучи,— додав віл,— до суден я не маю відношення. У пас є спеціальна організація, "Судноімпорт", от з нею вам зрештою і доведеться мати справу.

— А хіба не ви представляєте її в Англії?

— Не зовсім так. У нашому шт^ті є співробітник, який виконує її доручення, але він лише щось на зразок зв'язкового.

— Чи може він мені допомогти? — запитав Руперт. Осипенко похитав головою.,

— Чесно кажучи — ні. Вам доведеться пройти звичайну в таких випадках процедуру.

Руперт спитав, що то за процедура.

— Нічого складного,— відказав Осипенко.— Ми знаємо, що саме можуть робити різні суднобудівні фірми в усьому світі. Коли нам потрібне якесь судно — скажімо, сухогруз чи драга,— ми визначаємо певні вимоги до нього, а тоді вирішуємо, які саме фірми і,в яких країнах можуть збудувати те, що нам потрібно, і звертаємося до них усіх з пропозиціями.

— Ну, це цілком ясно.

— Е, ні, постривайте! — сказав містер Осипенко і вперше посміхнувся.

Ми зацікавлено чекали.

Містер Осипенко докірливо постукав по столу пухким пальцем.

— Ваші виробничі методи, містере Ройс, безнадійно застаріли, і ви, по суті, не можете конкурувати з продуктивнішими суднобудівними фірмами, такими, як італійські, японські чи шведські. Англійці будують добрі судна, але, даруйте на слові, ви будуєте їх дуже непродуктивно, дуже дорого й дуже повільно.— Містер Осипенко здвигнув своїми

огрядними плечима.— Звичайно, мене це не стосується. Я просто по-дружньому кажу вам, як воно є.

Я визнав за потрібне "виправити" це, коли говорити по щирості, цілком правильне спостереження.

— Але ж ми більше не займаємось кустарництвом,— сказав я Осипенкові.— Тепер ми уніфікували багато наших проектів, так що можемо робити цілі секції однотипними и взаємозамінними, і це чималою мірою компенсує наші дорогі методи. Навіть проектуємо судна із знімними палубами, щоб укладати вантажі просто в трюм,— це дозволить провадити вантаження.в кілька ярусів. Єдиний наш недолік порівняно з японцями та італійцями,— саркастично докинув я,— це наші безглузді профспілкові обмеження, яких японці й дня не терпіли б; тому вони й будують судна дешевше.

— Не зовсім так,— заперечив Осипенко.— У японців досконаліші виробничі методи. А втім, я не знаю, яких заходів вживаєте ви з метою поліпшення економіки виробництва,— додав він,— бо, як я вже казав, це не моя галузь. Та, можливо, це й не матиме значення...

— Чому? А що ж тоді матиме значення? — запитай Руперт.

— Цього разу, містере Ройс, ми виставляємо одну умову, дуже важливу.

— А саме?

— Ми закупимо в Англії судна на тринадцять мільйонів фунтів стерлінгів, якщо Англія візьме в нас на що суму нафту.

— Саліе від цього залежатиме укладення угоди?

— Так.

— Але ж це дуже ускладнить справу.

— Знаю. Але не ми в цьому винні. Почнемо з того, що ваш уряд не хоче надавати нам довготермінових кредитів, які надає іншим країнам. А це змушує нас вести розрахунки шляхом товарообміну. Отже, якщо ви хочете з нами торгувати, вам доведеться на це пітп, бо платити готівкою ми не збираємось.

— Але ж с й інші способи оплати.

— Так, золотом,— з притиском мовив Осппенко.— Вам хочеться, щоб ми віддавали своє золото навіть за якісь там гвпнтпкн. Ніякого обміну, тільки золото! І хоч у нас в торгівлі з вами активний баланс, ви все ж таки не дасте нам змоги купувати те, що ми хочемо. Чому? Адже з усіма іншими країнами ви ведете взаємовигідну торгівлю. Ми хочемо торгувати, але не бажаємо витрачати свої стерлінгові й золоті запаси в обмін на жіночі сукні,— а ви домагаєтеся саме цього. Кепська комерція. Вона ставить нас в нерівне становище з іншими. Адже ви добре знаєте, що так справи не роблять.

і — Згоден,— відказав Руперт.— Але ж, певно, такі самі проблеми виникають у вас скрізь.

— Тепер уже ні. До того ж не з суднами: Японці й •їпведи надають нам вигідніші кредити, ніж ви, та й на довший термін, отже, якщо ми не укладемо угоди в Англії, то •укладемо її в іншій країні.

Зав'язалася суперечка, і Осппенко ще раз повторив, що І цього разу головна умова буде саме така: нафта за судна,— 5а як ні, то взагалі про угоду не буде й мови. Хіба що, 8віс-|но,

£угіерт 8уміє переконати свій уряд скасувати обмеження щодо довготермінових кредитів, але це йому навряд чи вдасться, бо це політична лінія НАТО.

Обмінявшись чемними зауваженнями про погоду й випивши ще по чарці горілки, ми попрощалися з містером Осппснком й одразу ж поїхали розповісти про свою розмову Фредді, який сказав:

— Вони, чорти, розумні. Та дарма, великі справи не робляться за одним заходом.— І він застеріг Руперта, щоб той не дуже натискав, бо може бути ще гірше, далеко гірше.

— Та я ще й не натискаю,— відповів Руперт.— Але як же все-таки бути з отими довготерміновими кредитами?

Фредді похитав головою.

— Це політика. Американці кажуть, що кредитування на десять — п'ятнадцять років — це своєрідна допомога. Тих янкі не дуже турбує наша доля, отож вони й зробили це політичною лінією НАТО, а ми прийняли її, бо не мали іншого вибору. Якби ми зосталися самі, то втратили б куди більше.

— Але ж росіяни все-таки дістають якісь кредити,— заперечив Руперт.

— Тільки на чотири-п'ять років, не більше. При закупці таких великих об'єктів, як судна, це майже все одно, що платити готівкою, отже, їх це навряд чи влаштує.

— І ніяк не можна цього обминути? Фредді знову похитав головою.

— Ви можете спробувати влаштувати кредит приватно, в якомусь торговельному банку, але однаково потрібне буде схвалення уряду через департамент забезпечення зовнішніх кредитів, а вони знов-таки не дозволять більше п'яти років, та ще й на обмежену суму,— отже, це не вихід.

— Ну, а з нафтою як? Фредді промовисто застогнав.

— У певному розумінні, ще важче. Але, мабуть, це єдина ваша реальна надія. Кляті нафтові компанії — самі собі уряд і закон, і ніхто не довезе в країну ані краплі нафти без їхньої ласкавої згоди. З ними вам і доведеться зіткнутись.

— Гаразд, розпочнемо переговори про товарообмін, виходячи з наявних умов.

Фредді засміявся.

— Ну що ж, оскільки у вас немає ніякої надії змінити кредитну політику уряду, спробуйте завезти в Англію цю нафту шляхом товарообміну. Давайте! Це буде вам добрячий іспит, повірте.

— З чого мені починати в такому ділі? — запитав Руперт.— З уряду, який, очевидно, має санкціонувати імпорт російської нафти, чи з нафтових компаній?

— У цьому питапні вони заодно,— відповів Фредді.— Але краще почати з хлопців із міністерства. У них там є різні комісії, що мають чималий вплив. Я сам засідаю в кількох такпх комісіях. До того ж серед нафтової верхівки точиться боротьба, яку пам, можливо, вдасться обернути собі на користь. А тон росіянин сказав, які саме судна їм потрібні?

— Ні, але побіжно згадав драги.

— Боюся, щоб драги не віднесли до стратегічних товарів.

— Навіть звичайний човен за певних умов може відіграти стратегічну роль,— зауважив я.

— Ще б пак! — вигукнув Фредді.— Оце ж і є їхній незмінний аргумент. Ну що ж, спробую все-таки протоптати для вас стежечку. В кіпці тпжня запрошу пообідати когось із міністрів — Хауерта чи ще кого.

— А він із суднобудівників чп з нафтопромисловців? — спитав Руперт. .

— Геть загруз у нафті,— відповів Фредді.— Але стережіться його, Руперте. По суті, він наш конкурент, бо па сьогодпі нафтові компанії — наші наіібільші клієнти і водночас суперники па морських шляхах. Отже, пильнуйте.

Ми вийшли від Фредді й повернулися в свою скляну клітку. Руперт став біля вікна, дивлячись на сірий туман, Що здіймався над вузькою горловиною Чіпсайду, а я сказав:

— Схоже на те, що й ми з вами по вуха загрузнемо в цих нафтових справах.

— Еге ж,— озвався Руперт.— Правду кажучи, такого я пе сподівався.

В тоні його не чулось ентузіазму, і це мене здивувало, бо самому мені до душі була перспектива позмагатися з нафтовими компаніями, і тепер увесь наш план впклігкав у мене жвавпй інтерес. Треба як я поплавати на танкерах, щоб

належно оцінити ту втіху, яку відчуває людина перед лицем запеклої боротьби з якимось нафтовим колосом, павіть якщо шанси на перемогу дорівнюють нулю. Але Руперта наступна боротьба, як видно, вабила куди менше, ніж мене.

— В чому річ? — запитав я його.— Вас лякає опір?

— Та ні, не те,— відповів він.— Надто вже кружною дорогою доводиться йти до мети. Кому охота зв'язуватися з нафтовими компаніями? Й. хочу одного — укласти контракт на судна. .

— А мені охота зчепитися з нафтовими компаніями,— сказав я.

Він обернувся од вікна.

— З чого це ви стали такий войовничий?

— Хто — я? — Рупертові слова мене здивували, бо досі саме він виявляв войовничість, а я тільки йшов за ним.

Він знизав плечима й сказав:

— Ну що ж, коли без цього не можна, будемо діяти так. Я зрозумів, що тепер він нізащо не відступиться від

свого; ясно мені було й інше: до цього мимоволі спричинились і оті двоє в машині перед його будинком.

— Боюся, що ми з вами встрянемо в неабияку халепу,— замислено мовив Руперт.

Я радісно погодився. Бо що може бути ризикованіше й небезпечніше, ніж боротьба з НАТО й нафтовими компаніями? Та кінець кінцем ця боротьба завела нас ще далі, ніж ми гадали, хоч у більшості того, що сталося згодом, був винен Фредді. У мене вже тоді викликали підозру його заповзятливість і готовність допомогти у розв'язанні нашої проблеми обміну суден на нафту. А от причину цього я зрозумів набагато пізніше. Так само не розумів її тоді й Руперт, якому вся ця історія заподіяла куди більше шкоди, ніж мені, бо я не ризикував нічим, принаймні напочатку.

Розділ сьомий

Тут я мушу трохи ухилитися вбік, бо вважаю за потрібне, перш ніж провадити далі свою розповідь, з'ясувати два моменти, що стосуються мене самого. Один з них — моя прихильність до Пепі Ройс-Кемпбелл, єдиної онуки старого Рендолфа, дочки Кеті Ройс, від якої відреклися родичі, не давши їй ані пенса (як видно, Ройси полюбляють таке поводження з ближніми); другий — свідомість своєї політичної провини.

Можливо, дехто мене осудить за те, що я в двадцять вісім років захопився дев'ятнадцятилітньою дівчиною, з якою познайомився у Фредді. А втім, у наші дні англійка в дев'ятнадцять років уже не дитина, тим більше така, як Пепі,— висока на зріст, яскрава молода особа в ажурних панчохах, з підмальованими під єгиптянку очима й усіма іншими прикметами нинішнього покоління. Мені це подобалось, і часто, ідучи вулицями Челсі, де тоді жив, я думав собі, що все-таки в англійській буржуазії ще відчувається вогник — в усякому разі, в дівчатах. Мені ніколи не набридало споглядати мальовниче розмаїття трохи загадкових молодих облич, уборів, черевичків, чобітків, рухів і поз,— усе воно засліплювало мене молодістю й красою. Звісно, далеко не всі ці юні створіння належали до

буржуазії, а виходили й із низів,— я достатньо їх знав, щоб це розуміти. Щоправда, нерідко досить було комусь із цих оригінальних сіво-рінь, особливо, коли це була дівчина з багатої родини, відкрити рот,— і зачарування зникало: на вас лився нестримний потік солоденької і безглуздої балаканини. Але таких було небагато, а щодо Пені, то вона взагалі являла собою щасливий виняток і хоч нерідко теж напускала па себе загадковий вигляд, проте вдачу мала тверду й задерикувату, а коли в розмові трохи заїкалася (як і дядько Рендолф: певно, це було спадкове), то супила свої густі брови, намагаючись чітко вимовляти кожне слово, і ви бачили перед собою дівчину з сильною вдачею, непохитну в своїх поглядах, нехай часом і неймовірно хибних, зате не по-дівочому твердих. Вона жпла власним розумом і ні перед ким не схилялася.

Біда була лише в тому, що, захопившись вольовим і гордовитим молодим личком, яскравою, трохи екстравагантною вродою цієї довгоногої дівчини, я забрав собі в голову стати таким собі сучасппм Пігмаліопом і перетворити її в досконалу жінку, тоді як вона не тільки не поступалася, а й взагалі не визнавала моїх претензій. Мабуть, я з самого початку хотів бути господарем становища и намагався прибрати її до рук, а вона до такого, як видно, не звикла, і хоч, можливо, це було єдине, що їй у мені подобалось, проте змиритися не могла. Виявилося, що вона сильніша, ніж я гадав, а я — слабкіший, ніж уявляв собі, і зрештою мені аж дух забило, коли я збагнув, як багато вона для мене важить.

Друге, на чому я хочу спішитися,— те, що сказав Оси-пенкові про профспілкові обмеження в британському суд-побудівнпцтві. Я н сам не зовсім вірив, що ті "обмеження" справді були причиною наших економічних труднощів, але все ж сказав так, бо не хотів, щоб ми завжди виглядали неправими перед росіянами.

Оце, мабуть, єдине, що мене спонукало, бо сам я надто довго плавав простим матросом на різних суднах і не міг про себе й думати інакше, як про члена профспілки. Жоден {судновласник ще не давав команді вільно дихнути свіжим морський повітрям, якщо його' до цього не змушували, а, як мені відомо, суднопромисловці нічим від них не різняться. Звичайно, є тут і деякі відмінності. Ще й досі плавав по морях чимало суден, які набирають матросів працювати в трюмах по багато годин, живучи в бруді та смороді й харчуючись мов худоба. Згоден, я дивлюсь на це з погляду моряка, але спробуйте-но самі вмитися потом.під розжареними зорями Могадішо або ж гарячої тропічної ночі постояти на рейді в Пернамбуко на якійсь старезній грецькій посудині, зафрахтованій "Смітом і Коннелі" чи ще якими лондонськими цяцями, а потім, коли настане ваша черга заступати на вахту, спуститися в оте смердюче пеклої Спитайте будь-кого в трюмі, чи дуже радий він з того, що греки позбулися профспілок. Навіть ройсівське судно, приписане до Гонконзького порту, з дуже охайним китайським екіпажем, було схоже на таке огидне брудне кишло (я сам зазнав того "щастя"}, що навіть нудотний дух розтопленого мастила в машинному відділенні видасться куди приємнішим за нічні випари твоєї власної койки десь у далекосхідному порту.

Одного разу я поділився деякими з цих думок із Фредді, очікуючи, що він якось обстоюватиме честь компанії, але він погодився зі мною і сказав:

т~ А що ми можемо вдіяти? Спробуйте-но за такої конкуренції у вантажному судноплавстві, яка існує в Південно-Східній Азії,— з усіма отими бісовими японцями, філіппінцями, тамтешніми голландцями,— створити на судні людські умови для команди і щоб водночас воно окупало себе. Більшість суден, що й досі виходять у плавання,— це старий мотлох, який

давно слід розбити на брухт, але хто може собі таке дозволити? Я не можу...

Отож я почував себе винним, що виступив проти профспілок, нехай навіть і на суші, бо профспілка — єдина підпора моряка в боротьбі з судновласниками, хоч яка вона часом і ненадійна: адже в більшості моряцьких профспілок по всьому світу верховодять продажні чиновники, що сидять у портах, не показуючи й носа в море, і вершать брудні махінації з судноплавними компаніями.

Оце ті два моменти, на які мені хотілося звернути увагу читача,— не з якихось там особливих причин, а просто тому, що на той час вони займали мої думки. Я почав серйозно упадати за Пені, з якою вряди-годи зустрічався в Лондоні, і не міг пробачити собі того, що сказав Осипен-кові, бо побоювався, чи не вплинула вже на мене ота моя багатд скляна клітка у Ройсів, така несхожа на темний корабельний трюм, де треба було тримати вантажі від зсувів під час хитавиці в Індійському океані. Доводилося переконувати себе, що в обох випадках наміри мої чисті Гі що я ні в якому разі не зрадив собі,— можливо, щодо чогось іншого я й не такий стійкий, але вірність самому собі — моя сильна риса.

Руперт на топ час мав свої клопоти. Йому треба було переконати дядька Репдолфа виявити до плану операції 8 росіянами хоча б терпимість, але, побувавши в Уошберні й поговоривши із старіш, він зрозумів (так само, як і я), що конфлікт між Рендолфом і Фредді виключає будь-яку терпимість з дядькового боку.

Тієї суботи ми вирушили до Уошборна всі разом, бо тітонька Фло — дружипа Рендолфа — подзпопнла по телефону й запросила і мене приїхати з Рупертом та його сім'єю, і хоч я вже був в Уошберні раніше, все ж не міг стримати суперечливого

почуття обурення й гордості, побачивши знову цю величезну садибу, що розкинулася, мов якесь феодальне володіння, в одній з мальовничих Чілтсрн-ських долин. І подумав собі, що хоч зовні Англія ii невпізнанно змінилася, але влада й багатство так і лишилися там, де вони були завжди, дарма що мільйон нових честолюбців обзавівся "ягуарами". Велич і пишність цього маєтку, його беззастережний вплив на всіх, хто жив на багато миль навколо, не залишили в мене жодного сумніву щодо віддавна усталеної могутності того суспільного класу Англії, до якого всі австралійці (в усякому разі ті, що поважають себе) мають почувати ненависть. Але водночас я мимоволі відчував радість причетності до цього всесильного роду.

Не дивно, що в мене виникали такі думки,— адже я заглядав у світ Ройсів іззовні, а от Руперт дивився на нього зсередини й поводився так, паче зовсім не помічав Уош-берна. Мабуть, тому що таке оточення було йому добре знайоме від самого дитинства. Зате Джо, що походила з біднішого кумберлендського поміщицтва, незмінно захоплювалась усім баченим, і оця різниця в ставленні спричинилася до сварки між ними, коли ми повертались додому.

Обідали ми в Уошберні у так званій "другій кухні", у ретельно й пишно опорядженому приміщенні, що справді було другою кухнею в цьому дбайливо збереженому палаці на п'ятдесят чотири кімиати, в яких ніхто не жив. І за столом, і над усією прислугою панувала тверда рука тітоньки Фло. То була справжня леді часів доброї старої Англії, спокійна й витримана, у строгому вовняному вбранні. Вона вдавалася неприступною ніяким життєвим злигодням. Я помітив, що хоч тітонька Фло й чемно слухала Рендолфа, свого чоловіка, проте тримала його в руках. Я їй видимо сподобався, і вона сподобалась мені. Тут відіграла певну роль і ліоя добре продумана невимушеність, дозволена в Англії австралійцям; отож тітонька Фло взяла мене під руку й повела довжелезними дзеркальними . коридорами,

оздобленими африканськими фіалками, розпитуючи про моїх батьків, про дитячі літа, і мушу признатися, що я не шкодував слів на змалювання своїх пригод на берегах річки мого дитинства та свого босоногого бунту проти школи й рідного містечка. Тітонька Фло зрозуміла, що я набиваю собі ціну, але все воно було правда, і вона це теж знала, тому й зауважила, що мені "випала щаслива нагода уникнути англійського виховання. Вона ж таки перша запропонувала, щоб дядько Рендолф почав регулярно надсилати моїй матері в Австралію грошову допомогу — "помірну компенсацію" за приналежність до Ройсів, але я сказав, що мати буде цим незадоволена, і навіть мусив признатися, що вона розгнівалась на мене, коли я, приїхавши до Лондона, пішов працювати до Ройсів і взагалі визнав будь-який кровний зв'язок з ними.

— Така надмірна гордість,— сказав я тітоньці Фло,— це суто австралійська риса.

— Ну, не думаю, щоб тількд австралійська,— мовила вона.

То був м'яко висловлений докір. Я засміявся і сказав:

— У такому разі я більше не згадуватиму про гордість, а ви не згадуйте про компенсацію.

— Розумію! — погодилась вона.

Але я відчув себе грубим неотесою і зніяковіло, замовк.

Після обіду, під час якого Рендолф жадібно поглинав страви, не озиваючись ні до кого ані словом, ми залишили Джо, вдягнену до верхової їзди, в товаристві тітоньки Фло, конюха й двох хлопців із стайні, що мали садовити дітей на поні,— Джо збиралася вчити їх їздити верхи. А самі — я, Руперт і дядько

Рендолф — сілп в джип і поїхали^ оглядати складну помпову систему, з допомогою якої Рендолф (спонукуваний страхом, що Англія загине від посухи) видобував воду із своїх трьох тисяч акрів землі, щоб наповнити вже четверте штучне озеро. Він сказав, що хоче розвести в цьому озері якусь просту породу риби.

— З озерною фореллю не варто морочитись,— пояснив

Рендолф.— Я завів в озері Фло швейцарську форель, а вона тільки жиріє і ліниться розмножуватись. Тепер думаю підпустити туди кілька видр, нехай дадуть їй гарту.

Ми сиділи на приступці біііія його саморобного озера й сперечалися про справи фірми Ройсів. Дядько Рендолф лаяв Фредді за його революційні плани перетворити родинне суднобудівне підприємство на щось інше, не знати й що саме.

— Йому тепер байдуже до суден,— бурчав він.— Хоче все спродати й вкласти капітал у нерухоме майно, в полімери та нейлон.— Рендолф рвучко випростав свою довгу ногу й показав Рупертові на нейлонову шкарпетку: мовляв, чи може .бути щось ганебніше?

Руперт лише посміхнувся.

— Уявити собі не можу, щоб Фредді хотів ліквідувати фірму, — мовив він.— Та й, зрештою, ви ніколи цього не дозволите.

— А я тобі кажу, що саме до цього він веде,— не вгавав Рендолф.— Він твердить, ніби часи розквіту британського судноплавства відійшли в минуле. Мовляв, прибутки тепер надто (малі й не виправдовують затрат. Як на нього, треба розпорошити капітал. Він хоче припинити, будівництво власних

суден і купувати їх в Японії. А гроші вкласти в щось інше. В що завгодно, аби лиш мати двадцять процентів зиску на кожний пенс капіталу. Він просто-таки схибнувся на грошах, як і все нинішнє покоління.

Ми вже відійшли від озера і стояли тепер, як я помітив, серед поля, а навколо, скільки сягало око, розкинулись горби, видолинки, річечки, гаї, мисливські заповідники, ферми, хутори, стайні, будинки, хліви, сади,— і все це належало Рендолфу.

— А проте часи розквіту британського судноплавства таки минули,— зауважив Руперт.— І всі це розуміють, дядечку Рендолф, отже, Фредді нічого не вигадав.

— Та я й сам розумію. Але хіба це причина, щоб покинути все й тікати?

— Він каже, що хоче тільки реорганізувати...

— Він хоче загальноєвропейського ринку! Хоче збільшити прибуток з фабрик і заводів! Навіщо це? Перший-ліпший школяр знає, що ми пропадемо без розумної комерційної політики й без людей, здатних її обстоювати.

— Я завжди гадав, що мета розумної комерційної політики — поширювати свою торгівлю, де тільки можна і як тільки можна,— зауважив Руперт.

Старий пустив повз вуха ці багатозначні слова й показав на протилежний бік долини, де трактор тягнув за собою силосорізальну машину.

— Ні, ви погляньте на цього клятого ідіота! — заволав він.

Силосорізка зигзагами, мов т^ змія, рухалася за трактором униз по схилу, тряслася £ погрозливо торохкотіла.

— Я ж казав йому, дурневі, щоб він керував уздовж схилу, а не згори. Вчора тільки казав. Він же поламає осі! Ні, не хочу на таке й дивитися!

Ми сіли в джип, і Рендолф сердито й відчайдушно погнав униз крутим ослизлим путівцем, тоді натиснув на гальма біля поросłого травою закутка. Знову вийшли з машини, і Рендолф гучно плеснув у долоні, так що в повітрі шугнуло з десяток наполоханих куріпок;

— Це щоб не засиджувались на місці,— пояснив він.

Ми піднялися вогким схилом і сіли на оцинкований стічний жолоб. Дядько Рендолф показав на Джо з дітьми, що були десь за півмилі від нас, по той бік струмка. Джо навчала дітлахів, роблячи короткі проїздки галопом, і ми чули, як вона роздратовано вигукує:

— Ну ж бо! Давайте!

— Що давати? — спитав я Руперта.

— Та нічого, просто вона умовляє їх скакати слідом,— пояснив Руперт.— Тесс поскакала б, а от Роланд надто обережний.

— Є одна обставина, на яку Фредді анітрохи не хоче зважити,— сказав Рендолф, відвертаючи нас від цієї маленької сімейної ідилії.— Це та роль, яку фірма "Ройс" завжди відігравала в комерційній політиці Англії. Ми ніколи не захоплювались великими пасажирськими рейсами, а в скрутні

роки не пускалися берега і не вдавалися, як ото Кунард і ще дехто, до всяких там готелів, авіаліній та інших дурниць. Ми завжди самі будували більшість своїх вантажних суден, самі експлуатували їх, страхували де могли, мали в колоніальних портах власні склади, ліхтери, запаси палива. Завжди прагнули, щоб наші інтереси в світовій торгівлі й судноплавстві становили єдине ціле й були невіддільні від поточної морської політики нашої країни. В минулому столітті ми мали найбільше складів у китайських портах, ми перші збудували відкриті сховища для каучуку в Малайї, перші спорудили спеціальні судна для перевезення перуанської селітри й фосфатів Океанії, проклали в Нікарагуа першу залізницю для доставки лісоматеріалів у глибоководні порти. Оце справжні здобутки.— різко мовив'він,— і хоч грощі теж мають* велику вагу — вони, так би мовити, сировинна для НАШИХ капіталовкладень,— проте ніколи не були !.і не є нашою єдиною метою. А от Фредді хоче всього цього1 зректися, бо йому, бачте, аби тільки швидше й більше нажіатися на чому завгодно. Хоч би й на нейлоні! — з болем докінчив Рендолф.

Він знову плеснув у долоні, і сполохана куріпка кинулася навтіки, мов заєць, перше ніж важко злетіла над землею, мало не зачепившись за живопліт. Коли ми повернулися до машини, Руперт вирішив скористатися з слушної нагоди.

— Коли ви хочете торгувати, дядечку Рендолф,— сказав він, — то я пропоную збудувати кілька суден для росіян.

— Чув я вже ці розмови,— озвався Рендолф.— Та^ хоч би хто це пропонував, я ніколи не погоджуся.

— Чому? Не можнд ж отак відкидати доброго покупця.

— Вони для нас не покупці, затям собі.

— Ви ж перевозите їхній цукор, і зерно, і добрива, страхуєте їхні сухі вантажі...

— Це чиста комерція. А £удна — річ така, що їх можна використати як завгодно, тому я нізащо не робитиму їх для росіян. І з чого раптом ти надумав їм допомагати? Чому це так цікавить тебе?

— Облиште свої підозри,— відказав Руперт.— Просто я подумав, що непогано б налагодити з ними нормальні ділові стосунки.

— Ти їздив туди, чи не так?

— Так.

— І вони просили тебе посприяти цьому? Так мені ка-заіга.

— Не зважайте на те^ що натуркав вам Дж. Б. Лілл,— спокійно промовив Руперт.— Це моя власна ідея. Справа цілком законна, хоч би як ви на неї дивилися. Отож не примішуйте до неї Ліллових вигадок.

— Мені байдуже, що там каже Берті Лілл. Я тільки хочу знати, чого ти так'за них учепився.

— Я ж вам сказав. Ви повинні зрозуміти одну річ, дядечку Рендолф. Не можна більше вважати їх паріями. Ті часи давно минули без вороття. Тепер росіяни рівні серед рівних у світі.

— Е, ні. Для мене вони такі ж парії, як були, і завжди ними залишаться. Вони намагаються купувати судна, де тільки можуть, щоб підірвати наше становище на морях.

Хочуть самі стати могутньою морською державою. На сьогодні— вони десь на восьмому чи десятому місці, а через десять років вийдуть на друге чи третє. Що тоді?

— Вони все одно там будуть, хоч допоможете ви їм, хоч ні.

— Звісна річ, будуть, але без моєї допомоги. Я не збираюся підтримувати їх заради якогось там десятимільйон-нрго замовлення. Нізащо в світі.

Коли ми вже поверталися до будинку, Руперт зробив ще одну спробу.

— Чому ви все-таки не хочете, щоб я спробував дістати в росіян кілька замовлень для наших верфей у Беркхемп-стеді? Адже їх усе одно хтось забере — як не ми, то японці. Навіщо ж упускати свою вигоду?

— От нехай японці й забирають. А я на таке своєї згоди не дам, і край.

— Але ж послухайте, дядечку Рендолф...

— Ти собі берися до чого хочеш! Берися, коли зможеш,— роздратовано перебив його старий.— Якщо зможеш! Дійте разом з Фредді, коли вже вам така охота. Але я встромлятиму вам палиці в колеса де тільки можна, так і затям собі.

Руперт сказав, що не хоче сварки в родині. —

— І я не хочу. Але як її уникнути з цим Фредді? Він кругом неправий, а тут ще й ти цристав до його гри.

— Зовсім ні. Я веду свою власну гру. І з грою Фредді вона не має нічого спільного, що б там не було.

— Як на мене, це одне й те саме, отже, можеш сподіватись од мене тільки найгіршого. А якщо ти замислив це разом з Фредді,— ти неприторенний дурень. Рано чи пізно всю фінансову політику й майбутнє фірми буде поставлено на голосування в родині і отоді побачиш, що я зроблю з твоїм Фредді. Побачиш!

Ми повернулися до будинку, а Руперт і далі сперечався зі старим, доводячи нелогічність його позиції. Але Рендолф стояв на своєму й сердито повторював, що до росіян він "і близько не підійде" (улюблений вислів усіх Рой-сів), а якщо, мовляв, Руперт буде наполягати, то цим він тільки сприятиме Фредді, отому нахабному авантюрнику й опортуністу, який своєю безпринципністю доведе фірму "Ройс" до погибелі.

* * *

I

I

До Лондона ми поверталися розчаровані, в огорнутому клубами пари вогкому поїзді. Руперт так розізлився на старого, що сказав мені:

— Фредді мав рацію. Репдолф нічим не кращий за динозавра. Та й Лілл своє діло зробив.

— Обминути старого вам не вдасться, це ясно,— підтвердив я.

—— Ви гадаєте? — сердито спитав Руперт.— Дарма, знайду якусь раду.

— Без його згоди суден не збудувати, Руперте.

— Поки що ні. Але, мабуть, я таки виступлю проти нього разом, із Фредді. В усякому разі, коли дійде до діла, стоятиму на своєму до кінця. Та передусім нам треба якось розв'язати цю кляту проблему з нафтою.

. — Рендолф "засідає в нафтових комісіях,— попередив я.

— Та знаю я, знаю! — озвався Руперт.— Але я знайду якийсь спосіб його обминути — і квит. Може, нас підтримають приятелі Фредді у міністерстві.

— Можливо,— сухо зронив я.

— Ну, не будьте такий похмурий,— сказав Руперт.

Ми обидва були похмурі, зате Джо, що перед тим виходила в коридор разом з дітьми, повернулася до купе радісно збуджена.

— Я й забула, яке в них там чудове життя,— мовила вона.— Давно вже мені не випадало такого приємного дня.

Джо мала на думці не отой величезний старовинний будинок, повний добра, мистецьких витворів і прислугп, а стайні з кіньми (ще не навчившись як слід ходити, вона вже скакала на поні за кумберлендськпмп хортами просто через поля вівса й ріпи, і навіть того дня мені було досить мигцем побачити її в сідлі, відчайдушну й розшарілу, щоб зрозуміти: це природжена

вершниця). А тепер і діти теж зажадали собі поні, особливо Тесе, яка своєю відчайдушністю, видимо, пішла в матір.

— Дітям корисно їздити верхи,— рішуче сказала Джо. Руперт погодився. Але я дочув у голосі Джо оту неви-

словлену фразу: "Адже тепер ми знову маємо гроші",— яка так часто звучала останнім часом у їхніх розмовах, наче це могло зробити життя багатшим і повнішим чи дати дітям більше радості та щастя й краще підготувати їх до самостійного життя.

Я бачив, як Руперт намагається уникнути цієї теми. Він дивився у вікно вагона й, очевидно, міркував, чи правильно робить, особливо щодо дітей. Чи не є це оте сам^ розтління грішми, від якого він все життя намагався втекти? Оця зваблива спокуса мати дедалі більше, оці двері в світ, що їх нібито розчиняють перед людиною гроші, але насправді назавжди зачиняють.

— Я не маю нічого проти, щоб вони їздили верхи,— сказав він Джо,— але буде дуже погано, якщо їх вабитиме ^все інше, що є в Уошберні.

— Це з таким батьком, як ти? — спитала Джо.

— Коли зростаєш в атмосфері багатства, то мимоволі звикаєш до нього,— заперечив він,— і воно розбещує тебе. Я це знаю...-

Його діти аж ніяк не були розбещені. Після того, як він зрікся ройсівських грошей, сім'я жила на його платню — безбідно, але далеко не розкішно,— і діти раділи з усього нового, навіть і з оцієї подорожі залізницею. Ролапдові було тринадцять років, Тесе — дев'ять. Хлопець жив у своєму

потайному, сповненому думок світі, а Тесе мала материнську вдачу — збудливу й чутливу до всього навколо. Тепер вона стояла в Руперта між коліньми, похитуючись у такт руху поїзда, горнулася до батька й чекала, щоб знову трапився якийсь тунель чи міст, а коли поїзд в'їжджав під темне склепіння, лоскотала Руперта по ребрах своїми маленькими ліктиками. Роланд був у коридорі: раз у раз виі'ираючи рукавом запітнілу від його подиху шибку, він, як видно, грав у якусь тільки йому відому гру, відгородивши нею дорослих від свого світу, а себе від їхнього. В цьому не було ніякого виклику, просто він був самостійний і незалежний.

— Чому ти завжди твердиш, що вони можуть розбеститись? — запитала Джо.

— Бо не хочу, щоб вони росли так, як я,— відказав Руперт.

— То, бога ради, віддай знову всі свої гроші, і будемо жити в злиднях.

— Не лютуй,— сказав він.— Я не збираюся знову зрікатися цих грошей. к

— Тоді чому ж ти дорікаєш мені щоразу, як ми приємно проводимо час? — запитала Джо.— Про що це ти розмовляв там-з дядечком Рендолфом?

— Відносно продажу суден росіянам.

Джо з розпачем застогнала у обернулась до мене.

— Останнім часом усе наше життя крутиться навколо росіян. Навіщо це тобі? — мовила вже до Руперта.— Навіщо? Я

ж тебе знаю. Ти завжди намагаєшся підігнати все під свої теорії, то що вже вигаїдав знову?

— Ніякі це не теорії,— відказав Руперт.— Слово честі, Джо, я просто хочу бути практичним.

— Часом ти аж надто практичний.

— Тобто я мав на думці, що хочу зайнятися практичною діяльністю. Мені вже за сорок, а в такому віці людині слід мати якесь розумне діло. Тільки стригти купони не годиться, просто не годиться.

Досі я й не думав про вік Руперта,— а тепер усвідомив, що він і справді не може вважати прожиті літа плідними. Навіть оті кілька років у метеослужбі, хоча й були для нього приємні, але минули марно, а коли людина переступає за сорок і не мас за плечима нічого кращого, це, напевне, повинно змінити і її погляди на весь навколишній світ. То був один з небагатьох випадків, коли мені стало жаль Руперта, бо чого-чого, а жалощів він звичайно не потребував.

— Не вірю, твій вік тут ні до чого,— сказала Джо.— Мабуть, в Росії з тобою сталося щось надзвичайне, судячи з того, як ти поводишся, відколи вернувся.

Руперт промовчав, а я вже зібрався був вийти з купе, коли Джо заговорила знову:

— Адже ти їздив на острів з отією росіянкою...

— Ти знала, що я збирався поїхати на цей острів. Тому я н залишився на ньому. у

— Не думай, що я така вже дурна.

— А говориш нісенітниці, Джо. Все перебільшуєш...

Я вже вийшов у коридор, але встиг помітити, що очі Джо заблищали від сердитих сліз. Тесе із спокійною цікавістю дивилася на матір, гаряча вдача якої майже завжди знаходила вихід у сльозах, а розрізняти тонкощі цих сліз у кожному окремому випадку дівчинка, як я гадаю, ще не завдавала собі клопоту, отож тихенько вийшла слідом за мною, і я почув, як вона сказала Роланду в коридорі:

— Мабуть, маму закачало в поїзді, і я втекла, поки її не занудило.

Розділ восьмий)

Тепер, коли все вже минуло, я часто запитую себе: чи обстоював би Руперт свій план торгівлі з росіянками так завзято, якби Лілл просто не чіпав його? А втім, можна б запитати й інакше: чи Лілл не чіпав би його, навіть коли б Руперт не так завзято домагався своєї мети? Людська душа — цінний здобуток, і обох їх немовби підхльостував страх, змушуючи надто бурхливо реагувати на дії супротивника. Та наскільки переляканий був.Лілл, я по-справжньому збагнув лише тоді, коли один з його експертів, такий собі Лайонел Репд, виступив з підступними нападками на Руперта у вельми поважній та інтелектуальній газеті "Уорлд".

Ренд був у "Уорлді" фахівцем з російських питань, і от в одному недільному випуску він опублікував статтю про таємничу арктичну пригоду, що занепокоїла офіційні кола Великобританії. В статті йшлося про те, як Руперт урятував російського льотчика Водоп'янова, і Ренд наголошував, що одне

питання й досі залишилося без відповіді: а що робив Водоп'янов у тих полярних краях? Офіційна точка зору, за його словами, була така: Водоп'янов зазнав катастрофи, коли летів на зустріч з російським атомним підводним човном. Американці знали, що в тому районі саме перебував російський підводний човен, і їх дивувало, чому він не підібрав свого льотчика. Чому росіяни мовчки спостерігали, як англієць у нелюдських муках рятує Водоп'янова, і чому не звернулися до американців 8 проханням влаштувати пошуки? Що ж до переходу Ройса через крижану пустелю, який, коли вірити фактам, може зрівнятися хіба що з експедицією Нансена, то надто багато що в ньому не може бути простежене й прийняте на віру без додаткових роз'яснень самого містера Ройса, а він відмовляється про це говорити (з цілком зрозумілих причин). У світлі відомих фактів весь цей перехід виглядає, по суті, майже чудом, отож чимало темних моментів і нез'ясованих питань щодо славнозвісного переходу Ройса з Водоп'яновим буде порушено в книжці під назвою "Загадкова мандрівка Руперта Ройса", що має вийти друком через півтора місяця.

Я читав Рендову статтю, сидячи перед газовим каміном у своїй кімнаті того недільного ранку, і плювався від обурення з її "тонкої" іронії. "Уорлд" (на відміну від "Обсер-вера" й "Санді тайме") завжди претендувала на звання найбільш інтелектуальної, незалежної і нелицемірної 8 усіх недільних газет, та як на мене, її залежність і лицемірство просто виражалися в інших формах. А від її поваги до самої себе часто аж сміх брав. І вже певна річ, що одним з найповажніших її авторів був Ренд. отой спеціаліст, який завжди достеменно знав, що діялось в Кремлі минулого тижня. Його обізнаність з ухвалами, що їх приймав на своїх тасмних засіданнях за залізними дверима ЦК Комуністичної партії Радянського Союзу, була просто-таки феноменальна. Мене завжди приводили в захват його джерела інформації.

Коли я подзвонив Руперту, щоб висловити кілька гострих зауважень на адресу Ренда, він сказав мені, що Ренд — один із співробітників адмірала Лілла і що велика частина отих його відомостей походить не тільки з Лілло-вої установи, але й з широкої англо-американської мережі радіорозвідки, що підслуховує всі передачі в Росії, аж до внутрішніх розмов по радіотелефону і зведень погоди.

Гадаю, що на той ч]ас телефон Руперта теж був під контролем, але це не завадило йому сказати, що Ренд щопонеділка має звичай зустрічатися за обіднім столом з Гледменом, членом парламенту від лейбористів, і вони обговорюють здобуту інформацію. Той Гледмен, мовляв, також співробітник Лілла і голова комісії палати громад по дружніх зв'язках із східними союзними країнами. Руперт перед від'їздом до Москви й сам був на одному з таких настанодчих обідів у Гледмена в палаті громад; мав бути там і ще один чоловік, на прізвище Кантро, але він чомусь не прийшов. Саме цей Кантро і написав "Загадкову мандрівку Руперта Ройса", яка незабаром мала вийти друком. Правду ж кажуть: який тісний цей світі

Наступного дня в конторі Руперт трохи доповнив свою розповідь. Сказав зокрема, що Лілл очолює дуже складиу — службу референтів і експертів — щось на зразок постійної настановчої комісії, яка визначає, на чому в той чи і її ший поточний момент робити наголос в інформації про Росію, і що найперші його "покупці" — кілька "знавців Росії" з недільних газет.

На той час я вже знав, що спонукало Руперта до непокори, але, правду кажучи, трохи співчував і Ліллу, бо розумів, як багато відомо Руперту і як вільно може він скористатися з цього в своїй прикрій маленькій війні з Ліллом, що дедалі більше набувала особистого характеру й спричинялася до взаємної ненависті.

Я спитав Руперта, яка реальна небезпека ховається за всією дією історією. Мовляв, коди вже вони хочуть примусити його мовчати, то чому не посадять у Тауер чи не віддадуть під суд якогось таємного трибуналу?

— Навряд чи вони можуть заарештувати мене за такою підозрою. Єдине, чого вони хочуть,— це ватулити мені рота. Яка дурниця! Та й кому я що скажу?

— Навіть коли так...— почав був я.

— Якщо їм буде треба, вони хоч завтра посадять мене ва грати,— перебив Руперт.— Але мені нема чого приховувати й нічого вони не доведуть. Отже, мене не лякає загроза викриття, розумієте?

— Тоді чого ж саме вони од вас хочуть?

— А хто їх знає,— відказав вія.-~ Мабуть, щоб я визнав' свою помилку чи покаявся в гріхах.— Він знизав плечима.— А може, зони й мають рацію,— докинув, помовчавши.

— Що? — вражено вигукнув я.

— А втім, хай їм абищо,— сказав він-— Я тільки хочу, щоб вони дали мені спокій.

Я запропонував Рулерту піти до редакції "Уорлда" й надавати ляпасів Рендові. Він ПОДИВИВСЯ на мене й запитав;

— Невже ви вірите в такі методи?

Запитав серйозно, неначе справді зважував мою пропозицію.

— Тільки коли п'яний,— відказав я. * Руперт кивнув головою.

— Мабуть, що так,— погодився нібито знехотя.

І я зрозумів, що добре розрахований удар Лілл а таки досяг мети.

Та за всім цим ховалося ще щось, чого я так і не дізнався. Трохи ближче познайомившись з їхньою сім'єю, я почав підозрювати, що між Ліллом та матір'ю Руперта колись щось було і що в Руперта тепер пробивалася назовні чи то давня дитяча неприязнь (недарма ж він завжди так рішуче відкидав Ліллові намагання бути йому "другим батьком"), чи то якась довго тамована незгода в чомусь важливому, що тільки тепер знайшла свій вихід. Але що воно було, я так і не дізнався, бо Руперт ніколи не хотів про це говорити.

Так чи інакше, а Лілл мав усі козирі, бо його рука сягала . скрізь.

Навіть коли ми пішли до Фредді, щоб позпайомитися "з хлопцями з міністерствам й 'поговорити відносно нафти, то й там зіткнулися з одним вірних помічників Лілла.

і

Розділ дев'ятий

Фредді жив у модерному бетонованому особняку, спорудженому славнозвісним австрійсько-американським архітектором. Як і в його конторі, в будинку не було нічого

зайвого: у просторих кімнатах з подвійними вікнами й великими, мов галявини, килимами стояли лише найнеобхідніші меблі, вишукано прості й зручні. Фредді любив новочасне життя й добре знався на ньому. І'хоч мої враження від Фредді та його дружини Пеггі не дуже глибокі, проте зі слів самої Пеггі я дізнався, що досить точні.

П'ятнадцять років тому Фредді одружився з милою добропорядною дівчиною з аристократичної родини й жив з нею щасливо аж до останнього часу. Вона була бліда сухорлява блондинка й завжди видавалася Фредді дуже привабливою. Він завжди милувався й пишався нею, аж поки не так давно збагнув, що в їхнє життя втрутилося щось стороннє. Проживши з дружиною в любові й злагоді п'ятнадцять років, він підсвідомо відчував, що Пеггі завела якийсь роман і хоч це, мабуть, щось скороминуще й неглибоке, проте реальний факт.

Він не ставив під сумнів свої суто чоловічі достоїнства, бо знав, що не в цьому річ, хоча й було цілком ясно, що дружина знайшла з кимось іншим те, чого, як видно, не міг дати їй він сам, хай би навіть вони прожили разом і двадцять років. А згодом випадково побачив і того чоловіка, якого вважав за свого суперника. Якось йому довелося о незвичній годині проїжджати по Джермін-стріт, і* раптом Джексон, його шофер, постукавши в скляну переділку машини, сказав:

— Он іде місіс Ройс, сер. Зупинитися? •

Фредді лише мигцем побачив супутника Пеггі, але встиг помітити й вираз обличчя дружини. І саме воно вразило його куди дужче, ніж отой чоловік. Обличчя Пеггі було радісно збуджене, сповнене жіночої спокуси й любовного поклику, знадливе й покірливе,— він сам ніколи не бачив його таким, чи принаймні давно вже не бачив.

— Ні, ні,— квапливо відповів він шоферові.^— Не турбуйтеся. Вона зайнята.

Вони поїхали далі в потоці вуличного руху, і Фредді, перед очима якого все ще стояло збуджене обличчя дружини, так і не роздивився її супутника.

Увечері, коли вони одягалися до обіду, він сказав Пеггі, що бачив її на Джермін-стріт.

— Он як? А з ким я була? — озвалася вона.

— З якимсь чоловіком.

Він саме застібав їй на спині сукню. Пеггі обернулась, подивилася на нього своїми глибокими правдивими очима й промовила:

— А, то це мій коханець.

Вона завжди була правдива, але правда, сказана жартома, часом не менш прикра, ніж брехня.

— Чи не надто він гладкий для такої ролі? — зауважив Фредді.

На цьому розмова й скінчилась, але тепер він уже знав напевне те, про що раніше тільки підсвідомо здогадувався, і хоч йому неважко було б з'ясувати, хто той чоловік, робити цього не хотів. Якби дізнався, довелося б вживати якихось рішучих заходів, а розривати шлюб після п'ятнадцяти років щасливого подружнього життя йому зовсім не хотілося. Отож він ні про що не розпитував Пеггі, не дошукувався правди, але тепер майже

щоразу відчував, коли вона віддавала данину коханню десь поза домом.

Щодо Пеггі, то вона не була певна, чи він щось знає. В усякому разі, перший час поводилася так, ніби й гадки не мала, що він може здогадуватись. Твердо постановила собі нічого не давати взнаки. Не вносила в їхнє життя ані сліду своїх таємних пригод, не ходила на побачення в незвичний час, намагалася зайвий раз не обманювати. Запитуючи себе, чи менше вона тепер любить Фредді й чи менше цінує його (а вона його таки дуже любила й цінувала), мусила визнати, що її ставлення до нього анітрохи не змінилося.

Чому ж тоді вона завела роман на стороні?

Чи була то просто жага пригод, властива нашому часу? Чи викликане буденністю подружнього життя бажання чогось нового, незвіданого: літа ін бо минають, то чом би не дозволити собі одну-дві невеличкі пригоди, перше ніж постарієш і станеш нікому не потрібна як жінка? Чи, може, їй бракувало якоїсь іГерчинки, що її не знаходила в стосунках з чоловіком, часом надто неуважним, заглибленим у свої справи, а то й надто впевненим у собі? Вона й сама не знала. її мучили докори сумління, але вона легко тамувала їх. Вона не була піддатлива чи зрадлива й відчувала. Що не в цьому річ: просто 8 отим чужим могла робити те, на що ніколи не зважилася б з> власним чоловіком. Віддаватися любощам серед дня була для Фредді нечувана, навіть неможлива річ, а з тим, другим, якого й подумки не навивала своїм коханцем, вона могла лягати в ліжко хоч би й о десятій годині раЬку й навіть не стереглася завагіт-. ніти, як це завжди було з Фредді, незважаючи на страх прижити дитину поза домом. Спочатку вона думала, що Фредді ні про що не Здогадується, але згодом переконалася, що її надійна система конспірації десь дала тріщину. Вона й гадки не

мала, де саме схибила, але Фредді явно знав щооь істотніше, ніж могла йому відкрити ота випадкова зустріч на вулиці.

— Отже, для нього це вже не таємниця,— з філософським спокоєм сказала собі Пеггі.— Ну що ж, нічого тепер не вдієш, чи не так?

їй дуже хотілося довідатись, що саме він знає, але й без того вона мала напохваті скільки завгодно пояснень, а якщо вони не допоможуть — тисячу.видравдань чи навіть і зустрічних звинувачень, щоб примусити боронитися його самого.

Отак вони й жили, дотримуючись тонкого взаємного нейтралітету. Не сварилися, нічого не пояснювали одне одному, але їхнє подружнє життя'дедалі втрачало зміст, і вони навчилися задовольнятись тільки його видимістю. Стосунки між ними стали такі ж поверхові, як і слова, що їх вони казали одне одному. Вони, як і раніш, виявляли ніжність, навіть щось наче любов, але та ніжність походила тепер лише від бажання зберегти звичний плин життя, прожити день до вечора, не заглядаючи далі. Обоє розуміли: якщо вони порушать цей повсякденний розмірений уклад, все полетить у безодню.

І все ж Фредді було приємно повертатися додому, приймати ванну і слухати, як дружина незворушним, суто англійським тоном повчає його не пити більше одного коктейлю до приходу гостей. Звичайно він брав склянку з собою в ванну й чверть години лежав там, розслабившись, потягуючи холодний мартіні з горілкою і відчуваючи, як його залишають денні турботи й напруження. Все Аоно неначе змивалося з нього разом з брудом. IjHj? аж очам своїм не вірив, скільки того бруду набиралося tía ньому за день у чисто виливаному кабінеті.

~~ Мабуть, я дуже пітнію,— казав він ПеггЬ

— Забагато споживаєш цукру,— відказувала вона. Він витирався, надягав чисту білизну — то була одна

з найбільших утіх його життя,— свіжу сорочку, костюм і черевики, які зашнуровував на ньому камердинер Пітер, родом із Вест-Індії, а сам тим часом допивав коктейль. Потім ішов до кухні подивитися, що там готують до прийому гостей — урочистого чи у вузькому колі. Там його радісно вітав собака, іноді чекали листи від дітей з пансіону, Пеггі розказувала про їхні новини або ж про якийсь світський скандал (обоє це полюбляли), а потім він переглядав вечірню газету, аж поки чувся дввінок і одна з покоївок ішла відчиняти двері першим гостям.

— З Рупертом ти знайдеш спільну мову,— сказав він Пеггі. Вона підбивала на дивані подушки перед тим, як сісти; була ще в золочених пантофельках, що їх скидала лиш в останню мить і взувала ненависні туфлі.— А загалом він великий дивак.

— Я завжди вважала його одним в найсимпатичніших Ройсів,— озвалася вона.

Хіба не всі ми симпатичні?

— Я рада, що він тобі так подобається,— мовила Пеггі, відпивши трохи коктейлю з його склянки.— Це в тесе щось цо£е — прихильно ставитись до інших Ройсів. Руперт і Джек для тебе добра знахідка.

— Зроби собі сама,—сказав він, забираючи у неї свій коктейль.

— Це ти п'єш уже третій сьогодні От я й допомагаю тобі, щоб менше вливав у себе цукру.

Не третій, а другий. Я ж цілими днями й краплі до рота не беру, а після роботи це добра розрядка. Нині модно гбворити про запрацьованих адміністраторів. Це добра рекламна вигадка, але часом таке можна сказати й про мене. А Руперт, здається, таки стане мені в добрій пригоді,— провадив далі.— Можливо, він ще й покаже себе як найкращий у нашій родині. Інші, включаючи й моїх дурноверхих братів, усі скроєні наче на замовлення фірми "Ройс", але насправді не мають хисту до нашого діла, Пег. Жоден. А цей, здається, має. Джек теж хлопець путящий, але не ставиться до справи серйозно.

— Але ні той, ні другий не ділки старого гарту,— зауважила Пеггі.

Фредді зітхнув і поклав ногу на ногу.

— Я завжди кажу, і це таки правда: таких ділків, як були колись у Сіті, більше не лишилося, принаймні у впдцих сферах. Дні людей типу старого Рендолфа минули. Тепер у Сіті повно старих незд&р, так само як і в уряді. Нам потрібні не вони, а такі, як мій кузен Руперт і отой морячок Джек. Диваки і впперткЬхи, по-своєму честолюбні, що живуть сьогоднішнім днем.1 Коли мене питають, що таке добрий працівник на своєму місці, я завжди відповідаю одне: це тямуща сучасна людина. Мені начхати на те, що він напочатку не обізнаний з ділом,— не в цьому суть. Головне — що він собою являє. Врятувати нас від хаосу може тільки сильна особа. Нам потрібна людина заповзятлива, наполеглива, така, що не відступиться від свого, що вміє бачити в перспективі не тільки гроші й комерції?) задля комерції.

— Одне слово, така, як ти, любий.

— Ні. Мене надто поглинула гонитва за грішми. Але загалом я майже сягнув цього ідеалу.

— Не прибідняйся. Таких, як ти, на світі дуже мало.

— Можливо. Але треба мати ще щось.

— А в тебе є і ще щось.

— Ну годі, не глузуй з менеї В усякому разі, сьогоднішню вечерю я влаштував для того, щоб Руперт і Джек могли насісти на Хауерта, адже він з тих міністрів, з яКТімп їм доведеться мати справу. Якщо Руперту вдасться здійснити оту божевільну операцію з росіянами, за яку він так ухопився,— а наполегливості йому, здається, не позичати,— я залишу його при собі. Можливо, він та сама людина, якої я чекав усі останні роки і якій можу безмежно довіряти.

— Будь обережний з Рендолфом,— застерегла Пеггі.— Він не дурний.

— Знаю, але якщо, фірма Ройсів сподівається вижити серед вовків, яким дано волю в Сіті, хтось має скрутити старому в'язи, щоб усунути його з дороги, інакше нам самим скрутять в'язи.

— Ну, хто-хто, а ти вцілієш,— заспокоїла його Пеггі.

— Ніхто тепер не вціліє, якщо діятиме сам-один, навіть і я. Слово честі, Пеггі, деякі з отих диявольських махінацій, що затіваються останнім часом, загнали б на слизьке й самого Рокфеллера.

. Почувся дзвінок, і Пеггі підхопилася з дивана, щоб , узути замість пантофель вузькі вечірні туфлі. Фредді сидів

незворушно. Раніше він ніжно плеснув би дружину по пе-затягнутій у корсет сідниці. Здавалося, Пеггі цього й че-. кала. Але тепер усякий такий інтдоший жест виглядав би

скоріш зумисним, аніж безпосереднім, і Фредді його не зробив. Пеггі, як видно, пошкодувала про це.

Він уже знав наперед, що на кінець вечора буде трохи напідпитку і тоді відчує справжню гіркоту й образу на Пеггі. Дехто упивається, щоб забутися, але з ним було навпаки: алкоголь розковував серце, і воно завжди починало боліти. Вже тепер він жадав, щоб швидше настало завтра, бо тверезий добре володів своїми нервами, не давав собі попуску, нікому надто не довіряв і тільки так почував себе по-справжньому впевнений. Тільки зовсім тверезий він міг не думати про Пеггі.

Він сумовито подивився вслід дружині, що квапливо вийшла з кімнати. Тоді допив свій мартіні й гукнув:

— Луїзо! Везіть уже, будь ласка, столик з напоями.— А почувши голоси за дверима, сказав сам до себе:— Отой іще німецьі Така вже клята пунктуальність. Час би навчи-тпсд кращих манер.

Він сподівався до приходу гостей випити ще один коктейль, але загалом був готовий їх приймати і тут-таки піднявся назустріч панові Туго фон Опфельну. Той мав стати (коли все піде добре) його спільником в одній хитромудрій комбінації, яка в разі успіху повинна була (над тілом поваленого Рендолфа) затьмарити найграндіозніші химери лондонського Сіті.

* * *

Того вечора гості за столом були багаті, світські, випещені. Дами красувалися в розкішних туалетах, і я чув, як одна сказала другій:

— Елізабет більше не живе з ним, бо він поїхав в Антігуа до пташок. Але вона присягається, —що він її не покинув, а тільки зрадив.

Усі засміялись. На те й влаштовуються звані вечері, щоб поплескати язиком.

Пені Ройс-Кемпбелл була запрошена задля мене: Пеггі радо спрпяла нашому зближенню. Сидячи навпроти мене за столом, Пепі зауважила:

— У вас руки справжнього моряка. Он які величезні! Це було нетактовно з її боку, бо всі одразу подивилися

на мої руки. Вони в мене й справді мов ковадла (матроська праця дуже швидко розвиває м'язи пальців і долоні), і хоч загалом я статурою високий і сухорлявий, як Руперт, проте руки порушують усі пропорції.

— Це від чесної праці,— заступився за мене Фредді.

•Я подивився на Пені з погрозою: стривай, — мовляв, ось я тобі покажу! — та вона зачіпливо посміхнулась до мене, а тоді перевела свої єгипетські оч!і на Гуго фон Опфельна й сказала, що Німеччина збирається розв'язати нову війну і що видавничий та хімічний концерни Опфельна, мабуть, сподіваються нажити на ній мільйони. Брови Пені були суворо зведено докупи, вона з притиском вимовляла кожне слово, і заява її прозвучала цілком серйозно. Але фон Оп-фельп був джентльменом і відказав:

— Не будемо ворушити минуле, міс Кемпбелл. Не треба думати одне про одного найгірше.

— Ми ніколи не будемо довіряти німцям,— сказала Пені.— Ви всі такі кровожерні.

Мене аж пересмикнуло, але тоді я ще не знав, які безжальні ці люди в поводженні одне з одним і як легко вони зносять взаємні образи. Грубощі виглядали в них цілком природно, і, мабуть, отак вправляючись у лихослів'ї, вони ставали товстошкірими і нечутливими не тільки до випадків з боку власного середовища, а й з боку усіх сторонніх. То були дуже дійові вправи.

Коли дами разом з Пені перейшли до іншої кімнати, за скляним столом, освітленим чорними парафіновими, свічками, залишилося шестеро чоловіків. Камердинер Фредді, Пітер, подав коньяк. На одному краю стола Фредді завів розмову з німцем, полишивши на нас з Рупертом міністра Хауерта й ще одного добродія, на .ім'я Джулі Джонсои. Той Джонсоа був давній знайомий Руперта по флоту. Він не бачив на одне око й носив на ньому чорну пов'язку. Тепер він перейшов до Лілла й був одним з перших його, помічників. А для годиться працював у Хауерта й засідав з ним у комісії по морських нафтоперевезепнях, яку іцо два тижні відвідував і Фредді (тут я мусив нагадати собі, що Ліллові люди були скрізь, але помічати їх я став тільки тепер завдяки Руперту; ну, і звісна річ, що Лілл теж був моряк).

На той час' коктейлі й вино розв'язали всім язики, і міністр почав піддражнювати Руперта щодо його славнозвісної полярної мандрівки:

— Моя дев'ятнадцятирічна дочка вважає, що це просто чудо. Але ви певні, що вас не підібрав російський підводний човен?

Руперт нічого на це не відповів, а запитав Хауерта, чому уряд накладає обмеження на довіз російської нафти в обмін на англійські судна.

— Бо це вістря клина, що його росіяни хочуть забити в нашу економіку,— відповів Хауерт.

— Якого ще клина? — спокійно запитав Руперт,— Росіяни хочуть довезти нам менше одного процента нашого річного споживання нафти. Це не сягає навіть нашого щорічного приросту в імпорті цього виду палива.— Відчувалось, що він добре розібрався в цьому питанні.

— І все ж таки це вістря клина, ви й самі знаєте."

— Навряд чи можна сприймати це серйозно,— не вгавав Руперт.

— Але ж ви розумієте, що торгівля з росіянами — це, власне, вже політика, а не комерція. То який же у вас тут інтерес? — спитав Хауерт.

— Я хочу продати їм ройсівські судна.

— Судна — стратегічний товар.

— Так само, як і нафта для росіян. Отже, обмін справедливий.

— У вашій особі вони мають чудового захисника,— добродушно зауважив Хауерт.

Руперт подивився у зряче око Джулі Джонсона й повчально промовив:

— Я виступаю захисником інтересів фірми "Ройс". Хауерт сказав, що в світі багато проблем, куди важливіших від продажу ройсівських суден.

— Хто-хто, а ви мали б це розуміти,— дорікнув він Руперту.

— Я розумію тільки одне: ви боїтеся торгувати з росіянами, — уже з викликом промовив Руперт.— Навіщо ви чините стільки перешкод, коли йдеться про цілком законні речі?

— Облиште, Ройсе, не будьмо наївними.

— Наївними щодо чого? Щодо суден чи нафти? — спитав Руперт.— Ми ж з вами навіть думаємо про різні речі. Ви про нафту, а я — про збут суден.

Обидва забагато вппили, і Руперт уже не приховував своєї неприязні до Хауерта: ним заволоділа ота вроджена зверхність, притаманна його класові, хоч я здогадувався, що справжньою причиною цього була його відраза до Джулі Джонсона. І все ж таки, як на мене, Руперт перебирав міри. Грубощі йому аж.ніяк не пасували.

— Не треба сваритися,— раптом промовив Хауерт з добродушністю справжнього державного мужа.— Ви мене

маєте за невігласа, а я — вас. І йдеться тут не про ваші судна чи інтереси нафтових монополій, які я обстоюю.

Ідеться про політику. Тож давайте або сперечатися саме про політику., або взагалі облишмо цю розмову.

— Ви маєте рацію,— визнав Руперт.,До нього знову повернулося почуття гумору, а^е до суперечки про політику він був надто слабо підготовлений і тому замовк, а Хауерт звернувся до Гуго фон Опфельна:

— Гуго! Ви так і не розказали мені, що зробили з Уайт-хедом, коли в сорок першому році зняли його з "Графа Шпее"...

— Е, ні, постривайте,— спинив його Фредді.— Ми ще не закінчили розмови.

-т— Ну, то покваптеся,— сказав Хауерт.— Бо я хочу ще поговорити й з Пеггі.

Він підвівся, узяв з вази апельсин, обчистив його і, кинувши шкуринки на стіл, став плямкати, неуважливо поглядаючи на Фредді. Він запитав мене, хто я та що, але я слухав його краєм вуха й відповідав не думаючи, бо водночас дослухався до розмови між Рупертом і Джулі Джонсоном.

— Я бачу, Джулі, ви добре поінформували про мене міністра, — сказав Руперт.

Я пе дочув відповіді Джонсона, але здогадався, що той скромно применшив свої заслуги.

— А ота книжка про мене буде тепер офіційно схваленим чтивом?— провадив далі Руперт.

— Це дуже брудна писанина,— сказав Джулі.— Радив би вам, Руперте, щось вдіяти, поки% її не випустили в світ.

— Щось та вдію,— запевнив його Руперт.— Але якщо ви думаєте використати цю книжку, щоб перешкодити моїм діловим намірам чи вивести мене з рівноваги, то краще не робіть цього.

Джулі погрозливо нахмурив своє професійно лиховісне обличчя й чорною пов'язкою на оці.

— Ми вдаємося до цього лише тоді,— мовив він,— коли ситуація стає надто ризикованою і небезпечного. А тоді вже байдуже, про кого йдеться.

В даному разі йдеться про мене,— сказав Руперт.— Але я не втручаюсь у ваші справи, отож не втручайтеся й ви в мої. Вони вас не обходять.

Хауёрт почув його останні слова й обернувся. Всі ми, розпашілі й добре налиті вином, підвелися з-за столу, збираючись приєднатися до дам. Хауерт по-дружньому взяв Руперта під руку й мовив:

— Знаєте, так ви нічого не доможетесь. Зважте на те,— провадив він далі,— що в комісії по стратегічному паливу засідає сам старий Рендолф, та навіть і він не хоче й слухати про ваш намір обміняти судна на російську нафту. То чим же можу-допомогти вам я?

— Ви ж не Рендолф,— ви — уряд,— наголосив Руперт.— Обрано вас, а не його.

Хауерт засміявся.

— Якщо вам пощастить переконати старого,— сказав він,— можливо, ви переконаєте й мене подумати над цим. Але я певен, що з Рендолфом ви не домовитесь.

— Хто знає,— мовив Руперт і зціпив зуби.

Тим часом ми нарешті приєдналися до дам. — .

* * *

Того вечора я був закоханий. Провівши Пепі додому, в її чепурну й охайну двокімнатну квартиру в Чел-сі (я сподівався побачити там страшенний розгардіяш, бо тоді ще не знав, яка Пепі організована й вимоглива до себе), я дорікнув їй за грубість під час вечері й суворо зауважив, що так поводитись негоже. При цьому зробив дурницю, нагадавши, що їй тільки дев'ятнадцять років.

— Ні, це ви не вмієте поводитись,— зачіпливо відказала вопа.— Ви ж тільки-но вихопилися з своїх диких ха-щів.

— То виходить, що ми там краще виховані,— згорда промовив я.

Вона засміялася. Мп стояли в пальтах посеред вітальні й сперечалися, неначе хотіли з'ясувати, чи дійдемо якоїсь згоди, перше ніж робити щось інше.

— Ви жахливий буржуа,— сказала Пепі.— По-вашому, говорити те, що думаєш, негоже. Але ж це чистісінька облуда. Вам краще повернутися до Австралії, де геть усі такі самі буржуа.

— Пепі!— промовив я.— Ви самі не тямите, що говорите. Ваша зумисно груба поведінка аж ніяк не замінює інтелекту, на який ви претендуєте.

— Ха!—глузливо пирхнула вона.— А хто ^це каже? Якийсь морячисько з великими претензіями! Я завжди говорю те, в що вірю. Б'юсь об заклад, ви вважаєте, що я була груба з тим німцем. Ну, а коли й так, то що? Він це розуміє. А ви — ні. Я скажу те саме де завгодно, а от ви — ручуся, що ні.

Пені була пацифісткою, і її вже не раз притягали до суду за участь у демонстраціях Комітету за ядерне роззброєння й Комітету ста, тому я не міг відмовити їй у громадянській чесності, але і мав підстави закидати, що вона шукає в цих виступах тільки сильних почуттів. Ми вже й раніше сперечалися про це.

— В усьому, що ви робите, вас вабить лише чуттєвий бік,— сказав я.— Оті пацифістські демонстрації приємно збуджують вас, тому ви їх і полюбляєте.

— А що, коли й так?— спокійно озвалася вона.— Хіба погано житп почуттями? Я ними й живу. Власне, інакше жити й не можна. Я хочу звідати в житті геть усе.

Пепі скинула пальто, і навіть у рухах її відчувалася ота непримиренна й трохи безжальна правдивість.

Вона сіла на канапу, підібгала ноги й прочитала мені невеличку в'їдливу лекцію про важливість почуттів у людському житті. Сказала, що сама не боїться ніяких переживань і хоче спізнати й відчути все, що можна. "А що в цьому поганого?"— раз у раз запитувала вона. Призналася навіть, що колись

прожила три тижні, перевдягнувшись чоловіком (у паш час це пе так уже й ва^кко) і що то була для неї наука па все життя. *

— Чоловіки — боягузи,— рішуче провадила далі.— Всі вони страшенно лицемірні. Послухайте тільки, що вони говорять жінкам, а що — між собою, це ж просто жах! От я однаково розмовляю з усіма, і з чоловіками, і з жінками, а для чоловіків світ наглухо переділений на дві статі й над усе в них важить секс. Я й сама нічого не маю проти сексу, але ж вопи роблять з нього справжній культ. Навіть пе намагаються осягти розумом і підкорити собі, як це робить більшість жінок.

Я зняв цальто й кинув на стілець. Мене дратувало в ній це поєднання зовнішньої ніжності з душевною суворістю, якій важко було протистояти. Та й вигляд вона мала пе дівчини, а жінки, незважаючи на дитячі бровепята, куці спідички й недбало виставлені довгі ноги в ажурних панчохах. Одначе я знав, що їй дев'ятнадцять, а не двадцять дев'ять, і знову спробував повестися з нею, як з дівчинкою, але вона пе приймала мого .тону.

^— Ви просто не розумієте жінок,— дорікнула мені.

— А ви ще ніяка не жінка,— сказав я.— У вас нема чого розуміти.

Вона зневажливо знизала плечима.

— А в чому, по-вашому, полягає жіноча суть?— запитала.— В сексі? То я стала жінкою ще в Шістнадцять років, але що це доводить? Сексом у наш час нічого не вимірюється, хоч усі про нього стільки говорять, навіть і я. День і ніч тільки про одне п чуєш, уже в зубах нав'язло. Я не знаю, що має являти собою жіпка, але знаю, що я не дівчинка.

— Тоді навіщо ви одягаєтесь, як Дівчинка?

— Так мені більше до вподоби.

— У вас завжди такий вигляд, наче ви хтозна-скільки не милися.

— А у вас такий, п-паче ви нікому не вірите. Н-пікому в світі!

Я вперше почув, як Пепі заїкається, і хоч це було ледь помітно, вона дуже розсердилася, з чого я зрозумів, яких постійних зусиль коштує їй говорити нормально.

— Ось бачите, до чого ви мене довели!— напустилася вона на мене.

А потім сердито замовкла й сиділа, міцно стуливши уста й втупивши очі перед себе, паче мене там і не було. Я спробував розворушити її якимсь зауваженням щодо її дражливості, але вона пустила мої слова повз вуха і, тільки коли я підвівся й рушив до дверей, заговорила знову:

— Ні, не йдіть, Джеку. Я вже не серджуся.

— То не ігноруйте мене,— сказав я.

— Хай йому чорт!— мовила вона.— Адже я зовсім не хочу вас кривдити.

— А ви мене й не кривдите,— заперечив я.

— Ні, кривджу,— наполягала вона.— Мабуть, вам уже до смерті набридло, що я весь час гніваюся. Ну йдіть сюди, я буду

хороша. Я не хочу бути грубою, дурною і самовпевненою, але па мене щоразу таке находить, особливо коли стомлюся.

Вона знову стала приязною, лагідною та веселою, і коли між нами зрештою й дійшло до любощів, то це трапилось без будь-якого попереднього наміру, але й не випадково. Пепі була досвідчена в коханні п віддавалась йому до кінця, па відміну від багатьох жінок, що поступаються лише малим, а решту тримають про себе, непаче цим боронять останні залишки матріархату від повної за, гибелі. А Пепі була надто певна себе, щоб стримуватись, і в цій її щедрості відчувалася любов. Ідучи від неї тієї ночі, я знав, що закоханий у неї, але щасливим себе не почував, бо то було тільки кохання до Пепі й нічого більше, тоді як Пігмаліон у моїй душі жадав набагато більшого; і я вважав себе ошуканим, бо знав напевне: мені ніколи не перетворити Пепі в ту жінку, якою я хотів би її бачити. ;

Розділ десятий

У понеділок Руперта запросив до себе містер Осипенко, і той повернувся з Хайгета дуже задоволепий: росіяни таки дали йому, перше піж будь-кому іншому, специфікації на потрібні їм Судна. І хоч Рендолф усе ще стояв па нашому шляху нездоланною перепоною і мав більшу владу на верфях, піж Фредді, хоч російська нафта так само залишалася головною проблемою, ми вперше відчули, що чогось усе-таки досягли.

1 Суднові специфікації — дуже . наочні документи. Якщо ви колись, плавали на судні, то могли помітити в капітанському сейфі цілу купу паперів, кожний з яких являє собою своєрідний ключ до безлічі технічних пристроїв, якими оснащене судно, і здебільшого всі ті пристрої ретельно й дбайливо продумані. Я ніколи раніше не бачив специфікацій замовника, і от тенер у нашій конторі Руперт читав їх мені вголос, а я дивився у вікно крізь зимову імлу па брудні, засиджені птахами дахи

лондонських автобусів перед церквою Сент-Мері-Екс і почував себе Уїлфрідом Бішопом, що, вмостившись па своєму сідалі в конторі, мріє про романтичні світи. І поки Руперт читав, гортаючи аркуші цигаркового паперу, я встиг збудувати це судно й обжитися на ньому.

— Це має бути плавучий рибоконсервний завод по переробці улову у відкритому морі,— сказав Руперт.

Я уявив собі нудотний сморід і пасичепу духом прянощів гарячу пару. А Руперт уже читав далі:

— Судно призначене для прийому свіжої риби від риболовецьких траулерів (я враз почув весь отой гвалт і подумав, яка то мука для палубних матросів поночі, та ще й в неспокійному морі, коли траулери вивалюють свій улов у трюм); для переробки її на консерви в бляшаній упаковці, засолу оселедців, виготовлення з відходів та з непридатної до .споживання частини улову кормового борошна й риб'ячого жиру (ото чорна робота!); для Швидкого заморожування риби та зберігання готової продукції у трюмах до передачі її транспортним суднам чи доставки в порт

(при цьому я побачив перед собою величезний, вкритий памороззю трюм, де гуркіт машин і кожен стук на палубі відлунює громом у вухах тих, хто там працює); для постачання риболовецьких суден льодом, паливом, водою, продовольством, рибальськими снастями,— читав далі Руперт,— для подання їм медичної допомоги, для культурного обслуговування та проведення невідкладного ремонту (за всім цим я бачив майбутній екіпаж).

Руперт прочитав решту п'ять сторінок технічних характеристик, розподілених по багатьох рубриках: дальність

плавання та умови навігації, тип і клас судна, основні виміри та — спеціальні вимоги, швидкість, місткість трюмів і цистерн, потужність холодильних пристроїв, експлуатаційні правила й нормативи.

Отак, від початку до кінця, він прочитав специфікації на кожне судно. Дві з них були на плавучі консервні заводи, третя — на вантажний рефрижератор, а четверта — на транспортний рпбохолодильнпк. Усе це мали бути великі судна досить складної конструкції, особливо плавучі рибоконсервні заводи.

Прочитавши все до кінця, Руперт, як і я, на якусь мить немовби сам поринув у ту морську атмосферу й сказав, що легко може уявити собі життя на цих суднах, які стоятимуть на якорі десь за багато миль від берега в сірому розбурханому північному морі. Траулери, розгойдувані хвилями, битимуться в борти, і промерзлі люди в клейончатих спецівках з каптурами над очима вантажитимуть рибу з палуби на палубу.

Руперт аж здригнувся і сказав:

— Ні, це не для мене. Терпіти не можу північних морів. Детально обговоривши специфікації, мп понесли їх до

Фредді, але той подивився па них зовсім інакше.

— Не так уже й багато їм потрібно, правда ж? — сухо мовив він, проглянувши першу специфікацію.— Головні двигуни — дизелі Бурмейстера і Уейпа, швидкість — п'ятнадцять вузлів...— Він прикинув, скільки льоду знадобиться на вісімсот тонн риби. — Ну, і плюс склади для готових консервів. Оці два великих обійдуться нам надто дорого, Руперте. Забагато побічних замовлень, складне устаткування і все таке інше. Цього нам не потягти, та й строки поставки, як на^такі речі, надто малі.

— Ну, а рефрижератор? — спитав Руперт.— Адже там нічого особливо складного — просто велика порожня коробка з холодильним агрегатом у трюмі.

— І там є свої проблеми, але гадаю, це нам підійде. Треба тільки спочатку дещо з'ясувати.

Фредді зняв трубку з синього телефонного апарата на своєму порожньому столі й повернув енній важіль на панелі з різноколірними вимикачами, пояснивши, що це прямий зв'язок з Алепом Беарінгом у Беркхемпстеді.

— Алене,— сказав він,— ми тут одержали від росіян специфікації... Від росіян, кажу! їх чотири. На рефрижератор, п'ять тисяч тонн брутто, на рибовоз, дві шістсот, і на два плавучих консервних заводи.

Ален щось довго пояснював і розпитував'.

— Усе по пунктах, як належить,— відповідав Фредді.— Замовляють усе, навіть оснащення... Ні, не зиаю,— сказав на чергове запитання.— Мп пе зможемо одержати побічних замовлепь у такі строки, та й коштуватиме це нам занадто дорого. А з рефрижераторами можиа спробувати. Так чи інакше, я вам надішлю сьогодні ці паперп. Якомога швидше підготуйте мепі свої висновки, але пе кажіть нічого старому Філбі, щоб нам пе перешкодив Рендолф. Так, я сам йому скажу...

Фредді поклав трубку.

— Усе так, як я й думав,— мовпв до пас.— Плавучі заводи — надто спеціальні судпа, і з ними пе варто морочп-тпсь, коли нема гарантованого замовлення. Що ж до всього іншого, то

мінімальний строк поставки — двадцять трії ;місяці, павіть при тому, що верфі на сьогодні заваптаже-|НІ лише паполовппу. Нас затримають побічні замовлення. Але щось для початку вп вже маєте,— додав він.— А ціну •визначимо згодом.

! — Як на мене, то краще пічого пе казати росіяпам, поки)ии пе зможемо назвати свою ціну,— адже це найперше, про що вони спитають,— сказав Руперт.

— Сумпіватося,— заперечив Фредді.—Мені здається, що па цій стадії росіян передусім цікавитимуть строки поставок, а двадцять три місяці — пе так уже й погано, повірте.

— А чи не можна буде трохи скоротити, якщо вопи наполягатимуть?

— Трохи можна. Але головною проблемою для вас залишається" нафта. Тут вам доведеться поморочптпсь, Руперте.

— Я знаю.

Руперт вибачився перед Фредді за те, що нічого не-до-імігся від Хауерта, але той не став йому дорікати.

— Е, Хауерт просто дурень,— мовив зневажливо,— а до того ще-й негідник. Він був перший, хто спав мені на думку, а насправді все вирішуватимуть люди, що плавають трохи глибше, піж якийсь там міністр.

— Політики чи нафтопромисловці? — запитав Руперт.— Очевидно, з промисловцями мені буде легше дійти згоди. А політиків"терпіти не можу.

Фредді трохи подумав.

— Днями я їду на параду до Амстердама; там буде один професор, Альфред де Кок, що має безпосереднє відношення до .визначення європейських квот па нафту. Він експерт нафтового консорціуму з питань рентабельності. Здається,-його слово в цих справах вирішальне, і якщо вам пощастить його перекопати, він, можливо, вплине п на інших. Отож їдьте-но ви обидва зі мною і спробуйте його умовити.

Ми погодились, бо розуміли, що не досягнемо нічого, поки не здолаємо цю нафтову перепону.

Того дня я обідав у Руперта і чув, як Джо збуджено розповідала йому, що їй подзвонила Кеті— Ройс-Кемпбслл (мати Пепі) й сказала, що вирішила продати комусь із родини старий Толл-хауз —.свій будинок поблизу Уошбер-на,— може, Руперта це зацікавить. Джо давно вже мріяла про будинок за містом, де діти могли б їздити верхи, і казала п^ю це Пеггі й тітоньці Фло. І ось тепер випала така чудова пагода.

Руперт неуважно кивав головою, не виказуючи ніякого інтересу до елів дружини. Він не мав бажання купувати другий будинок; йому взагалі нічого де хотілося мати.

Але такої щасливої нагоди втрачати не можна було.

— Нам треба завтра ж поїхати туди,— наполягала Джо.— Будинок звільниться тільки у вересні, але гроші потрібні Кеті негайно. У них вимер майже весь приплід джерсійської худоби — від молочної гарячки чи ще від чогось там,— і якщо ми не купимо будинок, його забере хтось інший з родичів.

—Завтра я зайнятий,— озвався Руперт. Він проводив багато часу в адміралтействі, намагаючись .розшукати своїх давніх впливових приятелів, що змогли б допомогти йому 8 отією російською пафтою.

— Ти став страш^Нно зайнятий останнім часом,— ска-ваЛа Джо, розгнівавшись.— Особливо, коли я прошу тебе щось зробити.

— Ану, цить,— жартівливо мовив він.

ї Ти на мене не цитькай,-^ відрубала Джо.^ Знову гайнуєш час па дурниці. Я знаю.

! — Ти, як зЛжди, все перебільшуєш,— дорікнув їй Руперт. — N 1

. — Перебільшую? Від тебе тільки й чекай якогось безглуздя. Мабуть, якщо ота нісенітна витівка з росіянами провалиться, в нас знову буде не життя, а пекло. Він збагнув, що повівся нерозумно.

— Хай це тебе не турбує, Джо,— мовив лагідно.

— А мене воно й не турбує,— відказала-Джо.— Апіскі-лечкй.

— Ну, гаразд, гаразд,— поступився він.— Завтра поїдемо подивимось, що там Кеті продає. Фредді теж колись хотів купити той будинок, але вона йому не продала.

— Мені продасть,— рішуче заявила Джо. Наступного дня ми поїхалп т^дп всі разом, і хоч я вже

знав Кеті та її чоловіка, Скотті, однак, думаючи про їхні політичні погляди, не міг не дивуватися, як вони знаходять спільну мову з Джо і навіть з Рупертом. А втім, дивуватися було нічого, бо всі вони добре знали, як треба розмовляти одне з одппм. Я дістав паочігай урок того, що англійці, хоч би які були їхні переконання, завжди порозуміються, якщо вопп належать до одного класу. А доспть опинитися за межами свого класу — і стосунки стають вимушеними, незалежно від політичних поглядів.

Як на мене, Кеті була пайпривабніша з усіх Ройсів. Як £ Руперт, вона мала таку саму манеру ходити, не помічаючи нічого перед собою, так паче їй байдуже до всього пав-Іколо й до себе самої; тож легко було уявити, як вона порвала з батьком (але пе з матір'ю, бо й досі бачилася з тітонькою Фло). Яка з неї була комуністка, я не знаю, в усякому разі, індивідуалізму їй не бракувало. Мабуть, папочатку певну роль відіграв у цьому Рендолф з усіма своїми володіннями, збудивши в Кеті якийсь протест, але з часом від нього лишилася тільки впертість, якої не могло повністю приховати лагідне й дуже невимушене поводження. Колись я чув, як вопа сперечалася з Пепі, бо ^нітрохи не поділяла доччиного пацифізму. Навіть жорстоко висміювала його, хоча й робила це в своїй звичайній млявій манері.Та, зрештою, і Пепі знала, чого можна Сподіватись від матері. Коли я одного разу засперечався із Кеті про комунізм (мовляв, мені не до вподоби його методи, якими б там не були наслідки), вона сказала:

— Ви надто залякані. Приватна власність — ідіотизм, і єдині, хто хоче його позбутися,— це комуністи. Більше мені нічого й не треба. •

На той час я вже знав, що якась душевна роздвоєність притаманна всім Ройсам: очевидно, багатьом з них не давали спокою їхні гроші, певно, тому, що частково брали початок з работоргівлі. Кеті не розводила щодо цього ніяких теорій — їй було досить власних припущень, простих і переконливих. Вона й далі твердо стояла на своєму.

її чоловік, Скотті/ червоновидий, гарячої вдачі фермер, свого часу воював у Іспанії (мені це здавалося неймовірним), а тепер жив собі у вузькому світі ділових паперів, книг обліку надоїв, газет, журналів, книжок, телевізора, собак, пляшок і рушниць. Коли Скотті починав про щось говорити, спинити його було важко, а він усе дужче й дужче розпалювавсь і дедалі червонів на виду. Та дивна річ — той-таки Скотті виявляв куди більшу терпимість до пацифізму дочки, ніж Кеті. Безтурботна, зичлива, манірна, як усі жінки з заможних верств, вона, проїе, надто зневажала своїх ворогів, яких так добре знала, і не могла піти з ними па компроміс, а отже, пе могла піти на компроміс і з власним батьком, і з усім, що він обстоював.

Кеті повезла пас у своїй малолітражці оглядати старий ройсівський Толл-хауз. То був кам'яний будипок, зведений ще у вісімнадцятому сторіччі якимсь Ройсом, що збирав мито за користування прилеглою дорогою і каналом, нині давно вже занедбаними. Кеті успадкувала його від своєї бабусі. Вона погоджувалася продати будинок Рупер-тові, але за однієї умовп: щоб за нею лишилося право відкупити його назад, якщо Руперт колись надумає продати; до того ж у документах на будинок було записано, що він може бути проданий тільки комусь із Ройсів.

— Рендолф теж має його па оці,— скаааала Кеті.— Хоче розчистити старий канал, щоб наповнити одне з отих своїх химерних озер. Однак йому я не продам.

— Який чудовий будинок! — захоплено мовила Джо. Будинок був простий, але гарненький, і одразу мепі

сподобався; одначе Руперт ледве позирнув на нього. В садибі стояв приземкуватий корівник, з якого можна було зробити стайню. Ми сиділи в кухні з дружиною одного 8 найманих робітників, що тимчасово жив у будинку, а у вересні від'їжджав з сім'єю до Австралії, і коли Пені сказала, що я сам австралієць, та жінка спитала мене, чи не знаю я там такого містечка Свонхілл на річці Меррей.

— Дуже добре знаю,— відповів я.

— То оце ж туди ми їдемо,— сказала вона.— Там потрібен Доглядач джерсііської худоби.

Далі ця молода, кмітлива з вигляду жінка спитала мене, чи є там школи для дітей.

— Я маю на увазі пристойні школи,— додала вона.

Я подивився на цю англійку, що жпла за годину їзди від Лондона, згадав, яка сільська школа в Уошбериі, та й середні школи трохи далі в окрузі — у Бсйсінгстоку чи Оксфорді,— і просто пе знав, що їй відповісти.

— Навіть тридцять років тому,— сказав нарешті,— ви могли б здобути в тому глухому містечку кращу й сучаснішу освіту, ніж ваші діти колись матимуть тут.

Вона була вражена й потішена, зате Пені голосно засміялася, не ймучн мені віри. Я аж почервонів від гнівуі та навіть і Кеті сказала:

— Облиште, Джоку. Це вже якась фантастика.

В деяких речах апглійці надто темпі, щоб з ними сперечатися, отож я не став нічого доводити, хоча й не подарував Пепі її глузливого сміху. Певно, це було в неї від матері, але Кеті завжди говорпла так щиро, спокійно й зпч-лисо, що відразу ставало ясно: вона просто нездатна когось образнтн, а от Пепі могла дуже образити людину, часто цілком свідомо.

— То як, чи купуєте? — запитала Кеті в Руперта.

— Якщо Джо хоче...— одказав віп.

— ХочуІ — озвалася Джо.

— Гаразд,— сказала Кеті.— Докумепти у Скотті. Оформимо все потім, але гроші мепі потрібпі до п'ятнадцятого числа цього місяця.

Будинок із землею коштував шість тисяч, і Руперт погодився. Тепер Джо мала свою заміську садибу, і обоє, здавалося, булп щасливі — принаймні на той час.

Розділ одинадцятий

В Амстердам ми летіли особистим літаком Фредді і дорогою розпитували його про наступну параду в Амстердамі.

— Там ви зустрінете впливових фрахтовнків і нафтопромисловців, що мають визначити взаємовигідні фрахтові ставки на перевезення рідкого метану,— пояснював пам •Фредді.— Нафтові компанії вимагають низьких ставок, |а ми прагнемо нагнати ціпу. Вони не хочуть нести додат-г

кових витрат на паливо, стоянки в портах, утримання екіпажу й страхування, тим часом як наша мета — принаймні поділити ці віітратп порівну. Отож і будемо виборювати своє. З одного боку голландські, англійські й французькі нафтові компанії, з другого — голландські, шведські, німецькі, французькі й наші судноплавні.

— Оце вже й маєте невеличкий загальноєвропейський ринок,— сухо зауважив Руперт.

— На такому рівні ми завжди його мали,— сказав Фредді.

Пробиваючись крізь хмари, наш літак різко сіпнувся.

— Гоп! — мовив Фредді.— То вам і досі пе до душі ідея прпєдпапня до шести держав? — запитав Руперта.

— І думати про це пе хочу,— відповів той.

— Я так і не бачу сенсу у ваших доказах.

— Надто багато вигадають па цьому німці,— оце все, що я можу сказати.

— Це пе аргумент,— заперечив Фредді.— На таке тепер ніхто не зважає.

Літак жалісно завив і, розтинаючи носом хмари, взяв курс униз, до сімдесяти островів і п'ятисот мостів старовинного й багатого торгового міста, що розкинулось на величезній піщаній дамбі по берегах Зюйдер-Зее. Прогудівши вад

передмістями, він, мов качка, що сідає на воду, випростав пласкі поги й приземлився.

Ми стали чекати. Фредді мав-дивовижний звичай спокійно дожидати, поки все прийде до нього само собою. Він простояв біля літака пе більше хвилини, як нас оточили офіційні особи, обслуга, машини. Так само спокійно чекав він і згодом у готелі "Ройял-Амстердам", де все теж влаштувалося само собою.

— Ви живий приклад того, чому владарює панівний клас,— іронічно сказав йому Руперт.

— Треба мати голову наг плечах,— озвався Фредді, по-илескавши себе по лобі.— А Джек як був моряцюгою, так ним і залишиться.

Фредді не сказав обслузі ні слова, і все ж ми тут-таїш пройшли через митницю й імміграційний пункт, наші речі двічі повантажили й розвантажили, а нас одвезли до готелю, зареєстрували Й провели в наші номери, де на Фредді вже чекали з десяток телеграм і секретарка. Все робилося само собою, як і сподівався Фредді.

Решту дня, за його словами, він провів на нараді, а для нас із Рупертом була передбачена велосипедна прогулянка, огляд картин Рембрандта в і Рійкс-музеї і пухкі дівчата, що подавали пам пиво в оздоблених мармуром кафе. Ми дивилися на білий зимовий туман і смугляві обличчя навколо,'і я сердився на це голландське місто, де я згаяв ще один день свого життя на додаток до довгої низки інших змарнованих днів,— адже мепі вже двадцять вісім років, а я ще й не брався до того, що поставив собі за мету.

Наступного дпя ми пішли з Фредді до обшитого дерев'яними панелями залу для парад у будинку якоїсь там міжнародпої страхової компанії і побачили за великим підковоподібним столом огрядних голландців і німців, худого й жилавого француза, червонолицих скандінавів і двох бездоганно вдягнених англійців.

— Які ж ми все-таки, хай йому чорт, типові англійці,— прошепотів мені Фредді.— Навіть і ми з вами, і Руперт.

Представляти пас він не став, і нарада тривала далі.

— Ото де Кок,— мовив до нас Фредді й показав па астматичного голландця, що курив коротку сигару й дивився на світ крізь товсті скельця окулярів, хоч, здається, нічого навколо не бачив. •

Дебати велися трьома мовами. Фредді майже не подавав голосу, окрім тих випадків, коли його про щось запитували, та ще раз встряв у коротку суперечку з одпим із німців щодо простою суден та строків вантаження і розвантаження.

— Дітерль,— сказав він німцеві,— ви ніколи не зрозумієте, як важливо падати капітанові судпа право вільно визначати ці строки, принаймні на англійських суднах. Якщо примусити його суворо додержувати правил при вантаженні, він робитиме те саме і в морі, а ви на цьому тільки втратите.

Німець похитав головою.'

— Правила на англійських і німецьких суднах неоднакові й піколи не будуть ддпаковпмп.

Амінь! — вигукнув Фредді й припинив суперечку. Ми довго слухали, як вони торгуються, і я побачив, що Руперт здивувався не мепш за мене, коли раптом усі повставали і Фредді сказав: — — Гаразд, от і домовились. і Нарада скінчилася.

Квапливо потиснувши один одному руки, присутні повчали розходитись, а Фредді підвів пас із Рупертом до професора де Кока й "відрекомендував як своїх "кузенів і найближчих помічників". Потім голосно сказав Рупертові:

— Професор трохи недочуває, йому треба кричати. Професор де Кок посміхнувся, показавши жовті зуби,

а я здивувався з того, як вільно й водночас шанобливо поводився Фредді з цим дицним чоловіком. Той жестом запросив Руперта сісти. Фредді також сів, але трохи осторонь від нас, у густому тютюновому диму, що висів над столом-підковою.

— Я зовсім не глухий,— сказав Рупертові по-англійському професор де Кок.— Фредді завжди жартує, тож можете мені не кричати.

Професор був огрядний і сам майже кричав, а це свідчило, що він таки приглухуватий, і тому Руперт підвищив голос.

— Професоре, Фредді сказав, що саме ви можете мені допомогти.

Професор заперечливо підніс руки, але відразу ж знову опустив їх на коліна.

Руперт якомога коротше й зрозуміліше розповів йому про пропозицію росіян постачити Англії нафту в обмін на судна.

Професор кивнув головою.

— Росіяни завжди люблять обмінні операції,— сказав він.— Селянська торгівля.

^.Сама операція пе становить труднощів,— пояснив Руперт, позирнувши на Фредді, який знизав плечима й одвернувся, щоб показати свій нейтралітет.— Головна проблема — імпорт нафти. Да це потрібен дозвіл англійського уряду.

— Що-що? — перепптав професор.

Руперт забув, що треба кричати, отож голосно повторив:

— Дозвіл англійського уряду!

— Але ж я не даю дозволу замість вашого уряду,— заперечив де Кок.

— Зпаю,— відповів Руперт,— але мій кузен Фредді каже, що ви готуєте ухвали нафтового консорціуму про квоти імпорту, а вже на їх підставі.англійський уряд буде вирішувати це питання. Отже, ваше слово багато важитиме.

— Не зовсім так! — прокричав у відповідь голландець.— Я не маю безпосередніх зв'язків з вашим урядом і не консультую його. Принаймні в таких питаннях.

— А хто ж тоді? — спитав Руперт.

=^ Добрий десяток мішаних комісій у Лондоні,— відповів де Кок. І

— Але ж ви експерт з питайь імпорту нафти. Професор знову підніс свої пухкі руки.

— В такому ділі, містере Ройс, ніякий експерт не потрібен. Ніхто навіть не поцікавиться моєю думкою. А все-таки, скільки нафти росіяни хочуть експортувати в Англію? Сподіваюся, не дуже багато...

— Близько трьох мільйонів топп. Професор знизав плечима.

— Крапля в морі. Це навіть менше, ніж становить ваш щорічний приріст імпорту. Отже, річ не в кількості.

— А в чому ж? — прокричав Руперт.

— ^Коли йдеться про росіян — у політиці. Як завжди.

— Хай і так, але чого тут сахатися? Адже все, що пов'язане з нафтою,— це політика, чи не так?

Професор посміхнувся. Вискалені страшні зуби його не прикрашали, але водночас надавали його обличчю якоїсь своєрідності.

— Сахаються тільки полохливі копі,— сказав він.— А ми ж не копі, правда?

— Звичайно, що ні,— відповів Руперт і знову подивився на Фредді. Той зосереджено курив люльку й старанно уникав будь-чиїх поглядів.

— В усякому разі, містере Ройс, я також маю на думіц саме політику, пов'язану з нафтою, а не якусь там інщу.— Професор

махнув рукою, неначе відкидав геть оту "якусь там іншу політику".— Вам відомо щось про те, як стоять справи з нафтою в світі?

— Небагато.

— То ви повинні знати, що всі великі держави за винятком Китаю контролюють величезні запаси нафти: Америка, Росія, Англія, Франція, Голландія.

— А Німеччина? Де Кок чи не вперше пильно подивився на нього.

— З цього погляду Німеччину можна вважати партнером Франції чи сателітом Америки.

Фредді голосно засміявся.

На обличчі професора майнув подив.

— Споживання нафти,— провадив він далі— це показник могутності й економічного стану будь-якої країни. Сподіваюся, це ви розумієте?

— Мабуть, усі це розуміють, професоре. До речі, те саме можна сказати й про судноплавство. Але куди ви хилите?

Де Кока явно заінтригував хід думок Руперта.

— А знаєте, хто через вісім-десять років буде найбільшим виробником нафти?

— Безумовно, росіяни.

— Авжеж. їхній щорічний приріст видобутку становить на сьогодні чотирнадцять і дві десятих процента, а споживання (разом із союзниками) зростає вдвічі менше. За шість років вони легко випередять Америку в загальному видобутку, а за десять — матимуть змогу експортувати на світові ринки величезну кількість нафти. Тепер ви розумієте, до чого я веду? — запитав він Руперта.

— Так. Ви не хочете допустити їх до своїх західних •ринків.

— Атож. Ви добре все зрозуміли.

— Можна г поставити вам одне нескромне запитання?

— Прошу.

— Чи може політика, пов'язана з нафтою, бути незалежна від отієї іншої?

— Не завжди. Здебільшого вони взаємозв'язані.

— Тобто, визначаючи політику щодо імпорту, вам часто доводиться йти на серйозні поступки, зумовлені міжнародним становищам?

— Майже завжди,— визнав професор.— В Ірані, Єгипті, Венесуелі, Алжірі. Політична ситуація в нафтоносних країнах неодмінно впливає на нашу політику.

— Як вам відомо, професоре, британське суднобудівпи-цтво й судноплавство також має свою політику і нею не можна нехтувати.

Професор звів на нього очі.

— На сьогодні суднобудівництво скрізь стоїть на досить низькому рівні і в ньому панує жорстока конкуренція,— вів далі Руперт.— А оскільки в інших країнах уряд краще субсидує суднобудівників, нам важко з ними конкурувати. І коли ми дістаємо таку пропозицію, як оце від росіян, то навряд чи можемо її ігнорувати, правда ж?

— Так. Але суднобудівники повинні самі давати собі раду,— сказав професор.— Нафтові компанії і без того ваші найбільші замовники па судна й фрахт...

— Я знаю.

— ".Отже, чи не забагато ви від нас хочете, містере Ройс, коли просите відчинити росіянам потайні двері до нашого нафтового святилища, аби лиш дістати змогу будувати їм судна?

Слово "святилище", на моюдумку, звучало занадто пишномовно, але суть була цілком ізрозуміла.

— Навіть і в такому разі,—і не вгавав Руперт,— має бути якась золота середина між тим, що добре для вас, а що — для пас, і навпаки... і

Тут я помітив, як задоволено пахкає Фредді своєю люлькою.

— У тім-то й річ,— сказав професор.— Це головна проблема всієї міжнародної торгівлі, і на те й існують уряди, щоб регулювати такі питання.

— В такому разі,— швидкб запитав Руперт,— чи будете заперечувати ви особисто або нафтові компанії проти імпорту в Англію цієї російської нафти?

— У вас там і так перевиробництво бензину,— зауважив^ професор.— Незабаром вам доведеться скоротити його на* двадцять процентів.

— З тих нафтопродуктів, що їх хочуть постачити нам росіяни, бензин становитиме лише десять процентів щорічного довозу,— уточнив Руперт.— А це менше, ніж потребує на день один тільки Лондон.

Професор важко відкинувся на стільці й обернувся до Фредді.

— Ну, ФредДі? Що мені сказати вашому кузенові? Фредді засміявся.

— І не питайте, професоре. Він таки загнав вас у глухий кут.

— Але все ж тут Повинна вирішувати логіка,— сказав професор.

— Яка логіка? — спитав Руперт.

— А така, що на сьогодні в імпорті російської нафти до Англії ніякої логіки немає. Отак воно.

— Така й буде ваша порада?

— Ні, я не стану нічого радити. Нагорі в цьому ділі мої поради не потрібні, містере Ройс. Поговоріть з вашими

політичними діячами, такими, як Грешем-Браун чи сер Пері-грін Бендіго з Атлантичного' комітету. Нехай вони вам допоможуть домогтися потрібного рішення.^А ви хіба не член Атлантичного комітету, Фредді?

— Я — ні. Там засідає Рендолф. А я — в паливно-транспортній комісії.

— З якої ж речі ви надумали звернутися до мене?

— Бо ні Рендолф, ні я не очолюємо міжнародних нафтових компаній,— швидко відказав Фредді.

Професор засміявся і, підвівшись, сказав: •

— Я теж, Фредді. Зустріньтеся з сером Пінком Бевгдіго. Саме він — та єдина людина^ яка вам потрібна, друзі.

Він перейшов до полірованого буфета червоного дерева й відімкнув його ключиком на ланцюжку. Я думав, що він хоче дістати якісь важливі документи, але професор, понишпоривши в буфеті, повернувся з пляшкою віскі й склянками.

— Віскі,— сказав він,— посміхаючись усім своїм гладким обличчям.— Нам усім не завадить випити.

" Фредді залишив свою нейтральну позицію і приєднався до нас. Ми з Рупертом здивовано переЗирнулися: невже усе вже скінчилось, так само раптово, як і ота нарада фрахто-впків?

Професор щедро налив кожному.

— За ваше здоров'я;— проголосив він, і ми випили.— Кх-х-х! — хмикнув вій від задоволення.— Ще по одній?

— Ні, дякую,— відказав Фредді. — От хіба що з льодом.

— Нема льоду,— скрушно мовив професор.— У службові години з льодом не п'ємо,— додав він і сам засміявся з свого жарту.

У доброму гуморі ми рушили до дверей. Професор обіймав за плечі Руперта й Фредді.

— Хороші ви хлопці,— зітхнув він, по-дружньому стискаючи їхні плечі.— Так приємно побачитись з моїми друзями Ройсами. —Тоді загадково спитав Фредді: — А ви все розказуєте своїм кузенам?

Фредді з удаваним переляком звів брови.

— Всього я не кажу нікому, навіть самому собі.

— Я про родинні секрети,— лукаво мовив старий, та мені це тоді ще нічого не говорило.

— Та'ні,— ВІДПОВІБ Фредді.— Руперт/бачте, теж не все мені каже.

У машині Фредді відкинувся на сидінні й полегшено зітхнув.

— Ох, ці нафтові компанії!— мовив з огидою.— Тонкосльозі крокодили, як спересердя назвав їх на одній нараді Джек Сінґлтон. То знаєте, що вони зробили наступного дня?

— Ні.

— Прислали йому листа, де говорилося, що він протягом року може безкоштовно заправляти свій літак в будь-якій країні Західної Європи. Отак вони завжди — наче мають на совісті кривавий злочин і бояться, щоб їх не викрили.

— За професором я такого не помітив,— заперечив Руперт. — Не знаю навіть, чи добивсь я від нього чого-небудь.

— Нейтралітету,— сказав Фредді.

— А яка з того користь? . і

— Ну._це вже непогано. Адже він не розтрощив вас, правда? Принаймні не буде втручатись, коли ви вдастеся до політиків. Отже, ви досягли багато більшого, ніж гадаєте.

— Мені так зовсім не здається. А що, всі ваші ділові розмови кінчаються так само непевно, як і ця?

— Тут важливі нюанси, Руперте. Тільки в контрактах ставляться всі крапки над "і", а більша частина справді великих операцій ніколи ніде не фіксується. Ви трималисьдуже добре. От тільки одну нагоду все-таки проминули...

— Всього одну? Ви мене дивуєте.

— Коли він сказав, що нафтові компанії є найбільшими замовниками суднобудівників, ви могли нагадати йому, що тут є й другий бік справи: ми чи не найбільші їхні покупці нафти, а то й найбільші, коли рахувати й флот.

— Я про це навіть не подумав.

— Нічого, говорили ви дуже логічно.

— Певно, всі чули про славнозвісного Пінка Бендіго,— зауважив Руперт,— а от хто такий Грешем-Браун?

— Різдвяний пудинг, та ще й без запечених монеток,— відказав Фредді.— Не витрачайте па нього часу. Ми неодмінно знайдемо когось кращого, ніж цей старий педераст.

— А чому б не звернутися до Бендіго?

— Ні!— майже сердито відрубав Фредді.— Я не хочу залучати до цього діла Пінка.

Ми вже під'їхали до готелю "Ройял-Амстердам". Фредді сидів і чекав. Шофер-голландець вийшов, оббіг навколо машини й відчинив йому дверцята, а тоді ще й козирнув навздогін. Двері готелю теж самі розчинилися перед нами, мов за помахом чарівної палички.

Досконалий лакейський механізм, що обслуговував Фредді, щораз дужче дратував мене. І я був здивований, коли за обідом у товаристві Фредді й чотирьох голландців виявив, що Руперт дивиться на це інакше.

— Дивна річ,— сказав мені Руперт у ті приємні хвилини, коли обід уже доїдено, всі життєві знегоди забуто й на душі панує спокій,— але сьогодні один з тих небагатьох днів, коли я почуваю себе справжнім Ройсом.

— Це через Фредді, перед яким самі відчиняються двері?

— Так, але не тільки, І через усе, що я побачив сьогодні. Я зрозумів, у чому їхня сила,— сказав він.— Вони чудово правлять світом, і все це майже без шуму, без метушні...

— І переносять надра цілих континентів з однієї півкулі па другу, ні на кого не зважаючи,— саркастично додав я.

— Так, але треба ж комусь це робити,-то чому б не їм? А чому б не мені? Чи не вам? Ми могли б робити це не гірше, то заради чого ж я оце метушуся?

— Тоді чому б вам не вгамуватись і не стати справжнім Тойсом? — запитав я.

Та він мене вже не слухав. Товариство за столом було не дуже симпатичне й навіть не цікаве, а Амстердам унизу за вікнами скидався крізь дзеркальні шиби на якесь зелене марево, наче все його неонове вбрання мерехтіло з~Дна моря.

— Ні, таки справді, вони молодці,— знов обізвався Руперт.

Я бачив, що його захоплення щпре. За обідом ми пили горілку — поганий голландський звичай,— і сухувате бліде обличчя Руперта розшарілося, а голубі очі суворо блищали. Я запитував себе: невже його справді вабить те, як ці люди правлять світом? Можливо, що й так. У нього ще залишалося чимало від отих "справжніх" Ройсів, хоч як він силкувався придушити в собі ці риси. Отож міг-таки захопитися цими можновладцями, нехай би навіть вони були зовсім нецікаві як люди, зате добре вміли правити світом без шуму й метушні.

Розділ дванадцятий

Так само, як буває між супротивниками в справжній війні, у поєдиику між Ліллом і РуперТом настав період затишшя; якийсь час навіть здавалося, що Руперт узяв гору — так одверто він нехтував усіма накладеними на нього заборонами. Можливо, Лілл усе ж таки переконав своїх таємничих начальників, що Руперт пе являє собою небезпеки й що нема потреби надто жорстоко його утискати,— в усякому разі, кояфлікт між ними, коли не зважатп на майбутній вихід у світ книжки Кантро, начебто згасав сам собою — хоч би тому, що від самого початку був сміховинним, хоч тоді й створилася тривожна атмосфера у вв'язку з історією Бергесса-Макліна.

Але потім сталося щось таке, що ще дужче розпалило їхню ворожнечу і надало їй цілком реальних форм.

Одного дня Лілл сам з'явився в контору до Руперта, щоб з'ясувати з ним стосунки, і отрді мене вперше безпосередньо втягнуто в цю справу — власне, тільки тому, що я був там присутній. Ми обидва сиділи в нашій скляній клітці, заглибившись у свій повий катехізис — добірку книжок, журналів і газет, виписаних із Балтійської бібліотеки., Руперт хотів дізнатися про все, що пов'язано з нафтою, і ми ревно вивчали літературу на цю тему: книжки про поклади нафти, про видобуток і торгівлю, про нафтові компанії, про капіталовкладення, конкуренцію і політику в цій галузі.

День у день ми не давали й хвилини перепочинку нашій секретарці, місіс Інгремс, і вона вже почала переймати Ру-пертову систему роботи, що полягала в надзвичайно ретельній підготовці матеріалів. Місіс Інгремс — англоіндій-ка середніх років, з голубувато-сріблястим волоссям — дістала цю роботу в правлінні ройсівської фірми в Лондопі після того, як її місце в калькуттській конторі перейшло до "справжнього" індійця, що не мав домішки англійської крові.

— Начувайтеся,— сказав Фредді Руперту, переводячи місіс Інгремс до нас, бо хоч вона була дуже досвідчена й надійна секретарка, проте мала таку похмуру вдачу, що ніхто не міг її довго^витриматп. Але Руперт умів чудово ладнати з жінками: він ставився до всіх однаково, а їм, мабуть, здавалося, що це щира привітність. Та хай там як, а місіс Інгремс не дуже сердилася на нас.

— Ми вдавалися до послуг цих метисів в Індії,— пояснив Фредді,— бо вони на голову вищі від тубільців іводпо-час досить улесливі, щоб виконувати будь-яке розпорядження будь-якого англійця. А втім, я не нарікаю на Неру за те, що він позбувається їх. То була доба Репдолфа, не моя. Нехай собі Індія належить індійцям. Тим краще для нас. Ми тепер робимо там більший бізнес, надійніше вкладаємо капітали й маємо більший вплив, аніж будь-коли за останні тридцять років — адже тепер їм не треба лізти в бійку з нами. Те саме згодом буде й в Африці, дайте час.

Отож Фредді дуже ліберально ставився до англоіндійців, так само як і до євреїв, греків та вірмен, що втратили роботу в єгипетській конторі фірми "Ройс", коли до влади прийшов Насер. Деякі компанії, казав він, особливо великі нафтові концерни повиганяли своїх тамтешніх європейс^ких службовців, мов собак, хоч дехто з цих Людей заощадив їм мільйони, а то й надбав для них мільйони вигідними операціями на місцевих ринках, ухиляннням від сплати податків і розумною торгівлею.

— Нафтові компанії взагалі не мають ні совісті, ні честі,— з огидою заявив він...

Місіс Інгремс відчинила скляні двері нашого кабінету. Я чекав, що за нею з'явиться посильний з новою накою книжок і журналів, але вона сказала:

— До вас якийсь джентльмен...

— А, ось де ти, Руперте!

Відсторонивши місіс Інгремс і всміхаючись, мов добрий дядечко, на порозі став адмірал Лілл.

Руперт перевернув книжку, яку перед тим читав, і здивовано поглянув на них.

— Оце сюрприз, адмірале,— промовив він повагом.— Яким це вітром вас занесло аж сюди?

— Я подумав, що треба заглянути, подивитись, як тобі тут ведеться,— відказав; адмірал, поклавши згорнуту парасольку на край письмового столу, а капелюх — на маленький столик, поряд. Тоді скинув своє важке синє пальто й віддав місіс Інгремс, що стояла напоготові.— Хвилиночку,— зупинив він її і витяг з кишені пальта якийсь аркуш паперу. ^ ' —

Руперт познайомив-нас, і адмірал (дуже бравий старий, з вигляду аж ніяк не зловредний, а тільки вкрай насторожений) чемно привітався до мене, а потім підсів до Руперта й сказав:

Щось ти надто закопався в науку, як на бізнесмена.— Тоді позирнув на купу книжок перед Рупертом, дбайливо насадив на ніс окуляри й прочитав уголос:*— "Нафта і ринкові ціни", "Нафтові родовища та їх розробка в різних районах". Певно, штудіюєш для отої своєї операції з росіянами?

Руперт відказав без усмішки:

— Про це неважко здогадатись. Адмірал зніяковіло засміявся.

— Як мати?

— Дуже добре. Повернулася в свій Оржеваль,

— Я знаю. Був там минулого тижня.

Мені здалося, що Руперт хотів був запитати: "Чого?" — але, мабуть, передумав і, спокійно дивлячись на адмірала, мовчки чекав. Цього вичікування його навчило іноземне виховання. Англійці в таких випадках мають звичай вести незначущу розмову, а по той бік Кале людп вміють мовчки вичікувати, щоб змусити співрозмовника про щось говорити.

— Ну як, чи подобається тобі бути великим ділком? — запитав адмірал, намагаючись говорити по-дружньому.

— Великого ділка з мене ще не вийшло,— холодно відповів Руперт, і його сухорляве обличчя здалось мепі ще сухішим, ніж звичайно. Потім показав пальцем па книжки.— Ви, мабуть, добре обізнані з цими справами, адмірале.— мовив він трохи офіційно.— В одній з оцпх книжок —говориться, що капітал усіх нафтових компаній світу становить близько двохсот мільярдів фунтів стерлінгів, і це ще, мабуть, применшена цифра. То як цам це подобається?

Адмірал слухав його з поблажливою усмішкою.

— Ти можеш так само сказати, що всі європейські уряди мають разом двісті мільярдів фунтів, і запитати, як нам це подобається. За певною межею гроші перестають бути мірилом будь-чого взагалі.

— Але ж мас все-таки бути якась різниця між нафтовими компаніями й урядами,— заперечив Руперт.— А то ми павіть не зпатнмем, чнс зверху.

— Ну звісно,— визпав адмірал.—Але на це можна дивитися п по-іншому. Ось візьмімо, приміром, оту твою російську нафту. Чи розумієш ти, що росіяни матимуть подвійний зиск, якщо тобі вдасться здійснити свій шиш? Вони дістапуть судна і водночас здобудуть зовпішній ринок для своєї пафти. Чи думав ти колись про пашу пафтову політику з цього погляду?

— Зате мп дістанемо вигідне замовлення,— зауважив Руперт.

— Можливо, що й так,— зітхпув адмірал.— І все ж облишмо економічні суперечки. Ти в цих питаннях не бозна-який сильний, та й щодо себе я сумпіваюся... О, дякую! — мовив він до місіс Інгремс, що подала йому чашку чаю. (Дивпа річ, як такі люди, як Фредді і Лілл, пе докладаючи ніяких зусиль, домагаються послужливості?) Неквапно помішуючи ложечкою чай, віп зачекав, поки місіс

. Інгремс вийде з кабінету, а потім глянув на мепе й сказав:

— Я не хотів би видатись нечемним, Руперте, але чи нема тут якогось куточка, де ми могли б поговорити віч-на-

і віч?

Я. підвівся, щоб залишити їх, але Руперт рвучко обернувсь до мене й звелів:

— Сядьте, Джеку! З вашого дозволу, адмірале,"я не хочу Ніяких розмов віч-на-віч. Або все відкрито, або взагалі нічого.

Адмірал прохально поглянув на мене, і я знову встав, почуваючи себе м'ячиком для гри у пінг-понг, бо Руперт тут-таки сердито мовив:

— Ні! Залишайтеся тут. Він однаково все знає,— обернувся до Лілла.— Отож нам з вами нема чого ховатися по кутках.

Адмірал був видимо ображений, але стримався.

— Гаразд, Руперте,— процідив він крізь зуби.— Але ж має все-таки бути якась межа твоїй зухвалості.

— Тоді не провокуйте мене на цю зухвалість,— відрубав Руперт.

Адмірал пропустив повз вуха його грубу відповідь.

— Ось що я хотів тобі сказати,— провадив він далі.—Чи знаєш ти, що твоя знайома, місіс Ніна Водоп'янова, є членом радянської торговельної делегації, яка вчора прибула до Англії?

— Ніна? — вражено вигукнув Руперт.— Що вона тут робить?

Адмірал спокійно пив чай.

— А про це я хотів спитати тебе.

— Звідки мені в біса знати,— мовив Руперт.

— Вчора вранці вони прибули до Глазго, але ти, очевидно, зустрінешся з нею наступного тижня. Радянське посольство влаштовує прийом на честь торговельної делегації.

— Вона завжди хотіла побачити Англію,— сказав Руперт. Він був збентежений і ще не опанував себе. _

— В такому разі, вона досягла свого.

— Це чудово,— твердо промовив Руперт.

— А я гадав, що вона співробітниця Міністерства північних морських шляхів,— гпув своєї адмірал.— Так ти сам мені казав одного разу.

— Коли я був у Росії, вона працювала там.

— В анкеті, яку вони надіслали нам два тижні тому, вона значиться технічним службовцем Міністерства зовнішньої торгівлі.__

— Вона дуже добре розмовляє по-англійському,— зауваг жив Руперт.— Але чому це вас так непокоїть? Чому?

— Я прийшов погстворйти з тобою, бо хотів усе тобі сказати віч-на-віч, знаючи, як Джо не любить цю жінку.

Я сидів, уткнувши носа в книжку, але побачив, як Руперт спалахнув од гніву.

— В ЦЬОМУ Немає Потреби,—1 СПОКІЙНО ВІДПОВІВ ВІН..—

Джо має добрб серце і швидко забуває свої антипатії.

— От і добре. І

Я волів би провалитися крізь ззмлю, щоб уникнути цього безглуздого становища, але мимоволі захопився тим, як вони по черзі завдавали ударів один одному.

— Цілком очевидно, що росіяни прислали її сюди із особливою метою,— провадив адмірал.

— Я ж вам сказав,— знову пояснив Руперт,— вопа дуже добре говорить по-англійському.

— Атож, вона добре говорить по-англійському, але в паш час половина Радянського Союзу добре говорить по-апглій-ському. А от я собі так міркую, Руперте, що все це має якесь відношення до тебе.

— У ваших міркуваннях немає ніякого сенсу, адмірале.

— Е, ні, в них чимало сепсу, якщо подивитися па все як слід, — не.вгавав адмірал.

• —т Тоді вважайте, що я не хочу дивитися на це як слід,— відрубав Руперт. Лілл поставив на стіл порожню чашку.

— Боюся, що її приїзд багато чого прояснює, Руперте. Я чимало думав про це, і дійшов єдиного висновку: все воно напевне має відношення до тебе. А знаєш, що вважають американці?

— А яке їм у біса діло до цього?

— їм здається, що місіс Водоп'янову прислано сюди, щоб, так би мовити, підстьобнути тебе...

Руперт засміявся:

— Ой, облиште, адмірале!..

— Я пе жартую,— мовив адмірал, навіть не всміхнувшись.

Вони так захопилися, що зовсім забули про мене.

— І ви самі справді так думаєте? — запитав Руперт. Лілл замислепо помовчав.

— Надто багато прецедентів доводять, що нічого смішного тут немає і що все може статися. Тому я тепер не відкидаю нічого, хоч би яким воно здавалося сміховинним. Сласне, я прийшов попросити тебе про одне: зроби мені ласку, пообіцяй, що не будеш бачитися з цією жінкою ніде, крім звичайних ділових зустрічей, на які ми згодні заплющувати очі.

— Ви ж добре знаєте, що я ніколи такого не пообіцяю,-^ ;розсердився Руперт.

Адмірал чекав, поки він заспокоїться.

Власне кажучи,—не вгавав Руперт,—коли ви вже так її боїтеся, то навіщо ж пустили сюди? Могли б заборонити їй в'їзд.

— Я не так боюся цієї жінки, як тебе,— відповів адмірал.— Я бачив її і мушу визнати — в ній щось таки є.

— Щось таки є! — передражнив його Руперт.— Що ви сподіваєтесь од мене на це почути? Що я закохався в Ніну Водоп'янову і став її жертвою?

Адмірал узявся за капелюха.

— Не всі будуть такі згідливі, як я,— попередив він Руперта. — Отже, май на увазі: я не беру на себе відповідальності-за те, що може статися. Американці кажуть, що людина іноді й сама не помічає, як їй накидають інші погляди. Кажуть також, що тепер вони узяли собі за правило вживати будь-яких заходів, щоб запобігти цьому.— Адмірал якусь мить вагався, тоді додав: — Принаймні ти мусиш подбати, Руиерте, щоб у всій цій історії не постраждала Джо.

— Ви зловживаєте моїм терпінням,— сердито відповів Руперт. — Зробіть ласку, не приплутуйте сюди Джо.

Адмірал безнадійно махнув рукою. Я допоміг йому па-дягти пальто, і він здивовано обернувся.

— Ви австралієць, чи не так? — спитав адмірал і потиснув мені руку.

На цьому й скінчилося прощання, бо Лілл пішов, не зронивши більш ані слова; зате ми почули, як він чемно сказав "до побачення, місіс Інгремс", що, напевно, не забарилася відчинити перед ним зовнішні двері. "

Руперт підвівся й стурбовано заходив по кімнаті, а я, поклавши ноги на підвіконня, дивився на нього й думав про щойно почуту розмову. Коли б не знати всіх деталей їхньої сварки, ця розмова сама собою мало про що говорила. Адмірал гадав, що я нічого не знаю, а мені на той час було вже багато чого відомо про подорож Руперта до СРСР з таємним завданням. А от про Ніну Водоп'янову я зпав дуже мало й наперед чекав неминучої зустрічі з цією жінкою, через яку, очевидно, все життя Руперта пішло шкереберть.

Руперт добре вмів приховувати почуття за отим своїм незворушним англійським обличчям, і навіть після візиту адмірала я майже не помітив у ньому змін; одначе знав, що це вплинуло на нього, хоча й не міг би сказати, як саме. Він досить суворо повівся з Пепі, що приїхала зі мною того вечора до них у Хемпстед і попросила його пожертвувати п'ятдесят фунтів для ^Комітету ста, який вирішив провести наступного місяця сидячу демонстрацію протесту біля бази бомбардувальників у Брайзнортопі.

— І не сподівайся, Пені,— похмуро мовив Руперт.—Усе це скінчиться для тебе в'язницею, як і для всіх отих наві-жепих. То чого б я мав сприяти цьому?

Та Пені не хотіла здаватися..

— Це не аргумент,— заперечила вона.— Ви просто упереджені.

— Як я бачу, у вас немає найменшої надії на когось вплипутп, то навіщо ж марнувати свій час?

— Нічого подібного,— пе вгавала Пені.— А ви що — хочете, щоб ваших дітей спалплп живцем?

— Хто це говорить про такі страхіття'за столом! — обурилася Джо.

— Дітям це па користь,— в'їдливо сказала Пені. Роланд і Тесе сиділи обабіч неї: Джо навмисне посадила

"всіх дітей" разом.

Роланд дослухався до розмови, передаючи батькові тарілки й пильнуючи за спапіслем Фіджем, що примудрявся нишком стягати з наших колін серветки й злизувати з них крихти. Вибравши таку хвилину, Роланд розповів Пені, що хтось із Комітету >за ядерне роззброєння таємно збирав гроші в їхньому ліцеї і він теж дав півкрони.

— Та що ти кажеш! — радо вигукнула Пені й, нахилившись, смачно поцілувала його.— Оце молодець!

— А мені ти нічого про це не казав,— дорікнула синові Джо.

Та Роланд знову замкнувся в своєму потаємному світі й зосереджено взявся до солодкого. Більше про це ніхто не згадував, одначе, коли опівночі ми почали прощатися, Джо дістала з сумочки п'ятифуптову банкпоту й віддала Пені.

— З однією умовою,— сказала стурбовано.— Візьми ці гроші, Пені, але не чіпай мого сина. Дуже тебе прошу, не намагайся впливати на нього.

V — На бога, Джо! — запротестувала Пепі.— Навіщо мені на нього впливати. Він і так уже знає куди більше за вас.

Але гроші все-таки взяла й поклала в кишеню. Руперт Гвасміявся і, взявши під руку Джо, пішов провести нас до іворіт.

!; — Можливо, ти робиш те, Що треба, Пепі,— сказав він, коли ми завинили за собою важку залізну хвіртку.— Але [стережися,—докинув похмуро,—Ти чиниш наперекір деяким дуже наполоханим людям, І якщо вони зможуть^ то зживуть тебе з світу.

Пепі тільки засміялась на це, і ми рушили вниз схилом горба. Але я знав, про що думав Руперт, стоячи з Джо біля хвіртки: він намагався вгадати, що саме може тепер заподіяти йому Лілл.

Розділ тринадцятий

На той час я вже не раз чув про сера Перігріна Бендіго в зв'язку з нашою справою — не тільки від де Кока, але й від інших знайомих Руперта, що всі, як один, казали: Пінк — едина людина, яка може нам допомогти. Тож зрештою Руперт вирішив, що нам таки треба поговорити З"Бендіго, і одного р$зу, коли Фредді повіз нас обідати до свого клубу, сказав йому про це.

Фредді злякано змахнув руками, відкидаючи цю ідею.

— Бога ради, не вплутуйте в це Пінка Бендіго,— сказав він:

— Чому? — запитав Руперт.

— Бо в мене з Бендіго поставлено на карту куди більше, ніж ота російська нафта й кілька суден. Ось почекайте трохи, і ви побачите, що я маю на думці.

Добродій, якого Фредді підсунув нам замість Бендіго, звався лорд Най і був схожий на замороженого оселедця. Як і Галіфакси, Солсбері та нащадки інших придворних родин, Наї протягом століть зберігали фамільні риси — от тільки очі в цього Ная скидалися більше на очі голодної форелі, тим часом як усі покійні Наї нагадували невситимих тигрів. Він стояв на чолі ієрархії колоніальних капіта-ловкладників (каучук, олово, мідь, какао, цукор,, спирт і фосфати з усіх країн Британської співдружності); а оскільки я належу до тих, кого англійці й досі

називають колоніальними підданцями, мені було цікаво познайомитися з цим Наєм. Власне, я взагалі вважав повчальним для себе знайомство з будь-ким із справжніх володарів Англії, бо, незважаючи на моє суто австралійське упередження проти них, мені завжди здавалося, що вопи розумні й всебічно розвинені люди, які просто не можуть не бути добре начитаними й по-спра'вжньому освіченими. Декотрі з нпх такі й були, але більшість, як я пересвідчився, поєднували в собі і розум, і дурість водночас. За п'ять хвилин, проведених у товаристві Ная, я зрозумів, що він дурень дурнем в

Усьому, крім власного інтересу, і, пригадую, я ще запитував себе: невже отакі люди ось уже п'ятсот років правлять Британією? :

І все ж таки він був одним з небагатьох, кого Фредді по-справжньому боявся, тож, мабуть, чогось-таки я не помітив, дивлячись на нього лише з загальнолюдського погляду.

Ми зустрілися з ним у клубі-казино Болдвіна у п'ятницю ввечері, коли там відбувалася щорічна зустріч гуртка "П'ятірка", що налічував лише п'ять, членів (один з них був. Фредді). Вони приходили до Болдвіна не грати, а просто посидіти з дружинами та приятелями за вечерею в розкішному півпідвальному ресторані, а потім, коли дружини й приятелі йшли нагору пограти, вони залишалися за столом і ділили між собою світ.

Ми вирушили туди en famille ': з матір'ю Руперта, що приїхала з Оржеваля, з Пеггі й Джо; тільки Пепі відмовилась іти з нами. Коли я запросив її, вона скривилась і сказала:

— Проживу й без цих вражень. Нічого я там не побачу, крім п'яних родичів. А такого щастя можу почекати й до шістдесяти років, коли стану нікому більш не потрібна.

Ми чудово повечеряли в окремому кабінеті цього старовинного георгіанського будинку і перед тим, як піднятися нагору, де йшла гра, завернули в затишний куточок порозмовляти з Наєм — довготелесим, схожим на кістяк суб'єктом, що раз у раз хижо осміхався. Я вже мав негоду перемовитися з ним під час вечері й дійшов висновку, що це довершений взірець негідника. Руперт ще не був знайомий з Наєм, і Фредді відрекомендував його:

— Це мій кузен Руперт. Той, що був на Північному полюсі.

Най байдуже позирнув на Руперта й сказав:

— Коли ви загубилися, я був членом уряду, і ми зацікавлено стежили за вашими пригодами.

Руперт був здивований.

— Он як? А що ж зацікавило в мені уряд?

— Американці вважали, що ваш військовий літак, перше ніж зазнати катастрофи в їхньому повітряному просторі, сів на кригу, а тоді знову злетів,—сухо пояснив Най.

— Ні. Я стрибнув з парашутом,— сказав Руперт.— Криґа була надто нерівна, щоб сісти літакові.

1 Всією сім'єю (франц.). ї 95

— Такий був і наш висновок,— зауважив Най.— Але й ми якийсь час вважали, що на той час поблизу полюса був російський підводний човен.

Я побачив, як Руперт враз наїжився. ^ —-І той човен забрав мене до Росії, чп не так? — спитав він.

Най холодно засміявся, немов підохочуючи самого себе.

— В таке міг повірити хіба що дурень,— сказав він.

— Дуже радий це чути,— мовив Руперт.

Коли Руперт сказав Наєві, що хоче поговорити з ним відносно пропозиції росіян обміняти нафту на судна, той відповів, що вже чув про це.

— Одначе вам ніколи не переконати наших нафтовиків,— навпростець сказав Най.

— А чи не могли б ви якось вплинути на них? — запитав Руперт.

— Не бачу такої змоги,— відказав Най.—Та й не знавець я щодо цих російських пропозицій.

Руперт подивився на Фредді, поглядом прохаючи підтримки.

— Усе це політика, Наю,— втрутився до розмови Фредді,— а в цій галузі ви таки могли б щось зробити.

. — Це тільки з одного погляду,— байдуже мовив Най, уже відходячи від пас.— Як на мене, то вам тут більше став би в пригоді Пінк Бендіго.

Фредді не наполягав, навіть застережливо глянув на Руперта, Г Най пішов собі. Нам не лишалося нічого іншого, як піднятися нагору, де ми могли приємно згаяти час за грою в товаристві багатіїв.

Як і всі автралійці, я люблю грати, але, побувавши в далекосхідних портах, де повно китайців, людина втрачає інтерес до закладів на кінних перегонах і починає віддавати перевагу гострим відчуттям, що їх збуджують незліченні китайські азартні ігри, хитромудрі й водночас захоплюючі, і хоч я завжди полюбляв рулетку, проте грати в цій тепличній атмосфері пе мав ніякої охоти. Руперт тут-таки з огидою подався геть, залишивши Джо біля столу з чеком на сто фунтів, якого їй обміняли на готівку в білій із золотом касі, що містилась у картинній галереї клубу, де висіли полотна Рейнольдса й Зоффані. Я стояв і дивився, як Джо за п'ять хвилин програла майже всі свої гроші, тоді дав їй ще десять фунтів, і ми перейшли до столу, де грали в "шмен-де-фер". Отут я й врозумів, з чого-обурювалась Пепі, Якась густо напуд-

репа літня жінка з низько декольтованими кощавими й ластатими грудьми, па як^іх виблискували діаманти, доводила, що вона ставила на банк, а розпашілий чоловік з червоними губами, який сидів навпроти, заперечував, що на банк ставив він, 'і вони завелися сваритися. Всі присутні за столом поділилися па два табори, і випадкова сутичка за п'ятсотфунтовий виграш почала набирати нецрпємного характеру, хоча ніхто не підвищував голосу й взагалі все було начебто тихр-мирно.

Жінкам такі речі більш до вподоби, ніж чоловікам, отож, заражений розтлінними ідеями Пепі, я пішов звідти й розшукав Руперта, який сказав мені, що хоче забратися, кудись подалі, де не буде чути отого "suivez" Ми рушили до бару, але по дорозі нас гукнула Пеггі. Вона тримала під руку якогось чоловіка з напрочуд гар-пим обличчям, та коли ми підійшли ближче, воно втратило привабливість. Бездоганно вдягнений, він міцно тримався на ногах, хоч геть'був п'яний.

— Як по-вашому, хто б це міг бути? — запитала нас Пеггі.

Руперт розгублено кивнув головою незнайомцеві, якого мав упізнати, але не впізнавав.

— Це брат Фредді, Гледвін, ще один ваш кузен,— сказала йому Пеггі.

Дивовижне самовладання цілком тверезої людини поєднувалось у Гледвіна з порожнім, невидющим поглядом п'янезпих очей.

— А, то ви Гледвін,— мовив Руперт. (Коли я згодом піддражпював його цим зауваженням, він відповів: "А що інше я міг сказати?")

Гледвін мовчки, з підкресленою гідністю вклонився і дуже рівно пішов від пас.

— Він намагався позичити в мене сто фунтів,— пожалілася Пеггі.— А он його третя дружина, Джоан. Хочете з нею познайомитись? Колись вона була манекенницею, Джоан Кашмір...

Джоан і залишилась типовою манекенницею: вона раз у раз прибирала безглуздих застиглих поз, щоб виставити в найвигіднішому світлі то своє обличчя, то шию, то стан.

— Ні, дякую,— сказав Руперт.

Ми пішли в. бар, сіли на червону плюшеву канапку й взялися читати вечірнРгазети, що їх дав нам бармен. Попи

1 Робіть ставки (франц.).

ваючи кампарі з лимоном, що мало приємний гіркуватий присмак, ми чекали, поки жінки облишать гру. Руперт був дуже мовчазний; я зрозумів, що він стривожений розмовою з Наєм, і ця тривога передалася й мені.

Коли прийшла Джо й попросила в Руперта ще один чек, він відмовив їй; вони ^сперечалися, і стало ясно, що час уже рушати додому. Пеггі сказала, що програла триста фунтів.

— Я ніколи не виграю,— бідкалась вона.

Залишивши Рупертову матір у колі знайомих (вона потроху вигравала), ми сіли в "ролс-ройс" Фредді й насамперед завезли додому Пеггі. Коли Руперт проводжав її до дверей будинку, я почув, як вона сказала:

— Я хотіла б колись поговорити з вами, Руперте. Мені потрібна чоловіча порада.

— Коли вам завгодно, Пег,— невимушено озвався Руперт.— А про що йдеться?

— Та про...— Але раптом передумала й сказала: — А втім, пусте, забудьмо про це.

— В нашій родині забагато секретів,— поскаржився мані Руперт, коли поїхали далі, до мого дому, чи точніше до мебльованих кімнат у Челсі, де я оселився, заощаджуючи гроші, за що мені добряче перепало від Пепі.

Джо заглибилась у свої сердиті думки про п'ятдесят фунтів, я^шх не дав їй Руперт, і тим зіпсував увесь вечір, Руперт і собі сердився на неї, й таким чином вечір закінчився сваркою. ^

— Сподіваюся, Фредді пощастить з Наєм більше, ніж мені,— сказав Руперт, коли я вже виходив з машини.-^ А як ні, то я буду змушений сам удатися до Пінка Вендіто, хай навіть це й не до смаку Фредді.

— Ви ж і не сподівалися попутного вітру, чи не так? — спитав я.

— Мабуть, що ні,— відказав він, коли машина вже рушила.

Я почекав, доки вони зникли з очей, пройшов по Кіпгз-роуд і, сівши в. таксі, подався назад до Болдвіна. На душі в мене було так погано, що навіть той клуб здавався приємнішим за мою мебльовану кімнату. Фредді я знайшов у барі, разом з рештою "п'ятірки", ще не п'яного, але напідпитку, Я трохи пброзмо'вляв з одним яхтсменом, ІЦО був серед них,— він мав шістдесятифутову шхуну, тобто найменший вітрильник, який варто мати,— а тоді підсів до Фредді. Згодом до нас підійшов Най і теж сів поруч.

— Ви знаєте, Фредді,—* сказав він,— отой ваш кузен — дуже дивний суб'єкт. і

— А що ж у нього такого Дивного? — обережно запитав Фредді. і

— ЧИ ВІДОМО вам, що ПЄВЦИЙ час дехто був переконаний, що він завербований росіянами?

— Та хто ж би цьому повірив-! — зневажливо мовив Фредді.

— Американці й досі певні, що він не робив ніякого переходу по кризі, а прбсто його підібрав російський підводний човен, а вже потім він повернувся на острів Мел-вілл разом з їхнім пораненим льотчиком. Якийсь наш розумник навіть написав про це книжку.

— Невже ви прислухаєтесь до вигадок старого негідника Лілла? Та й хто повірить такій нісенітниці...

— Берті Лілл тут ні до чого,— заперечив Най.— Мені казав, про це Рендолф.

Фредді вилаявся.

— Отож, Фредді, навряд чй розумно з вашого боку вплутувати в таку історію фірму "Ройс", ви й самі це знаєте.

Фредді мовчки заплющив очі й не став сперечатися. Тепер і для нього вечір був зіпсований, тому я#зрештою облишив свій намір, і ми разом поїхали.додому.

Я не знав, чи збирався Фредді сказати про цю розмову Рупертові, чи пі, але сам вирішив розповісти йому все й наступного дня так і зробив.

— Але навіщо старому знадобилося виносити це за межі родини й нападати на мене? — запитав Руперт, коли ми прийшли до Фредді, щоб почути його думку. /

— Не тільки на вас,— сказав йому Фредді,— але й на мене. Рендолф знає, що я підкопуюсь під нього, от і підкопується тепер під мене. Він має спільників, і Най — один з них.

— Най мене не — відстрашить,— рішуче сказав Руперт.

— Ну що ж, дійте далі,— невесело мовив Фредді.— Але бога ради, Руперте, займайтеся тільки своєю справою і по робіть нічого, за що вони могли б зачепитися, бо це що дужче ускладнить мов життя. Най — небезпечний мер-

Розділ чотирнадцятий

Наближався час зустрічі Руперта з Ніною Водо— —п'яновою, і я бачив, як він хвилюється; але мене брала цікавість, і я почав розпитувати його про Ніну. Спитав, хто вона насправді, і Руперт одказав:

— За фахом — погана поетеса. Я засміявся.

— Можете собі сміятися, Джеку,— сказав він,— але це щира правда. Хоч одного разу я був свідком, як, виступаючи перед виноградарями Криму, вона буквально полонила аудиторію своїми жахливими віршами.

— То чому ж ви вважаєте, що вони жахливі? — запитав я.

— Бо вони таки жахливі,— наполягав Руперт.— Щось там про російських робітників, які, мов ті боги, працюють на благо світу, прокладають шляхи,для нових поколінь і плекають честь соціалізму, наче ніжну виноградну лозу, і таке інше, і таке інше. Терпіти не можу таких словес.

— Ви людина Заходу,— зауважив я.— Вони й не були розраховані на те, щоб вразити вас.

— Але вони мене вразили, хоча й видались мені сміховинними,— сказав Руперт.— У* них вона виробила для себе цілий моральний кодекс загального братерства.

-^Такі речі тепер не в моді.

— Знаю. Але їй бракує розуміння реального життя. Отож декому тут легко буде виставити її на посміх.

— Але кому це в біса потрібно?

•— Знайдеться якийсь ідіот,— відказав Руперт.— А вона таки щиро вірить у свої моральні засади.

Мені здалося, що Руперт пожартував, і я засміявся, але потім збагнув, що він серйозно тривожиться за Ніну, й подумав, що, мабуть, ця росіянка й справді мала на нього вплив. — '

Познайомившись з нею на прийомі в Радянському посольстві, я спочатку відчув деяке розчарування: адже людина з незвичайною— репутацією ніколи не буває в житті така, якою ми її уявляємо. Я поїхав на прийом разом з Рупертом і Джо. Руперта й раніше запрошували до Радянського посольства з

інших урочистих нагод, але він незмінно відмовлявся "через Джо. Та цього разу йшлося про справи, і Джо виявила великодушність. Коли Руперт сказав їй, що серед членів торговельної делегації буде Ніна Водоп'янова, Джо тільки пильно глянула на нього, але нічого не сказала й відразу ж погодилась. І Руперт повіз пас до посольства в своїф малолітражці, яку поставив поміж "ролс-ройсів", машиін дипломатичного корпусу й приватних лімузинів, що вишикувались обабіч вулиці перед брамою посольства.

Кам'яні східці вели до готичного гапку посольства, і щоразу, як розчинялися двері, у вогку зимову темряву вливався ріденький струмінь електричного світла, а голі віти платанів біля брами зроняли па землю краплі вологи. У вестибюлі стояла черга до гардероба. Ми роздягнулись, і вбраний у червону ліврею церемоніймейстер з випещеними вусами голосно назвав паші імена послові, його дружині місіс Солдатовій, приїжджому 'міністру та црго заступникові. Міністр подивився на Руперта оцінюючим поглядом технічного' експерта, а перекладач пояснив йому, хто це такий. Ми потиснули руки, і господарі якусь хвилину постояли коло нас перед буйним вогнем у мармуровому каміні цього старовинного англійського будинку.

— А де ж ваша Золота Зірка? — запитав Руперта міністр.

Я знав, що Руперт віддав свою медаль Героя Радянського Союзу Ніні Водоп'яновій, прощаючись з нею на вокзалі в Москві, та й однаково не міг би носити іноземну нагороду в своїй країні.

— Забув надягти,— відказав Руперт.

— Він дуже скромна людина,— пожартував посол. Його дружина легенько торкнула Джо за рукав.

— Він завжди такий? Пишаючись Рупертом, Джо відповіла:

— О, так. Завжди! Руперт почервонів.

В цій великосвітській обстановці Джо мала просто-таки пеперевершений вигляд. Вона була напрочуд гарна: гладко зачесане назад густе чорне волосся відкривало ясне благородне чоло й дивовижно чисті очі, і я подумав собі: "Водоп'янова повинна бути неабиякою жінкою, коли може суперничати з нею". Я зовсім забув про вередливу й нестриману вдачу Джо. А вона виглядала такою щасливою в ролі зірки дипломатичних прийомів, що мені мимоволі подумалось, чи не це її справжнє покликання.

Коли ми зайшли в довгий багатолюдний зал, уже сповнений приглушеним багатоголосим гомоном ь тютюновим димом, якийсь невисокий чорнявий чоловік з бистрими очима, що, здавалося, все бачили (і на все дивилися ніби жартома), звернувся до нас:

— О! Всі, як е, Ройси. Дуже приємно. Містер і місіс Руперт Ройс, містер Джек Ройс. Добрий вечір. Зараз я принесу вам вина, а біля столу, будь ласка, порядкуйте самі.

Як і Руперт, я вже озирався довкола, шукаючи очима Ніну Водоп'янову. Навіть не знав, яка вона з себе, але це тільки додавало цікавості пошукам. Що ж до Руперта, то він того вечора не відставар від мене й на крок, наче .потребував моєї підтримки. Опинившись у багатолюдній залі й не бачачи піде Водоп'янової, він, як видно, відчув полегкість. А може, Водоп'янової там і зовсім не було.

Біля столів, по кутках і в бічних кімнатах юрмилося стільки людей, що важко було пройти. Ми поклали собі на тарілки

смаженої качки. Крім того* на столі була заливна курчатина, буженина, солодощі, невеличкі бутерброди з ікрою, шинка, велика ваза з фруктами. Вдома Руперт бойкотував фрукти південноафриканських расистів, наслідуючи приклад поДруги Джо, доктора Мерієн Крей-форд, і я почув, як Джо шепнула йому на вухо:

— Б'юсь об заклад, що й ці з Південної Африки. Руперт засміявся і з неприхованою любов'ю подивився

на дружину.

— Не будь такою колючою.

Ми покуштували холодних закусок, а молодий чорнявий аташе, що так люб'язно нас зустрів, повернувся з кількома келихами к'янті. Він підвів до нас двох членів торговельної делегації і, немовби обертаючи все на жарт, почав перекладати зауваження, якими ми обмінювались, майже притиснуті одне до одного в натовпі. Теми їх були такі: а) погода в Англії; ф погода в Москві; в) погода на Чорному морі; г) подорож делегатів до Англії і їхні перші англійські враження. Обидва зали мали вихід у вишукану оранжерею з чорно-білою кам'яною підлогою і фонтаном. Там ми розійшлися з нашими новими знайомими. Я впізнав серед присутніх кількох англійських міністрів, а Руперт познайомив мене із своїми; давніми друзями з міністерства закордонних справ. До Джо підійшли дві дружини дипломатичних урядовців.

— Джо!.— вигукнули.вони.— От не сподівались! Ти що тут робиш?

Одна була її троюрідною сестрою, друга — подругою; вони повели Джо до дружини ще одного кузена — члена парламенту

від партії торі. що> мав якесь відношення до торговельної палати.

Тим часом ми з Рупертом усе ще шукали очима Ніну Водоп'янову. Натовп притисну нас до стола в кутку, але зрештою ми вибралися звідти: Руперт поставив свою тарілку, і з келихами в руках ми пішли шукати Ніну по кімнатах цього гарного англійського будинку, де скрізь панував бездоганний порядок.

Не знаю, чого я чекав від прийому в Радянському посольстві та й взагалі від дипломатичного прийому як такого. Колись у Пернамбуко я побував на радянському танкері й виявив, що він мало чим різниться від будь-якого іншого танкера. Щоправда, там було чистіше й командував ним капітан молодший віком, ніж я на той час, та й усі члени екіпажу виглядали не більш як на дев'ятнадцять років, у тому числі й кілька жінок. А каюти екіпажу видалися нам просто розкішними. І все ж таки відчувалося на тому судні щось невиразно особливе, так само, як от і в цьому радянському будинку в Англії. Здавалося, в цих обшитих панелями стінах дихаєш не вологим англійським повітрям, а суто російським, неначе за віконницями старовинного англійського будинку буяє справжній сибірський сніговій. Вдивляючись крізь тютюновий дим у кінець довгого Залу, понад головами натовпу й жіночими зачісками, я немовби бачив там далекий радянський світ; але він зник з очей, як тільки я побачив десь попереду Джо, що весело перемовлялася з чотирма чи п'ятьма англійками, які принесли сюди з собою власний "великий світ".

І тут я почув голос, що його й чекав почути того вечора:

— Руперте! Це ви?

— Здрастуйте, Ніно,— спокійно мовив Руперт і потиснув їй руку.

Я сподівався побачити жінку, дуже схожу на Джо. Чому — й сам не знаю. Можливо, ще вродливішу, але чимось подібну. А Водоп'янова була невисока на зріст, проста на вигляд, з каштановим волоссям і жвавими відкритими очима. Мені відразу пригадалися старі групові фотографії російських революціонерів, знятих так, як знімалися тільки росіяни й тільки революціонери. Серед них завжди була якась гарненька жінка, але якщо тих чоловіків вгадують як героїв, то по жінках в історії революції, мабуть, не лишилося й спомину — адже її творять чоловіки. В очах цих жінок бачиш цілеспрямованість, жіночу строгість, душевну цнотливість, свідомість свого обов'язку й вірність великій благородній справі, якій вони щиро й безкорисливо віддали все, що могли. Такі с&мі очі були і в Ніни Водоп'янової, і хоч моє враження від тих старих фотографій, безсумнівно, перебільшене, проте ті трохи старомодні жінки завжди здавалися мені гідними захоплення. Ніна поводилася спокійно, цілком упевнено й водночас делікатно, але була явно не па місці в цій дипломатичній теплиці. І от дивна річ — поряд з нею і Руперт несподівано набув загадковості, неначе й він належав не до цього, адо якогось іншого світу.

Я пильно, мов заворожений, спостерігав за ними.

Вони обмінялися поглядом, який у щасливого подружжя свідчить про куди глибшу духовну спорідненість між чоловіком і жінкою, аніж просто шлюбний зв'язок. Я певен* вони й не здогадувалися, що виказують себе, і навіть забули в ту мить, де вони.

— Як Роланд? — нерішуче запитала Ніна.

— Дуже добре,— відповів Руперт.— Він вчиться у французькому ліцеї.

Тепер мені смішно пригадувати ці банальні фрази, але тоді вони не здавалися мені такими банальними. Я вже намірявся тихенько зникнути, щоб вони могли дати волю своїм почуттям, коли раптом не знати звідки, наче якимсь чаром, з'явилася Джо, і Руперт аж розгубився: мабуть, і він не міг зрозуміти, як це Джо примудрилася наспіти так скоро. Чи, може, ми троє стояли там ддвше, ніж нам здавалося?

Ніна рвучко обняла Джо, і, побачивши їх разом, я вже не мав сумніву, котра з них сильніша, а котра слабкіша, котра має в житті мету, а котра погрузла У вузькому світі дрібних інтересів і не бачить перёд собою ніякої перспективи. І коли я отак порівняв їх, мені стало жаль Джо.

Розмовляючи, їм доводилося перекрикувати навколишній гомін, аж поки Джо здогадалася повести Ніну до оранжереї, під пальму, де було трохи тихіше. Руперт поплентався слідом, а за ним і я, намагаючись угадати, що буде далі.

— Та нічого особливого не сталося. Джо запросила. Ніну до обіду на середу, але та сказала, що не певна, чи вдасться їй прийти, бо, можливо, її не буде в Лондоні.

— У вас є телеф<зв? — спитала Ніна й пообіцяла подзвонити наступного дня і сказати точно.

Джо попросила Руперта позначити середу в своєму записнику, але він нічого не чув.

— Руперте,— різко мовила до нього Джо,— ти що —• заснув? і

— Що таке? * І

— Ти зможеш у середу заїхати по Ніну до торгпредства, якщо вона буде вільна? —1 спитала Джо.

—" Ну звісно.

Тієї ж хвилини якомусь росіянинові негайно знадобилась перекладачка, і Ніна, вибачившись, відійшла від нас.

Ми трохи почекали її, але вона не поверталася. Тим часом хтось відрекомендував нас мадам Коріній, молодій дружині російського дцдломата, що була вдягнена так само вишукано, як і Джо. Власне, й усі інші присутні росіянки не відрізнялися вбранням чи манерами від західних жінок. Я завжди звертаю увагу на те, як одягнені жінки, отож примітив, що па мадам Коріній була дуже елегантна сіра сукня з важким срібним кольє; запам'ятав, як була одягнена Джо і навіть місіс Солдатова, дружина посла ~ (до речі, дуже мила жінка), а от що було ий Ніні Водоп'яно-вій, ніяк не міг* пригадати, тільки-но попрощався з нею. Я не' міг пригадати навіть кольору її вбрання, хоч добре запам'ятав кожну рису обличчя.

У мене майнула думка: мабуть, Ніна не зовсім типова серед сучасних молодих радянських жінок, що виглядають майже так само, як і їхні західні сестри. Потім я згадав про Пепі і вирішив, що, незважаючи на її екстравагантність, вона й Ніна — дві жінки, яких справді можна порівнювати, бо вони єдині з усіх знайомих мені жінок були так очевидно захоплені якоюсь ідеєю.

Коли ми вже прощалися, Ніна квапливо підійшла до нас, усміхнулася до Джо й сказала:

— Так, я буду у вас в середу. Ви, Руперте, заїдьте по мене о третій до торгпредства.

— От і добре,— мовив Руперт.

— Просто чудово,— підтвердила Джо чарівним оксамитовим голосом.

— Олексій просив передати вам вітання,— сказала їм Ніна.

Олексій був її чоловік, той самий, якого врятував. Руперт,— енергійний і життєрадісний російський богатир, коли вірити Рупертовій характеристиці,— і мене цікавило, що могло пов'язувати з ним Ніну. Але з'ясувати це я не мав ніякої надії. В усякому разі, моє уявлення про Ніну було тепер достатнім, щоб захопити мене, і я чекав нагоди докладніше розпитати про неї Руперта. Ти по дорозі, додому почув, як Джо сказала йому:

— Ти не вважаєш, що Ніна мала дуже елегантний вигляд?

— Аж ніяк,— коротко відказав Руперт.— Навпаки — зовсім не елегантний.

— Як ти можеш так казати? Б'юсь об заклад, що її костюм куплений у Лондоні чи Парижі.

Але Руперт не схотів більше говорити про Ніну, і м.ені вдалося, що Джо образилась, хоч я й не був у цьому певен.

Повернувшись до своєї мебльованої кімнати, я застав там Пепі. Чекаючи мене, вона їла диню, яку знайшла в холодильнику. Вона сказала, що їй потрібні гроші заплатити за квартиру, і хоч я ніколи не питав її, на які кошти вона живе (загалом вона вважалася студенткою одного з другорядних

коледжів при Лондонському університеті), проте здогадувався, що їй сплачують якусь допомогу із десятка спадкових родинних фондів.

— А що ти робиш із своїми грішми?— спитав я, не маючи великої охоти розлучатися з власними, бо знав, що ніколи не одержу їх назад.

— Ой, не став дурних запитань,— відказала Пені.

— Тоді не буде тобі ніяких грошей,— твердо мовив я.

Вона допитливо подивилася на мене, немовби вимірюючи мою рішучість. Потім, збагнувши, що я раптом виявив трохи сили волі, промовила:

— Гаразд. Я скажу тобі, чого я не роблю зі своїми грішми: я не витрачаю багато на себе, а коли вже щось витрачаю, то це не па вітер. Ну як, ти задоволений, голубе?

Вона знала, що я буду задоволений. Знала, що завжди перехитрує мене й візьме гору, а легко домігшись свого, починала лащитися до мене. Принаймні так я все це собі уявляв. Вона завжди була щедра на ласку, але часом я мимоволі думав: вона обдаровує тебе тим, чого ти зовсім і не просив.

Розділ п'ятнадцятий

Ми з Рупертом розподілили свою роботу приблизно так: я відповідаю" за справи, пов'язані з будівництвом суден, а він — за переговори щодо нафти. Отже, само мені випало йти на розмову з експертом по суднах, який прибув з радянською торговельною делегацією.

Борис Крилов чекав на мене у вестибюлі. Ми сіли у великій порожній вітальні, що, як видно, правила там за клуб. Крилов, як і багато росіян, був приземкуватий, опасистий; під час війни служив у флоті, що діяв на Ладозькому озері, і при обороні Ленінграда втратив ногу. По-англійському він розмовляв з помітним американським акцентом. Коли я розповів йому, що десять років проплавав по морях, здебільшого простим матросом па старих вантажних суднах, він аж підхопився з місця.

— Оце молодець!— вигукнув Крилов і відразу ж звелів принести пляшку горілки й склянки.

Фредді дав мені орієнтовні кошториси на всі судна, які ми могли збудувати, і строки поставок. Це мало означати нашу попередню згоду на підряди. Я передав папери Крп-. лову, а він, навіть не цроглянувши, згорнув їх і недбало поклав у внутрішню кишеню. Потім він спитав, чи могла б фірма "Ройс" збудувати трьохсоттонні лісовози — чи це не замалі для нас судна.

-— Не думаю, що замалі,— відповів я, здивований таким поворотом.— Чому?

— Можливо, нам буде потрібно з п'ятдесят таких суден,— провадив далі Крилов.— Вони для нас економічно вигідніші, бо можуть заходити вище, в невеликі річкові порти, яких так багато у нас на узбережжі.

— А як же з тими суднами, на які ми вже прийняли замовлення?— спитав я.— Адже ви щойно поклали до кишені кошториси на них.

— Е,— сказав Крилов і махнув рукою, не меншою, ніж моя.— Ми вважаємо за краще замовити вам сухогрузпі судна. А ті надто спеціалізовані й не такі вигідні для вас.

— Ви хочете .сказати,— вражено запитав я,— що наші підряди на два плавучих рефрижератори нікому не потрібні?

— Та ні, потрібні,— неуважно відказав він,— але навряд чи варто говорити про них, поки ви не згодні взяти в обмін нафту. Вчора містер БепЬон із вашої торговельної палати заявив, що нашої нафти ви не візьмете.

Я знав, що наша розмова рано чи пізно торкнеться нафти, хоча й не думав, що це станеться так скоро. Отож сказав йому, що питаннями нафти займається Руперт і, як ми сподіваємось, їх незабаром буде розв'язано позитивно.

Містер Крилов недовірливо знизав плечима.

— Гаразд,— мовив він.— Дасте мені знати, коли будуть якісь зрушення.

Я ще раз марно спробував перевести розмову на рефрижератори. Ми випили горілки, і Крилов розповів мені, що близько знайомий з Водоп'яновим й що Ніна дуже прдв^я-залася до Рупертового спна, бо своїх дітей не має. Сказав також, що росіяни збираються видати книжку про Руперта й Водоп'янова. Ми знову цокнулися склянками, і Крилов, випроставши свій алюмінієвий протез, який тихенько рипнув, сказав мені:

— Ви — моряк. А моряки завжди добрі друзі нашої країни, чи не так?

— Абсолютно так,— відказав я, і ми розійшлися друзями па все життя, але справа моя не посунулась від того ані па крок.

Руперт не здивувався, коли я розповів йому про цю зустріч, хоча й —був явно розчарований. Щоб трохи потішити його, я сказав, що росіяни мають видати книжку про нього й Водоп'янова.

— Причому доброзичливу,— додав я, підігрітий горілкою.

— Краще б дали вопп всій цій історії вмерти своєю смертю,— відповів Руперт, а потім розказав, що вчора ходив радитися до Парка, адвоката фірми Ройсів. Колись я познайомився з пим у Фредді — своїми грубими окулярами й хрипким голосом він нагадував шофера таксі.

— Гледмен згоден змінити розділи про перехід по кризі,— розповідав Руперт,— якщо я відкрию їм, як мене обробляли росіяни. Тоді вони навіть підуть на те, щоб дати книжці іншу назву: "Російські нагороди Руперта Ройса".

— Дуже мило з їхнього боку. І ви погодились?

— З якої б то речі? Адже це дурниці. Я засміявся.

— Мені, Джеку, не до сміху,— сказав Руперт.

— А ви не можете притягти їх до суду за наклеп?

— От про де я й радився з Парком. Він сказав, що, можливо, я виграю справу, але врешті моє ім'я і репутація все одно загинуть без вороття.

— Тягніть їх до суду!— войовниче вигукнув я. Руперт похитав головою.

— Джо цього не знесе.

Але ж вони брешуть. До суду їх!— повторив я, все ще трохи напідпитку.

Холодні* голубі очі Руперта з хвилину пильно розглядали мене, але він навіть не посміхнувся. Тільки знову похитав головою і похмуро мовив:

Нехай видають.

А як же Джо? і

Доведеться нам пережити це,— відповів Руперт.

і

Звичайно, я постарався, щоб і мене запросили в середу на обід, де мала бути Ніпа Водоп'янова. Ще ніколи будинок Руперта в Хемпстеді не мав такого урочистого вигляду, не був сповнений таким теплом і затишком, якими може потішити взимку старовинний лондонський особняк, коли цього захочуть господарі. М'який ворс новихкп-лимових доріжок на сходах пружнр вгинався під ногами, зручні старі меблі вилискували, наче непідвладні часу. Вікна були чисто вимиті, у каміні яскраво палав огонь, на стінах красувалися куплені Рупертом дорогі картини сучасних художників (останнім часом Руперт непомітно для себе захопився модним живописом), скрізь сяяли вишукані й дорогі світильники — недавнє надбання Джо,— а сервант з фамільною порцеляною, що коштувала величезні гроші, мав просто-таки розкішний вигляд. Багатий чайний сервіз уже був

розставлений на столі поряд з величезним блюдом тоненьких, аж прозорих сендвічів, швейцарськими вазами з шоколадом, цілою горою заборонених у домі південноафриканських фруктів, оранжерейних персиків і винограду, силою-силенною квітів,г— і все це надавало старому будинку комфорту, багатства, надійності, доброго смаку, одвічного й неминущого суто англійського духу.

Ніна подзвонила по телефону й сказала, щоб Руперт не заїжджав по неї: вона затримується на нараді з питань авіасполучення і приїде на таксі. Але привезла її машина Радянського посольства, і ми з Рупертом побачили це з вікна другого поверху, де пили коктейль і розглядали свіжу тріщину, що з'явилася на стіні старого будинку. Ніна саме говорила щось шоферові, а потім подивилася навколо: на великий будинок на відлюдному пагорбі, на залізні ворота, розлогий сад з вогкими газонами, на голі дерева, чорні від вологи в зимових сутінках.

Коли російська машина поїхала і Ніна вже збиралася відчинити високу залізну хвіртку на розі садиби, до неї раптом підійшла якась жінка у чернечому вбранні й щось схвильовано заговорила; ми побачили, як здивовано розглядає її Ніна.

Потім черниця повернула від хвіртки и повела Ніну за собою.

— Що за чортівня!— вигукнув Руперт.

Ми трохи почекали, сподіваючись, що Ніна зараз повернеться. Але вона не поверталась, і ми кинулися вни#, а коли вже підбігли до дверей, Джо запитала нас:

— Що сталося?

— Нічого,— відказав Руперт.— Ми на хвилиночку. Вибігши за ворота, ми побачили Ніну & черницю, що

стояли навколішках просто па землі трохи вище по схилу. Потім вони встали й, жваво розмовляючи, піднялися якимись східцями. Ми обидва були надто заінтриговані, щоб втручатися, а жінки тим часом начебто потиснули руки одна одній. Черниця, всміхаючись до Ніни,, намагалася дати їй щось, а та відмовлялася. Та коли ми рушили до них, Ніна все ж узяла ту річ, потиснула черниці руку й квапливо збігла східцями, а черниця подалася в інший бік.

— Як це все розуміти?— вражено запитав Ніну Руперт. "~ То була католицька черниця!— відказала вода. І

— Я знаю. Але що сталося?

Я ще ніколи в житті не бачила черниць.

Але що там між вами було? Ми вже зайшли у хвіртку й простували бічною доріжкою до будинку. Ніна церемонно привіталася зі мною за руку, тоді випростала ліву долоню^ в якій тримала щось загорнуте в хусточку.

Черниця сказала мені, що коли йшла нагору, хрестик, якого вона носить па шиї, одірвався і впав просто в стічну канаву. То вона попросила мене подержати решітку, поки дістане його звідти. Дала свою рукавичку, щоб тримати ту залізяку і десь там у грязюці знайшла хрестик.

— Чому ви не покликали мене?

*~ Вона була така засмучена, і я розгубилась. Спочатку я навіть не зрозуміла її. А коли вона витягла з грязюки свій

хрестик, то спитала мене, чи я не італійка. Я сказала: "Ні, я з Радянського Союзу". Тоді вона стала дуже приязна, почала вибачатися, потиснула мені руку й дала оце...— Ніна розгорнула хусточку й показала нам якийсь медальйон.

— Це святий Аптоеій,— сказав Руперт,, і ,ми зайшли у двері парадного ґанку.

— Що сталося?— запитала Джо, палко привітавшися з Ніною й поцілувавши її.

— Ніна допомагала черниці шукати хрестик, що впав у стічну канаву навпроти будинку Бауортера.

— Який незвичайний випадок,— мовила Джо до Ніни.— Але чому вона звернулася саме до вас?

— Мабуть, тому що нікого іншого поблизу не було, а сама вона пробувала його дістати, але не змогла,— Вона мала дуже засмучений вигляд.

Ніна була все ще під враженням тієї пригоди й звернулася до Джо:

— Пробачте, Джо, але де можна помити руки? І ось хусточку треба б випрати.

— Анджеліні буде цікаво про це почути,— сказала Джо, беручи брудну хусточку пучками пальців.

— Ніна ніколи в житті не бачила черниць,— пояснив я.

— А, ну звичайно,— мовила Джо.— Адже у вас в Росії їх немає.

Вона повела Ніпу нагору до ванни, щось голосно говорячи їй.

* * *

Мені важко відновити в пам'яті всі події того вечора, бо Джо, як видно, поставила собі за мету приголомшити Ніну багатством і матеріальними перевагами західного світу.

Коли ми сиділи перед вогнем і чекали, поки Джо з Ніною повернуться вниз, Руперт, дивлячись на стелю, похмуро промовив:

— Спальні просторі, у ванні одна стіна дзеркальна й їут же ціла виставка флаконів з ароматичними солями, парфумів, пудри...

Я засміявся, а Руперт тільки зітхнув, і ми мовчки чекали далі.

З'явилася Ніна й весело мовила "хелло", наче силкуючись погамувати почуття, яке по-зрадницькому виказували її очі. Але природна витримка завжди брала в ній гору, і вона похвалила чудовий англійський будинок Руперта.

— О, це все заслуга Джо,— недбало відповів він.— Адже це її будинок.

' До кімнати зайшла Тесе із спанієлем Фіджем.

— Тесе!— вигукнула Ніна.

Дівчинку заздалегідь попередили, щоб поводилась чем-• нЪ, але вона все забула й підбігла до Ніни так, наче тільки п'ять хвилин тому її бачила.

— Цей Фідж зовсім здурів,— сказала вона.— Він обмочив новий стілець Анджеліни.

Анджеліна саме внесла до кімнати великий піднос з чаєм; з грюкотом поставивши його на стіл, вона кинулась нагору зі словами:

(")ие! рогсо <іі сапе. Са^пассіа!

^---х---— —--------о---~—~-

Джо сердито гукнула щось їй навздогін, а потім і собі подалась нагору, й хвилин п'ять усе крутилося навколо Анджеліни, собаки й Тесе. Джо владно й голосно давала "якісь накази. Навіть мене це почало, нервувати, а Ніна, як я помітив, від усієї тієї сцени з собакою, служницею і дитиною стало зовсім не по собі. .

— Даремно ви берете все це надто близько до серця,— сказала вона Джо, бо та вже якось встигла дати зрозуміти, що клопочеться тільки задля Ніни.

— Цього вимагає елементарна чемність,— церемонно озвалася Джо.

Нарешті втрутився Руперт.

— Ну от що, Джо, годі вже елементарної чемності,— сказав він і, щоб не дати їй заперечити, спитав Ніну, як там Олексій.

— Тобто як його здоров'я?— додав квапливо.

— Значно краще,— відповіла Ніна, притишивши голос— Але ноги ще не згинаються, і ходить він дуже кумедно. Одначе вже знову літає.

Вона тримала Тесс за руки й замилувано дивилася па неї. Тоді сказала дівчинці, що привезла їй подарунок; то віддати його зараз чи почекати, поки Роланд вернеться із школи?

— Краще почекати,— відповіла Тесс.— Роланд дуже заздрісний. А що'воно таке?

— Казати не можна,— відповіла Ніна.— А хочеш, дам тобі зараз.

— Ні, почекаю,— рішуче мовила Тесс.— А я вас добре пам'ятаю. У вас був чорний пудель з кривою ніжкою, правда ж?

Тесе почала вигадувати, і Руперт уже хотів прийти на допомогу Ніні, але та взяла кривого пуделя на свою відповідальність.

— Правда,— мовила вона.-^— Я рада, що ти пам'ятаєш.

— А де тепер той цуцик?— підозріло спитала Тесе.

— Удома, вечеряє,— впевнено відповіла Ніна.

1 Свиня, а не собака. Паскуда! (Італ.) 112

і — Ніжка в нього одужала?

— Так.

— А котра була хвора?

— Права. Ми її добре вилікувдли.

Звичайно Джо терпіти не могла таких небилиць, що їх часто дозволяють дітям, але цього разу змовчала, бо Руперт пильно стежив за нею.

Роланд приїхав із школи у фольксвагенівському автобусі, і ми почули, як він жбурнув на підлогу в кухні сумку з підручниками й гукнув: "Я вже дома!" (Це призначалося не для нас, а для Анджеліни, щоб подавала обід). Я спостерігав за Ніною, чекаючи, що буде далі й що робитиме Джо.

Джо йуже любила сина. Відтоді, як усі вирішили, що Руперт загинув десь серед північної криги, хлопець пройнявся ранньою відповідальністю за матір, і вони ніколи більш не сварилися, що було досить дивйо, зважаючи на схильність Джо до безпричинних сварок. Але сьогодні в домі була інша жінка із чужої країни, жінка, що любила йогоГбатБка й доглядала самого Роланда ті кілька тижнів, яоли Руперт лежав хворий; що — втратила колись єдину дочку й не могла більше мати дітей, а тому прикипіла серцем до цього чемного англійського хлопчика так само, як і до його чемного англійського батька.

Роланд уже носив довгі штани і хоч потайки виховував у себе сильну вдачу, але був не від того, щоб при нагоді трохи похизуватися. Він чемно подав руку, злегка вклонився, мов французький дипломат, і поважно мовив:

— Здрастуйте, тітонько Ніно.

Той сентиментальний обраЪ, що зберігся в пам'яті Ніни, і її бажання знову побачити хлопчика, очевидно, перз-більшили для неї важливість цього моменту, і, здавалося, вона тепер не знала, як з ним поводитись,— чи, може, її просто бентежила присутність Джо.

— Здрастуй, Роланде,—серйозно відповіла вона.—Ну, як живеш?

— Дуже добре,-дякую.

Ніна взяла свою чорну сумку й відкрила її.

— Тепер я можу дати вам обом ваші подарунки,— сказала вона.— Ви не заперечуєте, Джо?

— Звичайно, ні.

Ніна дала кожному по невеликому пакуночку:1 Тесе одержала емальовану музичну шкатулку, що відкривалася 8 чотирьох боків і грала щораз іншу балетну мелодію, а Роланд — російський золотий годинник з календарем. Хлопець переможно подивився на матір.

— Ось і знайшовся спосіб обминути батька,— сказала Джо, бо Руперт нізащо не дозволив би своїм дітям такої розкоші.

Ніна стурбовано запитала:

— Щось не так?

— Ні, ні, все так,— запевнив її Рунерт і додав, майже 8 погрозою дивлячись на дружину: — Джо просто пожартувала.

Але я знав, що Джо знайде нагоду помститися. Діти були щасливі. Тесе дістала настанову поцілувати Ніну, а Роланд поважно потиснув їй руку й сказав, що йому завжди хотілося мати російський годинник з календарем.

— Дуже хотілося,— додав він.

Розмовляючи з Роландом, Ніна спитала, чи не забув він російську мову. Роланд сказав, що не забув, бо тепер вивчає її в ліцеї. Але тут Джо, користуючись своєю материнською владою, звеліла дітям іти: Тесе вона послала купатись, а Роланда — готувати уроки; отже, своєї нагоди Джо таки не проминула.

То була вже справжня війна, хоча й тільки з одного боку. Поведінка Джо не залишала ніяких сумнівів щодо її мети, а Ніна не могла нічого вдіяти. Ця суто жіноча ворожість сковувала Ніну, і вона дедалі більше почувала відповідальність радянської людини, яка мусить бути обачною, щоб не принизити свою гідність якимось жіночим вибриком чи порушенням правил етикету. Досі вона не, припустилася жодної похибки, коли не вважати того, що за російським звичаєм залишила ложечку в чашці, але, вбагнувши це, негайно зробила по-англійському.

Руперт сумно спостерігав усю цю картину й, певно, по-думки дивувався, з чого раптом розпалилось таке криваве бойовисько. Якщо він і почував перед тим якесь химерне задоволення двоєженця, бачачи обох жінок під одним дахом, то тепер, перед лицем реальності, від того почуття не лишилося й сліду. Бо насправді реальною булачтільки Джо. Вона міцно стояла на рідному грунті. жІ перемагала без особливих зусиль.
* '"

Закріпити її перемогу мав приїзд Фредді й Пеггі. Адже Фредді був не тільки .справжній капіталіст і великий ділок, але й' чарівний чоловік, що анітрохи не скидався на якусь страшну потвору. Джо не забарилася сказати Ніні, що це Рупертів двоюрідний брат, відомий магнат, що пред"

ставляв інтереси фірми "Ройс" в усьому світіт і, власно кажучи, один з тих, кого мають ненавидіти всі комуністи.

Фредді був уже трохи напідпитку, але тримався чудово і* настрій мав веселий, приязний і доброзичливий. Одне слово, показав себе з найкращого боку. З Ніною він поводився підкреслено шанобливо, а вона чим дужче старалася зберегти гідність, тим ставала привабливіша. Руперт подав усім коктейлі, і я помітив,, як обережно пив Фредді,— так, ніби чогось боявся. Водночас він розпитував Ніну про її англійські враження, цікавився її думками про архітектуру, моди, людей і взагалі про Лондон.

— Найбільше мені сподобались оті квартали невеликих котеджів,— відказала Ніна.

— Та що ви, вони ж жахливі,— зауважила Джо.— Принаймні більшість їх. У вас буржуазні смаки, Ніно.

Ніна всміхнулася на її жарт, але то була силувана, несмілива усмішка.

Джо влаштувала надзвичайно вишуканий обід, який приготувала її нова куховарка, і Анцжеліна сердито подавала на стіл, бо перед тим клялася, що ніколи не візьме на себе роль serveuse!, якщо готуватиме хтось інший. Срібло й кришталь, що колись належали Рупертовій матері, стіл ^з прозорою скляною стільницею, м'який килим, світло й тепло — усе було багате й

розкішне, а запечений окіст, здавалося, захрумтів уже тоді, коли тільки-но підняли високу срібну накривку.

Фредді позирнув на пляшку з вином і. кинув промовистий погляд на Руперта. Той легенько кивнув головою в бік Джо. Пеггі розпитувала Ніну про російські гроші ("Карбованці, так?"), — про одяг, косметику, кабінети краси, перукарні. Так, усе це є і в Радянському Союзі.

— 1 машини такі, як у нас?— запитала Пеггі.

— Авжеж,— відповіла Ніна.

— Але ж у вас є ще Великий театрі—заохочувала її до розмови Пеггі. Вона також включилася в те дивовижне змагання й пильно придивлялася до Ніни, яка, відповідаючи на її запитання, часто червоніла й затиналась.

— А ви член Комуністичної партії?— поцікавився Фредді за десертом, що складався з ананасів, вишневого іікеру й фруктів.

— Так,— відказала Ніна й почервоніла.

"— Ви любите ананаси, Ніно?— запитала Джо.

1 Подавальниця, офіціантка (франц.). 115

— Так, люблю...

Час від часу Руперт намагався якось розрядити атмосферу, але зрозумів, що тут він не владен, і просто пустив усе на самоплив, сподіваючись, що добродушна цікавість Фредді допоможе Ніні якось виплутатись.

— Якщо у вас в Росії уже комунізм,— провадив далі Фредді, — то яка ж рація чи, краще сказати, мета бути комуністом? У чому полягає тепер ваша справа? Чи ви й досі прагнете світової революції?

— Світова революція — не наше завдання,— похмуро озвалася Ніна, втупивши очі в стільницю.— Кожен народ сам робить свою революцію.

— Усе це я знаю,— весело сказав Фредді.— Але як по-вашому — чи довго можуть співіснувати капіталізм і комунізм?

— Гадаю, що довго,— миролюбно відповіла Ніна.— Ми не хочемо війни.— А от як ви вважаєте, Ніно,— наша країна потребує

революції? — запитав Фредді в своїй жартівливій і ґречній манері, але цілком серйозно. І зразу ж вибачився, що назвав її просто Ніною — чи вона не заперечує?

Ніна сказала, що не заперечує, і всміхнулася до Фредді, але з усього було видно, що вона збирається з думками. Іншим разом вона була б краще підготовлена до суперечки, але на той час Джо вже добре пошарпала їй нерви.

— Про всю Англію сказати не можу,— повільно промовила Ніна.— Та й не мені про це судити. А от по вас таки не видно, щоб вам потрібна була революція. Але хто знає? Все може статись і без революції.

— — Та ми не такі вже кровожерні,— докинула Джо.— Хіба що тільки на полюванні, якр я дуже люблю. Фредді зітхнув.

— І все-таки ми могли б піти й на революцію, повірте. З мене вийшов би непоганий комуніст. Я визнаю всі види плановості, добре господарювання, розумне використання резервів, продуктивну працю і навіть згоден, що конкуренція економічно невигідна. Хіба не такі самі й ваші засади?

— Звичайно. Але ми дивимось на все це з іншого погляду.

— Ну от,— весело докінчив Фредді.— То, може, Ніно, я й сам у душі комуніст. Чи можливо таке?

Джо засміялася.

— Це з вашими трьома чи чотирма будинками, тисячами найманих робітників, добрим десятком слуг, кількома

Ьільйонами в банку, власним літаком, яхтою, "ролс-рон-ром" і всім іншим, що ви маєте? — не без гордощів сказала Бона.

Ми всі засмійлися. Не сміявся тільки Руперт, і я зрозумів, як болісно він відчуває кожен удар, завданий Ніні, і як бажає їй уникнути найгіршого чи принаймні ігнорувати це приховане глузування.

— Не сприймайте їх надто серйозно,— сказав він Ніні, коли всі встали з-за столу.

— А я й не сприймаю,— відказала вона, але навряд чи хто їй повірив.

Після обіду Фредді знову почав розпитувати її, але тепер Ніна відповідала тільки "так" чи "ні" і, тільки-но минув належний за етикетом час, підвелася й сказала, що їй треба їхати, то чи не можна викликати таксі.

— Побудьте ще трохи,— сказав Фредді,— а тоді ми вас Відвеземо. Де ви оселилися?

— В готелі "Глостер",— відповіла Ніна. • — Де це?

— Недалеко від нашого посольства.

— А, десь у Кенсінгтоні чи Бейзвотері,— мовив Фредді.— Це нам по дорозі.

— Не хочу завдавати вам клопоту,— відмовилася Ніна. •Вона вже навіть почала робити помилки в англійській

мові, і тоді Руперт сказав:

— Я сам відвезу вас.— (Цим він принаймні рятував її від "ролс-ройса").

— Ні,— вперто мовила Ніна.— В цьому немає потреби, Руперте.

— Все одно відвезу,— наполягав Руперт.— Фредді, ви почекаєте, доки я повернуся, гаразд? Я скоро.

— Добре,— відказав Фредді.— А я думав, що росіяпи люблять сперечатись аж до ранку.— Він потиснув Ніні руку й, замислено всміхаючись, поплескав її по плечу, ніби хотів показати, що розуміє все,, навіть і комунізм.— Ви незвичайна жінка, голубонько. Шкода, що наші комуністи не такі, як ви.

Вона не відповіла дотепом на дотеп. Сухо попрощалась з усіма, і Джо повела її вниз, щоб допомогти їй знайти пальто, бо Анджеліна, чимось ображена, покинула посуд і пішла спати.

Руперт рушив слідом за ними, але Пеггі притримала його за руку й прошепотіла:

— А вона таки гарненька, Руперте, і вміє за себе постояти. Але страх яка вразлива, отож будьте обережні.

Руперта, мабуть, аж пересмикнуло від її підкреслено інтимного тону, але він кивнув головою, надяг пальто и спустився вниз, де чекала на нього Ніна. Я стояв біля сходів нагорі й бачив, як Джо раптом поцілувала Ніну — так, наче виявляла до неї жорстоку великодушність чи все їй прощала. Але Руперт мовчки пройшов повз Джо, ніби й не бачив її, вивів Ніну надвір і посадив у свою маленьку машину.

Наступного дня Руперт спитав мене, що казали про Ніну після того, як вони поїхали. Я відповів так, як воно було: ніхто нічого не казав, бо після напруження, спричиненого відчайдушною боротьбою Джо за свій дім і чо* ловіка, всі відчули полегкість, і були раді, що все нарешті минулося.

— І Джо нічого не казала?— не вгавав Руперт.

— Джо страшенно перелякана через вас і Ніну,— м'яко пояснив я йому.— Ви можете пишатися, що вона так воювала за вас.

— Джо воює, аби тільки воювати,— зневажливо мовив він і додав, що все це виглядало досить безглуздо.

— А що казала про це Ніна?— запитав я.

— Ясно, —що нічого,— сердито відповів Руперт. Тоді сказав, що Ніна має інший клопіт. Коли вони приїхали до готелю, він

запропонував провести її у вестибюль, але Ніна благально мовила:

— Ні, прошу вас, не треба.— Чому?— здивувався він.

Вона якусь мить вагалась, а тоді сказала:

— Це було б необачно.

— А мені байдуже, ебачно чи необачно,— мовив Руперт.— Бога ради, Ніно, не треба почувати себе ні в чому винною.

— Та ні, я не про те,— озвалась вона.— Пам'ятаєте, у Москві вам здавалося, що всі стежать за вами. А от за мною тут справді стежать, хоч би куди я пішла. Якийсь молодий англієць. Можливо, він і зараз десь тут.,,

Руперт зрозумів, у чому річ, але йому все ще не віри* лось.

— Не може бути,— сказав він.— Чого б то йому стежити за вами?

— Не знаю, але вш завжди десь поблизу, тому краще не йдіть зі мною.

Та для Руперта в його теперішньому настрої це було тільки заохочення, і він таки наполіг на тому, щоб про-

Еести Ніну. У вестибюлі старого готелю сидів лише портьє-Ірландець, який дав Ніні ключ і пішов викликати для неї діфт. Руперт попрощався з Ніною, і вона піднялася до Ьвого номера. Та коли він рушив до дверей, у. вестибюль, І&міючнсь і жартуючи, зайшли троє молодих англійців, і один з них так

швидко позирнув на нього, що Руперт одразу здогадався, хто віл такий.

Руперт вийшов з готелю вкрай розлючепий на Лілла, а оскільки він уже й до того був сердитий на Джо, ситуація складалася небезпечна, бо він явно поклав собі захищати Ніну будь-якою ціною.

Розділ шістнадцятий

Я спостерігав, як Руперт день при дні ходить то до адміралтейства, то до якогось клубу, то на прийом чи вваний обід, де бували його давні знайомі з високих сфер. Дле, так само, як і він, я розумів, що головну роль у нашій справі відіграють не політики, а нафтові компанії. Якось я почув, як він надсаджує голос, розмовляючи по телефону в кимось з Італії, а наступного ранку, після наради з Фредді, він сказав мені, що о третій годині до нас завітає один італієць.

— То прошу вас, Джеку, нікуди не йдіть,— додав він.

— Л хто він такий? — запитав я.

— Константін Верокіо, глава італійської компанії "Нафта",— відказав Руперт.— Сьогодні вранці Век подзвонив мені й сказав, що вилітає своїм реактивним літаком із Генуї до Цюріха, а о третій пообіцяв бути у Фредді. Гадаю, ви чули про нього...

Звичайно, я чув про Верокіо. За останні п'ять-шість років він прославився не менш, ніж Енріко Маттеї з концерну ЕНІ, тим, що намагавсй встановити в Італії самостійну нафтову політику, незалежну від американських і англійських компаній. Як І Енріко Маттеї, він пропонував нафтоносним країнам Близького Сходу п'ятдесят чи навіть шістдесят процентів паю в розробці

кожного родовища, і це викликало шалене обурення англійських та американських компаній, які звичайно забирали собі дев'яносто процентів акцій. Рупёрт колись переклав мені статтю з італійського нафтового журналу, де йшлося про американський план підриву політики Верокіо шляхом створення політичної опозиції в Італії й фінансових, збутових та інших перешкод скрізь, де тільки можна. Але похитнути становище Верокіо їм не вдалося, бо він був упертий, багатий і розумний.

Найбільше подобалося Фредді (й було основою незалежної поведінки Верокіо) — те, що капітал італійця брав початок з родинних суднобудівних верфей у Генуї і Савоні, які займали тепер одне з перших місць у світі по виробництву середніх танкерів. Руперт і його мати добре знали всю сім'ю Верокіо. Фредді теж був знайомий з ними й дуже схвально прийняв ідею Руперта залучити Верокіо до нашої операції з російською нафтою.

— Век імпортує дедалі більше російської нафти в Італію,— пояснив мені Руперт,— і водночас намагається налагодити вбут італійських нафтопродуктів у нашій країні й в усій Європі.

— Ви казали йому, що ми хочемо придбати у росіян нафту, але нам перешкоджають?

— Йому не треба цього казати, він і сам знає.

О третій годині до кабінету Фредді зайшли Верокіо й англієць у крапчастій краватці-метелику, на прізвище Фор-мен, за словами Фредді, багатий і спритний ділок з хімічного концерну "Карбід і добрива". Ми вже півгодини чекали на них у Фредді, який того дня був навдивовижу мовчазний, замислений і млявий. Його явно щось турбувало. Не дзвонили телефони,

посдужлива й ефектна секретарка не заглядала, як звичайно, в подвійні 'двері, а Фредді, спершись ліктями на свій— порожній стіл, тихенько насвистував щось та раз у раз поглядав на нас із Рупертом. Ми розмовляли про те, якими популярними стали останнім часом далекі мандрівки на маленьких суденцях,— я рішуче засуджував їх, бо надто вже багато людей вирушають у кругосвітні плавання в горіхових шкаралупках, а тоді розписують свої пригоди: яких вони зазнавали несправностей, як збивалися з курсу, як у них розлазилися на клапті вітрила,— немовби заохочують цим і інших борознити моря й океани, покладаючись тільки на власну хоробрість, на відміну від старого Фосса, що робив це із знанням справи, як моряк, а не бродягаг

Верокіо був середнього віку чоловік з передчасно посивілим волоссям, що надавало йому молодшого вигляду. Усе в ньому вабило зір суто італійською вродою: і бездоганна зачіска, і гарні очі, і блискучі зуби, а комірець на засмаглій шиї був такий сліпучо-білий, що я відчув себе просто нечупарою. По-англійському 'він говорив чудово й; передусім вибачився перед Рупертом за те, що мусить поспішати, бо того ж вечора має повернутись до Генуї.

— Моєму бідолашному^ чбтирирічному малому ааптра робитимуть операцію апендициту,— пояснив він,— і дружина страшенно боятиметься, якщо мене не буде поруч.

Ми висловили надію, що операція мине щасливо.

— Авжеж, але мені треба якнайшвидше покінчити тут 8 усїма справами,— наполягав Верокіо. —

— Гаразд,— бадьоро сказав Руперт.— Тоді по гаймо часу, а відразу берімось до діла.

Відчуваючи приховане нетерпіння Верокіо, ми швидко перейшли до залу для нарад і сіли в кавовому куточку. Верокіо озирнувся довкола й сказав, що залюбки вип'є чашку чаю з молоком, а Формен скривився й попросив вермуту. Для нас, Ройсів, Фредді замовив каву, а тоді відрекомендував мене гостям як свого "далекого кузена".

— Чи багато ви досягли, щоб зняти заборону з довозу російської нафти? — запитав Верокіо.

— Та ні,— визнав Руперт. Приємно було бачити цих двох молодих аристократів капіталу за роботою.— Це така проблема, що тут не кожен схоче лізти в бійку.* Всі бояться.

Верокіо кивнув своєю красивою "головою.

— Це я розумію,— мовив із знанням справи.—Але все ж таки які у вас перспективи, Руперте?

— Щиро кажучи, поки що ніяких,— відповів Руперт.— Нафтові компанії наклали вето* і наші політики не хочуть втручатися.

Формен спитав Еуперта, з ким він розмовляв на цю тему, і той крок за кроком виклав усе, що робилося досі.

-г То вам ще пощастило,—зауважив Формен.—А з моїм секретарем у тих нафтових комісіях і вітатися не хочуть, хоч я мало не щотижня обідаю з доброю половиною цієї братії. Не бажають розмовляти — і годі... .

Верокіо перебив його:

— Цілком ясно, що ви, зможете досягти більшого, ніж Формен,— сказав він Руперту,— і саме це викликає в мене інтерес до вашої пропозиції. Вам відомо, що наша компанія, так само як і ЕНІ, прагне розгорнути торгівлю в Англії, як оптову, так і роздрҐбну, а Формен згоден фінансувати будівництво мережі збуту нафтопродуктів. Але тут є свої труднощі. Ми не маємо в Англії власних нафтоочисних підприємств, а будувати їх на сьогодні нам невигідно — це й довго, й дорого. Отже, десь до тисяча дев'ятсот шістдесят восьмого року завозити неочищену нафту ми не зможемо, А для початку можна б завозити очищену нафту, бензин, дизельне пальне, і ми з великою охотою придбаємо їх де тільки, можна, в тому числі й в Росії. Отож, якщо вам удасться ввезти до Англії ці продукти, ми закупимо їх у вас до останньої краплі. Більше того, ми налагодимо тут свою мережу збуту, ми беззастережно згодні залучити до цього фірму "Ройс" і зробити вас,— обернувся він до Руперта,— одним з директорів правління, надавши чималий пай акцій і право ухвального голосу. Що ви на це скажете?

— Такі. речі стосуються фірми, і їх ви погоджуйте з Фредді, — відповів Руперт.— Мені потрібна тільки ваша згода перекупити в нас російську нафту, якщо ми ввеземо її сюди. Коли ви згодні, я можу знову звернутися до політиків і сказати їм, що маю певного покупця на цю нафту, а оскільки Англія приєдналася до європейської нафтової угоди, то нашому урядові, мабуть, таки доведеться дозволити вам придбати її, зважаючи на відповідні угоди Італії в "Бі-Пі" й "Шелл>У !.

Верокіо промовисто скривився.

— Єдина біда, Руперте, що, як вам відомо, існують дві угоди.

Знаю, знаю... Ви маєте на увазі, що в угода офіційна і в цілком таємна. Але...

— Так-так, саме таємна,— перебив його Верокіо.— Офіційна загальноєвропейська угода — дуже пристойна і з усіх поглядів законна й справедливу. Ми надаємо "Бссо", "Шелл" і "Тотал" право збуту в Італії за умови, що Італія користуватиметься таким самим правом в Америці, Англії і Францц. Але насправді все вирішує ота таємна угода, що визначає обсяг збуту й ціни, а ці питання не підлягають ніякому урядовому контролю, бо погоджуються в суто приватному порядку.

— Так само, як і оті наші довоєнні угоди про будівництво суден, Веку,— піддражнив його Фредді, бо Верокіо аж надто серйозно говорив про свої італійські справи.

г— Гірше!—гаряче заперечив Верокіо.—Знамениті нафтові "Сім сестер"2 — поза всяким контролем у будь-якій країні, повірте мені, "Фредді. Наша маленька картельна

2 Найбільші міжнародні нафтові концерни.

угода щодо суден у тридцяті роки була дитячою забавкою проти їхніх нафтових угод.

. Верокіо говорив так швидко, неначе його реактивний лі-"ак уже гув надворі, готовий везти його додому до сина; та вгодом Руперт розповів мені, що. Верокіо завжди посилається па спішний від'їзд, щоб відразу перевести розмову на важливі ділові питання. Він належав до тих людей, що пе люблять ні на кого покладатися і все роблять самі. Зараз він був засмучений загибеллю свого друга Енріко Маттеї З ЕНІ, палкого поборника незалежної нафтової політики Італії, якого, за словами Верокіо, вбили чи то оасівці, чи то американські конкуренти. Вонп ж убили Бустані, ліванського нафтового бізнесмена, що став їм більш не потрібний і плутався під ногами. Обидва загинули в загадкових авіакатастрофах, яких зазнали їхні приватні літаки.

— А тепер у них на черзі я,— сказав Верокіо.—Але все, що вони роблять, тільки погіршує їхнє становище. Зрештою, Європа вже тепер може мати власну нафту, навіть без таких людей, як Маттеї і я.

— Ну, ви їх переживете, Веку,— весело промовив Руперт.— Так що не турбуйтеся. ,

— А я й не турбуюся,— процідив Верокіо крізь свої перлисті 8уби.— Не така вже я важна персона.

— Але нам усім бракуватцме вас,— докинув Фредді. Верокіо засміявся. ^

— Це в мені заговорив італієць,— мовив він.— Так от, Фредді, якщо ми погодимося взяти у вас російську нафту тут-такп, в Англії, ви маєте лиш один спосіб домогтися від вашого уряду дозволу на імпорт: змусити його викопувати європейську нафтову угоду. Але для цього вам доведеться привернути увагу громадськості, як ми зробили в Італії. Чи згодні ви вдатися до такого політичного тиску?

Руперт відповів, що взагалі він не схильний так поспішати в справах.

— Але я зовсім не від того, щоб зчинити за це громадську бучу,— додав він.— Чому б ні? Якщо вопа не піде на шкоду фірмі.— І запитально глянув на Фредді.

#— Робіть усе, що хочете,— озв*ався'Фредді.

— Браво! — бадьоро мовив Верокіо.— Гадаю, серед ваг ших соціалістів знайдеться чимало охочих здобути на цьому політичний капітал.

— Не поспішайте, Веку,— спинив його Фредді.— Не думаю, що соціалісти стануть обстоювати інтереси фірми "Ройс".

— Для нихІГуть справи не в фірмі "Ройс",-^ жваво заперечив Верокіо.— Вам треба тільки дати вашим політикам зрозуміти, що в країні є ринок збуту для цієї дешевої російської нафти й бензину. Громадська думка буде на нашому боці, бо ніхто не відчуває симпатії до великих нафтових концернів.

— Але це небезпечна політика,— втрутився до розмови Формен.— Вона може легко обернутися проти вас самих.

— Чому? — запитав Верокіо і враз прибрав ще типовішого італійського вигляду: плечі стенулисяг брови злетіли вгору, руки майнули в повітрі.— Якщо не напирати на це в політиці, то взагалі ніколи нічого не досягнеш. Нафтові концерни ненависні всім, і це ваш найкращий козир.

— Згоден,— підтакнув йому Руперт.

— А що, коли та ж таки громадська думка запідозрить, що і в суднобудуванні не все чисто? — запитав Формен.

— Громадська думка заправляє свої машини й мотоцикли не виробами суднобудування, а бензином. їй начхати на судна, бо вони не зачіпають її безпосередньо.

— Не певен, що це справедливо щодб Англії,— застеріг Фредді.

— Більше того,— провадив далі Верокіо, не беручи до уваги його заперечення,— вам треба наголосити на тому, що наявні поклади нафти в колоніальних країнах не вічно належатимуть Англії. * /

— І ви гадаєте, що перспектива довозу російської нафти видасться від цього кращою? —'недовірливо запитав Формен.— Сумніваюся, щоб усе було так просто.

— Але так воно і є...

— По-моєму, Век має рацію,— мовив Руперт, і хоч вони ще хвилин десять сперечалися, проте все, що треба, було вже сказано. Внаслідок цього Верокіо знайшов у особі Руперта кращого спільника, ніж Формен. Формен не хотів вдаватися до політики, принаймні не в такий спосіб, як це робили італійці, тим часом як Руперт ладен був^ризикнути і погодився, що коли про їхню умову стане відомо, він вживе всіх політичних заходів, яких тільки зможе, аж до тиску на уряд через соціалістів.

— От і добре,— сказав Верокіо й допив свій холодний чай, наполовину розведений молоком. Потім він підхопився з місця й знову заспішив до свого бідолашного малого, полишаючп нас із нашим лінивим англійським дозвіллям; а деталі, мовляв, обговоримо потім,— як звичайно кажуть, дійшовши взаємної згоди.

І Розділ сімнадцятий

Я співчував Джо, але водночас мені важко було робачити їй грубе поводження з Ніною. Рятувало Джо моїх очах хіба що її невдоволення з самої себе. ,. — Я така погань,— скрушно сказала вона Мерієн Креії-форд, що жнла трохи вище на тій самій горі. Мерієн була найближчою подругою Джо (згодом і я заприятелював з Мерісп, і більшість того, про що йдеться далі, почув саме {від неї). На той час вона працювала лікаркою в клініці, Була доброю католичкою і належала до лейбористської рартії, до Хемпстедського товариства соціальних реформ і до лікарської асоціації ООН. То була чула й людяна жінка, і коли

хтось хоч словом згадував про жахливі умови життя в нинішньому світі, в її лагідних очах відбивався щирий біль.

Мерієн щойно повернулася з Мадагаскару, де провела три місяці, вивчаючи стан соціальної і клінічної гігієни за вавданням Всесвітньої організації охорони здоров'я. Джо прийшла до неї через хвіртку в задньому паркані й, сидячи за чаєм в ультрамодерній кухні, призналась, як погано повелася з Ніною Водоп'яновою, хоча йшла до Мерієн, щоб поговорити про інше.

— Мені потрібно лиш одне,— бідкалась вона подрузі,— щоб мій чоловік був нормальний. Л віп просто доводить мене до пестями.

— Але ж він найнормальніший чоловік з усіх, кого я знаю,— заперечила Мерієн.

— Ой, де там! Якби ж то він хоч іноді казав мені, що в нього на думці,— провадила Джо.— Тоді я принаймні гнала б, у чому річ. Але він вважає, що я щаслива, бо ми тепер знову маємо гроші й збираємося купити будинок в Уошберні. Тепер я ходжу мити голову до перукарні замість робити це самій, маю рахунки в крамницях, найняла нову куховарку, придбала для дому багато потрібних речей, машину, мені не доводиться більше турбуватися про гроші, про рахупки за газ, про майбутнє дітей, і він гадає, що 8 мене цього досить, бо я дурна. А цього не досить. Я, звісно, рада все це мати,— збуджено говорила вона, — а от він анітрохи не радий. В тому-то й біда з ним, Мерієн. Він ніколи не задоволений усім, як воно є.

Мерієн лагідно поглянула на неї.

— Тепер такий час, Джо, що важко бути задоволеним. •Гак усе складно — не добереш, що й до чого.

Джо урвався терпець.

— Але навіщо ж псувати собі життя всякими труднощами? Він же сам усе ускладнює. А тепер стало ще гірше, ніж будь-коли, і я просто боюся за нього.

— Чому? Що трапилось?

— А так, тебе ж тут не було... Тільки позавчора один його знайомий перестрів мене біля станції метро — і, здається, не випадково. Він сказав, що Руперт повівся дуже нерозумно...

— Хто це сказав?

— Військовий лікар, з авіації, ти повинна його пам'ятати. Той, що приходив до мене розказати про Руперта, коли він пропав безвісти. Він каже, що хтось там у міністерстві розпитував його про Руперта: в якому він був стані, коли повернувся з Арктики,— чи справді виснажений, чи, може, просто симулював. Ти тільки подумай. Тільки подумай!

— Але ж це дурниці. Я сама тоді бачила Руперта...

— Все дурниці,— перебила її Джо,— але ці дурниці трапляються. Я не знаю, чого вони хочуть. Якийсь тип, на прізвище Кантро, написав про Руперта наклепницьку книжку, і всі газети враз напалися на нього.

— Але чому?

А— Не знаю я чому! — закричала Джо. Тоді сказала: — Ні, знаю. Тому що його так цікавлять росіяни. Якби ж то він викинув з голови цих чортових росіян! Від них у нас останнім

часом просто життя немає. Псують усе, чим ми могли б собі тішитись.

Тепер уже й Мерієн занепокоїлась, хоча й сумнівалася, чи слід сприймати цей спалах Джо так серйозно.

— Тй справді гадаєш, що вони запідозрили його в чомусь, бо він цікавиться росіянами?

— Авжеж! А чому ж би ще? Він каже, що це4 справи, але чого б то йому раптом мати з ними якісь справи?4

— Не хвилюйся,— заспокоїла її Мерієн.— Якщо річ тільки в цьому, Руперт дуже добре дасть собі раду.

— Тільки не з цією жінкою, де там йому! — злісно мо. вила Джо.— Нехай я справді невитримана, дражлива й

лиха,— провадила вона далі,— але ж він одружився зі мною, то нема чого тепер нарікати. Можливо, вона — сама досконалість, ну а я —тзі і не хочу такою бути! Мерієн заходилася прибирати зі столу чашки.

— Руперт ніколи не покохає іншу, Джо,— сказала материнським тоном.

' — Ой, не про це ж мова,— заперечила Джо.— Не все вимірюється коханням, Мерієн.

*~ У шлюбі повинно бутп так! — (Мерієн була неодружена),

. — Тільки заміжня жінка розуміє, яка це дурниця,— сказала Джо.— Кохання може бути без розуму. Ось візьми ци Ґїеггі

Ройс. Вона дуже кохає Фредді, але.це не перешкоджає їй спати з іншим чоловіком, якого вона зневажає і який намагається ошукати Фредді в справах. Тепер вона ришком ходить до психіатра, щоб з'ясувати, чому таке робить, а той каже: тому, що кохає свого чоловіка. Ти Тільки уяви собі! Він навіть запропонував, щоб вона розказала про все Фредді й привела і його на психоаналіз.

— Он як...— непевно мовила Мерієн, не бажаючи засуджувати своїх колег.

— Кохання тут ні до чого,— рішуче заявила Джо.— Я знаю, з Рупертом станеться щось жахливе, передчуваю це, і він сам буде в усьому винен, бо такий уже дурний і впертий. Але що тут вдієш?

— Я поговорю з ним,— пообіцяла Мерієн.

Коли ми повернулися з Беркхемпстеда, де показували містеру Крилову ройсівські верфі, Мерієн запросила Руперта поснідати з нею в зоопарку. У неї були особливі, хоча й цілком розмежовані, взаємини з Джо і з Рупертом.

— То чим ви тут займалися від літа? — запитала вопа його.— Що поробляли весь час і чому ваша поведінка так непокоїть інших?

— А кого це вона непокоїть і хто вам про це сказав? — з підозрою поцікавився Руперт.

— Джо, звичайно,— відповіла Мерієн.— Хто ж би ще?

— І вона просила вас поговорити зі мною при першій же пагоді?

— Ні-ні! Це я сама надумала,. Руперте, бо вона дуже тривожиться^за вас.

— Тоді спочатку поїмо, а тоді вже будете говорити,— сказав Руперт.— В мене вже добряче бурчить у шлунку.

Мерієн була своєю людиною в зоопарку, бо кілька років тому провадила тут якісь наукові спостереження над мавпами. Коли вони з Рупертом поснідали (він наполіг на тому, що платитиме сам), вона повела його до мавпячих терас, де гукнула на ім'я велику мавпу-ватажка й дала їй банан.

— Кожного разу, як іду сюди,— сказала Руперту,— сио-діваюся побачити, що його вже скинуто й він сидить собі тихенько десь у кутку, мов ображений стариган. Але в нього величезний запас життєвої снаги й досконалі іші-альні мозолі. "— Досконалі що?

— Сідниці,— пояснила вона.— Послухайте, Руперте, ви схильні ставитись до Джо, наче до якоїсь комахи.

Руперт подивився на червоний зад мавпячого ватажка і спитав:

— Про що ви говорите, Мерієн? У чому річ?

— Вам слід би краще зберігати свої таємниці,— м'яко сказала вона.

— Кожному слід зберігати свої таємниці,— погодився він,— Але які саме таємниці ви маєте на увазі?

— Чесно кажучи, я й сама не знаю, Руперте,— відповіла Мерієн,— але, по всьому, Джо відомо щось таке, що ви

намагаєтесь від неї приховати. В усякому разі, я сказала їй, що ви людина з високими моральними засадами.

•— Дуже вам вдячний,— сказав Руперт і раптом засміявся. Вони з Мерієн однаково ставились до питань моралі, і Руперт вважав себе моральною людиною. Він дуже приязно ставився до Мерієн і не відхилив її втручання, бо знав, що вона добрий друг і щиро прагне допомогти.

— Але вам слід би спробувати пояснити Джо свою поведінку,— провадила вона далі.— Принаймні це ви просто повинні для неї зробити.

— Часом людині потрібні якісь нові слова, щоб пояснити, що з нею діється,— відказав Руперт,— а я їх ще не знаю. От у цьому, мабуть, і біда.

— Тоді вам доведеться пояснити це словами самої Джо,— наполягала Мерієн,— Інакше вона ніколи вас не зрозуміє. х

— Тим-т.о все воно так важко,— скрушно промовив він,— або й зовсім неможливо. Джо, як ви знаєте, не вміє слухати.

— Але якщо справа тільки в тому, що ви не вмієте проникнути в чужу душу,— сказала Мерієн, підбадьорливо стискаючи його лікоть, коли вони рушили до виходу з мавпячого царства,— треба це подолати. Це ваш обов'язок.

Руперт сказав, що сумнівається, чи зможе, бо з Джо стає дедалі важче про щось розмовляти, не наражаючись на неминучі сварки, які віиужують їх одне від одного.

Це дуже засмутило Мерієн. я

— Я так люблю вас обох,— мовила вона,— і не можу собі й уявити, що ваша сім'я розпадеться, як це трапляє-

ться нпні з багатьма. Тож1 прошу вас, Руперте: зробіть щось. Не давайте вашим незгодам зайтп надто далеко, бо може бутп пізно, перш ніж вц це збагнете.

Руперт розумів, що вона ^ає рацію, але навряд чи бачив хоч якийсь вихід із скрутного становища, та н присутність Ніни аж ніяк цьому не сприяла. Повернувшись того дня до контори, він подзвонив у Мілан Верокіо і сердито щось кричав йому по-італійському, а тоді шпурнув трубку й схопився руками за голову. .

— Якби ж то знати,^як повернеться вся ця клята історія! — вигукнув він з розпачем.

— Чому ви не кинете все?— спитав я. —

— Хотів би кинути,— відповів Руперт,— але не можу.

Розділ вісімнадцятий

Коли Верокіо оголосив у Генуї про свою угоду з фірмою "Ройс", це викликало таку сенсацію, аж я здивувався. Зате Руперта це анітрохи не здивувало: він сказав, що, зрештою, все так і передбачалося.

Я прочитав повідомлення в "Тайме" під час сніданку. Воно було надруковане на першій сторінці під великим заголовком: "Угода між Ройсами и Верокіо щодо російської нафти. Європейські династії судпопромисловців дійшли згоди в новому починанні". Газета ппсала, що від Ройсів директором нового об'єднання призначено Руперта, який відповідатиме за

виконання угодп. Говорилося й про те, що фірма "Верокіо" давно вже намагається запровадити незалежну нафтову політику Італії, але особливий інтерес у лондонському Сіті виникає до несподіваного кроку відомої англійської фірми, бо^така угода, пов'язана з імпортом російської нафти, видається незвичайною і, безперечно, збудить великий громадський резонанс. Чи справді це означали клик "Семи сестрам" нафтового світу з боку двох могутніх суднобудівних концернів, що мають у своєму розпорядженні солідні ресурси й до того ж можуть будувати власні танкери?

— Просто чудово! — вигукнув Фредді, коли ми зайшли до нього в кабінет. І хоч він знав, що Руперт сам погодив розголошення угоди з Верокіо й багато разів телефонував з цього приводу в Геную і Мілан, проте здавався аж надто схвильованим наслідками.— Можете пе шкодувати слів для преси,— сказав Рупертові,— тільки пильнуйте, щоб не ви-

ходити за межі нафти й операції з росіянами. Не залазьте в інші матерії щодо фірми "Ройс" чи політики.

У залі для нарад зібралося близько п'ятнадцяти репортерів, переважно завсідників Сіті. Керівник відділу інформації ройсівської фірми Гордон, що носив окуляри з голубими скельцями і старанно наслідував усі манери Фредді, відрекомендував Руперта як героя, якого всі пам'ятають з його арктичної мандрівки та врятування російського льотчика, і сказав, що той відповість на запитання у зв'язку з нафтовою угодою. Якийсь худий елегантний репортер у куртці з верблюжої вовни підвівся й запитав, яка справ--жня мета цієї операції: мовляв, за нею неодмінно має ховатися щось інше.

— Чому? — в свою чергу запитав Руперт.— Ми хочемо продати судна, а росіяни хочуть продати нафту. Ми хочемо торгувати. Біда тільки в тому, що англійський уряд не дає дозволу на імпорт російської нафти, бо надто боїться нафтових компаній, от ми й намагаємося вжити власних заходів. Згідно з європейською нафтовою угодою Англія повинна дозволити італійцям продавати у нас свою нафту, а наша угода з Верокіо передбачає, що цю нафту буде одержано з4 Росії.

— Чи має це означати,— запитав інший репортер, шотландець,— що ви хочете взяти гору як над англійським урядом, так і над нафтовими компаніями?

— Ми хочемо завезти нафту,— відповів Руперт.— Хочемо відкрити для англійських автомобілістів новеджерело бензину, а натомість одержати для своїх судей новий ринок збуту — Росію. То скажіть мені, що тут поганого?

— Але хіба в нас і без того імпорт нафти не перевищеио на тринадцять процентів? — спитала невелика на зріст жінка.— Принаймні так кажуть нафтові компанії.

♦ — Судячи з наших цін на бензин, цього не скажеш,— відпарирував Руперт, і я знову позаздрив його витримці й підготовці.— Так чи інакше, а перевищення імпорту тут ні до чого. В Англії напевне знайдеться ринок для російської нафти, і фірми "Верокіо" й "Ройс" готові використати його.

Репортери нетерпляче зашаруділи папером і зажадали дальших подробиць, але Руперт відмовився щось додати, і вони почали запитувати Фредді, чи згоден він з тим, що сказав його кузен про нафтові компанії.

— Добра половина вас — свої люди в Сіті,— відповів Фредді, — і ви добре знаєте, як наші друзі нафтовики не

люблять конкуренції і який вплив мають у високих сферах! — Він промовисто зві^ очі до неба. Всі засміялися, а хтось вигукнув:

— А як подобається конкуренція фірмі "Ройс"? Ви її більше любите?

— Так, ми за конкуренцію,— відказав Фредді ображено.— Ви чудово знаєте, яйе жорстоке суперництво доводиться витримувати англійським суднобудівникам і судноплавним компаніям у всьому світі.

— То ви оголосили нафтовим компаніям відкриту війну чи ні? — допитувався шотландець, і Фредді підштовхнув ліктем Руперта.

— Якщо вам завгодно трактувати це так, я.не можу перешкодити,— промовив Руперт,— але я такого не казав.,

Я почув, як Фредді зраділо шепнув:

— Дуже добре!

— Всі ви знаєте,— провадив далі Руперт,— що Англія не може існувати, не ведучи жвавої торгівлі, хоч подобається це великим нафтовим компаніям, хоч ні. Оце і є передумова нашої угоди з фірмою "Верокіо" щодо російської нафти. Візьмемо нафту — продамо свої судна. Все дуже просто.

Він* говорив дуже переконливо, і; здається, більшість цих професійних скептиків таки повірила й&му, бо їхні звіти були

переважно досить прихильні, хоча й не позбавлені звичайної сенсаційності. Отже, ми мали всі підстави бути задоволеними, незважаючи навіть на те, що дядько Рендолф подзвонив Руперту й звинуватив йо^о в безчесній спекуляції ім'ям і майбутнім фірми Ройсів. Руперт намагався іцось заперечити, але старий гримнув у трубку:

— Я тобі не вірю! Нікому з вас більше не вірю! Переконати політиків виявилося не так-то й легко. То

була Рупертова частина роботи, а не моя, і я трохи зловтішно спостерігав, як він намагається привернути на наш бік своїх родичів торі, що засідали в парламенті. Йому не вдалося переконати жодного, та навіть коли він узявся до Соціалістів, то дуже скоро зазнав розчарування, бо вони поставились до його плану так само байдуже, як і консерватори. Єдиним, хто згодився порушити це питання в парламенті, був адвокат-лейборист Се дрік Солт, хоч перше враження він справив на Руперта несприятливе. Руперт зустрівся з Солтом у нього вдома, на Фінчлі-роуд. Приїхавши туди зимового дня, він побачив, що низенький член парламенту, голий до пояса, миє надворі свою машину,

Вони зайшли в дім, і, поки Солт натягав— на своє хирляве тіло сорочку, Руперт пояснив йому, що, на його думку, уреба натиснути на уряд, щоб той визнав за Верокіо право (обумовлене європейською нафтовою угодою) збувати російську нафту в Англії.

Вони сіли пити чай, який подала господиня, і Солт, що трохи нагадував лихе чортеня, лукаво позирнув на Руперта.

— А ви знаєте, Ройсе,— мовив він,— між вами, судно-промисловцями, і нафтовими компаніями істотної різниці немає. І ті, й ті — кровожерливі акули, і вам усім слід <ш повідрубувати голови.

— Коли ви так вважаєте,—сказав Руперт,—то навіщо ж погодились підтримувати нас?

— Я не збираюся вас підтримувати,— обурено заперечив Солт.— Ви хочете використати мене, а я — вас. Але не сподівайтеся, що я обстоюватиму в палаті громад інтереси Ройсів. Аж ніяк!

Солт був верткий, мов ящірка, і його обличчя й руки ні на мить не залишалися спокійними. Виховання йому не бракувало, але він любив, щоб його вважали за такого собі самородка.' —

Зав'язалася запекла суперечка про мету, всієї операції. Солт доводив Рупертові, що наївно сподіватися, ніби парламентський запит з цього приводу переконає уряд.

— Я можу зчинити галас у палаті громад,—сказав він,— але це анітрохи не вплине на отих китів з торговельної палати чи кабінету міністрів. Вони прислухаються тільки до рекомендацій своїх комісій. А хто засідає в тих комісіях? Ті ж таки верховоди нафтових компаній. Якщо ви хочете чогось досягти, вам треба розірвати це зачароване коло.

— Можливо, мені й вдасться це зробити, якщо ми виставимо всю цю справу в парламенті у політичному світлі,— не вгавав Руперт.— Виж там не уявляєте собі, як бояться нафтові компанії несхвальної громадської думки. Мов огню.

— То й що?— відказав Солт.— А знаєте, Ройсе, чим здолає вас уряд?

— Ні, не знаю.

— Давнім і випробуваним англійським методом — бездіяльністю. Цілковитою бездіяльністю. Ми з вами захрипнемо від крику, всі палатимуть обуренням, уряд пообіцяє взяти наш запит до уваги 4 все таке інше, а потім засушить його на пні, мов мертвий листок.

Проте після багатьох заперечень Солт таки погодився вробити заппт у палаті громад, і за два дні Руперт, Джо і я зайняли місця на галереї для гостей, щоб почути, як Седрік Солт заганятиме урядіна слизьке.

Він був дуже кумедний з вигляду, одначе в політичних питаннях виявляв неабияку хоробрість. На жаль, в очах англійців зовнішність людини надто часто затьмарює її душевні якості. Солт швидко запалювався гнівом, але водночас мав добре розвинене почуття гумору. Почав він з того, що запитав відповідного міністра, чи може той хоч раз подивитися на світ не крізь окулярп нафтових компаній.

Як і всі присутні в залі, ми засміялися.

— Чи пе скаже нам шановний пан міністр, чому накладено заборону на імпорт до нашої країни російської нафти й чи не суперечить це європейській нафтовій угоді?— Провадив далі Солт.— А також чи немає між консервативним урядом і трьома головними нафтовими компаніями таємної згоди, яка оберігає їхню трикляту монополію?

Члени палати реагували на слово "триклята" обуреним гомоном, але міністр зберігав спокій.

— Наша нафтова політика базується на стратегічній основі, — сказав у своїй відповіді міністр.— Було б граничним безглуздям звертатися по нафту до Росії, коли мп маємо змогу одержувати її з більш дружніх країн, і вельмишановний член парламентської опозиції знає це пе гірше за мене.

Заппт є запит, і він має бутп сформульований дуже майстерно, щоб усі збагнули його приховану суть. Отож, коли Солт запитав, чи довго ще, на думку міністра, наявні джерела нафти в колоніальних країнах залишатимуться "дружніми", в залі знову зчинився галас, що вилився в одну з горезвісних парламентських сутичок. Я почув збуджені вигуки з середніх лав, а на задніх то тут, то там підхоплювалися з місць якісь одержимі, викрикували щось нерозбірливе й одразу ж безслідно зникали. Нарешті голова відновив порядок, порадивши високоповажному представникові від Престіна, містеру Фліту, який розлючено вимахував руками, під час запитів згортати крила, щоб не злетіти в повітря.

Обидві сторони відповіли на це сміхом, і на цьому питання було вичерпано.

Джо була приголомшена.

— І оце все, що вони тут роблять? — запитала вона Руперта, коли ми спускалися кам'яними сходами Сент-Стіфенс-холу.— Та це ж найдурніше зборисько, яке я тільки бачила в житті. Невже вони справді ставляться до всього цього серйозно?

А хіба тине ставишся до цього серйозно? — похмуро озвався Руперт.

— Так, але я ніколи їх не бачила, до того ж ми самі їх обирали. Боже, яка комедія! Яка несусвітна комедія!

* * *

и Наступного дня Руперт зателефонував Фредді,

який знову подався до Амстердама ділити світ, і сказав, що йому таки доведеться звернутися до Пінка Бендіго, бо іншого вибору немає.

— Оскільки в цих справах вирішують не політики, та й громадська думка нічого не допомагає, мені залишається тільки поговорити з людиною, яка має вирішальний голос, інакше все буде ні до чого.

— Можливо, ви й маєте рацію,— знехотя визнав Фредді,— але я все-таки нобоююся вплутувати сюди Пінка і маю на те свої підстави. Він небезпечніший за будь-якого політика, я вже казав вам.

• —• Я вам вірю,— сказав Руперт.— Але ніхто з політиканів нічого не зробить, якщо не дістане на те його згоди, це абсолютно ясно. • в

Фредді ще мить повагався, про щось міркуючи, тоді промовив:

— Ну гаразд. Але спершу я сам з ним поговорю і влаштую вам зустріч.#Добре б вам узяти з собою і Джека, щоб дещо занотував. Я не хочу пускати вас на це самого.

Після обіду Фредді подзвонив сам і сказав, що домовився з Бендіго й той прийме Руперта наступного дня.

— Але там буде і Най,— попередив він,— отже, бога ради, стережіться. У супрязі ці двоє найдужчі з усіх, з ким вам будь-коли доводилося чи доведеться зіткнутись.

' — Чого саме, по-вашому, мені треба стерегтися? — запитав Руперт.

— Не знаю напевне, але бога ради, будьте дуже обережні. Не встрявайте з ними ні в які суперечки з приводу нашої фірми.

— Ну, до цього навддд чи дійде.

— Я знаю, але вони здатні на все. Ви не могли б зробити мені ще одну послугу, Руперте?

Ну звісно.

— Спитайте, будь ласка, Джо, чи не схоче вона поїхати наступного тижня до Кортіно разом з Пеггі покататися па лижах. Я сам не зможу, то непогано б їм з'їздити вдвох. Джо вміє кататися на линвах?

— Так. !

— То як ви на це дивитесь?

— Я спитаю її... 1

— От і добре. Днями я повернусь і все влаштую. Вони можуть полетіти моїм літаком.

Поклавши трубку, Руперт сказав мені:

— Мабуть, це наш останній шанс, Джеку, і я радий, що ви підете зі мною.

Дивився він не на мене, а кудись у недосяжну далечінь, і мені чомусь здалося, що він уже наперед готується до поразки.

Розділ дев'ятнадцятий

Я спитав тітоньку Крістін, що за людина Пінк Бендіго, бо вона добре його знала. Тітонька Крістін приїхала на кілька днів погостювати, і ми разом сиділи за сніданком, а о другій Руперт і я мали зустрітися з Бендіго.

— О, він дуже приємна людина,— сказала вона, неначе хотіла вкласти в це визначення щось таке, що мало нас розважити.— Але має злощасний звичай закохуватися в одружених жінок, щасливих у шлюбі, хоч які б вони були дурні чи негарні. Інших просто не визнає. Оце така в нього планета, і він не раз потрапляв через це в чималу халепу. А щодо всього іншого він нічим не примітний...

Тітонька Крістін мала суто дитячий хист до напрочуд наочних характеристик. Саме такий і був Бендіго — непримітний. Деякі тузи Сіті, що їх я зустрічав у Фредді, справляли враження грубих мужлаїв, інші являли собою довершений взірець людини безжальної, чи розумної, чи мовчазної, але я виявив, що наймогутніші з них, як правило, були найменш показними з вигляду. Пригадую, одного вечора, коли ми з Пепі прийшли в гості до Фредді, я побачив там двох представників славнозвісних банкірських родин, і, хоч сам я ніколи не чув про них, Пепі сказала, що ці дві родини тримають у своїх руках майже всі міжнародні розрахункові банки в Англії. Обидва були розумні й привітні,

та нічим не вирізнялися серед інших гостей, хіба лише особливою цікавістю до всього.

До цієї категорії належав і Бендіго — приємний, легкий у поводженні чоловік, з яким кожен почував себе невимушено,— і все ж Фредді дуже боявся його, навіть дужче ніж Ная. Мене дивувало чому. Можливо, тому, що Бендіго був людиною при тілі, тим часом як Най скидався на засушеного коника. Здоровий і нормально розвинений, Пінк цілком відповідав своєму прізвиську1. Він був одягнений у коричневий костюм і поводився з вишуканою ґречністю, властивою лише небагатьом з англійського вищого світу.

~ Ми з Рупертом приїхали на Сент-Джеймс-стріт, до будинку, схожого на аристократичний клуб, який насправді був оселею Бендіго; та коли нас провели всередину, ми опинились у домашній конторі — з дворецьким, секретаркою, кабінетом з шкіряними кріслами, книжковими шафами, дерев'яними панелями на стінах та зручними й гарними меблями. Секретарка була гарна з личка, але мала'

-надто товсті ноги. Бендіго з Наєм уже чекали на нас. Як ввичайно, нам було запронопповапо віскі, але ми віддали перевагу горілці й опустилися в глибокі шкіряні крісла, в яких відчули себе зовсім безпорадними, наче з нас повитягали хребти. Пінк Бендіго відразу ж заходився розпитувати Руперта про справи ройсівської фірми, а Най сидів мовчки й слухав.

— Я дуже люблю Фредді,— промовив Пінк, помалу відпиваючи віскі.— А скажіть, Руперте, скільки лишилося Ройсів, що мають право голосу в компанії?

— Та, здається, чоловік п'ять чи шість,— відповів Руперт.

— Я маю на увазі повноправних компаньйонів.

Це була родинна таємниця, і запитувати про таке не годилося.

— Навіть не уявляю собі, скільки нас там є,— сказав Руперт.

Пінк засміявся.

— Мені не слід було про це питати. Але в Сіті лишається щораз менше великих родинних компаній: Пілкінг-" тони, Спайсери, Баррінгтони, кілька банкірських династій* Отож нас і цікавить,— провадив він далі так само приязно,— чи довго ще Фреддій Рендолф зможуть вести справу, рк родинну, особливо в судноплавстві. Капітал шші потрібен великий, а здобути його дуже важко.

— Ви явно щось випитуєте,— різко мовив Руперт.

— Хіба?

— — Тоді до чогось ведете, то чого ж не кажете відверто?

Ми з Рупертом так повгрузаліїі в свої крісла, що майже не бачили нічого навколо, одначе обидва помітили, як секретарка зачинила щось на зразок невеличкого стінного бару, й здогадалися, що вона ввімкнула мікрофон. Отже, нашу розмову десь записували. Фредді частенько робив те саме у своєму "кавовому куточку".

— Молодчина Фредді! — з почуттям у голосі промовив Пінк. —Усе щось затіває, крутиться в різні боки. Але б'юсь об заклад, що він усіх вас тримає в неоідапні, особливо Рендолфа.

Російська нафта! — Пінк багатозначно засміявся.— Старий аж гопки скаче, тільки-но про неї почує.

Руперт не підтримав розмови про Рендолфа й прямо запитав Бендіго, чому той не хоче допустити російську нафту в Англію.

ч Пінк подивився на нього замислено, навіть трохи стурбовано:

— Якби це була поодинока, виняткова операція з російською нафтою,— відказав він нарешті,— то воно б ще сяк-тяк. Але...

Пінк позирнув на Ная, й той докппув:

— Нам здасться, Ройсе, що за цим криється щось іще. Ми гадаємо, що цією операцією Фредді хоче замаскувати якісь інші свої наміри.

Руперт відказав Наю, що не може заборонити йому га-датп.

— Але,— знов обернувся він до Бендіго,— оскільки я знаю, що саме вгі вирішуєте, яку нафту уряд може дозволити завезти в нашу .країну, то мені немає рації звертатися до когось іншого. І нічого іншого за цим не криється.

— Можливо, що й ні,— погодився Бендіго. — Але чи знаєте ви, в чому найбільша складність такої обмінної'операції, як ваша?

— Мабуть, не знаю.

— Якщо ви укладете такий контракт з росіянами,— сказав Пінк,— на вас ляже особиста відповідальність і за другу, російську сторону. Це неминуче в будь-якій операції такого роду.

— Навіть у Сіті.— наголосив Руперт,— росіяни мають чудову репутацію щодо виконання кожної букви контракту.

— Я маю на увазі не контракт,— заперечив Бендіго.— Йдеться про відповідальність, яка не обумовлена жодним контрактом. Ви ж добре знаєте, що росіяни роблять усе з політичних міркувань.

— Наші судна вони купують не з політичних міркувань.

— Можливо, але свою нафту хочуть нам продати з міркувань політичних.

— Чому ви так вважаєте? Чому не хочете сприймати все це так, як воно показує?

— Л ви сприймаєте так? . Руперт подумав.

— Ні. Мабуть, що ні,— визнав він.— Але ж не можна заборонити всю торгівлю тільки тому, що ви підозрюєте другу сторону в якихось таємних намірах. Як тоді бути, скажімо, з німцями?

— В наш час треба чітко визначити, на чиєму ти боці, якщо хочеш вести комерцію в такому масштабі. Розподіл сил у світі па сьогодні досить ясний.

Руперт знизав плечима.

— Це не для мене. Я волію залишатися нейтральним.

— Я передбачав, що ви можете це сказати,— зауважив Піпк. — Але там, де йдеться про судна й про нафту, не можна залишитися нейтральним. Це неможливо, Руперте.

— Згоден, судна — це стратегічний товар,— визнав Руперт. — Але чи було колись таке, щоб світові нафтові компанії та навіть і політики відмовились продавати сввю продукцію ворогові? Адже ви самі завозили нафту в Німеччину і Японію до самого початку війни.

— Це різні речі.

— Ні, не різні.

Вони трохи посперечалися про принципи та привілеї міжнародної торгівлі, і мені вже здалося, що Бендіго можна переконати. Але тут знову втрутився Най.

— Чому ви особисто так зацікавлені в цій операції? — запитав він Руперта. •

— Яке це має відношення до нашої розмови? — відповів той запитанням на запитання.-^ Ідеться про чисту комерцію.

— Беручи до уваги деякі факти з вашого недавнього минулого, ми вважаємо, що маємо право поставити вам таке вапитання. Ваша поведінка дуже дивна,— сказав Най.

^ Моя поведінка стосується тільки мене особисто,— заявив Руперт, насилу стримуючії себе,— і не має ніякого відношення до цієї справи.

і Бендіго встав і тепер ходив по кімнаті, про щось міркуючи, і

— Не подумайте, що ми упереджені проти вас, Руперте,— повільно промовив він.— Але ви повинні зрозуміти, що ваша особиста роль в усьому цьому надзвичайно важлива. Зрештою, це ви поставили питання про російську нафту па обговорення громадськості, отож вам доведеться нести відповідальність за наслідки, якщо все воно обернеться проти вас.

— Що обернеться проти мене? Я навіть не розумію вас.

— Я знаю, тут є й інші зацікавлені сторони,—.обережно вів далі Пінк.— Але як тільки ви приплутали до цьогоио-літику, то поставили під сумнів і ваші власні мотиви. Це був нерозумний крок.

— Я не йаю наміру обговорювати мої мотиви,— відрубав Руперт.— А от щодо ваших мотивів,— саркастично мовив він, подивившись на Ная.— І ваших,— обернувся до Бендіго,— то чи такі вже вони незаймано чисті?

Пінк не образився, але Най продовжував наступ:

— Ви вже мали неприємності і в своїй родині, і "з Ліл-лом...

— Ой, не туліть ви сюди Лілла! — сказав Руперт.Я навіть слухати цього не хочу.

— Облишмо Лілла,— знову обізвався Бендіго.— Але ми хочемо знати, що приховано за цією безглуздою витівкою Фредді з нафтою. Бо вона таки безглузда, і ви самі це знаєте.

— Ви весь час намагаєтесь переконати мене в цьому,^ сказав Руперт.

— Фредді щось замислив.

— Ні, неправда.

Най підвівся й сказав Бендіго:

— Марна трата часу.— Потім обернувся до Руперта й подивився на нього своїми холодними риб'ячими очима.— —Це Фредді навчив вас так говорити?

— Фредді тут ні до чого,— відказав Руперт, уже змирившися з поразкою.— Це мій власний задум.

— Ну що ж,— мовив Най.—Мені вас жаль. До побачення, Ройсе.— Ніби пе помічаючи мене, він пішов із Пінкового кабінету з шкіряними кріслами, і невидима секретарка точно в належну мить розчинила перед ним двері.

Руперт і собі встав, збираючись іти,' але Бендіго затримав його.

— Чому ви не викинете з голови всі ці химерні ідеї щодо росіян? — спробував він вплинути на Руперта.— Вони не мають реального майбутнього, повірте.

Я відчував, що Руперту сподобався Пінк. Але він тільки посміхнувся й відповів:

— Ви знову переконуєте мене..

— Можливо,— сказав Пінк.— Але ж нікому не потрібно, щоб фірма "Ройс" усхряла в якусь непевну політичну справу з росіянами. Верокіо нехай собі, вони італійці.— Він злегка

притримав Руперта за руку.— Якби ми тільки знали, навіщо Фредді це робить, то почували б себе певніше і, можливо, навіть спробували б чимось допомогти.

Руперт рішуче попростував до дверей.

— Я не знаю, які у Фредді таємниці,— мовив він,— а отже, не можу сказати вам, що він має на меті. —

— Тут допоміг би найменший натяк, навіть здогадка. Він зараз в Амстердамі, щось там залагоджує^ і ми маємо приблизне уявлення, що саме.

— Тоді чого ж ви питаєте мене?

— Ви могли б зробити йому послугу. Вам, напевне, відомо, що він намагається ввести фірму "Ройс" у пай з голландцями й італійцями. А якщо не відомо, то можу по секрету вам сказати, бо не всім вашим родичам це сподобається.

— Чого ви хочете від мене? — знову запптав Руперт.,

— Ідеться про голландську філію фірми "Кальтекс"? Руперт засміявся.' '

— Слово честі, не знаю,— сказав він, розуміючи, що Пінк, власне, й не сподівався на відповідь. Він хотів побачити, яка буде реакція, і Рупертів сміх прозвучав цілком переконливо.

Пінк зітхнув і відчинив перед нами двері.

— Схоже на^гё, що ви й справді дуже мало знаєте,— розчаровано мовив він, але все-таки провів нас до ґанку і, вже

стоячи па східцях, додав, що треба б нам днями якось зібратися й пообідати втрьох.— Ви хороший хлопець,— сказав він Руперту, дивлячись па нього згори вниз.— Але я все життя знаю ФреддЬ, й Пеггі також, і здається мені, що Фредді збирається пошити всіх вас у дурні. І ви особисто багато на цьому прогадаєте. Так чи інакше, а прогадаєте, Руперте, можете мепі повірити.

[— Можливо,—відповів Руперт, і ми вийшли па Сент-Джеі'їмс-стріт. Він не обізвався більш ані словом, аж поки пе повернулися до свого кабінету. І тільки там запитав мспс, чи зробив я якісь записи. , — Дещо зробив,— відказав я.

— Л втім, це тепер ні до чого,— моїшп він.— Старий таки загпав нас у глухий кут. Більше податись нам нікуди.

ЧАСТИНА ДРУГА

• Розділ двадцятий

— Це може віщувати і добре, і зле,— сказав він.— Да-

ла, але далі пе можу...

— Давайте спершу сховаємось від дощу.— Ніна зовсім промочила ноги й заляпала панчохи брудом.

— Нічого,— кинула вона петерпляче.— Я не хочу, щоб нас бачили вкупі. Хтось із англійців...

. — Он воно що? Хто ж це так зацікавився вами?

— Мепс хочуть викрасти,— ледве вимовила вона.

— Що?!

— Так... Мепе попередив одии чоловік. — Англієць?..

— Атож. Він усе намагався підійти, коли я залишалась одна. У Бірмінгемі спокою не давав. Навіть по телефону...

— Що він вам говорив? Чому ви вважаєте, що вас хочуть викрасти!

— Він говорив про вас, Руперте.

їх обдало холодним душем з голого віття, і Ніна вкрила голову шарфом, а Руперт утерся хусточкою. Та на душі в нього було ще холодніше.

— Двічі, коли я купувала панчохи, а потім яблука, він намагався відтерти мене.й затягти кудись. "Мені потрібно з вами поговорити, Ніно Сергіївно". Знає навіть, як мене по батькові. Та це — англієць. Він заявив, що у вас неприємності з держбезпекою і що вам потрібна моя допомога. Це так, Руперте?

— Звичайно, що ні.

— Він ще торочив, що всі знають про наші стосунки і, тільки-но я по'іду" вас арештують'.

— Дурниці! Невже ви йому повірили? Плюньте на все, Ніно.

— Так, але ж він знає дещо. Знає! — вигукнула вона.— Каже, що я зіпсувала вам життя і завдала багато прикростей, проте можу допомогти, якщо чесно зізнаюсь його друзям...

— Не слухайте ви його,, бога ради, і не зважайте на нього!

— Я не слухаю його,— обурилась вона,— але ж він мене переслідує.

— Покличте поліцію.

— Що ви! Адже він сам, мабуть, поліцейський. Можливо. Проте, коли ви покличете постового, він

одразу відчепиться.

— Але ж тоді мені доведеться давати пояснення... Навіщо нові клопоти?

Вислухайте мене спершу,— схвильовано мовив Руперт, беручи її під руку.— Це просто шантаж. Вони нічого про вас не знають. їм хочеться, щоб ви почали виправдовуватись або захищати мене; Ви йому що-небудь казали?

— Ні. Але ж це неподобство! — знову вигукнула Ніна.— Він доводить мене до того, що я ладна його вбити! — Від гніву вона аж заплющила очі.— Ні, все це мене таки тривожить. За його спиною стоять інші. Він може будь-що вчинити зі мною, коли десь застане одну. Що тоді робити?.. Адже не можу я піти проти своїх... не кал"учи вже про нас.

— Авжеж,— мовив він лагідно, тиснучи її руку до серця.— Заждіть, дайте мені подумати...

Вони мовчки йшли гравієвою доріжкою.

— Ви іце нікому з делегації не говорили?

— Навіщо? Як можна все пояснити, не вплутуючи їх? Повторюю, я не хочу наражати їх,на небезпеку. Він, між іншим, згадував і Джо...

— Джо? — Руперта ніби вдарили ножем.— А до чого тут вона?

— Лякав, що хтось неодмінно розкаже їй... І все це, негідник, плескав таким улесливим і співчутливим тоном...— Ніну аж пересмикнуло.— Я ненавиджу його..Отой солодкавий голос та підступну улесливість!

— Не хвилюйтеся. Це все через мене...

— Я теж так думаю. Чого ж вони хочуть?

, — Надто все заплутане... Я сам винен. Хоч мені боляче, що й вас уплутують, і навіть не знаю, як вам допомогти. Принаймні зараз.

— Тоді я мушу допомагати вам.

— Як? Ви збираєтесь з ними говорити? ,

.— Ні! Ні! — злякано мовила вона.— Нізащо в світі! Це ж мої вороги. Як ви могли подумати? Та я б її^ очі івидряпала!

Г — Тоді годі про них думати. Я зроблю все, що можу, і —г— Будь ласка..Коли ж вони спробують затримати мене чи кудись одвезти, я їм не дамся.

— Вони не посміють,— запевнив він.

— Хто зна? Проте я їм до себе навіть доторкнутися не дам.

— Не вистачало ще нам цього клопоту...

Вони мовчки йшли далі. Руперт переплів її пальці з своїми і тихо мовив:

— Ви мені скажете правду, коли я вас про щось запитаю?

— Звичайно.

— Чого ви приїхали до Англії?

— Щоб побачити вас,— відповіла вона, не вагаючись.— Щоб пересвідчитись, що я не помилилася. Мені було так самотньо, коли ви поїхали. Я стільки про вас думала і от вирішила, що не знайду собі спокою, доки не побачу вас і не допевнюся. Адже я так вірила вам...

. —т А чому раптом почали сумніватись? Я, наприклад, не сумнівався й на мить.

— Так, так. Але ж ви не вірите в те, у що вірю я..,

Навіщо вп так...

— Не вірите! І я боялась, що зраджую не тільки себе... Ось чому мені було так боляче.

— Нічого ви не зрадили! — обурився він.— Не смійте так думати!

— Я намагалася... Але для цього й треба було зустрітися з вами.

— Але ж ви мені нічого пе сказали... Навіть не розпитували!

— Я хотіла спитати, коли була у вас. Та раптом відчула, що винна перед Джо і ви перед нею винні. Вона мала підстави так розмовляти зі мною.

— Ні, не мала.

— Я завинила перед нею.

— Чому ж т раніш мені не сказали?

Тепер вони забули про все на світі, крім того, що їх поєднувало.

— Навіщо? Мені потрібно було пересвідчитись, що вп достойний і чесний. От і все. Тепер я* знаю це напевне. . — Нічого ви не знаєте! Навіть тепер.

— Знаю. Все, що мені потрібно...

— І те, що ви зі мною зробили? 1 Bona міцно стисла його руку й кивнула.

— Ви перевернули все моє життя.

— Я цього не хотіла.

— Та я й не шкодую.

— Тоді я рада, хоч ми й негарно вчинили. Він розсміявся:

— Ви просто диво! До того ж така сувора моралістка, яких я досі не зустрічав...

— Я буду любити вас завжди, Руперте. Мон<е, й пе треба цього говорцти. Проте я розумію під цим не те, що звичайно мають на увазі. Інше. Більш вагоме. Тільки ви і я 8наємо це.

— Так.

Він пе хотів повторювати, що кохає її, але Ніна й так розуміла: все, що почуває вона, почуває й він.

Очевидно, Лілл зробив дурницю, переслідуючи Ніну, бо Руперт тепер любив її більше, ніж будь-коли. І більше, ніж до того, думав, як уберегти її. Ось чому він подзвонив адміралу й зажадав, щоб той прийняв його.

* * *

Адмірал торжествував. Він зустрів" Руперта у невеличкій банкетній старовинного особняка, що правила за кінозал. Лілл переглядав китайську плівку про збереження води йкольоровий югославський мультиплікат.

— Я проспв би вас зробити мені послугу, адмірале...— почав Руперт, ледве стримуючи себе.

— Чому ж, ти допомагав мені, а тепер я можу відповісти тобітим самим.

Адмірал був у доброму гуморі. Світло погасло, і він наказав:

— Одну лампу залиште, Гріне. Я потім вимкну сам.

Невидимий Грін щось буркнув, і Руперт лишився з адміралом у півтемряві. Вони зручно всілпся в обертових кріслах, і Руперт запитав:

— Навіщо ви переслідуєте Ніну Водоп'янову? Чого вам від неї треба?

— Зачекай хвилинку. А що з нею сталося?

— Якийсь тип чіпляється до неї і заявляє, що я опинився в небезпеці. Єдиним порятунком для мене нібито є її щире зізнання, що було між нами в Москві, чи щось на зразок цього.

— Неприємна історія, скажу я тобі.

— Груба робота і до того ж невміла. Навіщо ви все це затіяли?

Адмірал потер свого делікатного носа.

— Чому обов'язково ми?

— Надто вже видно вашу руку.

— Можливо. Але цією росіянкою цікавляться й інші.

— Нехай так. Проте всі вони зв'язані з вами. Отож це пе виправдання.

— Адмірал залишався на диво спокійним.

— Ти лестиш нам, хоч це й не зовсім так. Звичайно, війна нервів не знає жалю. Ти сам розумієш.

— Ви вже розповідали мені про війну нервів, але цього разу переграли. Навіщо вплутувати жінку? Вона нічим не завинила...

— А чому б і не вплу#тати? — спитав адмірал.— Всі ми беремо участь у цій війні. І вона — теж. Всі вони — наші вороги.
•

— Чув, чув. Але облиште Водоп'янову, зробіть мені ласку.

Адмірал ляснув себе по колінах. 145

— Нізащо! Я нікому не можу робити поступки — ні тобі, ні їй, ані собі!

-* Вона вам нічим не загрожує. ^ Звідки мені знати?

— Запевняю вас,— вигукнув Руперт, утративши самовладання.— Та ви й самі не вірите.

— Мушу вірити,— задумано мовив адмірал.— Згадай, що ти робив у Радянському Союзі. Хіба вони не стежили 8а тобою?

— Бо я шукав їхні радари!

А вона, мабуть, шукає наші.

— Дурниця! Ви самі знаєте, що це .дурниця.

— А ти думав над тим, що я тобі казав?— спитав адмірал.— Може, ти і є причиною її приїзду...

Руперт раптом відчув себе ізольованим від усього світу. В цьому залі з чудовою художньою оздобою досить лише заговорити цро таємні речі, і все твоє життя ставало примарним, ніби його ніколи й не було.

~— Ви перебільшуєте,— відповів він адміралові.

— Слухай мене, Руперте. Росіяни нічого не роблять без певної мети. І Водоп'янова теж перебуває тут не без наміру.

— Виходить, я теж небезпечний і мене слід кинути за грати, — визивно мовив Руперт.—. Чому ж вам не зробити цього й не покінчити з морокою?

— Що ти!— докорив адмірал.— Ми лише хочемо вберегти тебе від фатальної помилки, яка обійдеться й тобі, і нам надто дорого.

— Яких тільки дурниць ви тут не вигадуєте!

— Дозволь мені спершу пояснити,— стримано мовив адмірал.— Вона має на тебе вплив, інакше ти не прийшов би за неї просити. Отож вона не менш цінна здобич для нас, ніж ти був для них. Навіть більше...

Цього Руперт не чекав. Думка, що Ніну можуть вважати здобиччю війни нервів і брудних махінацій, була для нього несподівана. .Тоді Ніні загрожує велика небезпека!

— Ну, то от що, адмірале!— кинув він, застібаючи пальто.— Коли ви хоч пальцем зачепите Водоп'янову, я розповім росіянам про ваше шпигунське кубло. А якщо не їм, то ще комусь.

Адмірал ухопив його за рукав.

— Не смій так жартувати! Ти хочеш загнати мене в безвихідь? Ти й так уже порушив усі свої зобов'язання, і я досі терпів... Але май па увазі, я теж можу розсердитись...

х — Вам потрібен я, адмірале. Ви хочете, щоб я покаяв-? ся й схилився перед вами, лише тоді ви почуватимете себе в безпеці. Та не діждете! Крім того, я не дозволю вам тероризувати Водоп'янову! " '

Адмірал роздратовано заявив, що він просто вражений такою безглуздою поведінкою.

— Кидаєш нам виклик,! Руперте? Краще візьми свої слова назад...

— Твоє захоплення цією росіянкою засліпило тебе. Май на увазі, що не я вирішуватиму твою і її долю. На мене й так тиснуть...

Руперт махнув рукою.

— Я не бажаю цього слухати, адмірале!. ^

— Що ж,— із жалем мовив адмірал.— Тоді не минути лиха.

— Ви й так уже завдали мені його чимало,— відказав Руперт.— Тепер спізнаєте й на собі...

Адмірал був ошелешений. Вони розійшлися ворогами. Ніколи ще Руперт не почував себе так вільно, як у ту мить, коли вийшов з палацу-в'язниці.

— Чисте повітря не криє в собі таємниць,— гірко посміхнувся він.

Та, мабуть, лише хотів підбадьорити себе. * Йому схотілося також заспокоїти Ніну, і він подзвонив їй, але почув, що вона десь поїхала. Тоді зателефонував до радянського торгпредства. Там йому відповіли, що Ніна в посольстві. А коли добився й туди, відповіли, що Ніна захворіла й не може ні з ким розмовляти.

Розділ двадцять перший

Я посварився з Пепі, бо вона надто вже захопилась своїми пацифістськими справами. Наближалася пасха — свято миротворців; я сердився, що Пені не ходить зі мною на розваги, а тягне до якихось облуплених підвалів, де збиралися її анархо-пацифістські однодумці. До себе Пепі їх не пускала. І не бажали ховати в своєму домі їхні листівки.

Мене вітали скрізь лише тому, ща я приходив з Пепі. Хоч їхнє товариство нібито складалось із людей безвідповідальних і непогамовних, традиційне англосаксонське прагнення до порядку переважало, і насправді вони були дуже добре організовані. У всіх,.дівчат, пісних і фальшивих, що хизувалися своїми "принципами" й інтелігентністю, було написано на виду, що вони аж пищать, так хочуть пізнати таємниці сексу. Всі вони врешті вискочать заміж, народять по троє дітей, стануть освіченими матронами й почнуть виховувати таких самих інтелігентних і "принципових" нащадків. Цікавіші були юнаки: вони менше хизувалися й більше діяли, але їхнє майбутнє важко було вгадати. Дехто з них визначався талантом і водночас досвідом не по літах. Кожен з них окремо приваблював мене значно дужче, ніж коли вони були в натовпі, на вулиці, з плакатами над головою.

Найдужче дратували мене дві дівиці років по тридцять. Спортсменки з виду, вони привертали своєю поведінкою погляди всієї округи, бо добре знали, чого хочуть, і виявляли неабияку мужність у суперечках, де не треба було кидатись навкулачки,— адже боротьба була легальною й безпечною, як звичайно в Англії. Я був певен, що досить позбавити їх захисту отих чистеньких і нахабних поліцейських, як вони одразу перепудяться, бо весь їхній дутий пацифізм і відмова від насильства є породженням типово англійським. Навіть як ватажки загонів, що вимагали однорічного роззброєння, вони суворо дотримувались англійських традицій. ,

Пепі охоче виконувала доручення цих заводійок, яких звали Айєн і Прісс, а я сварився з нею, вважаючи всю їхню біганину сміховинною.

— Смійся!—одмахувалась Пепі, не зважаючи на мою злість. — Що ти взагалі розумієш? Адже вони твою шкуру рятують.

— Вони ж марнують своє життя!— вщукнув я.

— А кому яке діло?— засміялась Пепі.

Я заявив, що перестану поважати її, коли вона й далі буде на побігеньках у цих дівиць. "— Ти просто ревнуєш мене до них.

Тут я не витримав. Накричав, що вона ні біса не розуміє в політиці, а ще менше — кому можна довіряти, а кому ні.

— Ці дві дурепи тільки й уміють виголошувати протести! А яка з.того користь?

— Годі тобі, Джеку,— примирливо мовила Пепі.— Де твоє звичайне почуття гумору?

Я справді втратив його,"! хоч вона щосили намагалась мене розсмішити, й далі стояв на своєму. У мене знайшлися б вагомі докази, та я почував себе перед нею таким немічним, що нічого й не придумав. До такого стану могла довести мене тільки вона, бо вірила мені, а я їй — пі. ;

Дома Пені була лагідна зі мною, щоб іще дужче підкреслити, який я дурний. І

— А чим тобі не подобається решта?— спитала вона.

— Усім,— буркнув я сердито.

Я так і пішов від неї, не помирившись. Треба показати їй, що в мене теж є принципи, і більше до неї не ходити, вирішив я.

* * *

Ми кілька днів нічого не чули про Фредді, та якось він заявився до Руперта. Останнім часом я майже щодня обідав там, коли нас не затримували справи. Іноді він зумисне запрошував-мене, щоб уникнути причіпок Джо. Одного разу навіть спитав мене про вдачу Пепі, і коли я відповів: "Не дай боже!"—зловтішно засміявся.

— Це ще нічого,— заявив він,— коли б у них тільки була хоч крапля логіки! У них сім п'ятниць на тиждень: то одне в голову лізе, то інше... А ти живеш наче між двома електродами.

Отож саме тоді я мусив бути ізолятором, хоч, на щастя, Джо була в доброму гуморі — вона.щойно отримала від Кеті купчу на Толл-*ауз. І хоч займати його не можна було до вересня, будинок належав їй. Джо з радістю вивчала рух на тамтешніх дорогах, щоб дізнатися, де краще їздити верхи. Пролунай

дзвінок. Фідж весело загавкав і побіг зустрічати гостя. Анджеліна впустила Фредді. Він зайшов, тримаючи спанієля на руках і гладячи йому вуха й морду.

— Привіт!— гукнув Фредді ще з порога підкреслено весело. — Саме встиг до кави.

Ми раді були бачити ного, а він нас. Він скинув пальто й пожбурив його в куток. Потім заявив, що приїхав особисто запросити Джо їхати з Пеггі до Кортіно й пояснити чому.

— Завтра тут зчиниться буча. У меней у вас обірвуть телефони, і почнеться навала непроханих гостей. Отож, Джо, вам краще поїхати...

— А в чому річ? Що. відбувається?

Ми всі завмерли на мить, але Фредді тільки посміхався. Він був надто збуджений чи вже десь добряче хильнув перед обідом. Усім своїм виглядом він нагадував людину, що затамувала подих перед стрибком.

— Я вам дуже симпатизую, серденько, але не можу поки що нічого сказати. Завтра довідаєтесь.— І позирпув у вікно, чи не підглядає хто з вулиці.— Руперте, налийте мені чарочку. За останні десять днів у мене аж голова всохла, а я ще мушу триматися сьогодні й завтра.

Руперт налив йому добрячу порцію коньяку.

— Випийте зі мною,— звернувся Фредді до нас— І ви, люба. Сьогодні такий день!

Нікому не хотілося псувати йому настрій, і ми ВИПИЛИ, навіть не відаючи, за що. Він покуйовдив Фіджа, і той загарчав.

— То поїдете з Пеггі?— спитав Фредді.— Дітей догляне Руперт і ваша італійка.

— Я вирішила їхати, ще колц ви дзвонили мені з Амстердама,—відповіла Джо.—Ми .з Рупертом учора вночі посварилися через це.

Фредді нахмурився..

— Не турбуйтеся,— заспокоїла його Джо, рада, що в домі нарешті весело.— Ми помирилися... принаймні — я.

— Гаразд. Домовитесь про решту з Пеггі по телефону. Я.побоявся дзвонити...

Фредді важко зітхнув, надяг пальто, поцілував Джо і вивів нас із Рупертом на вулицю, де на нього чекало таксі.

— Руперте,— тихо мовив він.— Оскільки завтра мені потрібен буде хоч один друг лашої родини, я розраховую на вас. Ви єдиний, кому можна вірити. Я не кажу, Джеку, про вас, бо ви не є членом правління.

— Авжеж,— мовив я, хоч нічого не зрозумів.

Доти Руперт мовчав, заклопотаний долею Водоп'янової. та тепер жартома запевнив Фредді:

— Гаразд, я горою стоятиму за вас, Фредді. А що ви намислили?

— Хай це буде для всіх громом серед білого дня,— засміявся той.— Я попереджаю тільки вас двох, щоб відчути хоч якусь підтримку. Зрозуміли?

— Анічогісінько,— признався Руперт.— Та можете покластися на нас

— Сьогодні ми вже не побачимось,— сказав Фредді.— Довелось і від власної машини відмовитись. Надто багато цікавих. Зустрінемось увечері на прийомі НАТО. А завтра — що буде, те буде... 1

Фредді сів у таксі, і водій рвонув з місця, навіть не питаючи, куди везти. Мабуть, тс|й найняв його на цілий день.

~ До вечора! — гукнув Фредді.

* * *.

Прийом, про дкий казав Фредді, мав відбутися в Одлі-Мерісон-хаузі (Мейфер). Його влаштовували на честь західнонімецьких генералів і адміралів, якихось німецьких промисловців, судновласників та політичних діячів. Вважалося, що запрошує секретаріат НАТО, але, як пояснив Фредді, то був ще один крок англійського уряду до пом'якшення відносин між обома країнами перед вступом Англії до "Спільного ринку".

— Нерозумно ставитись погано до німців, хоча б з ділових міркувань. Ось чому вам треба піти,— заявив Фредді Руперту, який відмовлявся, незважаючи па вимогу Джо.— У вас надто упереджений погляд щодо них.

Руперт нагадав його власні заяви про німців.

— Я не кажу,— признався Фредді,— що всі вони подобаються мені. Дехто любить італійців, французів, швейцарців, навіть, на диво, англійців; та ви коли-небудь чули, щоб хтось признався в симпатіях ' до німців? Хоч ми повинні бути обачними й сприймати їх такими, як вони є. Вам, Джеку, теж слід мати це па увазі. Ви ще зовсім юнак, і вам доведеться жити з ними в злагоді. •

Я сказав, що буду далекоглядним, принаймні сьогодні. Мені хотілося побачити так званий прийом НАТОt, а оскільки я посварився з Пепі й вирішив витримувати характер, то міг робити що завгодно. Джо з Рупертом мали приїхати пізніше, отож я пішов туди з Фредді та Пеггі; я — в білій сорочці й червоній краватці, Фредді — із своїми численними нагородами, на диво бравий і поважний.

Одлі-Мерісон-хауз сяяв вогнями: незважаючи на дощ, кілька десятків цікавих товпилися біля мармурових сходів, і їх одганяли поліцейські. Таким чином утворився прохід для гостей, що виходили з лімузинів у пишних сукнях і мундирах, оздоблених золотом, орденами й медалями. Швейцар у лівреї відчиняв кожні дверцята, супроводив під великим парасолем гостей, а потім зачиняв дверцята, й авто від'їздило.

Нагорі перед нами розчинилися масивні^двері, і ми побачили яскраве видовище: велетенський, позолочений і залитий світлом мармуровий зал. Лакеї в шовкових панчохах повели нас до роздягальні з безліччю дзеркал, після чого ми приєдналися до розцяцькованих,стрічками й орденами величавих дам і панів, що репрезентували армії всіх західних країн: Англії, Франції, Греції, Туреччини, Америки, Данії, навіть терцогства Ліхтенштейн та ще бозна-кого. ВОНИ З'ЯВИЛИСЯ, ЯК на парад, віддані слугп своїх королев, королів і республік, представники сухопутних, морських і повітряних сил, посольств, концернів, церков і НАТО. Господарів було п'ятеро, а поряд

стояли їхні жінки. Отож, коли я побачив цих розцяцькованих солдафонів та. їхніх розмальованих пав, то аж здригнувся й. мовив* сам до себе: "Ні, друже, це не для тебе!"

Мажордом у червоній лівреї нахилився, щоб спитати наші імена, потім вигукнув їх, ніби ляснув гарапником. Фредді та Пеггі вже звикли до цього, а я аж сахнувся 8 переляку, хоч у цьому гаморі й тисняві навряд чи було щось чути.

Сніжно-білий з позолотою зал нагадував бонбоньєрку, а всі ці мундири, шовкові сукні й діамантові оздоби — яскраві обгортки накладених у неї цукерок.

— Ах, як мені подобається! — вигукнула Пеггі.— Правда ж, гарно?

— Аж дух перехоплює,— в'їдливо сказав Фредді.

Мені теж перехопило дух від цієї розкоші, і я загубив у натовпі Фредді та Пеггі: їй потяг кудись військовий, схожий на рицаря в обладунку. Підійшовши до бару з закусками на срібних блюдах, я взяв собі на тарілку лососини й шматочок-качки і випив шампанського.

З'явилися Руперт і Джо. Вони були чимось стривожені, і мені здалося, що вони посварились. Джо виглядала напрочуд гарно в своїй атласовій сукні. Чорне волосся, обличчя кольору вранішньої роси, прозора шкіра й насторожений погляд чарівних очей — все це надавало їй якоїсь екзотичної принадності.

Руперт підкликав мене і заявив, що бачив, як поліцейські потягли Пепі до своєї машини. Треба спробувати її визволити.

— Чому? Що сталося?

— Вони влаштували демонстрацію біля під'їзду. А ви не внали?

— Й гадки не мав. Вона мені нічого не казала.

І^Сталося те, що я мав бп передбачити, якби керувався [е почуттями, а здоровим глуздом. Коли Руперт із Джо ийшли з машини, то почули за спиною гамір і вигуки. $опи зупинилися па східцях і обернулись. Раптом від па-овпу відокремився гурт демонстрантів. Вопи повиймали ховані під пальтами гасла н голосно загукали: "Нацисти, вабирайтесь додому!", "Геть фашистських генералів!" Один транспарант нагадував про*злочини котрогось із пімецьких Гостей, на другому було зображено Шпеііделя поряд з Гіт-лером. Поліція одразу накинулась на них, замиготіли кийки, якась жінка впала, чоловік продерся крізь кордон, його повалили під ноги німців, що саме рнходнлн з машини, а він гукав: "Геть додому! Геть додому, вбивці!"

— Якпй жах! — не могла заспокоїтись Джо.

Руперт сказав, що вони просто заклякли від несподіванки, та хтось раптом міцно взяв його під руку й підштовхнув.

— Вам краще не затримуватись, сер. Бачите, що тут діється, — сказав поліцейський інспектор.

Поліцейські розгапяли натовп. Руперт побачив високу дівчину з мокрим русявим волоссям, яка щось знавісніло кричала. Йому здалося, що то Пепі. Тоді він побіг униз східцями. Дівчина стояла поряд з кількома хлопцями, вони міцно взялися за руки, іі поліцейські ніяк не могли їх розділити.

— Руперте,— почув віп зойк Джо.— Вернися!

— Та то ж Пепі,— пояснив він.

— Не може бути! ("Я певна, що то була пе вона",— й потім доводила" Джо).

Поліцейський обхопив дівчплу за шию і накинув їй на голову плащ, троє інших допомогли йому ввіпхпутЧі її в фургоп. Зчинилася справжня бійка, й інспектор знову скерував Руперта пагору.

— Настійно раджу вам зайти в дім, сер, поки ми тут не наведемо лад...

— Я певен, що то була Пепі,— повторив Руперт, стоячи посеред залу.

— Ну й що? — розсердилась Джо.— Чим ти можеш зарадити? Вона звикла до цього.

— Треба з'ясувати, чи не поранено її,— не вгавав Руперт.

Розгнівавшись, Джо залишила нас і попростувала до двох дам, що здаля вітались з нею.

— Невже Пепі нічого вам' не казала? — дивувався Руперт.— Все це було ганебно. Якийсь поліцейський відштовхував її коліном...

— Що я можу сказати... адже ми з нею посварились.

— Я б на вашому місці пішов до поліцейського відділку і з'ясував, Пепі то чи ні,— переконував він мене так наполегливо, що я знову розсердився.

— Навіщо? Джо має рацію: Пепі звикла до цього. Руперт, як справжній джентльмен, вф міг погодитись

зі мною, хоч і сам я думав по-іншому. Взявши пальто, я вийшов і запитав поліцейського, куди повезли арештованих. Тоді сів у таксі й поїхав до відділку, де саме складали протоколи. Коли я спитав, чи є серед затриманих Пепі Ройс-Кемпбелл, двоє юнаків закричали: "Так, так, вона тут!" Але сержант заявив, що побачення з нею мені не дозволять, їй доведеться ночувати в камері.

Тоді я взяв таксі й повернувся на прийом, де моє ім'я ^оголосили вдруге. Розшукавши Руперта, я про все йому розповів.

— Я одразу її впізнав, хоч погляд у неї був знавіснілий,— мовив Руперт.

Я кивнув, і ми знову поринули в проблеми НАТО.

* * *

Для мене це було нове, привабливе видовище, а Руперта все дратувало, паче тісний піджак; незручно, але скинути не можна, й доводиться терпіти. Приїхав він сюди заради Джо. Адже їй бракувало цього, коли у Руперта не було грошей і вони не могли провадити світське життя, заведене в їхньому середовищі. Джо походила з дворянської родини, бідної, але відносно, як розуміють бідність англійські землевласники. Зросла вона на кордоні з ворожими шотландцями, проте весело

провела юність, танцюючи на мисливських балах, заручинах і весіллях, що їх влаштовують на фермах, аби розважитись. Виходячи за Руперта, вона сподівалась на світське життя і, мабуть, дуже кохала свого чоловіка, коли від усього відмовилась. Тепер вона тішилась і схожа була на метелика з китайської казки, який ніколи не помирав, а щодня знову народжувався. Вигляд у неї був дуже щасливий, а в Руперта — роздратований і похмурий. Йому гидкий був цей світ, що пе знає турбот і зневіри.

'• Тут було безліч друзів, які радо віталися з пим, але Руперт від меие пе відходив. Лише тітопька Фло його по-справжньому порадувала.

" Ми вже зо три години стояли біля вікна, коли раптом Руперта торкнулася веснянкувата рука, і він побачив ие-Внайому жінку, в якої були дивовижні зелені очь па змар-Ьілому обличчі.

— Добривечір,— невпевнено привітався Руперт.

— Ви мене не впізнасте?

— Ні...— Але раптом згадав: — Дофф Стонхсм!

Це була його кузина, яка замолоду шалено скакала верЕСИ; в їхньому мальовничому іі просторому домі Руперт провів найщаслпвіші роки після утечі з Ітона. Його сразила та зміна, що сталася з колись гарненькою дівчішою, яка була на два роки старша за нього, а тепер виглядала на всі шістдесят. Руперт не познайомив пас, але^оиа миттю забула про мене.

— Невже я так змінилася? — хрипко спитала вона.

Він не міг приховати подиву, і мені здавалося, що її рука, вся у веснянках та діамантах, благала: "Пожалій мене! Не суди надто суворо!"

— Люба Дофф,— щиро мовив він.— Я так часто згадую вас.

— А ви анітрохи не змінилися. У вас завжди була міцна голова.

— Як поживає Пітер? — спитав він про її брата.

— Все хазяйнує. Навіть носа нікуди не потикає. Дофф полишила домівку під час війни, вийшовши за

графа Сонса — багатого нащадка найбільших у краї поміщиків, що процвітали ще з часів королеви Єлизавети (у них було десять тисяч акрів землі); він оселився в замку XVII століття з підземпнмн ходами, що вели до стаєнь, комор, оранжерей, озер і сусідніх ферм. їх проклав один із Сонсів, що ненавидів сопце й вітер і постановив собі ніколи не дивитися на світ божий. Я подумав: може, й вопа цим заразилася,— але тітонька Крістіна розповіла мені згодом, що нікому, й не спилося таке шалене й бучпе життя, яке провадила Дофф.

— Я хочу познайомити вас із своєю дружиною,— сказав Руперт.

— Ми вже знайомі,— ухилилася Дофф,— точніше, ваша матінка колись показувала її мені. Вона дуже гарна, Руперте, я.рада за вас. Мабуть, і дітки гарні, і все гаразд...

В її словах не було заздрощів, ніби це говорила колишня весела й доброзичлива Дофф. Хоч вона, звичайно, розу-, міла, що ми про неї думаємо.

— Сільським дівчатам не слід покидати села,— призналась вона Руперту.— Ми не такі витривалі, як городянки.— Вона засміялася, провела рукою по обличчю й додала: — Жахлива, еге ж? Та пізно плакати. Добре, що я вас зустріла. •

І хутенько відійшла, ніби боячись, що ми почнемо співчувати їй.

Зустріч з пею приголомшила Руперта. Він раптом злякався за Джо. Було пізно, а вона ще танцювала. Руперт йаАвив, що час додому.

— Зараз?

— Так.

— Але чому?

— Пора.

Він узяв її під,руку, попрощався з Фредді й відмовився взяти його "ролс-ройс".

— Господи! Завжди в тебе якісь примхи,— розсердилась Джо.— Все не так, як у людей! Я тебе просто не розумію.

Він тільки й кинув "ну й гаразд" і, попрощавшися зі мною, став говорити їй, як добре, що вони купили Толл-хауз. Джо*~вже зовсім нічого не розуміла, бо ж не відала, що він хоче врятувати її від долі Дофф. Простуючи додому, я вирішив негайно одружитися з Пепі й одвезти її на Суву, де найкращий у тропіках клімат. Англійці гнітили мене, і хотілося бути від них якомога далі.

Може, на мене вплинула самотність, а може, й кохання. Мені було дедалі важче без Пепі, без її кмітливості й незалежності. До того ж, як і Руперта, мене лякало майбутнє: що мене жде в цій розманіженій і консервативній країні?

Розділ двадцять другий "

Десь о восьмій годині наступного ранку посланець приніс Рупертові довгу телеграму: її прийняла Анджеліна й побігла нагору до хазяїна. Руперт взявся читати, навіть не доголившись.

— Що там?— сонно спитала Джо.

— Телеграма від Фредді.

— Щосталося?— злякано підвелась вона. Руперт сів на ліжко й прочитав:

"Дорогий Руперте. Сьогодні о дев'ятій рапку я дою в газети повідомлення, копію якого надсилаю восьми членам нашої родини — директорам акціонерного товариства,— чотирьом іншим, включаючи вас, що здійснюють опіку, двом директорам — пе членам родини, а також секретареві нашої компанії н скарбникові.

Повідомлення сповіщає: "Управляючий і заступник голови правління британської суднобудівної, торговельної іі транспортної акціонерної компанії "Ройс" і суднобудівних доків "Ройс-Беркхемпстед", а також імперської фрахтової іі судновласницької компанії "Ройс", що мас відділення в Лондоні, Бомбеї, Сінгапурі, Гонконгу й Сіднеї, закінчив переговори з "Юнантед стеііtс ойл" (ЮСО) та німецьким хімічним і гірничим концерном "Рспнішс фарб-веркс" про злиття їхніх капіталів,

промислових підприємств, ринків збуту, кораблів, сировини, копалин та всього іншого й утворення єдиного акціонерного товариства або корпорації, що буде зареєстрована в Лондоні, Балтіморі й Гамбургу з однаковими правилами для кожної з трьох компанії!..."

Джо скочпла з ліжка.

— Саме на цс Фредді весь час натякав?

— Почекай. Ще не все.— І Руперт зачитав далі: "...Я хочу інформувати всіх наших директорів, що це злиття передбачає значні зміпн для фірми "Ройс", як тут, так і за кордоном. Родинне товариство, яке провадило торгівлю протягом майже двохсот п'ятдесяти років, мусить розпастися, оскільки наші партнери — американці й німці, що мають солідні капіталовкладення в різних країнах у галузі транспорту, нафти й виробництва хімікатів,— є цілком звичайними товариствами. Ось чому компанію "Ройс" буде розпущено, а натомість організовано акціонерне товариство, що потім зіллється з паши.ми німецькими н американськими партнерами іі утворить концерн ЮРФ — за першими літерами об'єднуваних компаній".

— • То він ліквідував фірму "Ройс"? — Джо зовсім прокинулась.

А Руперт незворушно читав далі:

"Володіючи значно більшими капіталами, "Юнайтед стейте ойл", як і "Фарбверке", мають намір витратити великі суми на розбудову підприємств фірми "Ройс", у зв'язку з чим капітал теперішніх директорів фірми значно збільшиться, як і вся їхня власність. Якщо таке злиття відбудеться, доля кожного з компаньйонів фірми "Ройс" в капіталі пової фірми збільшиться

згідно з сьогоднішнім курсом принаймні в чотири рази, а згодом ще більше, завдяки ширшим можливостям і засобам, що їх ми набудемо вкупі з ЮСО й "Фарбверке". Термін прийняття чи відхилення цього проекту — вісім тижнів, починаючи від сьогодні. Підпис — ваш покірний слуга у всіх справах компанії Фредерік Холланд Ройс".

— Що це означає?

Руперт потім розповів, що він реготав, мов навіжений.

— Господи! Він усе-таки зважився. Це і є та бомба, яку Фредді нахвалявся кинути! Об'єднав фірму з двома, .чудовиськами.

— Але ж чому фірму "Ройс" буде розпущено? Він відмовляється нею керувати?

— Так, скасовує родинне керівництво. Ми тепер станемо звичайним акціонерним товариством, часткою ЮСО й * "Фарбверке". Та нічого не вийде.

— Чому? Фредді знає, що робить.

— Не дуже. Він думає* що збільшення капіталу в чотири, а то й п'ять разів підкупить членів родини, та я в цьому сумніваюсь.

— Б'юсь об заклад, що Фредді виграє! — запально сКч ^ зала Джо.

— Рендолф уб'є його. і

— Фредді і його підмовить,— кинула Джо, надягаючй халат.

Ніхто не подасть свогр голосу за таке.

— Гроші все можуть! Що є привабливіше за купу золота? Фредді знає, куди гне.

— Гроші, звичайно, сила, проте ніхто не схоче віддати родинну фірму німцям та американцям. Рендолф не до-*1 з волить. Він давно сподівався від Фредді якоїсь підлоть як і всі ми. ч

— А я цілком на боці Фредді,— випалила Джо. f Руперт тільки здивовано глянув на неї;' за сніданком'-

вони Ще трохи посперечались, а потім він викликав таксі.>- бо за ворітьми вже юрмилися репортери. Щойно він ви-.йшов, як його закидали питаннями і взялися з усіх бокіе? фотографувати. Біля правління їх було ще більше. Вонс- вигукували: "Спекулянти!", "Продали англійську фірму д іноземцям!", "Зрадили англійське судноплавство!", "Скіль-]-ки ви гребонули на цьому?" s0

— А як же відносно вашого контракту на російську нафту? — крикнув хтось за його спиною.

— А справді, що тепер буде? — пробурмотів він, заходили до кабінету. ,

Я зрозумів це, коли Руперт показав мені телеграму.

— Господи! — вигукнув я.— Коли|він об'єднається з ти-Ііга бандитами, фірмі кінець! і

1 Руперт глянув на купу телеграм і повідомлень, що їх місіс Інгремс поклала на стіл,— цілих п'ятдесят,— од установ і людей, про яких ми ніколи й не чули, а дві — од міністрів. Телефон за дверима не вгавав.

— Що їм відповісти? — розпачливо запитала місіс Інгремс.

' — Хай дзвонять Фредді,— відказав Руперт. ' — Вони пробували, та він не бажає ні з ким розмовляти. "} — Тоді одсилайте їх до Гордона, у відділ преси. 1

Ми сиділи мовчки. Руперт тільки задумано поглядав на мене. *

— Ну от, Джеку, остання надія, що лишилася після відвідин Бендіг^, теж луснула. Треба забиратися-геть.

Чим мені було його втішити? А казати правду не хотілося. Хай Руперт сам зрозуміє те, низ я давно вже збагнув. Фредді з самого початку дурив нйс. Ме~ні здавалось, що Руперт навіть боїться собі в цьому признатися.

Виклав усе сам Фредді, удавши, ніби його мучить сумління.

Він прийшов ополудні. Зачинив скляні двері, наче одмежувавшпсь від усього світу, сіц і поклав ноги на підвіконня. Рум'яне обличчя його посіріло, вигляд він мав хворий і втомлений. •

— Ну?—-звернувся до Руперта.—Що скажете? 1 — Скажу, що не вийде...

Фредді хотілося спати, очі аж сльозилися від безсоння.

— Кажуть, що від безумства до натхнення лише один /крок, — почав він.— Отож, якщо я діяв за натхненням, то кушу мати ясну голову...

— Ніхто в родині не повірить, іцо ви керувалися тільки натхненням! — вигукнув Руперт.

— Ви погано знаєте членів нашої родини,— криво посміхнувся Фредді.— Усі погодяться, Я добре все зважив, і?-лише Рендолф, Кеті й, можливо, ви будете опиратися. Та я сподіваюсь вас переконати, що це неминуче і навіть вигідно.

— Неминуче,— погодився Руперт.— Але навіщо мати справу з "Юнайтед стейтс ойл" та"Фарбверке?" Навіщо, Фредці?

— А яка різниця?

— Вп ж не зможете їх контролювати.

Фредді признався, що зараз у нього єдине бажання — випити; він попросив місіс Інгремс принести з конференц-валу пляшку горілки, вермут і льоду й нікого не пускати цо кабінету.

— Що вас ще турбує? — запитав він.

— "Фарбверке",— відповів Руперт.

— А що ви маєте проти нього?

— Не дурійте, Фредді! "Фарбверке" вкрив себе ганебною славою ще п'ятдесят років тому, а тавро Нюрнберзького процесу досі не змито з старого Хінкеля: адже це він виробляв

гази для таборів смерті й користувався рабською працею на своїх завода*.

— Не судіть, то й вас не судитимуть,— огризнувся Фредді.— Всі ми одним миром мазані. Ви бачили наші доки в Шанхаї й Кантоні до війни?

— Ще зовсім малим.

— Тоді повинні знати, що місто Шанхай, наприклад було чимось па взірець концентраційного табору або гетто фірми "Ройс" та інших. Весь міжнародний сетльмент існував завдяки рабській праці чоловіків, жінок і дітей. Вас обурює, що німці нищили європейців, а не чорнпх або китайців, от і все,— різко закінчив Фредді.

— Можливо... Але навіщо це? Адже Ройсам не загрожує крах.

— Не базікайте, як Рендолф. Ми вже ледве животіємо. Така гігантська фірма, як наша, мусить розростатися ще більше, коли не хоче збанкрутувати. Іншого виходу нема.

Зайшла місіс Інгремс з горілкою, вермутом і скалками льоду; Фредді приготував усім мартіні і взявся мішати свій коктейль скляною паличкою. Секретарку він одіслав по лимон.

— Добре,— промовив, поміркувавши, Руперт.— Я пе заперечую. Але що буде з моїм контрактом на російську нафту?

— Я з цим і прийшов,— агресивно почав Фредді.— Розумієте, я скористався з вашої нафти, суднобудівельної афери та угоди з Верокіо, абіґ одвести очі Бепдіго і Наєві та збити їх з паптелнку.

Руперт поставив (Твою склянку.

— Я підозрював це, хоч і не вірив.

— Не думайте, що я вас просто дурив,— похопився Фредді, дивлячись на заплакане від дощу вікно.— Ні. Але

ви самі допомогли мені, коли запропонували контракт з росіянами. Власне, вирішальну роль зіграла угода з Верокіо, якою мені вдалося прикрити свої наміри.

— А в чому ж виявився обман?

— Ні в чому. і

— Не викручуйтесь.

— Я ж пояснив вам, як скористався вашим планом. Лише двое, крім Рендолфа, мали досить сили й зацікавленості, щоб зірвати мої переговори з ЮСО та "Фарбверке",— Бендіго 8 нафтовими компаніями і Най з політиканами. Я боявся дати їм хоч найменшу підозру, що змовляюся з ЮСО та "Фарбверке". Коли б вони знали, що затівається діло такого розмаху, то пегайно вжили б заходів. Я прикидався, що планую дрібну комерційну операцію з голландцями й італійцями, а російською нафтою займався лише про людське око.

— І помогло? — сухо звернувся Руперт.

— Ще й як! — відверто признався Фредді,— Вони, правда, розуміли, що до угоди з росіянами не можиа ставитися серйозно, проте гадали-гадали й попали пальцем у небо.

— А чому ви мені не признались?

— Бо це змусило б вас брехати.

— Ви маєте па увазі мою розмову з Бендіго й Наем?

— Якби вп знали, що я надумав, то не зіграли б своєї ролі.

— Добре, що я хоч так допоміг вам.— Руперт, мабуть, не сподівався такої підступності від Фредді; його дружнім почуттям завдали підлого удару.

Та Фредді сердито огризався:

— Не прикидайтесь овечкою! Ви скористалися з мене так само, як і я з вас. Адже ви прагнули задовольнити своїх росіян, чи не так?

— Можливо. Але я чесно вас попередив.

— Отож мовчіть. Я хочу, щоб ви мене зрозуміли, Руперте. Бо коли все вгамується, я хотів би, щоб ви працювали

8І МНОЮг

— Я хочу укласти угоду з росіянами,— рішуче мовив Руперт.

— От і добре! Зараз це легше, ніж будь-коли.

— Чому?

— Най із Бендіго зроблять усе, щоб перешкодити мсиі. Вони поставлять на ноги уряд, казну, вдадуться до полі-

точного шантажу — словом, не зупиняться ні перед чим. Хіба ж вони можуть дозволити таке об'єднання?

— Ну, ну...

— Коли ж уряд це благословить, справи підуть по-іншому. Отоді ви й укладете свою угоду з росіянами.

— А що скажуть члени нашої родини?)

— Нічого,— запевнив Фредді.— Пручатиметься тільки Рендолф. Решта...— він зневажливо знизав плечима.

Руперт вказав рукою на газети, що лежали перед ним. . — А як ви поборете опір преси?

— Пусте!—вигукнув Фредді.—Я виграю. Може, й не без труднощів, але виграю. Можна мені на вас розраховувати?

Руперт допитливо глянув йому в вічі.

— А як мені знати, що ви знову не пошиєте мене в дурні?

Фредді рвучко скинув йоги з підвіконня й, нахмурившись, трохи помовчав.

— Так, це було підло,— признався він.— Але я спокутую свою провину.— У дверях Фредді затримався.— Я не жартую, Руперте,— мовив він урочисто.— Ви з Джеком

НЄ ПОШКОДуЄТе. СЛОВО чеСТІ, Ilfo ВИ ДІСТанеТе бІЛЬШу Й ВІД'

повідальнішу роботу, яка вас задовольнить...— І зачиппв двері, не доказавши.

Руперт розлив решту горілки.

— Як ви гадаєте, Джеку? — спитав задумано.

Його обличчя було похмуре, а за звичним спокоєм віяло холодом і сумом.

— Все залежить від того, чого ви домагаєтесь,— відповів я.

— Щиро кажучи, тільки угоди на російську нафту.

— А фірма?

— Що стосується фірми, то Фредді правий,— мовив він байдуже.— Мені потрібно подумати, як чинити, коли я підтримаю його.

— Ви ж і так дуже багатий,— вирвалось у мене.

— Авжеж,— понуро угодився Руперт,— Та мушу признатись, мені все остобісіло.

— Тоді чому б вам не махнути на все рукою? — запропонував я.— Це треба зробити зараз або ніколи.

— Не можу поки що,— видушив він, от-от готовий відмовитися від свого наміру, хоч, на мій погляд, пропозиція Фредді була йому не байдужа.

Як і мені.

Розділ двадцять третій

Я цілий ранок добивався по телефону до Пепі, та її не було. В обідню перерв^ я пішов до неї додому; вона саме приймала ванну. Пепі довелось мокрою відчинити мені двері, і вона бурчала, що замочила свій гарний килим. Впустивши мене, Пені знову зачинилась у ванній, а я став чекати, доки вона помиється.

— Мене аж нудить від смороду в тих поліцейських камерах. Потім ніяк не відмиєшся. Навіть їжа відгонить хлоркою, ніби ти "спала в громадській вбиральні,— жалілась вона.

Пепі нітрохи не здивувало, що я прийшов, а її мокре волосся й непідмальовані очі зовсім обеззброїли мене. Вона раптом стала маленькою й беззахисною, і я спитав, що те-цер буде,— адже її вже якось засудили умовно до ув'язнення й попередили, що наступного разу примусять-таки відсидіти.

— Судитимуть,— сказала вона.— Мене випустили на поруки, і Айєн та Прісс, яких ти так "любиш", обурені, що я погодилась. Та я пе визнаю себе винною. Коли судитиме отой негідник Молсуорсі,— він завжди тяжко карає тих, хто виступає за ядерне роззброєння,— я йому покажу, де раки зимують! Я не дам спуску тому падлюці!

ч У мене вистачило глузду не лізти до неї з ніжностями, і я навіть спокійно вислухав її звинувачення, що повівся нечемно

минулого разу. Як не дивно, вона не обурювалась, що я пішов на прийом, і навіть розпитувала, що там було. Нудота? Призналася, що бачила Джо й Руперта і що поліцейські тусали її коліньми в низ живота — улюблений спосіб розправи з жінками.

— У мене тепер усе болить. Не смій торкатися мене

8 МІСЯЦЬ.

Я розповів, що ходив до відділку, щоб визволити її, але Вона вже зпала це від своїх друзів.

— Дивно! — посміхнулась вона, та я не образився. Мені було так легко з нею і так приємйо, що я вирішив

мовчати.

Я не падав до її ніг і не благав їхати зі мною. їй, звичайно, таке і нь думку пе спадало. Пепі так захопилася своєю боротьбою, що коли я не хотів її втратити — а я цього аж ніяк не хотів,— то мусив потурати всім її примхам і захопленням.

Ми з нею мирно пообідали, а потім я пішов, щоб разом 8 Рупертом провести Джо й Пеггі на аеродром. Пеггі лір-била літати вночі, бо боялася дивитись у вікно; тому .о десятій вечора ми чекали в Гетвіку дозволу на виліт літака Фредді. Сам він годику тому полетів до Америки на кілька днів. Поки ми ждали, я одвів Джо до телефону, і вона подзвонила Анджеліні, щоб запитати, як там діти, чи вже лягли й чи доглянуті без неї. Я бачив, як Джо кривиться, й розумів, що їй зовсім не хочеться

кудись їхати. Тому всіляко намагався її розвеселити. Воїна призналася, що не хотіла б залишати сім'ю, хоч розуміє, що їм з Рупертом треба відпочити одне від одного.

В залі для пасажирів Пеггі щебетала Рупертові, як вона заздрить йому і Джо, яка в них чудова сім'я тощо.

— Ні, я мушу забрати дітей з інтернату,— закінчила вона.— Просто злочин віддавати їх туди у вісім років!

— Я сам це спізнав,— погодився Руперт.

— Ви з Джо молодці, що тримаєте своїх дома.

Вона сподівалась на його співчуття, і Руперт терпляче слухав. Я відійшов, хай собі поговорять, а Руперт, розповідаючи потім про їхню розмову, дещо пом'якшив, хоч основного не втаїв. ^

— Мені давно хотілось порадитися з вами,— призналась вона,— бо ви єдиний нормальний чоловік з тих, кого я знаю.

— А Фредді? — здивувався він.

Пеггі посміхнулась і заявила, що саме про Фредді й збирається говорити.

— Я хотіла вас запитати, що вчинить Фредді, коли дізнається, що я обманюю його.

— Як? У прямому розумінні?

— Дурненький, як жінка чоловіка. Руперт відчув себе незручно.

— Не знаю, Пег... Мене не варто про таке питати. їй-право, не знаю.

— Але ж у вас з ним майже однакові погляди на мораль, хоч і зовсім різне ставлення до життя. Тому я й аа-питала.

— Ні, ви помиляєтесь. Я навряд чи схожий у чомусь на Фредді. —

— Ну, а як би сприйняли це ви?

— Не знаю. Будь-хто може допуститися помилки... Раптове захоплення...

£ — Та ні ж бо. Це тягнеться вже давно. —; — Невже? А я вважав, що ви живете з ним у злагоді... • — Так,— мовила вона байдуже.— Ми живемо прекрасно. Але все не так просто. В ^ьому плані все не просто. Я маю на увазі фізіологію. Хоч мене зовсім не це турбує. Мене турбує не моє інтимне життя, а Фредді. Я б хотіла сама йому все розказати, щоб потім він не докопувавсь, хто та чому...

— Не треба! — вигукнув Руперт.— Нічого йому не кажіть!

— Чому?

— Бо чоловіки ніколи цього не прощають:

— А жінки? — обурилась Пеггі.—Жінки, думаєте, прощають?! Та він усе одно вже знає...

— Ви певні?

— Звичайно! Хоч не підозрює, хто він. Смішно, але ми можемо спокійнісінько ладити одне з одним, поки Фредді не дізнається, хто він. Він думає зовсім на іншого. Та коли позбудеться своїх неприємностей, обов'язково докопається. Ось чому я хочу сказати йому. І саме тепер, коли в нього стільки клопоту. Тому й питаю вас, як він до цього поставиться? Що б ви зробили, коли б Джо отак зчинила й призналася вам?

Руперт глибоко вдихнув і видихнув.

— Не кажіть Фредді,— повторив.— Адже він поки що зовсім не певен...

— Певен. І буде гірше, коли він дізнається, хто це. Особливо тепер.

Руперт не став допитуватись, але Пеггі призналась:

— Це Пінк Бендіго.

— Ви збожеволіли!

— Можливо,— спокійно відказала вона.— Я й сама ще не знаю чому. Не скажу, що він мені дуже подобається. Хіба що як чоловік. Смішно, правда? Яке складне створіння — жінка. Адже я нікого не любила, крім Фредді, та й по полюблю. Однак в цьому плані...— Вона повільно похитала головою.— А от Пінк...

— Хіба ви не знаєте, що Фредді боїться його?

— Може, це й привернуло мене спершу до нього. Але в нашому середовищі це звичайна річ. Ніби якась пошесть. Хоч мені гидко, і я все-таки признаюсь... Фредді ще дужче вненавидить Пінка і подолає його.

Руперт тільки похитав головою.

— Розумію,—зітхнула Пеггі.— Безглуздо, правда? Але що тепер робити? Фредді не буде допитуватись. Він мене ніколи ні в чому не звинувачує і ні про що не питає.

— Ви доб'єте його/ коли скажете,— переконував Руперт.— У нього й так досить прикростей.

— Можливо. Але я мушу вилізти з цього багна. Інакше я збожеволію...

— Пробачте, Пег. Я не знав, що вам так погано.

— Дякую, що хоч вислухали мене...

— Про що це ви? — запитала, підходячи, Джо.

— Як мені зараз важко,— відказала Пеггі. Джо не допитувалась: її турбувало своє.

— Я подзвонила Мерієн і попрохала зайти оглянули Роланда; він так захрип. Ще, чого доброго, захворіє.

-т— Нічого з ним не станеться,— заспокоїв Д Руперт.-^ їдь, ми без тебе не пропадемо.

— Мерієн обіцяла посидіти, поки ти повернешся. Руперт ще раз заспокоїв її. Пілот дав знак, і він поцілував дружину, а Пеггі — його, шепнувши:

— Крім Фредді, ви — єдиний, кого я щиро люблю й кому довіряю...

Він ніжно потис їй руку, жінки попрощалися зі мною й забрали свої пальта. х

— БоЖе, як я ненавиджу все цеі — раптом розплакалась Джо.

— Заспокойся,— мовила Пеггі, беручи її під руку. Руперт так нічого й не збагнув. Колись він знав, чого

хоче Джо, а зараз, знеможений боротьбою, перестав розу* міти сльози й почуття і тільки дивувався, коли когось проривало.

Розділ двадцять четвертий

Передчуття краху не полишало нас цілий тиждень, і, хоч ми вже звикли до несподіванок, доводилось приймати безліч рішень, які, зрештою, зводилися до одного.

Я маю на увазі не родинну постанову на самочпнний захід Фредді і навіть не те, що, faute de mieux Руперт підтримав його. Справжній крах почався з Ніни Водоп'янової, хоч і трохи пізніше.

1 Не маючи іншого виходу (франц.).

Г На початку скандалу з фірмрю "Ройс" Рупертові довелося найважче, та й мені перепало через відсутність Фредді. Лише за кілька днів газетярі второпали, що трапилось, ї, хоч не всі гудили Фредді, теревені про долю фірми й про те, #к це відіб'ється на традиційних поглядах європейців щодо Британії — володарки морів,— врешті зводились до того, що Фредді зрадив Англію. За змістом цих статей можна було судити, яка з газет належить Наєві й Бендіго або підпорядкована їхньому контролю.

Щодня з ранку до вечора нас переслідували всілякі журналісти, фінансисти, агенти й маклери, і ми відповідали на сотні телефонних запитів з Америки, Німеччини, Італії та Франції. Доведені до відчаю, ми врещті-решт пішли з контори і, за прикладом Фредді, пустили все на самоплив. Треба сказати, що Фредді дуже завбачливо вилетів з Лондона. А коли повернувся, то найважче було вже позаду, хоч він і божився, що в Балтіморі йому теж було непереливки.

Він з'явився десь на третій чи на четвертий день і нахабно заявив:

— Я ж казав, що тут буде. Тому й одіслав Пеггі та Джо. Але заспокойтеся, ще тиждень, і все вляжеться. Ось побачите.

Численні візити й вимоги членів родини Ройсів теж не давали Рупертові спокою — декого з родичів він бачив уперше в жптті, коли вони вдиралися до нашої скляної клітки. Рендолф зловісно мовчав, бо діяв у спілці з Наєм та Бендіго, а решта членів родини страшенно лютувала або сміялася (переважно жінки); проте Руперт або уникав зустрічі з ними, або прохав зачекати, доки вернеться Фредді. Якось уранці до нас заскочив двадцятип'ятилітній молодик з краваткою гвардійського полку і взявся вичитувати мені, думаючи, що я Руперт.

— Дай йому по шиї, Джеку! — не втерпів Руперт.

Я вже збирався це зробити, але наш кузен-гвардієць накивав п'ятами.

Однак на двох найважливіших зустрічах мене не було, і хоча згодом Руперт дуже яскраво і в'їдливо все мені розповів, він все-таки багато опустив подробиць, і я змушений додати дещо від себе. Адже я добре знаю дійових осіб і обставини, в яки.х розгорталася драма,.

Перша дія відбулася на четвертий чи п'ятий день після від'їзду Джо. Руперт повернувся пізно, бо вони з Фредді вечеряли разом з повіреним у справах Парком та — ви й не повірите! — Пінком Бендіго. На східцях свого будинку він побачив адмірала: мабуть, той ждав його в машині, поки не доповіли, що Руперт виїхав додому.

Руперт, дуже здивований, запросив адмірала до себе. Лілл, тримаючи в руці ксГтелок, міцно стискав якусь рожеву теку. Не знявши пальта й рукавичок, він сів скраєчку на канапу в холодній вітальні. Рожеву теку Лілл прклав на столик перед дзеркалом і тарабанив по ній пальцями.

— Ось поглянь,— почав він.одразу,— і ти зрозумієш, що .місіс Водоп'янова — приставлений до тебе агент. їй доручено завербувати або ж шантажувати тебеА

— Шантажувати! — вигукнув Руперт,— Це вже щось зовсім нове...

— Так, ми досі мовчали, хоч нам це давно відомо. Я тобі не казав, бо ми сподівалися уникнути неприємностей.

^— Тоді навіщо казати тепер? — обурився Руперт.— Це ж дурниця!

Адмірал скинув рукавички.

— Дурниця не дурпиця, а докази ось тут,— постукав він по досьє.

— Звідки ви таке взяли? — запитав Руперт, беручи теку. Лілл посміхнувся.

— У нас є де брати, як тобі відомо...

— І ви певні, що це переконає мене?

— Бе8 сумніву.

Руперт поклав теку й одійшов до каміна. Адмірал теж підвівся. Між ними була тепер холодна стіна ворожнечі; в цьому порожньому й вихололому будинку, де не топилося без Джо й дітей, не подавали традиційного чаю або чогось випити, ніби спинилось життя.

— "Припустімо, що я вам повірив. Чого б тоді ви хотіли від мене?

Адмірал якусь мить подумав.

— Нічого. Головна небезпека в самому тобі, як ти знаєш. Коли я зможу довести, що' ти був просто бажаним гостем для них, то ми 8Ітхнемо спокійніше.

— Так... .

— І тоді ти можеш чинити як завгодно. Руперт знову підняв теку.

— Невже тут є якісь докази?

— Цілком достатньо для тебе,— мовив адмірал. Руперт простяг йому теку.

— Ні, адмірале. Мені це не цікаво.

!..— Розумію. Але почитати варт. Від правди не втечеш. — Мені не треба папірців, щоб знати правду. Що дужче и напираєте, то зрозуміліше для мене. Ви самі все це ви-адали! — Невже ти не розумієш,— в голосі адмірала почулося оздратування,— яка небезпека чигає на тебе? Невже не [бачиш, як я до тебе" ставлюсь...

Ї — Робіть, що хочете,— обірвав його Руперт,—я не стану ;вам пособляти.

— Гаразд... Тоді май па увазі, ми зробимо все, щоб місіс Водоп'япова не виїхала звідси. Тут цілком досить, щоб дати їй по заслузі...

— Вона користується дипломатичним імунітетом,— підкреслив Руперт.— Ви не посмієте її затримати.

— Спершу візьмемо під сумнів дипломатичний імунітет...

— Я вже попереджав, що я зроблю, коли ви її зачепите.

— Так,— скрушно мовив адмірал.— Але, хіба ти не бачиш, що в тебе прірва під ногами? Все ж упаде на твою голову, якщо ти наробиш дурниць. Тоді я нічим не зараджу.

" Він узяв теку й знову простяг її Руперту, але той лише презирливо одверпувся. Тоді адмірал зігнув теку навпіл, запхнувши до кишені пальта, кинув "прощавай", ніби вмивав руки. Вони спустилися до дверей, і Лілл рушив до машини. _ А вранці Руперт подзвонив до Радянського посольства і попрохав Ніну Водоп'янову. Йому сказали почекати, а згодом інший голос чемно повідомив, що Ніна Водоп'я-нова підійти не зможе. Руперт попередив, що приїде за півгодини, бо йому неодмінно треба бачити її.

В посольстві запитали, що йому треба. Руперт назвав* своє ім'я і пояснив, що неодмінно повинен бачити Ніну Во-доп'янову.

— Будь ласка,— запросив юпак, який відчинив йому, і провів до невеличкої вітальні, де покоївка готувала столик до чаю. За вікнами впдно було розарій і тенісний корт. Руперт почув кроки Нінп й хутко підвівся.

— Пробачте, що я так раптом... Та в мене не було іншого виходу.

— Нічого,— відповіла вона.— Я знала, що ви прийдете.

— Можна говорити з вами тут?

— Звичайно. Хочете чаю?

Вони сіли за столик: нона на турецьку канапу, а він — у крісло. Ніна налила йому чаю й запропонувала солоне печиво з

ікрою й .крабами. Обоє мовчали, ніби дослухаючись до болю сердець та гірких думок, сповнених безнадії.

— Коли ви їдете? — озвався Руперт.

— Наступної п'ятниці.

— Так скоро!..— Він трохи повагався, але вирішив говорити начистоту.— Я прийшов попередити, що вони хочуть затримати вас.

Вона приплющила очі й легенько кивнула.

— Ви знали? — здивувався він.

— Мені це сказав той самий тип, що чіплявся до мене в Грінвічі. На ньому був брудний плаЩ, і я помітила його ще на катері, коли перепливали на той бік: він сів поруч і лякав мене всілякими жахами.

— Тепер я не в змозі чимось зарадити...

— Сумно, друже. Скільки горя ми одне одному завдали.

— Пізно вже каятись,— похитав головою Руперт.

— Чого ж вони хочуть? — обурено спитала вона.— Дізнатись од мене те, чого я не відаю?

Він тільки мляво посміхнувся.

— Хочуть викрасти мою таємницю, яку знаєте лише ви.

— Ви що, жартуєте?

— Ні. Але вони певні, що я рнаю якусь страшну таємницю. І ви теж... #

Нам не слід було зустрічатися,—спокійно мовила вона,— не слід було йти за покликом сердець... А мені не варт було приїздити до Англії... щоб вас побачити. Ось де наша помилка!

— Ні! Не кажіть такого!

— Та вони ж усе забруднили, Руперте!

* — Хто може забруднити чисті почуття? Єдине, що лякав мене,— щоб вони вас не скривдили, і я хочу знайти якийсь вихід.

— Я сказала тому типові: "Хіба ж може подобатись ваша країна, коли ви отаїс чіпляєтесь?" — та він не зрозумів. А тепер я хочу щонайшвидше поїхати й ніколи сюди більше не пбвертатись.

— А є можливість виїхати таємно? — запитав віп.

— Так я не можу,— відказала Ніна, доливаючи чаю. Ніна, як і Руперт, ійоді здавалась гордячкою. Він знав,

що вона все віддаляється, аби виплутатись із пастки, в яку потрапила. Ніна поверталась до рідного світу, в якому він був чужий.

— Ось послухайте,—мовив він.—У гавані стоять два ІЮСІЙСЬКІ кораблі. Я бачив список. "Балтика" й лісовоз. [Я зміг би доставити вас на один із них...

— А що буде потім?.. Він лише скуйовдив собі волосся.

— Не знаю, Ніно. їй-право, не знаю...

— А коли я втечу, що буде з вами?

— Нічого. Анічогісінько! — запевнив він.

— Не вірю я. Та й не збираюся тікати, мов перелякана миша. Тоді я буду бридка сама собі. Почуватиму за собою вину. Ні, не можу!

— А ваші знають? — спитав він, озираючись. (— Я розповіла їм, що мене переслідують за дружбу з ва-гми. І як саме. Вони хочуть уникнути скандалу, тому я й [сиджу в чотирьох стінах. їм було б неприємно попастися на провокацію.

і — Так, але вони розуміють, що вас можуть зняти з літака?

! — Хто посміє таке вчпнити? — обурилась вона,—Це неймовірно!

Руперт дивувався: що керує нею—духовна сила чи впевненість радянської людини в перевазі своєї країни, здатної визволити її за будь-яких обставин? Та для нього вопа втрачена назавжди.

— І все-таки попи спробують вас затримати... "

— Але чому? Я нічого поганого не зробила. Яке вони мають право?

Він пригадав рожеву теку адмірала.

— Вопи вважають вас небезпечною, а мене — вашим сліпим знаряддям.

— Невже не можна переконати їх, що це не так?

— Можна. Якщо я піддамся їм,— сказав він, намагаючись пробити глуху стіну, що постала між ними.— Ви цього хочете?..

— Що ви?! — обурилась вона, здивована його тоном. Руперт подумав, як легко її скривдити і як добре, що

в ній така велика моральна сила й опора. Проте він мусив переконати її, що небезпека цілком реальна. А вона відгороджувалась від усього своїми уявленнями про честь і врешті заявила, що відлетить разом я делегацією наступної п'ятниці.

— Мені все одно. Хай собі лякають. Вони не зможуть мене затримати.

Рупертові хотілося "б так само просто дивитись на речі, та він розумів, що це неможливо. В Ніни була така переконаність у всьому, що він міг тільки позаздрити їй.

Ніну покликали, і вона сказала, що час прощатися. Ру; перт сумно признався, що вони, може, вже й не добачаться перед від'їздом.

Стіна між ними одразу впала.

— Руперте, благаю вас...

Він пригадав, як на Білоруському вокзалі вона ховала від нього обличчя, щоб не виказати хвилювання. Тепер настала його черга ховати, що в нього на душі. Несподівана небезпека немовби відживила його серце, і він зрозумів, як кохає цю чисту й скромну жінку, _як низько схиляється перед її одвертістю й прямотою.

Не знаю, як вони розсталися, цього Руперт мені не казав. Чи говорили про гіркоту втрати, про той біль, якого завдали одне одному... Мабуть, про себе й не думали, бо розуміли, як жорстоко відділяють їх два ворожих світи, де панують такі протилежні закони. їхнє кохання було надто безнадійним, щоб вони могли признатися собі в цьому.

— Погані мої справи, Джеку,— сумно похитав головою Руперт.— Вона шсама не знає, що їй загрожує.

Він розумів, що тільки від нього залежить, потрапить вона додому чи ні.

Руперт, може, й піддався б Ліллові, якби не обставина, що вплинула на його рішення й примусила вибрати кращий, чесний шлях.

Через кілька днів, години о п'ятій, нас викликав до себе дядько Рендолф. Службовці натовпом повалили-з фірми, па східцях видзвонювали каблучки, дівчата хихотіли в ліфтах, з цікавістю оглядаючи Руперта. Пройшовши довгими коридорами, ми потрапили до кабінету старого, що чекав на нас в отій своїй подобі морського вовка.

Його мучив жахливий нежить, і в закупореній кімнаті з панелями було нестерпно жарко. Бідолаха був зовсім хворий: без угаву сякався в паперові носовички, що їх потім згортав і кидав на підлогу.

— Коли Фредді оголосив про хвою підлість, я думав, що ти хоч для годиться зайдеш до мене,— ображено звернувся він до Руперта.— Та гарні м&нери тепер не в пошані.

— Я ж знав, як ви поставитесь до його витівки,— ухильно відповів Руперт,— чого ж було вам набридати?

— Я своєї думки не приховував,— гірко промовив Рендолф.— Та це тебе не виправдовує.

Руперту, мабуть, стало його шкода, і він перепросив.

— Сідай,— сказав дядько Рендолф, а потім вказав на стілець і мені. Досі він навіть не глянув на мене, і я подумав: "Старий негідник! Навіщо ж ти мене покликав?"

Руперт трохи відсунувся, щоб у нього не летіли пожмакані носовички; він готувався.дати старому бій.,До того ж його, як і мене, розбирала цікавість.

— Дайте слово честі, що Фредді не почує про нашу розмову, — почав Рендолф.— Ні Фредді, ні будь-хто інший. Даєте?

Ми з Рупертом перезирнулись.

— Якіп,о ви наполягаєте...— нетерпляче мовив Руперт. Старий перевів очі на мене, і я відповів:

— Чому ж? Я страшенно люблю таємниці.

Одначе. Рупертові не сподобалась дядькова вимога, і він сухо запитав:

— А ви справді хочете в чомусь нам признатися?

— Ти не дуже дери носа,— буркнув Рендолф.— Я не збираюсь виказувати свої таємниці, просто хочу вам дещо запропонувати.

Це примусило нас насторожитись.

— Я повинен перешкодити Фредді, й ви це знаєте,— почав старий.— У мене є спільники, як у родині, так і поза нею. Фредді гадає, що в родині підтримають його, а не мене. Можливо, й так. Цим дурням до всього байдуже! Хоч у мене є докази, які й не хотілося б висувати, але, повірте, треба...

Він тяжко засапав і, вийнявши з шухляди пляшечку, приклав до ніздрі. В кімнаті запахло ментолом.

— Вам треба лягти, дядечку,— порадив Руперт.

— Треба,— огризнувся той і глянув на небожа злющими водянистими очима.— Я вже старий, але ще з глузду не зсунувся. Я знаю, що про мене думаєте ви, Фредді, Кеті та ще казна-хто. Хоч мені байдуже.

Я подумав, що він жаліється, та незабаром зрозумів, що я помилявся.

— Ти не дурний, але —твоя біда в тому, що ти невіглас І ідіот,— гарячкував —дядько.— Ти хлопець хоч і чесний, проте небезпечний і нерозсудливий.

— Небезпечний? — засміявся Руперт.— Чому?

— Не перебивай, мені ніколи. Я повинен їхати додому і лягти в ліжко. Невже ви не бачите, що потрібні Фредді тільки тому, що решта — набиті дурні й не вірять жодному його слову?

Ми мовчки стежили за носовичками, що падали на підлогу.

— Та я хочу, щоб ви нарешті взялися за розум... Ти, хлопче, сердишся на мене за батька?

— Анітрохи,— твердо відказав Руперт.— Таке навіть не спадало мені на думку, хоч краще не згадувати про нього.

Звичайно, справа не в ньому,— погодився старий,— Я не любив твого батечка; він був тюхтій, схожий на поїденого міллю фазана. Зате я завжди схилявся перед твоєю матір'ю...— Рендолф почав плутати, і я бачив, що йому дедалі важче говорити.— Ти успадкуєш всі гроші, тобто не тільки батькові, а й її —гроші Стонхемів,— підкреслив він,— не рахуючи трго, що вкладено в нашу фірму. Гадаю, вийде кругленька су^а.

— Більш, ніж достатньо,— мовив Руперт.— Хоч, правду кажучи, мені це байдуже.

— Справа не тільки в грошах. Я не вічний, а Кеті, як ви знаєте, позбавив спадку. Вона дещо дістане від матінки, яка здуру приховає для неї чималий шмат. Та основний мій капітал поки що в мене, і я не збираюся віддавати його на притулок для бездомних собак чи на влаштування гуртка старих в'язальниць.

Я хочу залишити свій капітал тому, хто з розумом використає його для справи ІРойсів.— І Рендолф повернувся до мене.— Я заповідаю солідну суму Пепі й, оскільки ти, очевидно, єдиний претендент на її руку, хотів би допомогти й тобі, якщо ти приймеш мою вимогу, у"

Мене це нітрохи не здивувало, хоч вразила його несподівана відвертість.

— Ви пропонуєте мені Пепі, дядечку Рендолф?

— Зачекай.

— А що, коли вона мене не хоче?

Руперт сміявся потім, що я поводив себе не зовсім чемно, хоч мені просто хотілося, трохи охолодити старого.

— Це Аже твоє лихо,— огризнувся дядечко.— Та коли вже живеш із нею, то чому б не взяти шлюб?

(Звідки він знає? Невже Пепі призналась? Або тітонька Фло? Коли так, то він має знати, що Пепі не хоче шлюбу, а не я. І чому пацифізм Пепі турбує його менше, ніж ко-

(іуністичні переконання дочки? , Може, він такий самий | рліпий,~7їк і всі ми?)

І — Що ж до тебе,— він знову! глянув на Руперта,— то я згоден заповісти тобі Уошберн і свою пайку з фірми Рой-сів,— якщо, звичайно, візьмешся Ьа розум.

Руперт спокійно поставився до цієї жертви. Він помовчав і сказав:

— Вам же зовсім не хочеться, дядечку, робити мене своїм спадкоємцем.

— Так, не хочеться,— жалібно погодився старий.— Але що вдієш? Крім того, я сподіваїрсь, що ти виступиш проти Фредді та його авантюри з ЮСО й німцями. Ти ж не такий дурень, щоб з цим миритися.

— Так,— згодився Руперт,— хоч я не бачу іншого виходу — щось на зразок цього все одно слід було зробити.

— Є інший вихід! — запально вигукнув Рендолф.— Фредді зруйнує фірму, це навіть дурневі зрозуміло! Й тобі...

— Так, але вона як родинне об'єднання доживає віку. Це теж очевидно.

— Яка легкодухість! — обурився старий.

— Звичайно, продавати не хочеться,— погодився Руперт.— Але хіба є інший вихід у цьому клятому свгсі? Посудіть самі...

— Коли родина дізнається, що ти мій спадкоємець,— наполягав Рендолф,— і що ти шукаєш порятунку, всі підуть за тобою, а не за Фредді. Я певен цього.

— Який там порятунок? — розсердився Руперт.— Я ні біса не розумію в цих ваших словах!

— Не менш за всіх,— буркнув Рендолф,— хоч і малувато. А набувши досвіду, впораєшся. Та й я ще кілька років допомагатиму...

Руперт вагався, пе знаючи, що відповісти. Може, в нього зажевріло 'бажання прийняти пропозицію старого? Мені здавалось, що сцокуса була аж надто велика.

— Дарма ви на мене покладаєтесь. Мені не здолати Фред-ді.

■— Знаю. Одначе йому потрібно мати не лише згоду членів родини, а й уряду та казни, і дуже багато впливових людей йому в цьому перешкодять.

— Ви маєте на увазі Ная та Бендіго?

— Так, і себе. Я чим можу допомагаю їм. Коли вже Фредді заварив таку брудну кашу, то чим більше смороду, тим ліпше. Хай сидить по вуха в багнюці.

— Навряд чи вдасться його зупинити. У нього теж в впільники. Хіба уряд зараз посміє виступити проти "Фарбверке" і ЮСО?

— Я вже якось зумію зганьбити Фредді.— нахвалявся старий.

— Він до вбього готовий.

— Ні, не готовий,— і, вийнявши з шухляди теку, Рендолф поклав її перед собЬю.— Знаєш, що це?..

На столі лежала рожева тека Дж. Б. Лілла. Руперт аж почорнів від люті. Коли б йому дали ніж, він, мабуть, всадив би його старому в груди.

— Так, знаю,— відказав він з крижаним виразом на обличчі. — А що ви збираєтесь з цим робити?

— Пропоную тобі викуй... Може, це й негідно, та що вдієш.

— Сховайте. Навіть Ліллові це не вдалося.

— До чого тут Лілл? — обурився старий.— У нього свої справи, а в мене свої. До того ж мені начхати на це лай-но.— Він ляснув рукою по теці.

— І мені теж,— перебив його Руперт.

Я вже досить добре знав Ройсів. щоб розуміти, як нахабно поводить себе Рендолф: він ніколи ні з ким не рахувався і не обирав засобів, будь-яка підлота годилась, коли йшлося про щось важливе для нього.

— Може, в тебе й вистачить духу послати Лілла під три чорти,— проказав він^— а от у Фредді — ні, тбй не посміє.

— Ви шантажуєте мене, щоб залякати Фредді?

— Будь-який скандал навколо тебе^ зачепить росіян, нафту і їхніх шпигунок. А це навряд чи сподобається американцям, нашій рідні, газетам чи будь-кому. І коли зчиниться колотнеча, я перший тебе зречуся. За статутом я навіть маю право анулювати твою частку в капіталі фірми. Ось тоді й побачиш, що витворятиме Фредді!

— У вас ні честі, ні совісті,— незворушно відказав Руперт.

Рендолф обсмикнув свій синій кітель.

— Я ніколи не любив тебе,— щиро зізнався він,— Але це не має значення. Тобі можна вірити, і, коли даси мені слово, що виступиш проти Фредді й слухатимеш мене, я залишу тобі свій спадок і допоможу очиститись від бруду.— І шпурнув теку на стіл.

— Заберіть геть! —• сказав Руперт.

— Не забувай,— провадив Рендолф,— що в тебе жінка й діти. Що станеться з Джо, коли це набуде розголосу? — Він клацнув по теці.— Що буде з твоїми дітьми?

Руперт мовчки встав, я за нцм. Мені здавалося, що він раптом ухопить теку й торохне (Старого по голові. Та, певно, я мало'знав його. Блакитні Рупертові очі нагадували холодну кригу.

— Ви справді вірите тому, що тут написано? — спитав він, вказуючи на теку.

— Вірю чи ні — що тобі до того? Мене турбує лише фірма, і я хочу почути обіцянку, що ти повстанеш проти Фредді. Тоді з усім цим буде покінчено раз і назавжди.— Старий чекав відповіді, та Руперт дивився на нього, не кажучи й слова.— Ну?

— Я думаю, як.найчемніше послати вас під три чорти, хоч ви навіть цього не заслуговуєте,— озвався Руперт.— Голос його був, як і перше, спокійний.

— Дарма,— несподівано пом'якшав старий, збагнувши, що перебрав міри".— Ти спершу подумай. Фредді не поспішає кликати нас на раду, час у тебе ще є.

Руперт мовчки пішов до дверей. Ображений, злий і принижений, до того ж жадаючи крові й помсти, старий гулко висякався і пожбурив носовичка на підлогу.

— А ти?! — гримнув він на мене.

— Не сьогодні, дядечку,— кинув я й побіг доганяти Руперта.

А вже в коридорі запитав:

— А тека?

— Якщо Фредді переважить,— старий скористається нею, а Лілл тільки благословить.

— Ви збираєтесь вийти з цієї гри? — спитав я, розуміючи, що тільки так Руперт може врятувати свою честь.

— Ні,— відповів він.— Я їм не піддамся.

Розділ двадцять п'ятий

Але Руперт залежав тепер від Фредді більше, ніж будь-колц, "і мені боляче було на'це дивитись. Коли той скликав нарешті родинну раду (чого не чекав Рендолф), здавалось^ усе закінчиться формальною згодою та добором людей, які здійснюватимуть його проект. Мене й Руперта теж мали обрати, і, хоч це мені лестило, а чужий світ, якого я не створював і не отримав у спадок, дуже приваблював, я твердив собі, що все це

^ише задля Руперта. Моє майбутнє тепер міцно прикуте до нього, і мені належить підніматися й падати разом з ним — що тільки радувало мене.

Родинна рада являла собою імпозантне видовище, хоч і скидалася на випадкову зустріч цілком протилежних людей десь у кіно. Всі сміялися, розмовляли й курили. Тут зібралися чоловіки й жінки, старі й молоді, та все Ройси, близькі й далекі між собою, що не брали досі ніякої участі в будь-яких справах. Тут зустрілися всі члени родини, які діставали прибутки з підприємств фірми, і, дивлячись на Цих родичів, я почував себе серед них зовсім чужим.

Може, варто було б намалювати чийсь портрет, та мені здається, що це збіговисько Ройсів не мало ніяких індивідуальних ознак. їх можна було розділити на три групи: старих, людей середнього віку і молодь — ото й тільки. Недарма Фредді з Рендолфом твердили, що всі вони не варті й ламаного гроша. Роздивляючись їх, я зрозумів, навіщо Фредді така мужня людина, як Руперт, і така біла ворона, як я. Найдіяльнішими серед них були старі — вони хоч совались на своїх стільцях, наче діти. Решта, а особливо молоді жінки, трималися так холодно й пихато, ніби на Цих тримався світ.

Нарешті всі повсідалися; ми з Рупертом сіли поряд із Фредді.

— Що ж, почнемо,— мовив Фредді, похмуро дивлячись на родичів. Перед цим він добряче зарядився коньяком.

Гомін ущух.

— Це офіційні збори, Фредді? — раптом запитав хтось.

— Не вдаваймося в такі деталі! — владно вигукнув Фредді. — Яка різниця?

— Оце правильно! — захоплено вигукнула якась молода жінка.

Спочатку все здавалось аж надто нудним. Фредді виклав їм переваги злиття й ліквідації самостійної фірмп, навмисне підкреслюючи, які величезні прибутки матимуть вони від цього. І коли енергійні молоді дами з мертвою хваткою задиміли аж до стелГ міцними сигаретами, я знав, що Фредді не доведеться їх, довго агітувати. Вони, правда, ставили ще якісь питання, та проти самого проекту не заперечували, тільки трохи посварилися, перебиваючи одна одну: "Та замовч, Мозі, дай сказати іншим!" — що ж до решти, то вони погодились з ідеєю Фредді, який прагнув їх збагатити.

Та ось двері розчинилися, і і до залу вступив Рендолф.

— Це незаконні збори! — заврлав він.

Ми сторопіли. На якусь мити навіть Фредді розгубився, хоч одразу ж опанував себе й заявив:

— Дурниці, дядечку! Це ж не засідання правління.

— Але більшість його членів тут!

— І всі акціонери. Ми не збираємось підміняти правління.

Дядечко підійшов до нас. Він. тицьнув пальцем мене в плече, і я пересів на інший стілець, а Руперт і Фредді посунулись.

— А тепер слухайте мене,— гукнув він до "кіноглядачів"; кров припливла йому до голови, і мова була майже нерозбірлива.— Що це за .безглузда ідея робити фірму Ройсів якимось придатком ЮСО і "Фарбверке?" Ви поду-.ріли? Чому ви вважаєте, що фірма не втримається на власних ногах? Хіба у вас мало грошей? Та й чого ті гроші варті, коли ми втратимо право самим хазяйнувати і станемо попихачами іноземних злочинців! Ви отримуєте зараз вісім процентів...

— Тобі добре казати,— озвався дідуган із першого ряду.—в В тебе грошей хоч греблю гати, та й пожив уже собі на втіху...

— А ти собі, Стовере,— урвав Рендолф дідугана, що, як я потім довідався, був його зведеним братом.— Ти байдикував, полюючи буйволів та корчачи з себе великого мисливця. А ми тим часом заробляли тобі гроші. Помовч! А як діставалися грошики іншим? ЖоДен і пальцем не поворухнув. Я навіть не знаю, хто ви — ну, от ви... й ви — Рендолф тицяв пальцем на чиїхось дружин, на молодиків, які щулились від страху.-т— Любите вершечки, знімати! А чим ви їх заслужили? — Він аж давився від зневаги.— Не ви створили цю фірму, а ладні продати її з молотка, аби запхнути до кишені ще кілька тисяч. Восьми процентів мало вам! Гидко дивитись...

— Але ж, дядечку Рендолф...— осмілився хтось...

— Мовчи! Я знаю, що ти скажеш. Фредді — ділок! І розумний. Занадто розумний! Та коли він пішов до німців і американців на поклін за грішми, то, значить, він зсунувся з глузду, хоч би які золоті гори вам обіцяв.

Це ошпарило всіх наче окропом. Куди й поділася їхня пиха! Акціонери засовались у своїх кріслах, а я мимохіть вамилувався

старим; він дуже добре вибрав момент для своєї появи і все поламав.

Та Фредді запекло сперечався. Він доводив, що світ перемінився, і не на користь Ройсів. Англія не лише втратила свої колонії, а й контроль над колоніальними ринками, ось чому фірмі доводиться шукати інших шляхів.

— А конкуренцію змете нас геть,— напирав Фредді; він почервонів і розмахував руками.— Ви ж самі знаєте,—* кричав він, як і Рендолф,— Ройси наживаються тільки під час війни, коли збільшуються фрахтові й страхові суми, а уряд і армія так потребують кораблів, що конкуренція нікому не шкодить. За другої світової війни і в Кореї ви втричі, вчетверо збільшили свій капітал і загрібаєте зараз на п'ятдесят, а то й вісімдесят процентів більше, ніж перед війною...

— Це не твоя заслуга,— зауважив Рендолф.

— Я хочу підкреслити, що не можна завжди розраховувати на війну.

— Але ж тепер немає війни, а торгівля ширяться. Де ж твоя логіка? Ти нахабно брешеш! — не вгавав Рендолф.

— Зате тепер більша конкуренція. Це справжнє прокляття для комерції! Грошей вкладаємо дедалі більше, а прибутку нема. Ви отримуєте свої вісім процентів лише завдяки тому, що я запровадив раціоналізацію і модернізував наші підприємства.

— Ти що, вважаєш, що ми напередодні краху? — доскіпувався Рендолф.— Коли так, то знову брешеш! Хочеш ошукати цих недоумків.

— Ні, дядечку,— якомога спокійніше відказав Фредді.— Я лише хочу переконати, що головне — зберегти фірму, але чим більша вона, тим легше її проковтнути, ось де собаку зарито. В цьому іронія сучасного капіталізму.

— Тому-то сам і лізеш до пащеки німецьких спекулянтів та балтіморських нафтових шахраїв? У тебе гігантоманія з переляку, от і руйнуєш усе, що ми здобули.

— Руйную?!— вибухнув Фредді.— Розмах операцій ще нічого не значить, навпаки, він криє в собі небезпеку. А от коли ви зливаєтесь, щоб узяти під контроль ринок збуту, й дістаєте засоби для розширення цього ринку — то обов'язково виживете. Ваші методи застаріли, дядечку Рендолф. Британська імперія вмерла і вже не воскресне. У нас лишається єдиний вихід...

— А-а-а...— з люттю й огидою простогнав Рендолф.

— Повторюю: фрегатами тепер нічого не вдієш,— палко доводив Фредді.— Ми можемо врятуватись, лише вдавшись до міжнародного капіталу. ~

— Гаразд, гаразд! Я теж це розумію...— несподівано погодився Рендолф.

— Ми не можемо більше залишатися самотні,— наполягав Фредді. Всі нашорошились.— Давайте глянемо з іншого боку. Що зараз становить основу морських перевезень?

— Нафта,— промимрив Рендолф.

— Саме так. А спробуйте ви позмагайтеся з нафтовими концернами! Вони тепер будують власні танкери. Отож вигідний шлюб з ними — краще, ніж безглузде змагання.

Дядько Рендолф аж підскочив:

— А що буде з судноплавством? Ми ж суднобудівна компанія, а не якась нікчемна маклерська контора.

Фредді не витримав.

— Сідайте, дядечку,— мовив він, кладучи руку старому на плече. Я думав, що Рендолф одкине її геть, але він тільки набурмосився й сів.— Ми не відмовляємось від судноплавства, а поширюємо його. Але неодмінно загинемо, якщо не об'єднаємося з тими, хто може гарантувати нам перевозки...

— Чому б тоді нам не об'єднатися з ICI або з Бендіго? — запитав дядечко.

— Тому, що саме вони й проковтнуть еас. Для ЮСО та "Фарбверке" ми тим і підходимо, що ми — англійська фірма, а для Бендіго — ні.

— Ти зраджуєш національні інтереси. Це тобі скажуть і інші судновласники, коли замість того, щоб кликати їх на боротьбу з американцями, як ти робив ще тиждень тому, ти раптом об'єднаєшся з ними, аби уникнути митних обмежень, запроваджених проти англійської торгівлі.

— Будь-яка наша судновласницька фірма вчинила б так само, якби могла.

— Тоді^залишається кинути все під три чорти й підняти на щоглах їхній зоряний прапор або німецького орла.

Вони ще довго сперечалися, але ми розуміли, що Рендолф програв. Він і сам це збагнув, обірвавши свою тираду, на йівслові, і вийшов геть, проклинаючи нашу дурість і наш егоїзм.

Тоді Фредді оголосив, що кожен може замовити свій улюблений напій. Відразу ж з'явилося четверо' дівчат, обслуга винесла стільці, а натомість внесли величезні підноси з сандвічами, всілякими тістечками и шампанським.

Ми з Рупертом хотіли втекти, коли раптом помітили Кеті.

— Я й не сподівався вас тут зустріти,— звернувся до. неї Руперт.

— ^ому?

— Не думав, що ви цікавитесь такими справами.

— Л я й не цікавлюсь. Мені начхати, що буде з фірмою. ^— Ви ж теж дещо втратите. '

— Людожери ви,— стенула Кеті плечима.— Рендолф проковтнув не одного, а серед них і твого батька, поки досяг свого. Тепер Фредді хоче зжерти Рендолфа, а за ним Джека й інших дурників, схожих на вас.

Я розсміявся, хоч Кеті говорила цілком серйозно.

— Людожерству Ройсів настав кінець,— сказав Ру-ррт.— Фредді надав цю можливість іншим.

Кеті глянула на нього, ніби на дурника чи навіженого.

— Невже?.. Та мені все це байдуже. Я прийшла поговорити з вами про інше.— Ми взяли по фужеру шампанського й зайшли до кабінету Фредді.— Я дізналась, що оголошено день суду над Пепі.

— Коли?

— Наступної п'ятниці.— Вона сіла на стіл.— Поліцейські твердять, що вона вдарила одного з них транспарантом, а Пепі божиться, що ні. Вона каже, що ви бачили все, Руперте. Це правда?

— Вона не била поліцейського. Вони щось плутають.

— Проте, якщо суд повірить поліцейським, то їй приклепають не менше року, а я б цього не хотіла.

— Року?

— Так. їй уже дали його умовно за участь у попередній демонстрації. Чи не виступили б ви як свідок?

— Звичайно,— погодився Руперт.— Я зроблю все можливе. Що мені робити? Піти до суду?

— Ні. Я примусила її звернутися до Парка. Він вам подзвонить.

— А що каже Парк?

— Що суд лютує проти бітників із Комітету ядерного роззброєння. Але оскільки ви були гостем на тому ганебному прийомі, то ваше слОво може вплинути.

— Будемо сподіватись,— похмуро мовив Руперт, не виказуючи їй своїх сумнівів.

Йоті невесело всміхнулась. 1

— А ви ще, здається, дотримуєтесь давніх добрих звичаїв,— зауважила вона.

— Невже?

— Навіть занадто.

— Можливо,— задумано погодився він.— Я помітив, що ці звичаї керують мною значно більше, ніж я собі уявляв.

— Облиште їх. Мене вони ніколи не турбували,— зневажливо кинула Кеті

Взявши шматочок крейди, вона підійшла до грифельної дошки Фредді й вивела дитячим почерком: "Любий Фредді..." Хвильку подумала й кинула крейду.

— Дивної Пройшли роки, і мені нічого йому сказати... Кеті лунко засміялася, взяла нас під руки, і ми рушили

до ліфта. Сміх той був нестримний і веселий, і я уявив собі, якою вона була в двадцять років. На прощання Кеті раптом застерегла мене:

— Джеку, будьте обережні з Пепі. Вона не така проста, як ви гадаєте. Та й отой її пацифізм теж не без причини...

Я лиш потім збагнув, що вона мала на увазі,* та вже було пізно.

Розділ двадцять шостий

Хотів чи не хотів того адмірал Лілл, а йому все одно довелося б здійснити натиск на Фредді. Я не раз думав, що тоді вчинить Фредді, але так нічого й не вирішив.

Досі Лілл поводився досить коректно. Хоч він не раз погрожував Руперту, проте ушґкав крайніх заходів. Я так ніколи й не знатиму, про що вони говорили з Фредді,— можу лише здогадуватись на підставі того, що сталося потім з Рупертом. Хоч Лілл, безперечно, попередив Фредді, що вони збираються зробити, коли Ніна спробує виїхати. Він показав йому свою рожеву теку, що перетворилася на пугало, як компрометуючі листи в плесах Оскара Уайльда чи Сарду, і заявив, що Фредді треба позбутися Руперта й не лише скасувати його угоду з росіянами, а зовсім видворити його з фірми. На менше Лілл не погоджувався й погрожував, що інакше компанії доведеться сутужно.

Я тоді ще не знав, що Лілл напирав на Фредді, не відав цього й Руперт: після родинної ради він полетів до

Генуї, щоб пояснити Верокіо, які наслідки матиме злиття фірми для спілки Верокіо-Ройс. Треба було запевнити італійця, що їхні стосунки від цього не постраждають. Насправді ж Руперт хотів особисто вибачитись перед Верокіо, який уже знав, що Фредді використав його як ширму. Та перш ніж іти до Фредді, Лілл покликав мене. Він зателефонував мені, КОЛИ

Руперт перебував у Генуї, й запросив до Сент-Джеймського парку.

— Боюсь, що мені потрібна буде ваша допомога,— щиро признався він.—Отож приходьте, Джеку, та не баріться.

— Переступаючи поріг старовинного особняка, я закликав собі на.допомогу всю свою австралійську впертість. Терпіти не можу традицій, які роблять мене мізерним і безсилим, і тому цей дім я зненавидів з першого погляду. Адмірал розпитав мене про моїх рідних і підтвердив, що я належу до англійських Ройсів. Він не прикидався, бо я зустрів його нещодавно у дядечка Рендолфа, і він ще тоді розпитував про мене й мою сім'ю.

— Ви, здається, подружили з Рупертом? — запитав він. Лілл приймав мене не в тому залі, що його описував

Руперт, а в маленькій вітальні із старовинним французьким килимом на підлозі й двома французькими картинами XIX століття на стінах.

— Я подружив з усією родиною,— обережно відповів я.

— Так я й гадав. І тому й вирішив звернутися саме до вас. Річ у тім, що Джо й діти можуть потерпіти від чергового ідіотського вибрику Руперта.

г— Навряд чи варто говорити про це зі мною,— заперечив я. — Краще застережіть Руперта.

— Я справді тривожуся за них,— спокійно відповів адмірал. — Я надто давно знаю їх, щоб не тривожитись...

Він казав правду, і я вибачився.

— Не будемо торкатися, причин,— сухо мовив я.— Кажіть, що вам від мене треба. —

— Ви знаєте, що діється з Рупертом?

— Не дуже...

— Ви бачили ту росіянку, місіс Водоп'янову?

— Звичайно.

Адмірал якусь мить подумав.

— Доведеться звіритись вам, Джеку. Адже ніхто не дасть мені кращої поради, ніж ви... Я не вимагатиму берегти це в таємниці...— Поки що він промацував мене, і я мовчав.— Вам відомо, що ми збираємося затримати місіс Водоп'янову, якщо вона спробує виїхати з Англії?

І Я удав здивованого, але він миттю здогадався, що мені ^се відомо.

— Бачу — це для вас не секрет,— криво посміхнувся він.— Все ж таки мені хотілося б знати, що вчинить Руперт. Яка буде, по-вашому, його відповідь?

— Він дуже розсердиться. Не можете ж ви розраховувати, що це йому сподобається.

Лілл навіть пе посміхнувся.

— Але що, ви гадаєте, він робитиме?

Йому дуже хотілося знати, чи здійснить Руперт свою погрозу — передати росіянам все, що йому відомо про заклад Дж. Б. Лілла,— одначе, що я міг сказати? Я теж пе :раз ставив собі це питання, а Руперту, мабуть, і самому |було неясно, як далеко він зайде. Та що йому залишалось? |Він був упертий і рішучий, а його на моїх очах заганяли ;в куток. Мабуть, він одбиватиметься, як поранений тигр, коли вони арештують Ніну. Хоча я не був певен цього. 'Адже йому вистачало неприємностей, і хто зна, що ховав [вія під машкарою своєї англійської незворушності. Того дня, коли Руперт летів до Гепуї, йому подзвонив Парк і запропонував зустріч із Гледменом та з автором "Загадкової мандрівки Руперта Ройса". Вони'погоджувались па прийнятніші умови, хоч я й не відав, які саме,— Руперт був надто сердитий, щоб розповісти. Він кричав у трубку: "Я пе бажаю з ними розмовляти. І не бажаю слухати, хоч бп що вопи там пропонували".

Я вперше побачив, у якому він відчаї, та ще й до того чіпляється за свою безкомпромісність, як за соломинку, хоч і втрачає надію. І все ж таки не зрадить старовинному звичаєві й не дасть всадовити себе з ворогом за один стіл, де завжди легше домовитись.

Все це бентежило мене, поки я відповідав на каверзні запитання Лілла, який намагався мене ошукати. Адмірал бачив мене наскрізь.

— Руперт зовсім заплутався,— повільно проказав він.

— Ось чому я й не знаю, що він може вчинити,— рішу-, че заявив я.—Ви ж не думаєте, що я шпигуватиму за пим?..

— Ніхто цього не вимагає,— лагідно мовив адмірал. — Я хочу, щоб ви допомогли йому. Запевняю вас, він дуже потребує вашої допомоги.

— Але не тієї, що ви від мене вимагаєте.

^ Вп, очевидно, пе розумієте, що йому загрожує.

— Можливо,— відказав я.— Чпм же, по-вашому, я міг Си зарадити?

^ Вплинути б на нього...

— Як?

Адмірал відчував мою неприязнь, хоч і не розумів, чи я поводжуся так з прихильності до Руперта, чи тому, що поділяю його "хибні" погляди; йому невтямки булоу. що ті "погляди" Руперт ще й сам досі як слід не усвідомив.

— Через день-два Ругіерту доведеться не з медом,— заявив адмірал.— Якщо він не поводитиме себе як залежить. Спробуйте на нього вплинути, поки не вдарив грім.

Тут я й припустився помилки.

— Мені противне ваше лицемірство,— сердито кинув я.— Ви англієць, і воно вам личить, а мені —• ні.

Не думаю...— почав адмірал. Та я вже підхопився і, гидливо махнувши рукою, попростував до дверей. Адмірал випередив мене і відчинив їх; коли ми спускалися сходами, десь під самим дахом пролунав запис ніби телефонної розмови німецькою

мовою, • яку дуже забивали атмосферні перешкоди. Потім раптом полинули веселі акорди танцю. Адмірал сердито насупився, та зav якусь мить усе стихло.

— Нічого я вам про Руперта не скажу,— кинув я на прощання.— І не сказав би, коли б навіть щось знав.

— Гаразд,— примирливо мовив він.— Я вас розумію, и— Навряд,— відповів я, щоб якось прикрити свою втечу. Хоч це мене зовсім не обходило. На вулиці я зупинив

таксі, щоб тільки швидше поїхати,— мені стало огидним і ненависним це таємне кубло.

* * ♦

Коли вранці Руперт повернувся з Генуї, я йому нічого не сказав: у нього й так вистачало клопоту. Він розповів, що вчинок'Фредді страшенно обурив Верокіо і той ваявив, що не бажає більше мати з ним будь-яких справ. Руперту теж усе це набридло, і я не розумі^, як йому вдасться далі ладнати з Фредді. Та не став допитуватись, бо ми чекали від'їзду Ніни, який мав багато чого змінити.

Ніна мала їхати наступного дня. Ввечері ми весело погуляли у Фредді в сімейному колі: були запрошені тільки Руперт із Джо та я з Пепі. Добре повечеряли, випили, реготали з дотепів Фредді, який до того перехилив півдюжини коктейлів; милувались ніжною засмагою Джо й Пег-

гї, що нагадували заповзятливих лижниць. Вони хвалилися, що гарно відпочили.

Потім сіли перед телевізором —±— послухати виступ Фредді. В останніх вістях повідомила про засідання кабінету міністрів, який серед інших питань розглянув пропоноване злиття фірми "Ройс" з ЮСО та "Фарбверке" та наслідки його для англійського судноплавства. "Британські судновласники" рішуче виступили проти Фредді, а голова однієї з судноплавних комісій заявив, що це означає продати інтереси британського судноплавства за іноземну юшку з сочевиці. Президент торговельної палати відмовився висловити свою думку, та все ж таки на екрані показали, як він заходить разом з міністром фінансів до бу-Ідинку на Даунінг-стріт Під кінець передачі показали повінь у Майамі, а потім — інтерв'ю з Фредді у залі засідань фірми; ми вже чули про це і навіть бачили, як туди вносили апарати. Фредді скидався на добродушного англійського моряка, що кохається у джині.

— Господи, на Лчого ти схожий! — вигукнула Пеггі.— П'яничка, та й годі.

У відповідь на запитання гіевидимого співрозмовника [Фредді заявив, що його проект нічим не загрожуа британським* інтересам. Навпаки, це єдиний засіб вижпти в сучасних умовах. "Ми перекидаємо міст над прірвою, що розділяє Європу й Америку, міст, який стане дороговказом для розвитку англійської економіки і політики. Єдиним шляхом! Жодних переваг одному континентові перед другим,— наголосив Фредді.— Обидва виграють! Лише так можна співробітничати з європейськими країнами й залишатися в добрих стосунках з Америкою! Іншого виходу нема!"

— Чудово, Фредді! — похвалила Джо.

Той уже збирався вимкнути телевізор, коли ми побачили на екрані якусь дохлу зелену комаху, що плазувала до міністерства фінансів.

— Най!..— здивувався Фредді.

Той справді нагадував висхлого коника. Відповідаючи на ті ж таки запитання, він заявив, що внаслідок злиття британських судновласницьких фірм із чужоземними компаніями постає дуж£ важлива проблема — проблема контролю. "Я особисто вітаю будь-які нововведення в міжнародному судноплавстві,— пропищав він тонким дитячим

Н-

1 1 Резиденція прем'єр-міністра. І 187

голоском,— проте ми повинні бути обачні й, перекидаючи міст з одного континенту на другий, не брати на себе весь тягар і не втрачати своїх переваг".

Це було б незрозуміло, якби-перед тим п^— виступив Фредді. Незважаючи на маскування, Най одверто заперечував його ідею. Фредді аж згорбився на стільці, готовий кинутись на суперника.

— А де ж Бендіго?! — вигукнув він.— Давайте вже всю їхню зграю!

Та Бендіго не з'явився. Нафта мовчала: навіщо даремно дражнити собак.

— Як можна взагалі слухати його,— зауважила Пеггі щодо Ная.— Я знала його, коли він ще був трохи молодший,— більшого дурня важко собі уявити. До десяти не вмів порахувати.

Фредді мовчав. Він і далі чекав, що на екрані з'явиться Рендолф або Пінк Бендіго, та натомість показали кінозірку з могутнім бюстом, яка мало не втопилася в Карібсько-му морі.

— Пепі, постав нам мою улюблену платівку бітлів,—" сказав Фредді, підводячись.— Вона мене бадьорить.

Весела родинна вечірка тривала. Ми з Пепі танцювали твіст. Я вчився танцювати, ще коли захоплювались рок-д-ролом, і твіст у мене не виходив; Пені сердилась, що я збиваюсь на рок і стала командувати, показуючи своїми довгими ногами мої помилки.'

Руперт і Джо чомусь раптом притихли. Я чув, як Фредді сказав Рупертові:

— Ходімо поговоримо...

Вонп вийшли, бо, очевидно, вся ця вечірка й була влаштована лиш задля цього^

* * *

Фредді сп'янів і говорив невлад. А може, прикидався? Надто вже ганебною була його —роль. Вони сиділи в затишному кабінеті, де висіли картини Брака, Шагала, Міро й Георга Гросса. Фредді вмостився в зручному кріслі, а під боком у нього ніжився скотчтер'єр.

Розмова йшла про шпигунів і шпигунство.

— Більшість людей нічого й не підозрюють,— заявив Фредді, ніби докладна вивчив усе й дійшов несподіваною висновку.— Але ж це відбувається скрізь, чи не так? Що-

дня когось арештовують. Люди1 заплутуються в темних-справам, і рано або пізно MI-51 ічи ще хтось їх викриває. Правда, когось ловлять, а когось — ні. Смішно, я пригадую одного типа з Пантеллерії, коли ми захопили цей острів у італійців. Жодної душі па ньому не було. Мені доручили знайти місце для розташування наших перших ракет. Тин, що показував мені острів, був покручем італійця, грека, мальтійця та ще й алжірця і розмовляв чотирнадцятьма мовами. "Яка ж тут користь од ваших чотирнадцяти мов?" — запитав я. А він мені: "Такому, як я, без роду й племені, що знає багато мов, ще в материній утробі судилося стати шпигуном, хоч я більше не хочу бабратись у цьому бруді. Надто небезпечно. Перед війною я шпигував на Балканах — для всіх, а вони мною попихали,— це ще гірше^ніж бути на побігеньках у повії..." Зрозумів? — обернувся він до Руперта.

— Ні,— одказав той,— Може, ти мені розтлумачиш?

— Свята простота! Ось де собаку зарито,— рішуче заявив посоловілий Фредді. •

Що він мав на увазі, Руперт так і не здогадався. Хоче переконати його, що шпигуни справді існують, чи застерегти, що шпигунство — справа брудна.

— Все це не вигадки, Руперте.

— Знаю.

— А чого вони хочуть, знаєш? —■ Від тебе чи від мене?

—■ Лілл наполягає,, щоб ми усунули тебе. Звідусіль. Тоді він потурбується, щоб у тебе не було неприємностей і щоб не

зчинився скандал. Через оту росіянку... Вона зможе собі їхати... Розумна жіпка... Ну, та ти й сам добре розумієш.

— Так. То я мушу заплатити своїм виходом з фірми?

— Що поробиш? — розбуркався Фредді.— Мені не дали іншого вибору. Хочуть звести з тобою рахунки моїми руками,— а що мені залишається?..

— А коли я не здамся, що тоді?

— Вони затримають твою росіянку.

— Я не про те,— перебив Руперт.— Що ти робитимеш, якщо я не прийму ультиматуму Дж. Б. Лілла?

Фредді розстебнув піджак і попустив краватку, ніби йому стало душно.

— І не питай...

— Чому? Я хочу знати, чого від тебе можна чекати.

— Нічого доброго не жди,— похмуро відповів Фредді.—" Анічогісінько. Я багато чим ризикую.

— Так,— кивнув Руперт. %

— Не буду від тебе критися. Скандал зруйнував би всі мої плани. З£раз не можу ризикувати. Не можу. Ти розумієш?

— Так. Але я думаю про своє становище.

— Зараз я не можу ризикувати,— плаксиво повторив Фредді.

— Добре. Тоді я не заважатиму тобі. Ти мені нічим не зобов'язаний. Бувай!

Рунерт знав, що сперечатися марно. Та й навіщо?

Фредді хотів одного: залагодити діло так, щоб не втратити самоповаги; для хоробрості він добре зарядився коктейлями. Він заявив Рупертові, що досі в нього все ще непевне..

— Але стережись їх,— додав Фредді.— Вони так просто від тебе не відчепляться.

— Гірше мені вже не буде,— сумно відповів Руперт. Хто зц&,-— розвід руками Фредді.— Я питав Лілла,

чи не все одно, завербували тебе росіяни чи ні, коли тгї поводишся так гідно.

— Так-то воно так...*— вадумливо мовив Руперт.

"— Хай йому грець! Але мені не хочеться 8 тобою розлучатись! Тп ж узнаєш, як д ставлюся до тебе. Я мріяв..,

Руперт підвівся, бо Фредді розчулився. Потім йому самому буде неприємно.

— Відверто кажучи, мені дуже жаль,— пробурмотів Фредді.

—т А ти не надто жалкуй,— раптом розсердився Ру-пррт.— Я сам давно хотів збутися вас; і це не найгірший ви£ід.

— Єдине, що я можу обіцяти тобі: ти підеш ва власним бажанням. Я наполіг,— заявив Фредді.

— Яке це має значення?

— Має. Для мене. І для Джо.

— Джо ще нічого пе зпає,-^ спалахнув Руперт.— І не повнппа знати.

Фредді п'яно покивав ральцем.

— Ти мусиш сказати їй. Краще скажи...

— Навіщо? Вона тільки засмутиться.

— Жінка мусить цереЖивати все разом з чоловіком. На те вона й жіпка. Навіть коли я й розлучуся з Пеггі,

яких тільки капостей жінки не роблять! — то все одно

стоятиму на цьому. Та Джо не така, і вона повинна знати... У дверях Фредді додав: . ~

— Нічого, я ще поквитаюсь ізі тим старим негідником

Ліллом. 'І Рендолфу дещо пригадаю. Хай тільки поїде твоя

росіянка.

Коли вони повернулись до нас, обидва пригнічено мовчали; всі зрозуміли, що вони таки дійшли згоди. А я бачив, що кожен утратив те, чим найбільше дорожив.

Навіть Джо це відчула. Вона підвелась, ніжно взяла Руперта під руку й сказала, що час додому. Вони пішли, не чекаючи "ролс-ройса", яким Фредді наказав їх одвезти.

"Ні Ні

Теплого, майже літнього вечора Руперт, Ролапд і я стежили, як пасажири збираються до величезного залу Лондонського аеропорту. Руперт попрохав мене їхати, а по дорозі я, на превеликий подив, побачив у машині Роланда.

— У нього канікули,— пояснив Руперт.

Та, по-моєму, він захопив хлопця, щоб надати проводам сімейного характеру, а мене — для компанії. Вранці впі дзвонив до Радянського торгпредства, і його повідомили, що Делегація відлітає сьогодні, як і планувалося. Можна йому поговорити з папі Водоп'яновою? її немає. Те ж само відповіли і в посольстві.

— Звідси не видно літаків,.— нарікав Роланд.— Ходімо на дах.

— Давай трохи почекаємо,— нетерпляче вмовляв його Руперт.

— І хто так по-дурному його збудував? — не вгавав хлопець. — Звідси нічого не видно.

Руперт поринув у свої думки і ніби й не чув його. Але мені теж хотілося глянути, що там свистіло й гуло у нас над головами, і ми з Ролапдом пішли нагору.

Крізь скло я раптом побачив Ніну. Вона стояла в черзі до автокара, який підвозив пасажирів до літака. Мабуть, вона прийшла сюди іншим ходом.

— Он вона! — зрадів я, і ми помчали вниз повідомити Руперта.

— Стійте тут,— наказав він і кинувся до виходу, до стояла дівчина в формі; ми рушили за ним.

— Ніно! — гукав Руперт. Вона не чула.

— Можна мені пройти? — запитав Руперт,— На хвилинку.

— Ні, це заборонено.

— А, чорт!..

Він знову погукав: "Ніно! Ніно!" Вона вже сиділа в автокарі, та хтось показав їй на Руперта. Ніна попрохала про щось водія, але той рушив. Я встиг лише на якусь мить побачити її мужнє обличчя жінки з іншого світу,— завжди таке рішуче, а зараз сумне й роздратоване.

— Можна мені підійти до того російського літака? — наполягав Руперт.— Дозвольте, будь ласка. На хвилинку.

— Ні, якщо у вас немає дипломатичного паспорта або посвідки Форін-офіс. Пасажири уже пройшли митний огляд.

МИ знову побігли на дах, щоб глянуть, як стартують літаки.

— Вони схожі на крабів! — радів Роланд.— Гляньте на отой!..

Ми з Рупертом мовчки чекали? Нарешті оголосили відліт до Москви лайнера Аерофлоту, і ми побачили, як білий велетень поповз уперед, тягнучи за собою черево. Потім раптом підскочив і повис над землею. У вікнах майнули десятки облич, на нас війнуло гарячим повітрям, і Ніна зникла — цього разу, Руперт був певен, уже назавжди.

Розділ двадцять сьомий

Мене здивувало б, коли б Руперт піддався,— це було не в його натурі; проте піхто не повірив би також, що Фредді пробачить своє приниження. Щось назрівало.

Хоч я цим мало цікавився, бо був заклопотаний судом над Пепі. На прохання Парка і Кеті я намагався переконати її, Що найліпше було б визнати себе винною. Тоді її не посадять до в'язниці. Я вмовляв її не бунтувати і пе загострювати з усіма стосунків, але з Пепі діялооь щось незбагненне. Вона була лагідна зі мною і водночас "не бажала поступатись, і що дужче я наполягав, то більше знущалася з мене: мовляв, що я в цьому розумію? Я замалим не освідчився їй, та схаменувся, бо вона б і з цього тільки посміялась. Вона на зЛо всім вирішила сісти до в'язниці.

Отож Скотті, Кеті, Руперт і я знову й знову змагалися 8 нею, ходячи довгими коридорами щойно відремонтованого суду.. Сперечався й Парк, розмахуючи в неї перед

носом білою текою з червоними тасьомками. Наш адвокат здивовано стежив, як ми сваримося, наче діти. Цікаво, про що адвокати розмовляють у своїх кімнатах? Мабуть, пле-їцуть про

що завгодно, а потім,'після засідання, жартома вибачаються один перед одним за їдкі репліки, якими обмінювались.

Все це здавалося мені безглуздим, та я вже давно перестав у Англії чомусь дивуватись.

Ми зайшли до кімнати, де адвокати зустрічались із своїми підзахисними.

— Побійтеся бога, Пені,—умовляв Парк, і-в його голосі вчґувалися професійні нотки.— Вас уже засудили умовно, і якщо ви опиратиметесь, то дістанете щонайменшо шість місяців ув'язнення, а то й три роки. Такий закон!

— Я не хочу плазувати перед Молсуорсі,— відповіла Пепі.

— Та хай йому біс! — спалахнув Скотті.

— А може, це буде й не Молсуорсі,—зауважив Парк.— То навіщо опиратись?

За дверима стояли Прісс та Айєп: вони прийшли, щоб підтримати Пепі в її намірі не здаватись.

— Я не вдарила поліцейського,— доводила Пепі,'— навіщо ж мені визнавати себе винною?

— Вдарпла, пе вдарила...— простогнав Парк.—Вони вас арештували, от і все. Надто ви вже гарненька й примітна, тому поліцейський і загукав: "Хапай оту кралю! Страшенно люблю блондинок!" Тепер ви тут, і ніхто не питатиме, які у вас переконання. Ніхто.

— Дядечко Руперт усе бачив.

— Але ж він дядечко.

Кеті слухала, проте не втручалась, В розпалі суперечки вона вивела мене в коридор.

— Джеку,— запитала вона,— ти не збираєшся з нею одружитися? Уперше в житті я так турбуюсь. То не збираєшся?

— Збираюсь.

— Що ж тобі заважає? Я похитав головою.

— Вона мені відмовить. Перш ніж робити цей крок, мені треба знати, що вона згодна.

— Звичайно. Та вона така вітрогонка й так часто помиляється.

— Мені здається, що вона зараз трохи налякана. . — Це найбільше й непокоїть мене.

7

Скотті тим часом з селянською відвертістю повчав доньку:

— Не мели дурниць! Кому тепер потрібна твоя впсрт тість? Ти вже зробила свою справу. Годі вередувати!

Пепі не хотілося сваритись з батьком.

— Все одно,— сказала вона, стенувши плечима,— я но буду брехати їм на радість.

Руперт мовчки стежив за ними. Я знав, що він згоден з Пепі і вважає, що вона чинить розумно, не схиляючись перед можливими труднощами. Мабуть, він краще знав її, ніж ми, бо нічим не намагався вплинути на неї.

Ми так нічого й не домоглися. Пені стояла на своєму, і Парку та захисникові, якого звали Сінклер, довелося вдатися до хитрощів. Вони вимагали, щоб Пепі судили в четвертому залі, де головував Кросе, а не в першому, де сидів ненависник Комітету ядерного роззброєння Молсуор-сі. Якщо це не вдасться, то вони візьмуться за прокурора, пояснивши, що у нас переконливі докази й поважний свідок (Руперт) і що ми поводитимемо себе мирпо, коли він виявить прихильність до Пепі.

— Не знав, що так можна діяти в англійському суді,-^ здивувався Руперт.

Парк розсміявся.

Адвокати пішли, а ми чекали далі. Пені поговорила з Прісс і Айєн. Потім із Сінклером повернулись і сказали, що справу розбиратимуть у другому залі, під головуванням Коррі: Парк був знайомий з ним. Та перш ніж іти до валу, Парк повідомив, що адмірал Лілл приставив до прокурора свого юриста.

— Я зндю його. Це Флорі, який працює у Гледмена,-* пояснив Парк.— Він стежитиме за процесом.

— А що вони можуть зробити?

— Можуть вас очорнити, якщо Сінклер викличе вас за свідка.

— А що тоді буде з Пепі?

— Коли почнуть ганити вас, для неї буде гірше. Можливо, вона тепер визнає себе винною?

Та Пені лишилася непохитна. Ми зайшли до другого валу. Пені в супроводі Парка й Сінклера продиралася крізь лабіринт лав і дерев'яних бар'єрів, а ми піднялись на галерею. Пені напхала повну сумку книжок, бо очікувала, що її одішлють до в'язниці прямо з судового залу, й хотіла полегшити собі перші дні в камері. На галереї зібралися її товариші, щоб морально підтримати Пепі.

Суд був короткий і буденний — англійці не люблять помпи. І все ж таки тут панувала якась особлива атмосфера. Якщо в палаті громад обидві партії кладуть ноги на стіл, щоб надати засіданню меншої офіційності, то чорні мантії й перуки суддів виключають суд із буденності, надаючи йому якоїсь відчуженості." Присяжні виявились обмеженими й боягузливими. Пені сиділа на високій лаві між двома поліцейськими. Вона була сувора й бліда, і па її обличчі відбивалась надзвичайна, бісівська впертість. Щиро кажучії, я сумнівався, чи знає вона, заради чого віддає себе до в'язниці.

Прокурор почав своє вступне слово: підсудну звинувачували в порушенні громадського спокою й нападі на поліцейського, оскільки вона вдарила того по голові транспарантом із написом "Геть додому, нацистські генерали!" Чи визнає вона себе винною?

— Ні! — вигукнула Пепі й додала: — Вони й самі зна-*ють, що брешуть.

Судоя зиркнув па неї і щось занотував, а Кеті шепнула Скотті:

— Дівчисько! Що вона витворяє?

.Хтось монотонно оголосив вік, походження й сусаільпе становище Пепі. Захисник лише щось нерозбірливо промурмотів. Викликали поліцейського, який дав свідчення: потім його допитали, а захисник заявив, що він, очевидно, вважає Пепі за когось іншого. В таких умовах не дивно все переплутати.

Мені набридла ця комедія, і я ніяк не міг визначити, куди хиляться терези правосуддя. Раптом мене й Руперта покликав Парк. Він заявив, що все ж таки хоче допитати Руперта, але не як свідка — хай той розповість, що являє собою Пепі.

— Прокурор погодився не влаштовувати вам допиту, якщо ви говоритимете тільки про моральне обличчя Пепі і не торкатиметесь того, що сталося під час демонстрації,— пояснив Парк.

Я повернувся на галерею, а Руперт. зайшов до залу і прийняв присягу. Захисник оголосив, що знаменитий Руперт Ройс, пагороджепий за участь у війні, герой Півночі й один із представників родини відомих судновласників, хоче дати свідчення щодо вдачі підсудної.

— Містере Ройс,— провадив захисник,— чи давно ви внавте підсудну? Наскільки Мені відомо, це ваша родичка?

— Я знаю її від дня народження, а близько познайомився за останні півроку.

— Але ж ви, Ройси, живете дружно, чи не так?

— Здається...

— Ви не поділяєте поглядів міс Кемпбелл на атомну бомбу і таке інше?

— Ні. Я проти однобічного роззброєння...

— Що ви скажете про вдачу підсудної? Можна зважати її запальною? Нестриманою? Ненравдивою?

— Ні. Вона аж надто відверта.

— Ви вважаєте її чесною і щирою?

— Цілком.

— Може, вона легко піддається чужому впливу?

— Ні. Для цього Пепі досить розумна...— почав Руперт.

— А ви самі, часом, не пацифіст?— перебив захисник.

— Ні.

— Тоді все, містере Ройс. Можете йти. .

Потім допитали Пепі; вона заявила, що поліцейські відразу обрали її за жертву. Вони кинулися до неї, мов хорти, не давши змоги вчинити опір, навіть якби вона й хотіла. Вони не мають права арештовувати за участь у демонстраціях! Прокурор запитав, чи справді вона таке мирне ягнятко, якщо вже не раз притягалась до суду за опір поліції? Пепі не втрималась:

— А ви спробуйте бути мпрним ягнятком, коли отакий здоровань,— вона пошукала очима поліцейського і тицьнула в нього пальцем,— стусоне вас коліном в пах або потягне за волосся, ось так!..

Пепі вхопила жмут власного волосся й смикнула з усісї сили.

Прокурор зауважив, лосміхаючись, що коли міс Кемпбелл витворяє таке в суді, то під час демонстрації, коли в неї була грізпа зброя — транспарант, вона, очевидно, поводилася ще агресивніше.

Захисник ліниво підвівся й зауважив:

— Я сам не раз бачив, як мій шановний колега втрачав самовладання в суді, та хіба це означає, що він б'є поліцейських?

Всі розсміялись — англійська цубліка нарешті дістала можливість трохи розважитись.

ІІепі визнали винною, і суддя, схиливши голову над блокнотом, присудив їй шість місяців ув'язнення та п'ятдесят фунтів штрафу. Він виправдовувався, що це найменша покара, мовляв, їй пощастило, що закон не передбачає проміжних термінів між шістьма місяцями й трьома роками; зваживши на

щирість 'її переконань та молодість, він вважає за можливе виявити до неї поблажливість.

Я більше не бачив Пепі. Лише для Кеті й Скотті дозволили побачення з нею в підвалі суду. Ми з "Рупертом чокали нагорі; поруч стояли Прісс, Айєн та їхні однодумці з бородами й довгим волоссям, у вовняних светрах і чорних панчохах. >

Руперт сердився.

— Ну й суд! — казав він Паркові.— Просто знущання. Оце правосуддя!

—' А що таке, на вашу думку, правосуддя? — похмуро спитав Парк.— У кращому разі — компроміс. Пепі ще пощастило — суддя поставився до неї досить прихильно.

— Я цього не помітив.

— Так. Він узяв до уваги ваше свідчення. Тому я й наполягав, щоб ви виступили — адже ви не якийсь там бітник, а людина з вищого товариства:

— Невже й це має значення?

— Звичайно,— засміявся Парк.— Ваша чиста сорочка позбавила Пепі багатьох місяців в'язниці.

— І все ж таки вопа сидітиме через брехливе звинувачення.

— Скажіть краще, через свої переконання. Людей скрізь переслідують за це.— Парк кинув погляд на "демонстрантів";

тут вони виглядали якимись беззахисними й самотніми.— Ну й вигляд у цих борців за мир!

— Зате вони не здаються.

— А чому ж такі неохайні?

— Чистенькі не стануть цим займатися.

— Авжеж,— зітхнувши, погодився Парк.

Він був ще неохайніший, хоч це менше впадало у вічі.

З'явилися Кеті й Скотті; вони несли сумку Пепі, напхану книжками. Кеті нудило: в'язничний сморід просочився й до підвалу; як і її донька, Кеті не зносила його й міцно трималася за руку Скотті, що й тепер був незворушний. Цей фермер здавався тут виходцем з^іншого світу, і вже сама його присутність підбадьорювала всіх. Коли вонп з Кеті підійшли до однодумців Пепі, я відчув, що всіх їх пов'язує непохитна єдність.

— Яке неподобство цей суд! — ніяк не міг заспокоїтись Руперт.

І я раптом збагнув, що не треба було мені зволікати. Чому я так Г не освідчився Пепі? Тепер вона недосяжна, десь там, за ґратами, хоч нічого цим не довела. їй навіть не дали пояснити, чому вона не визнає себе винною... Пепі по раз говорила, що англійців слід привселюдно шмагати з4 £е, що вони дозволяють чинити всілякі неподобства, та па суді так і не змогла висловитись. Зате Паркові вдалося пбм'якшити вирок, і ось Пені відвели до в'язниці, а я ШяК не можу позбутися відчуття, що мене обікрали, а в Пепі відняли її переконання і вона даремно боролась.

Та й Руперт, якому не дали сказати правду, був глибоко ображений і пригнічений.

Розділ двадцять восьмий

Фредді боявся, що нас підслуховують, тому ми сіли в кутку конференц-залу, де подавали каву. Він сказав Руперту, що знайшов вихід і для себе, і для нього. Тепер вони покажуть тим нікчемам!

— Коли це знову якесь шахрайство, то я й слухати но хочу, — заявив Руперт,— Мені обридло.

Фредді ніби й не чув.

• — Я хочу, щоб ви поїхали до Китаю. Можете взяти 8 собою і Джека. Далекувато...

— Ось послухайте,— напирав Фредді.— Хоч ви й гадаєте, що А хочу позбутися вас, та це не так.

— Ну, ну, давайте,— кивнув Руперт, підозріливо дивлячись на нього.

— Сьогодні вранці я бачився з двома міністрами й експертом англійського банку Філом Баррі. Вони вважають мою ідею просто чудового. Пінк Бендіго намагається мене втопити, і Рендолф — теж. Отож я й хочу, щоб ви поїхали до Китаю.

— .Навіщо?

— Китайці повинні сплатити нам як компенсацію біля дванадцяти мільйонів фунтів. Цю суму вони хочуть зменшити До

Чотирьох мільйонів. Мені потрібні ці гроші, і треба црдеріи все, що можна, на випадок, якщо мене притиснуть...

— А що мені там робити— — створити філію?

— Ні. Якось домовитися з китайцями й забрати гроші; тоді ми могли б почати з ними торгівлю. Мені сяйнуло це під час обіду, який ми давали на честь японської делегації; я подумав: які ми дурні, що відмовились торгувати з китайцями, рано чи пізно туіщ неодмінно влізуть японці. Ендрю Ротбарт уже два роїш веде переговори з китайцями про компенсацію; він літає туди з Гонконга. Правда, китайці твердять, що доки й ліхтери нашої фірми в Шанхаї і Кантоні варті не більше чотирьох мільйонів — тобто менше однієї третини. Отож треба з ними добре поторгуватись,-Вся біда в тому, що в принципі вони погодились, а платити не платять. Треба їх переконати... Ми взяли б і два з половиною мільйони, аби вони лиш заплатили.

— Все це дурниці, Фредді,— зауважив Руперт, смачно наминаючи пиріг з печінкою.— Навіщо їм платити, коли в цьому немає необхідності? Навряд чи ви їх примусите.

— Китайці хочуть з нами торгувати й не проти, щоб ми будували їм кораблі, хоча б у Гонконгу. їм вигідно також відродити традиційну торгівлю, яку вони вели завдяки нам із Південно-Східною Азією, і я й на це згоден, якщо моя витівка із злиттям провалиться.

— А чого б раптом вони нам заплатили, коли ухилялися так довго? *

— У них тепер посуха. Як свідчать наші експерти, вони хочуть завезти з Канади багато зерпа — щось близько чотирьох мільйонів бушелів. Для цього потрібні кораблі. Колись Ройси їх

постачали. Отож китайцям тепер вигідно розрахуватися з нами, щоб мати можливість дешево фрахтувати наші зерновози. Тепер саме час видерти у них борг. Ну, як?

— Не знаю,— мовив Руперт, все ще не вірячи йому.

— А ви, Джеку?

— І я так само.

— Тоді ось що...

Переговори з китайцями ускладнювались тпм, що опис майна Ройсів у Китаї складав багато томів, і вони сперечалися за кожний пупкт. Крім того, потрібно було взяти з собою члена торговельної палати для виявлення вкладів інших англійських фірм.

Фредді висловив ще один доказ:

— Я скажу вам те, чого ніхто ще не знає. Коли Бендіго, Най і Рендолф скасують пашу угоду з ЮСО та "Фарбверке"... ми перетворимо на готівку... будівлі, склади, машини, процентні папери — тобто все, що тільки можливо. Тоді у нас буде чималий капітал для проникнення в хімічну промисловість, транспорт і розробку природного газу. Оті кілька мільйонів, колп б тільки вдалося видерти їх у китайців, нам дуже знадобилися б, Руперте. Та й добрі стосунки з ними потрібні, бо рано чи пізно торгівля відновиться, хоч би що там витворяли янкі.

— А чому саме я маю цим займатися?

" Фредді знизав плечима. t

— Я почуваю себе винним перед вами,— недбало мовив він. — До того ж ви persona grata для комуністів, чи не так? рони рахуватимуться з вами.

— А Лілл? — запитав Руперт.— Що скаже він?

—* Мене це не обходить. А коли ви хочете показати йому, що вам на нього начхати,— ось вам чудова нагода.

— Ви ж з ним домовились,.і він не простить, якщо вй порушите обіцянку.

— Нашої домовленості це не стосується. Я наполіг, що ви підете з честю. До того ж ви вже не належите до правління, так? І російською нафтою не будете торгувати... па такій віддалі.

— Але ж він осатаніє, коли дізнається, що я їду в Китай.

. — Та ну його...— відмахнувся Фредді.— Він і так пошив мене в дурні... Якщо ви згодні, то беріться з Джеком за діло.

— Гаразд,— здався нарешті Руперт.

Я запитав Фредді про свою роль, і він здивовано відповів:

— Хіба ви не спрацювалися з Рупертом?

— Так, але цього, мабуть, не досить.

— Ви не хочете далі з ним працювати?

— Хочу,— відказав я.#

— Тоді й вирішуйте все з ним,— підняв Фредді свою чарку.— Ви будете йому потрібні. Удвох завжди легше, ніж одному. Та й хіба вам не краще побути в Китаї, поїш Пепі сидить у в'язниці?

Він мав рацію. Я в душі радів, коли хтось, навіть Кеті, говорив зі мною так, ніби у нас з Пепі уже все вирішено, хоч і знав, що це далеко не так.

* * *

Мені навіть не вірилось, що Рупертові вдасться умовити Джо відпустити його в Китай. Заклопотаний становищем Пені, я тепер мало бачився з ними, але Джо була зі мною така люб'язна, що я став знову коротати з ними вечори. Руперт і Джо більше не сварилися, ніби обоє зровуміли, як це небезпечно, коли подружнє щастя тримається на волосинці. Проте напади ніжності рідко розтоплювали кригу; здавалося, між нцми весь час точиться прихована боротьба, чого не в силі| витримати жоден шлюб.

Я не знаю, як Рупертові вдалося переконати її, бо хисткий мир одного разу розлетівся в прах через дорогий кашеміровий джемпер, який кудись поділа Тесе.

— Він упав у рівчак,— твердила мала.

Джо витягла його в неї з-під матраца: на ньому червоніли дві великі плями від акварельних фарб.

— Брехуха ти! — лютувала вона.

— У її віці не брешуть,— втрутився Руперт.— Діти просто вигадують.

— Брехня є бреіпя, велика вона чи мала!

— Ти перебільшуєш,— заперечив Руперт і зауважпв, що вона завжди зганяє злість на інших. Особливо на слабших за себе.— Це ж твоя дитина, а не ворог.

— Тоді виховуй її сам!

Сварка дедалі дужчала, вони почали говорити одне одному (за щирим зізнанням Руперта) те, чого не слід, і Джо, розлютившись, ударила Руперта по обличчю.

— Облудник і лицемір! — кричала вона в сльозах.— Ти брехав мені, завжди брехав!

Ляпас — річ серйозна. Лише дуже витримана людина може взятп себе в руки й знести його. Руперт напружив усі свої сили й стримався.

На своє виправдання Джо почала звинувачувати його у всіх смертних гріхах: він і брехун, і лицемір, і розпусник, і зарозумілий та пустий...

Руперт вийшов.

Він знав, що після цього Джо буде дутися та жаліти себе, і, хоч ненавидів усе, все ж таки за годину повернувся вгамувати її.

— Та годі вам уже! — почувся із спальні голос Роланда. Тепер ляпаса дістав він.

Сварка досягла апогея. Руперт знав, як шкодить, коли дитину б'ють по обличчю. Віп звелів Роландові й Тесе іти до себе нагору й причинив двері, щоб не чула Анджеліпа.

Джо хотіла вибігти із спальні, але Руперт її втримав. Коли дають волю нервам, вони дедалі більше розходяться; Джо остаточно втратила самовладання — вона вдарила Руперта ногою і. кинула в нього вазу з квітами. — Припини негайно! — закричав він.

Істерично ридаючи, із спотвореним від люті обличчям, вона ображала його, а потім вчепилась йому в лице. У Руперта пішла з носа кров, і він також ударив її.

— Ти ударив мене! Ти ударив мене! — заверещала Джо.— Я й хвилини не залишусь у цьому проклятому домі!

Джо ще довго шаленіла, і, здавалось, вона зазнавала від цього любосної втіхи. Рупертові було гидко — все це ніяк не вкладалося в його розуміння вихованої людини. "Ні,— думав він, — так більше не можна. Треба тікати звідси!" Але він знав, що ніколи цього не зробить. Хоч би що трапилось, він нікуди не піде.

Джо вбігла до спальні й так гримнула дверима, що одна 8 картин Мондріана брязнула додолу й скло розбилося.

Та все-таки вопи якось помирились, хоч ще довго соромилися самі себе; між ними відбулася болісна розмова, і Руперт заявив, що у всьому його вина.

в Але годі тобі вмовляти мене,— закінчив він.— Я нізащо не погоджусь стригти купони й нічого не робити. Хоч через це ми й сваримося з тобою...

Руперт вірив у силу розуму й творчої діяльності, а Джо — лише в гроші, сім'ю, друзів та безтурботне існування заради дітей. Вона ніяк не могла зрозуміти, що Руперту цього не досить.

Зате вона погодилась їхати з ним до Китаю.

— Можливо, це останнє, що я зроблю для фірми,— заявив він.

— Так я й знала! — знову спалахнула Джо.— У тебе завжди якісь темпі справи! Навіщо тобі їхати туди?

Він пояснив, що Фредді хоче забрати у китайців гроші.

— І я прошу тебе поїхати зі мною,— закінчив Руперт.

— Ото ще! Чого я там пе бачила?..

Вони лежали в темряві, і Руперт намагався її заспокоїти. Та Джо не вгавала, хоч і розуміла, що ще дужче роз'ятрює старі рани.

Він змальовував їй припади Китаю. А на кого кинути дітей? Мерієн і його мати доглянуть їх, та й поїздка триватиме недовго. Джо докоряла Рупертові навіть у тому, що, не діставши її згоди, він звернувся до Мерієн і своєї матері.

— А як же? — заперечив він.— Я ж знав, що ти турбуватимешся про дітей. Кеті обіцяла забирати Тесе, і Роланда до себе на вихідні,

— А як р08Ібмось у літаку, що тоді буде 8 дітьми?

— Чому обов'язково розіб'ємось? До того ж загинути можна й переходячи вулицю біл|я свого дому.

— Гаразд, я поїду, тільки ти пообіцяй, що не дозволиш їм водити себе за ніс,— наполягала вона, ніби знала, що його жде, й хотіла стати за нього горою, захищаючи останнє, що в них лишилося.— Поклянись!

— Так, але...

— Якщо ти дозволиш їм, як отій росіянці, обплутати себе, то знай — усьому кінець. Я не жартую. Я піду від тебе. Тобі потрібне одне, а мені — зовсім інше. Ось чому ми сваримось. Ти тепер не такий, як колись. Ти дуже змінився...

Руперт лише тяжко зітхнув.

— Гаразд,— мовив він.— Хоч я й не розумію, чого ти шаленієш.

— Через тебе! — обурилась вона.— Через твою безглузду впертість.

Джо не хотіла поступатись, і Рупертові було прикро, що подорож починається так невесело. Але все ж таки це краще, ніж їхати без Джо. Його вабило в Китай не лише задля справи, і тому хотілося, щоб дружина була поруч.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

Розділ двадцять дев'ятий

Знегоди, що їх Руперт зазнав після повернення 8 Москви, безумовно, відбилися на ньому, але я певен, що головним винуватцем духовної кризи, яку він пережив у Китаї, був Лілл.

Тепер вони неодмінно стикалися й ніяк не могли розійтись. І все ж таки Руперт вирішив нізащо не піддаватись, а Лілл страшенно боявся, щоб китайці не вплинули на нього. Поки ми чекали літака в Лондонському аеропорту, Лілл припустився ще однієї, на мою гадку, зовсім негідної помилки. Руперта викликали по радіо, і він обізвався, вважаючи, що виникла якась затримка 8 нашими квитками або щось сталося з дітьми. Та його запросили до кабінету служби безпеки, де сидів адмірал.

Це нітрохи не здивувало Руперта, навпаки, він торжествував і потім розповідав мені про їхню зустріч з тонким гумором.

— Мушу тобі сказати, що мені не подобається твоя Поїздка, — без будь-якого вступу почав адмірал.— Дуже не подобається.

— Чому ж ви пе скасували мою візу? — спитав Руперт, дивлячись йому в вічі.

— Це не наш метод. Але навряд чи ти уникнеш небезпечного впливу китайських комуністів. Я попереджаю тебе...

— Я їду вибивати гроші для фірми й познайомитися з країною. Якщо ви хочете мене затримати, то будь ласка... . — Я цього робити не стану.

— Тоді навіщо здіймати бучу?

У кабінеті, крім них, нікого не було; репродуктор над дверима аж захлинався; Лілл сердито глянув туди й спробував піти з Рупертом на мирову.

— Я ось що хочу сказати тобі, Руперте: забудь усе, що між нами було,— сказав він, намагаючись зберегти спокій.

— Чому це раптом? — здивувався Руперт.

— Бо це єдиний розумний вихід для нас обох.

— Ви так вважаєте, адмірале, а я — ні.

— Спробуймо почати все спочатку,— махнув Лілл рукою, ніби відганяючи від себе набридливу осу.

— Навіщо?

— Ми могли б поєднати наші інтереси. І ця твоя поїздка дає таку можливість... Повторюю: для тебе це єдиний вихід.

Над головами у них завищав "боїнг".

— Ну та й дурний же ви, адмірале! — перекричав Руперт гул літака.— Я вам не овечка, що відбилася від гурту. І не бажаю вас більше навіть бачити!

Адмірал понурив голову, а потім узявся вичитувати Рупертові, що той був упертюхом ще в дитинстві і чинить нерозсудливо, відмовляючись від останньої можливості реабілітувати себе. Сварка ставала дедалі запальнішою і привела їх, певно, до остаточного розриву. Руперт повернувся з

обличчям, сипім від люті, і я зрозумів, що він уперся й будь-що виконає тепер свою місію.

Поки ми чекали Руперта, Джо зустріла свого однокашника, який летів з нами до Китаю від Торговельної палати.

— Дивись, хто з нами летить,— повідомила вона Руперта,— Брайян Бонні!

Вона міцно трималася за мене й за нього, ніби ми були для неї найдорожчими людьми. Бонні — типовий англієць, високий, чемний — здавався добряком, хоч я відчув, що це не так. Ми незлюбили один одного з першого погляду. Людина холодного розрахунку, він завжди тримався "як належить" і чинив "як наказують". Його аж розпирало від пихи та втавмниченості, й Ціеяі це відразу не сподобалось. ,

Руперт трохи знав його, і вони сухо привіталися, хоч я помітив з боку Руперта якусь настороженість. Автокар (той самий, що відвозив Ніну) підвіз нас до реактивного літака. Лайнер вирулив на злітну полосу й, відірвавшись від землі, загурчав, наче гігантський пилосос.

На Внуковському аеродромі ми пересіли в другий літак, що відлетів до Пекіна, тільки-но повантажили наші речі. Навкруги, міняючись усіма барвами веселки, простягалося ранкове літне небо. На сході воно здавалось північним сяйвом, і Бонні спитав Руперта:

— Мабуть, це нагадує вам вашу епопею?

— Так,— задумливо мовив Руперт,— Трохи нагадує.

А я, думаючи про Ніну,— чи не тривожить її щось у мирному сні під холодпим північним небом,—пригадував його розповідь про те, як він тяг Водоп1янова по кризі.

чУ Свердловську літак сів для заправки; Джо тихо дрімала в залі, а ми пішли оглядати аеропорт. Було вже за північ, і літаки один по одному йшли на посадку в теплу пелену дощу. Прожектори супроводжували їх до кіпця злітної полоси, а потім верталися назад.

Поки ми мовчки сиділи, дожидаючи зльоту, Бонні простяг свої довгі ноги й запитав:

— Що робить Росію Росією? В чім тут річ? Я піяк не можу збагнути. Може, ви знаєте, Руперте?

— Де там! Для мене це така сама загадка, як і для вас.

— Що не кажіть, а це якесь неймовірне диво...

Лише коли ми пролітали над Сибіром, стежачи за білими хмарами, що оповивали крило нашого літака, Руперт іпепнув мені, що цей службовець Торговельної палати один із шпигунів адмірала Лілла. Його, очевидно, приставили до нас, щоб не допустити будь-якої угоди з китайцями і навіть виплати грошей Ройсам. Знаючи адмірала, я погодився з цим, хоч, може, Руперт трохи й перебільшував.

— Але нічого в них не вийде! — рішуче додав Руперт, ще й досі лютуючи на Лілла.

— Будьте пильні,— порадив я.— Бо якщо Бонні виступатиме від імені англійського уряду, він може багато нашкодити.

— Я домовлюся з китайцями про все, що захочу,— заявив Руперт.— А адмірал залишиться ні з чим.

В Іркутську ми переночували й полетіли далі. Хоч під нами були густі хмари, ми знали, що внизу пролягав безмежна, гаряча й суха пустеля Гобі. Бонні та Джо все пригадували далеке дитинство, а Руперт глибоко замислився, ніби намагаючись передбачити майбутнє.

Спалахнув напис: "Пристебнути запобіжні пояси!"

— Ну от! — зрадів Бонні.

Літак шугнув у вологі білі хмари. Його трохи хитнуло, і ми побачили залиті водою рисові поля Китаю.

Розділ тридцятий

Згадуючи Китай, я передусім відчуваю хвилю гарячого повітря, що обійняла нас, коли ми з шумом у вухах зійшли на бурий аеродром. Ми відразу ж опустили шиби чорної машини, яка повезла нас поміж полями, обганяючи віслюків та велорикш, і так в'їхали до Пекіна — розжареного міста на високому плато.

Скрізь віє на тебе пахощами трав, навіть коли відчиняєш шафу для одягу в просторому номері готелю. Спершу мене дивували задерті по боках дахи на пагодах, та через десять днів вони мені набридли, і я радів, що тецер їх не зводять; щоправда, на великих спорудах сучасного Пекіна є деякий натяк на гостроверху маківку, і це мені подобається. Тут ще збереглися приміські чайні, схожі на англійські таверни, і в вихідні люди їдуть туди з дітьми, здебільшого річкою. Лискуче пресоване пап'є-маше, що ним китайці покривають стіни, скрізь

впадає у вічі, а тунговий лак — один із специфічних запахів усієї країни. Китайці дужо охайні; коли я згадую їх, то бачу перед собою чисто випрану бумазею й бджолиний рій людей, що нуртує й гуде вулицями Шанхая,— не менш мільйона, і всі вони, йдучи, неначе пританцьовують. Більшість жінок напрочуд гарні.

Китайці чемно зустріли нас і пригостили лимонадом у прохолодному залі аеропорту. Всі були одягнені в білі чесучеві костюми, застебнені по саму шию, а в руках тримали маленькі чорні опахала.

Переговори моли відбутися в Шанхаї, проте півтори доби ми гостювали в Пекіні. "Руперт їздив скрізь, куди тільки запрошували,— в школу, комуну, на хімічний завод і текстильну фабрику. Все його дивувало. А я нікуди не їздив, бо вже здогадувався про Рупертові наміри і не хотів йому потурати; мене турбувало, чим ^се скінчиться.

Пані Ван з міністерства допомагала нам знайомитися в Китаєм і спілкуватися з китайцями. Мені вона чомусь відразу нагадала дивовижну кам'яну квітку. Вродлива й вихована, з тонкими пальцями й делікатним личком, яке, здавалось, от-от розтане на палючому сонці, вона, проте, мала, тверду волю і завжди була незворушна та непроникна, мов квітка лотоса, з якою китайці люблять порівнювати своїх жінок.

В аеропорту вона підійшла до Джо й сухо відрекомендувалась:

— Добрий день, місіс Ройс. Я — Ван Мей-лін і маю піклуватися про вас.

Коли вона до нас підходила, Джо шепнула Рупертові:

— Погрянь, яка чудова китайська статуетка!

Вона була так вражена витонченістю пані Ван, що, здається, примирилася з Китаєм, хоч ледве зносила спеку і майже не вставала з ліжка.

Мені особливо запам'яталися дві пригоди. Ми повільно їхали до Шанхая в переповненому поїзді. Джо знемагала від спеки й, лежачи па полиці, застеленій матою,'ковтала зелений чай і крізь дротяну сітку на вікнах дивилась на грузькі поля. ч

— Навіщо ця сітка? — спитала вона сонно.

— Від^ мух,—пояснив Бонні.—Хоч їх тепер тут нема. Наказали: "Знищуйте мух!" — і всіх до однієї було знищено. Чи не так, пані Ван? — з невинним виразом на обличчі спитав він.

— Так,— незворушно відповіла вона.

— Якось аж страшно! — здригнулася Джо. Потім повела носом.— Пахне жасмином. У вас такі парфуми?

— Ні,— відказала Ван.— Це моя маленька донька завжди кладе мені квіти до кишені. Ось! — і, витягши з кімоно пучок квітів, простягла їх Джо.

— Ні,— замотала Джо головою.— Це надто міцний для мене дух.

Пані Ван загорнула квіти в аркушик із записника і викинула їх у кошик для сміття.

— Навіщо ви так?..

— Спека посилює їх аромат,— чемно сказала Ван, хоч у її голосі забриніла китайська зневага.

В Шанхаї Джо не могла отямитись від спеки. Руперт та Бонні пішли до англійського консульства по телеграми від

Фредді, а вона лишилася в номері готелю "Китай", який тепер називався "Мир". Це був розкішний, зведений англійцями хмарочос, де ми влаштувалися в наріжній вежі. Вітер з річки Хуанпу ніс рудий пил, а повітря було таке вологе,-що ми аж задихались. Я сидів біля вікна, обмахуючись опахалом, і читав один із численних документів, потрібних для переговорів. Джо розмовляла з Ван.

— Ви справді комуністка, пані Ван?

— Так.

— Але ж ви для цього надто тендітна. Он які у вас гарні руки.

— Ми їмо мало цукру,— пояснила Ван.

— Може, від цього у вас така прозора шкіра?

— У нас дуже мало їдять м'яса,— обережно докинула та.

— І ми здаємося вам аж надто товстими та вгодованими,— втомлено посміхнулась Джо.

— Я цього не думала... Просто так вихопилось. Якусь хвилину вони мовчки дивились одна на одну,

розуміючи, яка прірва їх розділяє. Потім Джо сказала мені:

-т— Ось я лежу, наче корова, і щоки в мене рум'яні, і повні груди, а вона, як стеблиночка, дмухнеш, і нема. Але яка у неї залізна воля!

Виходить, і Джо це помітила. Я стежив за пані Ван на вокзалі і в поїзді. Вона була непохитна, і, хоч завжди чемно й спокійно трималась, її матове обличчя ставало холодним і рішучіш, аж поки вона не досягала свого.

Мені хотілося, щоб ця кам'яна квітка хоч на мить розцвіла, і під кінець нашого знайомства це таки сталося, проте холодна витримка й чемна запобігливість і тоді не врадили її.

* * *

З самого початку Руперт, по суті,' вимагав від Бонні доказів, що китайці пеправі. Я навіть радий був, що Джо зараз не до нього і вона не помічає, як він необачно погодиться.

Першого ж дня по приїзді до Шанхая ми залишили Джо у готелі з пані Ван, а самі вирушили в чорному російському ЗІСі на вулицю Банд, яка була в цей час бЬзлюдна, як лондонське Сіті в неділю. Ми зайшли до колишнього Китайського банку, де в лазуровому залі з позолотою стояли

старовинні китайські вази і стйіьці — такі чужі й далекі в цій спартанській країні. |

Четверо офіційних представників зустріли нас усмішками й запропонували чаю. двоє іщпих викопували роль перекладачів. Всі дотримувались канонів східної ввічливості і прикривали рот, розмовляючи з нами. Бонні почував себе наче вдома, а я чомусь

не знаходив собі місця, і не через улесливість китайців,—мене щораз дужче турбував Руперт.

Переговорд почались. Китайці спитали,, які наші вимоги. Руперт стисло і чітко виклав претензії щодо компенсації, нагадавши все, що вже було погоджено. Ми прибули сюди з метою розрахуватися і налагодити торговельні стосунки або принаймні домовитись про фрахтування Китаєм наших кораблів.

— Ми хочемо, щоб Хуанпу знову ожила,— закінчив він, показуючи на мертві доки за вікном.

Руперт так само, як і я, сумлінно вивчив домагання фірми. Фредді підготував нам тисячі актів і документів, але попередив Руперта: "Не Захоплюйтеся дрібницями. Китайці люблять це, а ви уникайте: головне — домовитися в принципі... й витягти з них гроші".

Під час першої зустрічі китайці мовчки слухали. Потім — кинулись в бій. Мені належало давати довідки, як тільки зачіпали те або інше питання, і Руперту досить було тільки кивнути. Я перегортав товстенні томи документів, і все-таки китайці спростовували нас: у них була краща інформація щодо нашої фірми. Так виникла запекла суперечка про судову справу 1901 року, яка точилася тоді навколо двох парових катерів, оцінених у 400 фунтів. Ройси виграли процес, але тепер, тобто через шістдесят років, китайці заперечували право міжнародного (англійського) суду в Шанхаї виносити' подібні рішення. Вони називали понад двісті п'ятдесят незаконних присудів на користь Ройсів, які обіймали суму майже в один мільйон фунтів.

— Гаразд,— раптом погодився Руперт.— Ви маєте рацію. Ми знімаємо свої вимоги.

Бонні заперечував, але Руперт змусив його замовкнути.

— Ви не маєте права!—обурювався потім Бонні.— Ви зраджуєте інтереси інших фірм, а не тільки своєї. Я мушу захищати три мільйони страхових вкладень, і всі наші претензії виявляться марними, коли ми погодимося з думкою про неправомірність міжнародного суду.

— Що ж, сперечайтеся,— відповів Руперт,— Тільки без мене.

Це була одна з багатьох перепалок, які дедалі більше радували Руперта, а Бонні злили. Згодом той утратив спокій і навіть пожалівся на Руперта Джо, чим тільки роздратував її.

Руперт тримав себе незалежно. Він відмовлявся сідати за стіл переговорів у пообідні години, бо посилено знайомився з Китаєм, а комуністи хотіли показати йому насамперед Шанхай — місто,— в якому найпомітніші були досягнення нового ладу.

Колись це було брудне, пайбідпіше в світі місто: в ньому тулилися мільйони жебраків; щороку тут вмирало сто тисяч немовлят — тобто населення цілого Люксембурга. Чужоземне ярмо, бідність, хвороби, наркотики, проституція, бандитизм, корупція — ось що на повну силу розквітало в ньому. Тому й збігалися сюди авантюристи з усіх усюд. Але тепер навіть туристів не було. Шанхай очистився від скверни, люди більше

пе вмирали з голоду, і місто перестало бути ганьбою континенту.

Руперт пе міг наговоритися про це. За обіднім столом, вкритим сирою від вологи скатертиною, він розповідав, що пам'ятає шанхайські доки ще з дитинства, коли приїздив сюди з батьком.

— Пам'ятаю, я підіймався дерев'яними сходами старого будинку управління і бачив у вікно, як горбань-китаєць кидав десять бамбукових бирок у натовп голодранців, що благали роботи. Зчинялася смертельна бійка. Той, хто відвойовував бирку, діставав право тягати вантаж. Ройси захоплювалися таким "спортом", а забіяк звали "дикими півнями": їм доводилося щоденно битися за шматок хліба.

Руперт відвідав порожні доки; будинок управління стояв на тому самому місці. Руперт розмовляв із старим докером, і той розповів, як жив колись: зимою спав у громадських вбиральнях, діти помирали з голоду, дочок віддавав у найми, а дружина жебрачила. Під сьомим складом була водяна в'язниця, куди кидали докерів за погану роботу або крадіжки. ТОГ була яма з водою, в якій простоювали три-чотири дні, а то й тиждень. Люди там здебільшого помирали.

— Годі тобі,— пе витримала Джо, яка все ж таки сіла з нами за стіл і намагалася проковтнути хоч шматочок курки.— Таку гидоту розказуєш за обідом! Просто жах!

— Але ж це правда,— зловтіщно кинув Руперт, поглядаючи па БоннГ.

— Всі так чинили,— зауважив Бонні.

— І ваша родина теж.

— Мені все одно хто, я не хЬчу більше цього чути! — істерично закричала Джо. !

Ми замовкли, понуро поглядаючи одне на одного, і я радий був, коли з'явилася пані Ван. Вона запрошувала нас відвідати оперу, що містилася поряд.

Джо заявила, що нікуди не піде, а Бонні віддав перевагу консульству й віскі. Пішли ми з Рупертом. Нас здивували зграйки дітей, що юрмилися під кожним ліхтарем.

— Що^вони роблять? — запитав Руперт.

— Готують шкільні завдання,— пояснила Ван.— Тут їм видніше, ніж дома.

Руперта аж пересмикнуло, і я зрозумів; який він став вразливий останнім часом.

Розділ тридцять перший

Наші переговори урвалися через дивне непорозуміння. Багато шанхайських банкірів, маклерів і комерсантів віддали свої капітали підприємствам Ройсів: ремонтним майстерням, сортувальним станціям, домнам для виливки негатункового чавуну, фабриці джутових мішків. Коли' нри владі стали комуністи, всі ті банкіри та комерсанти повтікали до Гонконга.

Бонні наполягав, щоб їхні капіталовкладення вважалися англійськими, тобто власністю Ройсів, і гаряче сперечався з китайцями.

— Будь ласка,— чемно відповіли ті.— Тоді ми поставимо питання про капітали китайських емігрантів. Хоч ц£ затримає переговори...

— Ні, ні,— заперечив Руперт.— Ніяких затримок. Бонні ледве стримувався у присутності китайців, зате

накинувся на Руперта в готелі. Джо мляво запитала, що вони не поділили.

— В Шанхаї й Кантоні з нашою фірмою співпрацювали колишні китайські капіталісти. Бонні хоче загарбати їхні гроші...

— Бо це такі самі англійські капітали, як і вкладення Ройсів, — огризнувся той.

2И , */2 8*

— Коли їх вкладали в наші підприємства, вони були китайські.

— І все-таки ми маємо право їх компенсувати. Вони сперечалися далі, і обурена Джо вийшла. Наступного дня все почалося знову — через якісь там

двадцять чотири скрепери, що належали Ройсам, але перейшли до Шанхайської каналізаційної компанії. Руперт вважав за можливе не включати їх до списку вимог фірми і оголосив це китайцям.

Що ви робите! — не втерпів Бонні.— Адже ви грабуєте своїх.

— А ви хотіли б, щоб Ройси розплачувалися за спадкоємців цієї компанії, які байдикують у Гонконгу? Не вийде! Я категорично проти.

Так тривати далі не могло, і Руперт зробив хід, що його очевидно, давно.продумав.

— Доведеться, Джеку, сьогодні піти вам,— звернувся він до мене.— Я доручаю вам переговори про навантажувальні пристрої.— Це були законні вимоги фірми.— А коли Бонні спитає, де я, скажете, що. поїхав до сільської комуни.

— А де ж ви насправді будете?

— Я заявив китайцям, що вестиму сепаратні переговори, і, правду кажучи, я їх давно веду.— Ось чому він щодня повертається так пізно! — Завтра, може, домовимось, але я не хочу, щоб Бонні знав.

Я не заперечував, бо й сам не любив Бонні, проте саме це й вирило між нами яму.

Я поїхав на ті переговори і вперто сперечався, а коли під кінець Бонні запитав мене, де Рунерт, спокійнісінько відповів:

— Поїхав до сільської комуни.

Бонні не повірив і побіг до Джо. Вона підвелася з ліж-уа й пішла гуляти'з ним. Вдень шанхайські вулиці залиті натовпом, а ввечері, коли біганина вщухає, люди виносять мати, дітей і всяке таке, щоб трохи подихати повітрям.

— Знаєте, Джо,— мовив Бонні,— Рунерт затіває щось недобре, і мені треба довідатися, що саме.

— Тільки не від мене!

— А чому? Це ж у його власних інтересах.

— Ви думаєте, я стану змовлятися за його спиною? Ви з глузду з'їхали!

— Ні,— огризнувся Бонні.— Це Рунерт збожеволів. Запевняю вас! Невже ви схвалюєте його поведінку?

— Звичайно, це бентежить мене,— мовила Джо, дивлячись на чорні хмари, що запинали буру річку.— Та що я можу вдіяти?

— Наполягайте, щоб він їхав додому. Заберіть його звідси. Китайці забивають баки бідоласі, і, коли він підпише з ними сепаратну угоду, я не позаздрю йому. Тоді всі вважатимуть його зрадником.

Зловісне небо раптом розкололось, і на них ринув теплий дощ; за якусь мить Джо змокла до нитки. Поки вони добігли до готелю, її плаття прилипло до тіла, а з волосся стікала вода. Ми зустрілись у ліфті. Обоє вони були схожі на утопленників.

— Ви збожеволіли, Джо! — вигукнув я.— З вашим здоров'ям...

Джо просунула свою мокру руку мені під лікоть, і я провів її до номера. Переодягаючись у спальні, вона розповіла мені про свою неприємну розмову з Бонні. Руперта ще не було, Ван — теж.

— Що діяти? — бідкалася Джо.— Невже він справді збирається підписати сепаратну угоду?

— Не знаю,— ухилився я.— їй-право, пе знаю.

— Що ж діяти? Я й так ледве дихаю, а тут ще така* спека...

Мені стало шкода її, і я запевнив, що скоро все скінчиться і ми поїдемо.

Руперт З'ЯВИВСЯ лише пізно ввечері. Він одразу ж подзвонив мені, і коли я прийшов, то почув:

— Не встигла підвестися, як біжиш під дощ...

— А я навмисне,— вигукувала наперекір йому Джо.— Все, що завгодно, тільки б не сидіти тут...

— Ну що ж, я вже домовився з китайцями. Запала мовчанка.

— Підписав з ними таємну угоду? — озвалась Джо.

— Що тут таємпого? Не сказав Бонні — і все.

— Скільки? — запитав я.

Руперт дивився у вікно па босих робітників, що переводили стрілки на трамвайній колії. Вони вигуками підганяли один одного, потім пролупав дзвінок, а за ним так ударив грім, що наш готель аж задвигтів.

— П'ять мільйонів,— нарешті відповів Руперт.

і — Господи! Це ж мільйонів па півтора більше, ніж те, [па що в кращому разі сподівався Фредді.

— Що скаже Бонні? — не вгавала Джо. — Він цього пе знатиме.

— Знатиме. Від нього не сховаєшся.

— То й нехай,— стенув плечима Руперт.— Усе вирішено. Мені лишається підписати папери в Пекіні.

—. І ми поїдемо додому? — зраділа Джо. * — Поки що ні.

— Але ж ти все скінчив.

— Коли ми заїхали так далеко, шкода було б відразу вертатися.

— Ти і в Росії це казав,— вже мало не плакала Джо.— їй-богу, я більше не витримаю. їдьмо додому!

— Ось побачиш, тобі покращає,— вмовляв Руперт.— Тільки не треба стільки лежати.

— Ні, я змучилася. У мене все тіло ниє.

— А годину тому ти бігала піддощем...

— Негідник!— Джо метнулась до ванни, щоб виплакатись.

— Навіщо ви її дратуєте? — запитав я.

— І сам не знаю,— признався Руперт.

* * *

О другій годині ночі Руперт знову викликав мене по телефону.

— Справа невідкладна, Джеку. Приходьте негайно.

Я подумав, щось трапилося з Джо, й кинувся стрімголов, та коли прибіг, вони спокійнісінько сиділи в халатах біля електрокаміна.

— Джекуу— сказав Руперт.— Летимо о шостій. Щойно дзвонила Ван — вона дістала квитки.

— Я не полечу,— уперто повторювала Джо.— Не полечу в китайському літаку.

— А куди ви так поспішаєте? — запитав я.

— Треба якомога швидше підписати угоду, щоб часом вони не передумали та не дізнався Бонні. Ви потрібні мені як свідок: краще вже обійдемось без посольства.

— Я нізащо не полечу в китайському літаку,— повторила Джо.

— Чому? Адже сюди ми теж летіли.

— В Китаї я не літатиму,— монотонно твердила вона.— Особливо удвох з тобою. Досить уже того, що ми обоє тут. Хай краще загине одиц, а не обоє разом.

— Та я ж не можу чекати.

— Чому ж ти раніш від мене приховував?

*' —— Я не знав, чи будуть квитки, і не хотів тебе даремно хвилювати.— (

: Джо відхилилась на спинку крісла, підставляючи обличчя теплому струменю повітря з вентилятора. •. — Ти лети, а я залишусь. |

Так вона і вчинила. Руперт подзвонив пані Ван і повідомив, що дружина хоче їхати поїздом. Я повернувся до свого номера й знову ліг. О п'ятій офіціант' приніс мепі сніданок, я виставив валізу за двері й пішов до Руперта. Джо опиралась далі, і пані Ван погодилась її супроводити. Вони мали виїхати вечірнім поїздом, що йшов до Пекіна цілу добу.

Руперт був ладен на все, аби тільки швидше підписати угоду. Коли ми прощались, Джо стояла у дверях бліда й розгублена; я мало не вирішив теж залишитися.

— ,Не треба засмучуватись,—мовив Руперт.—Ось я влаштую все, і тоді вже ми не будемо розлучатися.

Джо вперто мовчала. Вона вважала себе глибоко нещасною, і на обличчі в неї був такий відчай, що мене аж брало за серце. Якби Руперт був трохи ^важнішим, то не залишив би її одну. Зла і до краю знавісніла, вона вже ледве трималась, бо в ній визрівав той відчайдушний спалах, що, як і Руперта, міг штовхнути на все. І те, що вона вчинила по дорозі до Пекіна, було таким жорстоким, і щодо неї самої, і щодо Руперта, що найщасливіший шлюб розлетівся б на друзки.

Розділ тридцять другий

Ми підписали угоду о третій. Оскільки вона була надто громіздка та ще й двома мовами, довелося таки добряче попотіти.

Тепер, коли в Руперта уже склалася власна думка про Китай, він мав зробити практичні висновки. Але в цьому йому завадила Джо.

Тільки-но ми вилетіли з Шанхая, як Руперт забув про існування Бонні, і той хоч-не-хоч мусив гнатися за нами. Бонні виїхав тим самим поїздом, що й Джо; у нього було свое купе, а в Джо і Ван — свое.

— Руперт обманув мене. Це дуже негарно,— жартома . сказав Бонні, коли Джо зайшла до нього в купе.— Ви повинні були мене попередити.

— А вам пе слід було зразу гладити його проти шерсті.

— Зате він тепер гладить мене проти шерсті.

Джо тільки стенула плечима: хай собі чубляться. Але чому вони так ненавидять один одного?

Весь ранок вона дрімала, потроху пила чай, який подавали кондуктори, що ходили коридорами, добиваючи останніх мух. За вікнами вагонів миготіли поля з тисячами китайських селян, які бабрались у мокрій землі. А поїзд все мчав і мчав повз соргові, рисові та бавовняні поля, повз безліч маленьких горбиків — недоторканих могил предків. Не видно було ні тракторів, ні, машин. Все тут таке чуже; лиш коли поїзд перебігав міст або зупинявся у великому місті, перед очима з'являлося щось знайоме, незважаючи на східний колорит.

— Ви так замріялись,— урвав Бонні плин її думок. Вони обідали у нього в купе, щоб уникнути Ван, і Джо

нітрохи не здивувалась, коли Бонні раптом згадав, що він мужчина, й почав настирливо упадати біля неї.

— Слухайте, Брайєн, ви, здається, забулись,— відштовхнула вона його руку.

— Джо, адже ми тут зовсім —одні, як на безлюдному острові.

— А що скаже ваша дружина?

— У жінок своє інтимне життя, і ви це знаєте з власного досвіду,— засміявся Бонні.

— Ви маєте рацію,—погодилась Джо,—чоловіки зовсім не знають жінок.

Вона ображено подумала, що Руперт даремно залишив її в поїзді віч-на-віч із цим Бонні; коли щось трапиться, хай нарікає на себе.

Та того разу нічого не трапилось.

Після обіду вона лягла й марно намагалась заснути: вагон трусився й гуркотів, а коли зупинявся, в парке купе вривалися голоси китайців. Потім поїзд шалено мчав далі крізь зливу, куряву, шумливі потоки і знову раптово, гальмував. Все це здавалося нестерпним: вона ніяк пе могла змиритися з думкою, що їде без Руперта в цьому чужому й далекому світі незрозумілих людей. Сльози почали душити її, і Джо впала на подушку, прикривши обличчя товстою книжкою, яку читала:

екзотичні "Мандарини" Сі-мони де Бовуар, повні, шалених пристрастей. Цю книжку хвалила Пеггі й дала Джо в дорогу.

Увечері, сидячи проти Бонні, Джо вже почувала себе краще, хоч думка про цілу ніч самотності страшенно гні-

"гила її. Коли Бонні поклав їй руку на груди, Джо не пручалася. Злість проти Руперта тр нападала, то відходила, ^ коли злість зникла, вона страішенпо здивувалась,, чому ще жене геть цього типа. І

Г — Не смійте! і

; Бонні ніби й не чув. І Джо здалося, що вона жадібно |й співчутливо дивиться на себе збоку, жде якогось спалаху або прозріння, а тіло підказувало, що вона може знайти його у хвилинному забутті.

* — Господи! —=т— зітхнула вона, коли Бонні домігся нарешті свого.

І Джо зрозуміла, що впали моральні підвалини, які підтримували її все життя. Знову й знову звинувачуючи у всьому Руперта, вона нишком проплакала всю ніч і думала про дітей: як би там з ними чого не трапилось — адже впало саме те, що дало їм життя і досі надійно оберігало їх.

Вранці, коли прибули на ультрасучасний пекінський вокзал, Бонні хвацько підхопив її під руку.

— Не чіпайте мене! — закричала Джо.— Не смійте навіть підходити до мене!..

— Чого так нервуватися, Джо? — м'яко запитав Бонні; він прекрасно розумів її стан, але хотів її заспокоїти.

— Якщо Руперт дізнається, він уб'є вас.

— Навряд,— посміхнувся він, дістаючи валізу.— Руперт аж надто великодушний.

— А ви — лицемір!

— Мушу вам сказати,— по-філософськи прорік Бонні,-— що великодушні завжди одружуються із стервом, а ви, коли хочете знати, поводитеся як справжнє стерво.

Вона й сама це розуміла, але раптом подумала, що Бонні, мабуть, мстився Рупертові, і їй стало зовсім гидко.

Розділ тридцять третій

. Ми з Рупертом чекали Джо на вокзалі. — Мені вже краще, — заявила вона.— Коли ми поїдемо Ідодому? '

4 — Не знаю,— відповів Руперт.— Хотілося б ще на дещо поглянути...

Джо не заперечувала, тільки дужче притулилася до нъо-ро. Вона вирішила вгамувати себе і ні в чому йому не пе-фечити: може, хоч цим спокутує свою випу. Бонні мовчки

плентався за ними, а Джо без угаву щебетала, і я розумів, що між ними щось трапилось. Потім вона мені все виклала, як на сповіді.

— Заспокойтеся, Джо,— спромігся я видушити з себе,— Вважайте це нещасливим випадком...

— Нещасливий випадок! — вигукнула вона. — Я вробила це навмисно. Руперт псує-мені життя, а я — йому.

Ми обоє розуміли, що Руперт нічого не повинен энати, і водночас були певні, що шила в мішку пе сховаєш.

* і *

Цілих два дні ми донесхочу оглядали школи, лікарні, університет (студентів не бачили, бо саме були канікули), текстильні фабрики, десять гігантських павільйопів сільськогосподарської виставки. Джо ні на що не нарікала. Вона горнулась до Руперта, не відходила від нього, була з ним лагідна, запобіглива. Руперт не вбачав у цьому чогось поганого, хоч добре знав Джо й підозрював, що це неспроста. Та нічого не питав: його захоплювало все, що ми бачили.

Ми відлітали у середу вранці, і на прощання пані Ван привезла з собою в аеропорт свого п'ятилітнього хлопчика Сяо Біна. Він промарширував,-ніби маленький солдатик, серед офіційних представників з міністерства. Власне, його ім'я й означало "маленький солдат", і він упевнено тупав по землі, яка тепер уся належала йому.

Хоч як це дивно, Ван не могла впоратися з ним. Скільки не гукала, він марширував і далі, кумедно примовляючи: "Ба, бей,

бін". Коли ж мати попрохала його підійти до нас, він глянув, мов генерал на параді, і знову рушив під оте "ба, бей, бін".

— От неслухняний. В Китаї ми, на жаль, потураємо дітям.

Вона несміливо глянула на мене: кам'яна квітка розцвіла, адже обов'язки кінчалися, і ми назавжди випадали 8 її життя.

Російський лайнер злетів угору.. В Лондоні ми будемо десь надвечір. Ми летіли високо понад хмарами і в цій алюмінієвій коробці буяй недосяжні ні для вітруі ні для холоду, ні для спеки.

Аждесь над Сибіром Руперт із співчуттям згадав' про Бонні: той відмежувався від Руперта і повернувся до Шан-

хая, щоб, за дорученням гонкопгських бапкірів, вести далі переговори щодо китайських крмпаньйопів фірми "Ройс".

— Бонні намагався переконати китайців, що наша фірма скоро потрапить до ЮСф і гроші, які я вибив, загребуть американці. І

— Не може бути! — обурилась Джо.

— Він натякав, але досить переконливо,— зловтішно посміхнувся Руперт.

— А коли китайці обіцяли нам заплатити? — спитав я.

— їм не потрібно платити,— спокійно відповів Руперт.— Я скасував борг. Відмовився від грошей.

— Від п'яти мільйонів?!

— Так. Я все повернув їм.~ Нам перехопило дух.

— Навіщо?— вигукнула Джо.— Ти збожеволів!

— Якщо я божевільний, то навіщо сваритися?

— Але ж ти не мав ніякого права...

— Мав! Адже я — Ройс, а це гроші Ройсів, і я маю право розпоряджатися ними, як і всі інші члени родини.

Він був у доброму гуморі. Джо дивилась на нього тривожно, а я — приголомшепо, хоч і знав, що від Руперта можна ждати чого завгодно.

— А що скаже Фредді? — запитав я.

— Та, мабуть, ошаліс...

Розділ тридцять четвертий

В Англії катастрофа вибухнула не відразу, життя подарувало нам ще один погожий день. Ми прилетіли в середу, а в четвер вирішили відвідати Альберт-хол, де в ліцеї Роланда учням роздавали нагороди. Нас відділяв від розмореної столиці Китаю лише один день путі, але в це важко було повірити, такою величезною здавалася прірва, що пролягла між двома світами.

Нагородження учнів — велике свято для всіх, і Джо вимагала, щоб ми найняли лімузин. Вона ще до нашої подорожі в Китай замовила чотири місця в Альберт-холі, і ось ми влились

у суцільний потік "ролоройсів" та "ягуарів", щоб у повному параді з'явитися в шикарному залі.

Всі були аж надто веселі, ніби передчували біду. Джо мала розкішний вигляд у шовковій сукні з золотим ланцюжком навкруг шиї, що нагадував тоненьку змійку, а її зачіска скидалась на шолом з чорного дерева. Тесе була

мов лялечка, та й усі діти одягнені не гірше — у найліпші свої сорочечки, штанята, сукенки й черевички.

— Наступного року й ти будеш серед них,— мовила Джо, вказуючи дівчинці на партер, де сиділи школярі.

— А де наш Роланд? Я не бачу його. ' — Він зараз прийде...

Поки до залу входили шеренги учнів, органіст завзято грав Баха: від звуків, що відбивались від алюмінієвого купола, аж вібрували крісла. З'явилися викладачі в мантіях та середньовічних скуфійках, з білими комірцями на шиях, мов у адвокатів французького суду. Всі ми шукали очима Роланда, й нарешті Руперт побачив його: він потонув із своїм класом в кипучому морі дитячих голівок.

— Он де він! — сказала Джо.

— Я бачу,— мовив Руперт.— Він ніби менший за всіх у своєму класі.

— Дурниця! — обурилась Джо.— Такий, як і решта хлопчиків.

Почалися промови, і я помітив, що Руперт роздивляється на інших батьків — розфранчепих, веселих, добродушних.

Роланд не отримав ні prix d'excellence *, ні prix du tableau d'honneur 2, зате дістав заохочення з математики. Джо лунко заплескала в долоні, коли його викликали.

— У нашій школі роздавали нагороди в гімнастичному залі, де тхнуло клозетом,— заявила вона.— То було єдине місце, де поміщалися діти й батьки, і останні важили для начальства більше, ніж ми. А в Роланда такий'вигляд, ніби нас зовсім не існує.

— Б'юсь об заклад, що він на нас поглядає,— втрутився я.

Руперт кивнув. Він розумів свого сина; тільки перед цим ми говорили з ним про Роланда. Руперт скаржився, що забобони — найбільший ворог дитячої свідомості; головне — не дати дитині піддатися отим заяложеним "істинам", якими ущерть напханий світ.

— Як вони гарно себе поводять! — шепнула жінка з сусідньої ложі.

— Так...— задумано відказав Руперт.

Коли церемонія скінчилася, органіст наповнив залу хвилями маршу Бетховена, і всі рушили до виходу.

1 Перша нагорода (франц.).

— Скоріше! — підганяла Джб.— Я хочу подпвптпсь на товаришів Роланда. ;

Ми побачили його біля під'їзду № 9 — він розмовляв в двома хлопчиками, і вони голосно реготали: побачивши нас, Роланд хутенько попрощався з товаришами.

— Хто вони? — спитала Джо, "коли ми підійшли. "— З нашого класу...

Джо це не задовольнило, а Руперт тільки посміхнувся. Навряд чи довгим буде Роландове дитинство: життя підганяє, рано пробуджує всілякі бажання й пристрасті, а сувора дійсність загрожує катастрофою; отож сьогодні, як ніколи, діти потребують захисту дорослих.

— То як? — запитав він, беручи за ручку Тесе.— Підемо додому?

— Ні, ще трохи погуляємо,— мовила Джо.

Вона обвела нас навкруг Альберт-хола — їй хотілося похвалитися своєю гарною, святково вбраною родиною, і, відповідаючи на вітання знайомих, вона почувала себе дуже щасливою в своєму маленькому світі.

Ми йшли позаду, і Руперт шепнув мені, як йому не хотілось би руйнувати її віру. Та що поробиш: чудові личка дітей настійно підказують, що їхнє майбутнє в наших руках і що ми мусимо їх рятувати.

Розділ тридцять п'ятий

Я знав, що Руперт повернувся з Китаю зовсім іншою людиною, та, поки він пе виклав своїх намірів, не уявляв собі, яка разюча ця зміна. Його наміри були цілком визначені, і я не

сумнівався, що з його рішучістю він неодмінно здійснить усе, що надумав.

— А що ви збираєтесь робити? — насторожено запитав я.

— Тільки не лякайтеся, Джеку,— відповів він.

Я ще ніколи не бачив Руперта таким задоволеним. Подарувавши китайцям п'ять мільйонів, він поводився як людина, що нарешті знайшла свій шлях.

— По-перше,— заявив він,— я хочу забрати у фірми всі свої гроші.

— А хіба це можливо? Адже її акції не продаються.

— Можна продати комусь із членів родини. Хоча б Фредді.

— А чому не вашій матінці?

— Нізащо! — вигукнув Руперт; він лежав на осонні проти будинку, тримаючи на животі чай, принесений Андже-ліною.— Вона заплатить, а потім покладе в банк на моє ім'я або на ім'я дітей. Ні!. Цього разу я вирішив покінчити з фірмою назавжди.

— А Фредді хіба не збереже для вас акції?

— Фредді? Той нічого з рук не випустить.

— Проте...

— Заждіть! — розсердився Руперт.— Ви не даєте мені й слова сказати. Хіба вам не Цікаво знати решту?..

Намір у нього був досить простий. Одержавши гроші, він хотів створити щось на зразок фо'нду "корисних починань".

— Що ви маєте ла увазі? — запитав я.

— Наприклад, домогтися прийняття Китаю в ООН.

— І ви на це будете витрачати гроші й час?

— Не тільки. Є на світі багато інших корисних справ.

— Наприклад?

— Завжди знайдуться справи, які потребують грошей.

— Які саме?

Він знав, чого я домагаюсь.

— Чи треба вам пояснювати? Ви й самі добре розумієте.

— Тоді чому б вам одразу не віддати всі свої гроші комуністам? — вже сердився я.

— Тому, що в мене свої власні погляди й наміри. Був чудовий літній день. Джо поливала троянди в саду

й сердилась на Роланда, що кинув на грядку свій велосипед.

— От шибеник...

— А на що ви житимете, коли роздасте гроші? — допитувався я.

~. З голоду не помремо.

— А ви подумали про Лілла? Руперт кусав травинку.

—* Тепер йому мене не подужати. —> А Джо?..

—* Не знаю,— задумливо, але без тривоги відказав Руперт. — Якось переконаю. Біда в тому, що я ніколи з нею не радився...

Я сказав, що не заздрю йому. В цю мить я думав про ту Джо, якої Руперт ще не знав і яка всі ці дні жила в надзвичайному напруженні,— чесна і щира, вона не могла критися й брехати. Рано чи пізно Джо випалить йому все з досади або в доброму настрої під час прогулянки. Що тоді?.. ,

— Я певен, що для неї прикра буде не втрата грошей, а те, як ви їх використаєте,— застеріг я.

— Так. ,

— Боюсь, вона піде од вас. ' Та він, очевидно, обміркував і це.

— Навряд...

— Для неї ненависною буде сама думка про те, що ви пристали до якоїсь течії. Адже схоже на це...

Я гадав, що він заперечуватиме, та Руперт рішуче кивнув.

— І взагалі навіщо забирати гроші з фірми? — намагався я знайти якийсь компроміс.— Чому б не залишити їх фірмі, а прибутки витрачати, як заманеться?

Він похитав головою.

— По-перше, я хочу звільнитися від Ройсів, щоб мені ніхто не заважав. Та це ще не все. В нашому статуті сказано, що один із директорів — тобто Рендолф чи будь-хто з членів родини,— має право конфіскувати без компенсації акції того, хто завдав шкоди фірмі. А коли Рендолф і решта довідаються, що я утнув, то неодмінно це зроблять. Поки що вони навіть не здогадуються, але Рендолф неодмінно пронюхає й заморозить мої акції, а то й зовсім одбере.

— Тоді вам треба діяти... ^

— Я піду до Фредді, як тільки він повернеться...

— Але Фредді також може повстати. П'ять мільйонів він вам не простить.

— Звичайно. Проте акції візьме охоче.

— І ви певні, що чините розумно?

— Цілком,— спокійно сказав він.— Я не можу більше дивитися на світ, як колись.

Не хотілося більше мучити його, та все ж таки я мусив поставити ще одне запитання:

— А як же ви тепер дивитесь на світ?

— Я й сам ще не знаю,— признався в|р.— Але тепер переконаний, що так жити далі неможливо.— Руперт лежав на траві, спираючись на лікоть, а тепер сів і простяг руки, ніби намагаючись обійняти землю і небо.— Неможливо, хоч і здається, що все навкруги таке прекрасне.— Тяжко зітхнувши, він знову ліг.

— А чому б не лишити все так, як є?

— Тому, що в нашому житті бракує головного. І що далі, то це стає відчутніше. Я не хочу^ щоб мої діти росли у світі, який витравлює все, крім зажерливості й звірячого інстинкту самозбереження. Має настати якесь інше, раціональніше життя, і для початку хоча б це слід зрозуміти, Джеку...

— Ви ж потонете в політиці.

— То й що? Адже я не бачу чогось вартіснішого. Все іпше — марне гайнування часу.

Розділ тридцять шостий

Серед бучі, яка зчинилась, всі чомусь зверталися тільки до мене, ніби я міг пояснити Рупертову поведінку або якось вплинути на нього. Хоч, між іншим, я й сам не знав, на чиєму я боці.

Коли ми зустрілись, Фредді все ще лютував через втрачені п'ять мільйонів. Руперт подарував гроші китайцям раз і назавжди, проте Фредді спішно відрядив із Гонконга в Пекін Ендрю Ротбарта — а може, ще вдасться щось зробити. Злість його поглиблювалася ще й тим, що проект злиття з ЮСО та "Фарбверке" таки провалився: Фредді не вдалося подолати Бендіго й Рендолфа. Уряд теж не дав своєї згоди. Отож Фредді

зовсім знесилився, до того ж він дуже багато пив. Витівка Руперта була останнім coup de vent що остаточно доконав його.

— Яку дурницю він утнув! — бідкався Фредді.— Чому ви його не спинили?

— Я нічого не знав.

— Як? Він навіть вам не признався?

Я пояснив, що Руперт, очевидно, не хотів перекладати на мене якусь частку вини.

— Що ж усе-таки, хай йому чорт, сталося з ним у Китаї?

Ми обідали в кабінеті — Фредді ніколи було йти до ресторану, і він запивав свинячу котлету горілкою 8 содовою водою. Я навіть не Намагався щось пояснити. Як йому розтлумачиш? Зате виклав усе про підступи Лілла та Бонні.

— Про Бонні 'я знав,— зауважив Фредді.— Хоч споді* вався, що Руперт обдурить його.

'Порив вітру; тут: удар (франц.). 224

— Він таки обдурив. Та ще й як.

— А Лілл ідіот,—.пробурчав Фредді.—Він так боїться Руперта, що перебирає міри.

Я запитав, як позначиться (на фірмі те, що не вдалося досягти злиття, і Фредді просто мене здивував.

— Все буде гаразд,— заявив він.— Ні Пінк, ні я не можемо подолати один одного, от ми й вирішили об'єднатися.— Він здвигнув плечима.— Іншого виходу не було. Коли ми з ним у вересні досягнемо злиття з ЮСО та "Фарбверке", то матимемо такий концерн, якому й чорт не страшний.— Фредді цинічно зареготав, показавши жовті зуби.— Ми розкроємо й поділимо весь світ. Хоч це між нами, Джеку, інакше я вас приб'ю.

Я почервонів.

— Коли це така таємниця, то навіщо ви мені кажете?

— Тому, що й ви будете причетні... Я хочу призначити вас директором. Родимі вже не матимуть на мене впливу, і я хотів би спертися на рішучу й віддану людину. Це дасть вам десять тисяч на рік, але працювати доведеться до сьомого поту.

Я нічого не відповів — адже пропозиція була надто несподівана, щоб прийняти або відхилити її. Фредді признався, що його бентежить намір Руперта продати йому акції.

— Я не можу купити їх, не повідомивши тітоньку Кpі-стіну,— пояснив він.— Хоч Руперт обіцяє сам домовитися з нею. .

— Він поспішає,— зауважив я.

— Ну то й що, я не можу залагодити все раніш, ніж за тиждень. Це неможливо.

А за тиждень Лілл або Рендолф пронюхають, що Руперт віддав китайцям п'ять мільйонів. Тоді вони відберуть у нього все. Я знав, що Фредді мовчатиме — адже він загребе Рупертові акції за п'ятсот тисяч. Через півроку після створення концерну вони коштуватимуть два-три мільйони і до того ж дадуть йому

кілька зайвих голосів у правлінні. Фредді запропонував і мені придбати акцій на сто тисяч фунтів, навіть обіцяв позичити грошей з розрахунку двох з половиною процентів на рік.

— Це дасть вам хоч якесь право голосу,— закінчив він. Пропозиція Фредді мене приголомшила, до того ж я не

був певен, чи потрібне мені оте "право голосу".

— Хоч усе ж таки було б краще, якби ви відмовили його...— признався Фредді.

— Ви вважаєте, що його можна відмовити?

— Мабуть, ні,— посміхнувся Фредді.— Але скажіть мені, ради бога, чого він прагне?

— Нічого.

— То якого ж біса перти на рожен? За велінням совіеті.

Фредді пильно глянув на мене.

— Я розумію, що таке веління, а от що таке совість — кат його зна!.. •

Фредді довелося повідомити Рупертову матір про акції, і тітонька, зрадивши свою звичну витримку, якою завжди прикривалася, мов панцирем, докоряла Рупертові, що він жорстокий егоїст. Джо, Роланд і Тесе пішли в кіно, а мене тітонька нітрохи не соромилась.

— Тобі не здається, Джеку, що він жорстокий егоїст? — обернулась вона до мене...

, Ні, йому це не здається,— перебив Руперт.

Я ждав, що він почне ганити її за справді жорстокий егоїзм, який матінка виявляла все життя, та Руперт змовчав: і справді, це було б все одно, що покарати дитину за те, що вона любить морозиво.

— Егоїзм буває всякий,— не втримався він.— Його виміряти просто неможливо.

— Дурниці! — обурилась вона.— Егоїзм — це егоїзм. І я ніколи не прощу Рупертові, якщо він зробить те, що надумав. Хоч мені все одно, віддасть він свої акції Фредді чи ні. Проте я вважаю вчинок Руперта безглуздим. Чому ти паришся, з родиною? Чому?

— Щоб ти знову не зв'язала мене з нею...

— Але ж я залишу тобі свої акції, коли помру.

— Тоді я так само вчиню.

— А куди дінеш гроші?

— Куди вважатиму за потрібне на той час,— знизав він плечима.

"г— Ти просто жорстокий! — вигукнула вона.— Мені не ваі^адило б чогось випити.— І пішла до кімнатного бару.

З властивою їй чемністю тітонька запитала, чи ми не хочемо приєднатись до .неї, і ми так само чемно погодились. Вона налила нам щедрі порції коньяку, долила вермуту й содової, сіла й, скривившись, проковтнула цю суміш (вона рідко вживала спиртне).

— Я не дозволю тобі! — сказала тітонька Крістіна.— Адже ти обіцяв Джо, що збережеш гроші.

— Звичайно, збережу, прот&_ знайду їм інше призначення. І

— Не прикидайся! Ти ж сам знаєш, що вони підуть на дурниці, які не мають ніякого відношення до тебе й сім'ї.

— Так,— погодився він.

— Не жартуй, Руперте. Прошу тебе, не жартуй,— благала вона.— Я ще ніколи в житті не розмовляли з тобою так серйозно. І ніколи тобі не наказувала. А от зараз... Наказую... Залиш усе, як є. Не роби дурниць... Джеку, не дозволяйте йомуі

— Мамо, не вплутуйте Джека,— попрохав Руперт, дивлячись на стелю.— Він не допомагатиме вам.

— Я покличу на допомогу всіх, кого зможу. Ось побачиш!

Руперт насторожився.

— Даремно. Це стосується лише нас із тобою. Тітонька знала, чим крити.

— А Рендолфа стосується? — запитала.— Що скаже він, коли дізнається, що його пайку загріб Фредді? Та він ошаліє.

— Він нічого не знатиме.

— Я скажу йому!

— Не скажете!

— Завтра ж поїду в Уошберн і розповім...

— Ви тільки нашкодите.

— Я не дам тобі вчинити таке безглуздя.

Ми з Рупертом перезирнулися. Неможливо вгадати, що утне старий. Хоч поки ні він, ні тітонька Крістіна не знають про п'ять мільйонів, можна спати спокійно.

А тітонька раптом розплакалась, і дивитися на неї було так само прикро, як на малу дитину. Вона щосили стримувала сльози, прикусивши губу, а вони текли й текли по її випещеному, завжди спокійному обличчі.

— Це найганебніший вчинок у твоєму житті,— сказала вона крізь сльози.— Я тобі ніколи пе прощу.

І вона вийшла з кімнати, і Руперт винувато пішов за нею. Я чув, як вони ще довго сперечалися. Повернувся він схвильований, безпорадно знизуючи плечима. Коли його легковажна матінка намагалася захищати родові підвалини, це було смішно, і все-таки вона інтуїтивно виявляла турботу про сина і завжди, навіть нібито забуваючи про його існування, оберігала його. Руперт це знав і ніколи їй ні в* чому не дорікав. Він був непоганим сином, а вопа мала право оплакувати його вчинок.

Джо нічого щЬ не знала про наміри Руперта, і, коли вона повернулась, тітонька відвела мене вбік і попрохала:

— Джеку, дозволь мені дати тобі грошей, щоб ви з ним поїхали кудись тижнів на два.

— Куди?— запитав я.

— Куди хочеш,— нетерпляче відказала тітонька.— А я тим часом постараюсь поламати все.

— Він не поїде, тітонько.

" — Скажи, що ти збпраєпгся купити яхту де-небудь у Франції. Він любить яхти. Про гроші не турбуйся, навіть коли справді доведеться купити.

— Справа не в грошах. Він просто не захоче їхати.

• — Але навіщо він усе це затіяв? От упертюх. Він завжди був такий.

Я не міг їй пояснити, що діється з Рупертом, і тільки пробурмотів:

— У нього свій розум, тітонько, і він хоче робити те, що вважає за потрібне. Навряд чи його можна відрадити.

— Всі Ройси ідіоти! — не втрималась вопа.— Просто на-віжені. Всі до одного!

Розділ тридцять сьомий

Руперт намагався прискорити справу: він особисто відвідав повірених матері й маклерів, що займалися його акціями, адвокатів, які відали духівницею батька, а також юристів Фредді. Кілька днів я його майже не бачив.

Я поїхав до Кеті й попрохав, надати мені одне з щомісячних побачепь: хоча в'язниця й не пасує для таких справ, я вирішив нарешті освідчитись Пепі. Кеті трохи покепкувала, проте призналася, що вона рада. Що ж до Скотті, то він трохи надірвався, підсаджуючи бичка па грузовик, і тепер цілими днями грівся на осонні та сварився з домашніми або дражнив собак.

Вони з Кеті сперечалися про все на світі.

— Чому Пепі сидить у в'язниці, якщо немає чого боятися атомної бомби?— сердився Скотті.— І яка користь від політики, якщо не залишиться людей, які займатимуться політикою?

— Бомба — пе кара господня,— заперечувала Кеті.— Хіба боротьба за мир вирішує все? А революції? Для чого

.вони? Невже.лише-для того, іпоб ми, як і досі, боялися атомних бомб? Я пе дозволю себе залякати.

— Бо ти дурна! Коли всі отак судитимуть, то від нас і згадки не залишиться.

— А що дум&є Руперт?— звернулась Кеті до мене.

— Навряд чи він думає про де взагалі,— відказав я,— та краще спитайте в нього самі. Мені вже обридла роль його агента.

Хоч несподівано мені знову довелося грати цю роль: Рендолф прислав по мене машину, і я поїхав до Уошберна.

Мене просто налякав вигляд старого. Якщо Фредді дедалі більше пив, то Рендолфа догризали сумні думки. Широке лице з масивною щелепою зовсім осунулось, і він нагадував хворого собаку. (За день до цього я запитав Фредді, чи знає старий про злиття з Бендіго та Наєм — адже це означало, що його зрадили найближчі спільники. "Здогадується",— сказав Фредді. "І як він до цього ставиться?"— "Так, ніби йому встромили ножа в спину, — зареготав Фредді.— Ніби його зрадили"). Авжеж, у старого на лобі було написано, що його підло зрадили.

— Кожним своїм вибриком,— заявив він мені про Руперта,— цей тип завдає нашій родині страшенних прикрощів. Як і його безглуздий батечко. Коли б він трохи взяв від Крістіни, то мав би хоч одну клепку в голові...

Я подумав, що Рендолф уже дізнався про п'ять мільйонів і вдасться до статуту, який позбавить Руперта майна, та з'ясувалося, що він мав на увазі зовсім інше.

— Я хочу дещо зробити для тебе,— сказав він крізь зуби.

Ми сиділи в розкішно оббитій вітальні, що нагадувала салон у Версалі. Я знав, що старий рідко заходить сюди,— просто йому хотілося вплинути на мене. Він простяг мепі склянку віскі. ~

— Дякую, але я не п'ю віскі,— відмовився я, а він нічого більше й не пропонував, хоч буфет аж вгинався від різних пляшок.

— Я хочу, щоб ти купив акції у свого кузена,— провадив Рендолф.— Адже ви дружите з ним, чи не так? І тобі він продасть...

— Він продаєФредді.

— Знаю. Але якщо ти попросиш, продасть тобі.

— Сумніваюсь, дядечку. Та й де мені взяти п'ятсот тисяч...

— Я дам!—гаркнув Рендолф.— Тобі залишається тільки купити акції.

— Для себе чи для вас?

— Можеш залишити їх собі.— зневажливо кинув Рендолф.

Мене це нітрохи не здивувало, але надто вже багато ставилось на карту, щоб я брав участь у такій грі. Я запитав, навіщо йому все це.

— Не хочу, щоб акції дістались 'Фредді,— щиро признався він.— До того ж ти, здається, одружуєшся з Пені?

^Так мені казали. То як?

— Все може статись.

— От я й даю тобі весільний подарунок.

Я засміявся. Потім узяв віскі й випив до дна.

— Ні, дядечку. Мені не вдасться купити ті акції, якби я й хотів.

— Чому?

— Бо довелося б умовляти Руперта підкласти свишо Фредді.

— Ну й що? Фредді не раз підкладав її мені, та й усім нам.

— Можливо, але Руперт мене й слухати не схоче.

— А ти умов його,— не вгавав дядечко.— Доведи, що це тобі конче потрібно.

Мені стало огидно. Півроку серед Ройсів багато дечого мене навчили, але такого я ще не міг засвоїти.

— Ви ж знаєте, що я опинився тут випадково.

— Та годі тобі! З таким капіталом ти станеш справжнім Ройсом.

— А ви чули, що Руперт збирається зробити з грішми, які виручить за акції?— хотів я завдати йому останнього удару.

— Мені начхати на це! Коли він такий дурень, то хай хоч з мосту в воду кидається з ними.

—8 Він саме так і збирається вчинити.

— Ти згоден?— вів своєї Рендолф.

— Ні, дядечку, на мене не розраховуйте.

— Духу не вистачає,— гірко посміхнувся старий.

— Хай так,— погодився я й підвівся.

Рендолф не встав, а коли я попрощався, тільки презирливо фиркнув. Мені навіть стало шкода його.

Я повернувся до Кеті. Перш піж сісти з ними вечеряти в кухні, де завжди відбувалися бурхливі суперечки, я подзвонив Рупертові й розповів йому про вимоги Рендолфа.

— Поспішайте,— застеріг я,-[бо віп утне таке, що вам і на думку не спаде.

— Тільки б не дізнався про п'ять мільйонів, поки я не переписав свої акції па Фредді. 1

— Отож поспішайте.

Я роблю, що можу, і, мені здається, все буде гаразд.

Мені теж так здавалось, і так би й було, якби Руперт не припустився грубої помилки.

Він усе розповів Джо. Не міг почекати ще кілька днів! Коли я дізнався, що трапилось, і до чого це призвело, то тільки руками розвів: надмірна чесність завжди межує з гл у нотою.

* * *

Руперт доводив, що намагався вибрати слушну хвилину для розмови з Джо, та, мабуть, він помилився, бо вважав, що мусить признатись їй до, а не після продажу акцій. Був тихий недільний

вечір, еони сиділи на лужку перед будинком, попиваючи коктейлі, і Руперт вирішив: тепер або піколи. Bin розповів, що продає акції, а гроші збирається віддати на потрібні справи — насамперед на боротьбу за визнання Китаю в ООН. Джо повагалась якусь мить.

— Не може бути...

— Зачекай...

— Ні! Ні!— вже кричала вона.— Мовчиі Не хочу й слухати!— і, затуливши вуха, скочила па ноги.— Мені набридло! Набридло! Я накладу руки на себе!— істерично кричала вона.— Забирай свої гроші! Віддай їх китайцям! Але пам'ятай — я йду від тебе назавжди)

Він намагався пояснити, що не віддає свої гроші, а хоче розумно використати їх.

— Чому?— знавісніло повторювала вона.— Чому ти так по-дурному чиниш?

— Не знаю,— признався він.— Але це дає мені більше задоволення, ніж пливти за течією разом з Фредді.

— А чим тобі не підходить Фредді? Він хоч не божевільний.

— Ти хочеш, щоб я був такий/як Фредді?

— Так, бо він живе, як усі. Тобі це не подобається? Bin людина спокійна і забезпечена, не те що ти! Навіщо це ти робиш?

: Фредді — нещаспий і гідний жалю. Навіть у своїх стосунках з Пеггі.

— Вони щасливі,— твердила вона.

— Нещасні...

— Але не через гроші...^

— А через що?

— Через те, що чоловіки — дурні. Думаєш, тобі більдіо пощастило?

Він намагався вгамувати її.

— Ти негідник!— верещала вона, йдучи до будинку."— Нічого тобі жаліти Фредді! Пожалів би краще себе! Не лише Пеггі зраджує чоловіка... Я теж! Я теж тебе зрадила,— переможно заявила вона.

— Що ти верзеш?

— Я спала з Бонпі в поїзді, коли ти відлетів у своїх дурних справах до Пекіна,— кричала вона на ходу.— Тобі було все одно! Ти навіть не здогадувавсь! — Руперт пе вірив, і Джо це розуміла: вона обернулася до нього, бліда як смерть.— Ти такий самовпевпеппй. Але це так!— Вони вже дійшли до спальні.— Отож давай розлучимось. Мені тепер на все начхати! Хоч дітей ти не візьмеш. Я не дам тобі калічити їх. Тільки через мій труп!..

Руперт зрозумів, що настає найважча хвилина в його житті, — між ним і Джо виникла безодня. Він сліпо йшов слідом за пею, а вона кидалася з однієї кімнати до іншої й несамовито кричала:

— І не кажи мені, що ти чесний. Я знаю, ти обманював мене з тією росіянкою!

— То було зовсім випадково...— розгублено мовив він, не в змозі збагнути, що відбувається.

— .Ти просто негідник! Чесності в тобі ні крихти. Ханжа! Де твої моральні принципи?..

— З Бонні!..— й досі не вірив він, а потім раптом відчув шалену ненависть та біль, ніби від глибокої рани.

— Тепер я хоч можу піти від тебе,— плакала Джо.— Жити з тобою нема більше сили. "

— Стривай...

— Що, може, хочеш, щоб я залишилась?— зневажливо кинула вона.— Глянь на свою пику. Ґидко, еге ж? Так тобі й треба. Припаймні по будеш мене тримати. Я скільки разів попереджала, що* піду. Тепер край! Ніякі клятви не допоможуть.

Він пішов із спальні, намагаючись ні про що не думати. Та в голові було ясно. Він розумів: Джо навіть пе уявляє собі, що наробила своїм зізнанням,— так той, хто накладав на себе руки, пе тямить, що| повернення до життя більше не буде. Вона не розуміє, що немає вороття.

— Господи!— шепотів він.—* Що ж мені робити? Що тепер буде З ДІТЬМИ? :

Уявляти собі Джо в обіймах Бонні було для нього все одно, що бачити її мертвою.

Спускаючись сходами, він чув її плач і все-таки надяг піджак, акуратно застебнув його й попрямував до хвіртки. Фіджеві, який радісно повискував, наказав: "Ні, тобі зі мною не можна!"—й зачинив, хвіртку перед самим носом собаки. Боляче муляла думка: яке шаленство штовхало його доводити і себе, і її до крайнощів, що зруйнували їхнє життя?

Він не сумнівався — це вже кінець, кінець усьому, що вони пережили разом.

Розділ тридцять восьмий

Днів п'ять я не бачив Руперта, а в неділю, коли Джо приїхала з дітьми в Уошберн, я саме був у Кеті. Фло подзвонила нам і сказала, що Джо в неї; я поїхав туди наступного дня. Джо кинула Руперта, а може, він її, бо коли вона від'їздила, Руперт ще не повернувся.

Пе знаю, де він пропадав, хоч і переконаний, що Руперт, ніби підстрелений лев, сховався десь і зализує свої рани. Ми сіли з Джо на обшивці електропомпи, що глухо гнала воду в один із безглуздих ставків Репдолфа.

— Тепер мені все байдуже,— казала вона.— І вам не слід втручатися. Не слід!

Джо була змучена. її нерви не витримували, а колишній вогонь, що завжди підігрівав її, здавалося, зовсім погас.

— Я не хочу більше бачити Руперта, не хочу з ним розмовляти,— у її голосі не було вже ні жалю, пі образи.—" Годі з мене! І не намагайтеся мене переконувати. Все втратило сенс.

"Чах, чах, чах",— вторив насос, ніби то билося велетенське механічне серце Рендолфа. Я знав, що старий радітиме з катастрофи Руперта. Звістка про це блискавкою облетіла всю родину, і всі вирішили, що Руперт і Джо посварилися через гроші. Лише я знав про Брайєна Бонні, а пізніше довідалась і Мерієп Крейфорд.

— І все-таки,— переконував я,— вам треба з ним помиритися.

— Годі вам, Джеку! Я вже пе раз прощала йому. А він усе чогось шукає. Чому він не задовольниться тим, що в нього є? Чому?

— Мало хто задоволений тим, що має,— не дуже впевнено зауважив я, захищаючи Руперта.

— А мене все влаштовує,— вже сердилась вона.— Що він знайшов у тій росіянці? Це вона його зіпсувала!

> Вона не лаяла Руперта, а ділилася своїми думками, і я добре знав, що це означає: коли Джо не вгамується — всьому край. Невже таке щастя може зруйнуватися лише через те, що підгнила якась одна опора? Проте щось, певно, давно вже підточувало цю родину, і коли цілий ряд обставин змусив Руперта порвати зі своїм оточенням, то вони — ті обставини — руйнували й почуття, які, здавалося, міцно поєднували його з Джо.

— Не настроюйте себе так,— вже благав я її.— Спробуйте помиритися з ним...

— — А я не хочу!— вперто заперечила вона.

По той бік схилу діти каталися на поні й весело перегукувались одне з одним. Конюх вів на повідку конДчиіу Тесе, а дівчинка підскакувала в сідлі й прохала: "Відпустіть! Відпустіть!" Це було так любо, що, я гадав, уплине на Джо. Та вона байдуже дивилась у поле, нічого не помічала і не чула навіть відлуння свого дитинства, яке безповоротно відлетіло геть.

* * *

В Лондоні мене нетерпляче чекав Лілл. У поштовій скриньці було кілька листів; він просив негайно йому подзвонити. Спершу я хотів ним знехтувати, але раптом подумав, що це може стосуватися Руперта.

— Нарешті!— зрадів адмірал.— Я негайно пошлю по вас машипу.

їдучи до його старовинного білого особняка, я весь час тривожився за Руперта. Проте, мабуть, нічого не сталося, бо Лілл зустрів мене щирою усмішкою.

— Здрастуйте, Джеку,— діловито привітався він.

Я все ще тамував недовіру до нього, але адмірал ніби нічого й не бачив.

— Я вас довго не затримаю,— почав він.— Адже ви неодмінно все перекажете Рупертові.

— А чому б вам не поговорити з ним самим? Ви ж, мабуть, знаєте, де він... |

— Для цього довелося б притягти його сюди силоміць.

— Хіба вам це важко?

Моя ворожість не справила на нього ніякого враження.

— Я дізнався від Бонні, що Руперт домовився з китайцями про компенсацію, а потім подарував їм п'ять мільйонів. Вам це відомо?

— Так.

Тоді ви повинні знати й те, що він продає Фредді свої акції.

— Еге ж.

— Я хочу перешкодити цьому, якщо зможу... Ви, очевидно, знаєте, що в статуті фірми є параграф, який дозволяє відбирати без будь-якого відшкодування акції тих, хто завдає шкоди її інтересам. Для цього потрібна лише ухвала правління й підписи голови та одного з директорів.

Я мовчав, не бажаючи виказувати, що мені відомо, але це мене й зрадило.

Виходить, ви знали?

— Так. Адже це відомо всім членам родини. Слухайте, Джеку, нерозумно розмовляти зі млою таким тоном,— мовив адмірал, даючи відчути, що йому обридли мої нікчемні спроби

виявити свою неприязнь до нього та й я сам.— Гарпе виховання привчає юнаків поважати старших, хоч би які вони були і хоч би що вимагали від них.

— Можете вважати мене невихованим,— відрубав я.

"~ Та сядьте ви, нарешті,— стомлено сказав він.— Єдине, чого я хочу,— перешкодити Рупертові дістати ті гроші. Попередьте його, що, коли він не передумає продавати свої акції, я завтра повідомлю Рендолфа, як він подарував китайцям п'ять мільйонів.

— І не дасте йому подумати?.. ~ Ні.

А яке це має відношення до вас? Адже то його власні акції.

— Просто не хочу, щоб він мав гроші, бо мені відомо, як він їх використаєм

— Але ж він має право розпоряджатися власними грішми, навіть якщо вони залишаться у фірмі.

— Ні. Він може розпоряджатися лише процентами з капіталу. Я не хочу, щоб він використав ці гроші на свій розсуд. Отож прошу передати йому це з усією рішучістю.

— Я навіть не знаю, де він зараз.

— Він повернувся додому,— сказав Лілл.

— В такому разі він уже продав акції;-..

— Ні, не продав. Поки що...

— Невже ви думаєте, що мені вдасться переконати його?

— Ні, не думаю. Але після всього, що трапилось, він, може, порозумнішав.

— Навряд,— заперечив я.— Ви не знаєте, який він упертий.

— Що ж, я розкажу Рендолфу про його вчинок, і тоді він не матиме нічого. Хоч мені не хочеться цього, Джеку. Ій-право, не хочеться. Поясніть йому це і скажіть, що я прошу його не робити дурниць. Нічого більше від нього не вимагають...

Я ненавидів адмірала, проте вважав, що Рупертові доведеться прийняти його пропозицію. Зізнання і втеча Джо змусять Руперта піти на компроміс, якщо тільки він не засліплений ненавистю до дружини.

— Добре,— здався я,— Я поговорю з ним. ——І сьогодні ж,— наполіг адмірал.

— Гаразд, гаразд. Але все, що з ним трапилось,— діло ваших рук.

Я чекав категоричних заперечень, проте адмірал, глянувши мені у вічі, признався:

— Можливо, Джеку. Однак, знаючи ставлення Руперта до нашої установи, як би ви інакше вчинили?

— Я все одно довіряв би йому.

— Я теж довіряв, поки було можливо.

— Не досить. Ви загнали його у безвихідь.

Лілл стояв біля холодного каміна, стрункий, підтягнутий.

— Видно, ви мало знаєте Руперта. Це дуже рішуча й наполеглива людина. Коли вже щось зайде йому в голову, то цього нічим не виб'єш.

— Знаю. Але в наш час більшість людей не терплять, коли їм щось нав'язують.

— То що ж, по-вашому, я мав робити? Спокійно дивитись, як він стає на бік ворога? Може, я й допустився помилки, але змушений був користатися наявними засобами. На моєму ж боці не.було такої ідейної жінки! Наші Ідеї стали вже надто традиційними, звичними й не можуть бути зброєю в боротьбі. Руперт відкинув їх і тому став небезпечним.

Все це звучало переконливо, і'гі розумів, що Лілл по-своєму ма$ рацію. Коли Руперт повірив у правду противника, то буде обстоювати її до кінця. Ось чому адмірал так його боїтьсй. А оскільки це зачіпало інтереси Джо, то Лілл і вхопився за неї, мов за рятівну тріску.

— Може, він і погодиться,— сказав я,— але це вже його справа.

— А я й не вважав, що ваша,— кинув адмірал на прощання: він усе ж таки втратив терпіння.

* * *

Та Руперт не мав ніякої переваги. І коли я сказав, чого вимагає Лілл за мовчання щодо п'яти мільйонів, він і сам це зрозумів.

— Мені потрібен лише підпис матері^— заявив він,— а вона навмисне відлетіла сьогодні в Афіни. Вони з Ліллом не гаяли часу.

Ультиматум адмірала його не здивував. Я поцікавився, що він робив і як себе почуває, та Руперт відмовчувався. Він вечеряв сам за столиком, накритим склом, і, читаючи газету, гладив Фіджа, який простягся біля його ніг., В будинку було нестерпно тихо. Коли з'явилася Анджеліна, я попрохав приготувати мені яєчню. Італійка була заплакана, що зовсім не відповідало її калабрійському темпераменту, та, видно, всі тепер розуміли, що сталося непоправне.

— Що ви масте намір робити?— запитав я.

— А що мені лишається... Я, мабуть, програв.

— То ви не піддастеся Ліллу?

Коли він і вагався, я цього не помітив.

— Навряд...

— А що буде з Джо?

Він мовчав. Анджеліна принесла мені пляшку й келих.

— Містер і місіс Ройс — дуже дурні,— кинула вона й квапливо пішла з кімнати.

Руперт глянув їй услід, але промовчав. Я знову запитав, що буде з Джо, бо не збирався виявляти традиційної витримки.

— Не треба про це,— ухилився він.— Тепер уже нічим не зарадиш...

— Через Бонні?— спивав я.

— Звідки ви знаєте про Бонні?— не втримався він.

— Я здогадувався про це ще в Пекіні, коли ви роздавали оті п'ять мільйонів.

Він не розсердився і навіть не захищався.

— Ви б поїхали й привезли Джо...— порадив я.

— З якою умовою? Вона мені прощає чи я їй?

— .Обоє.

— Згоден.. Ну, а що потім? Причина нашого конфлікту не лише в цьому...

— І все ж треба спробувати... Він похитав головою.

— Ні. У нас надто глибокі розходження, Джеку, щоб починати все спочатку. Джо хоче, щоб я жив бездіяльним життям, як багатій, а я не можу.

Судячи з усього, він змирився з крахом сім'ї, до того ж не мав ані найменшого бажання знов заводитися з Джо.

— Якщо ви зволікатимете, вона вам ніколи не простить,— зауважив я.

— А що мені їй казати?

— Ви ж винні більш, ніж вона.

— Я її не звинувачую. Але від минулого нічого не лишилося,^ певен.

Відрадити його було неможливо; я зрозумів, що він не поїде й не буде її вмовляти. Бонні надто міцно засів у нього в голові. Колишній образ Джо розбився на скалки, і Руперт не знав навіть тепер, як їх зібрати докупи.

. Розділ тридцять дев'ятий

Руперт не прийняв ультиматуму Лілла і полетів до матері в Афіни, щоб ще раз спробувати вплинути на неї. Поки він повернувся, Рендолф уже знав про п'ять мільйонів і мобілізував усе, щоб накласти секвестр на Рупертові акції. Фредді запекло опирався, і між ними відбулася жорстока сутичка, та Фредді навряд чи міг розраховувати, що іншим членам родини сподобаються його наміри. Таким чином, Руперт програв.

Хоч це був лише початок. Того вечора я відвідав Фредді, і, поки він розмовляв з якимсь американським юристом, Пеггі спитала мене, що чути в Руперта.

— Помчав до Афін. Ось і все, що я знаю.

— Ви чули, що Рендолф хоче встановити опіку над його акціями? Роланд і Тесе отримають їх, коли їм сповниться

дгадцять один рік. На той* час капітал досягне трьох-чо-тпрьох мільйонів.

— Невже Рендолф у це вдасться?

— Вони ладні на все,— здвигнула плечима Пеггі.

Я ніколи ще не бачив її такою пригніченою. Поки ми їздили до Китаю, Пеггі призналася Фредді, що Пінк Бендіго її кохацець: вона думала, це І з'ясує їхні стосунки. Про? те Фредді не зронив ані слова: скандал з майбутнім партнером знову поламав би всі його, плани, тому він змовчав, а Пеггі була добита його черствістю і байдужістю.

Та мене більше турбувала Рупертова доля. Він тепер всіх уникав, але я домовився з Анджеліною, що вона, подзвонить або напише мені, як тільки він з'явиться.* Дома я побачив записку мішаною англо-італійською мовою і вранці відправився до Руперта;.того ж таки дня я збирався поїхати до в'язниці і освідчитися нарешті Пепі.

Руперта вдома не було.

— Він у лікарки Крейфорд,— сказала Анджеліна.

Я пішов задвір'ями і побачив їх біля малолітражки, яку Мерієн допомагала йому завести. Обоє мало розумілися в техніці. Я зняв накривку карбюратора, прочистив жиклер, і мотор запрацював.

— Дивіться! — вигукнула Мерієн.— От що то значить моряк.

Ми зайшли в дім вимити руки, і я довго не знав, як почати про "турботу" Рендолфа за його дітей. Виглядав Руперт

непогано, в голосі не було вже гіркоти, проте цього звична стриманість перетворилася тепер на холодну байдужість, яку не могли розтопити ні Мерієн, ні я. Це мені не подобалось.

— Оскільки Рендолфу не вдалося урятувати вас, то він узявся за ваших дітей,— рішуче виклав я.— Гроші, що їх ви збиралися роздати, чекатимуть їхнього повноліття — до того часу сума збільшиться ще на кілька мільйонів.

— Ну, цього вже я не допущу,— рішуче відповів Руперт. Більш він нічого не сказав, але я зрозумів, що небезпека, яка загрожувала дітям, повернула його до життя.

Руперт відразу ж пішов, і мені навіть здалося, що моя присутність була йому неприємна. Я не став його тримати і не допитувався, куди він так поспішає.

— Потім побачимось,— кинув він на ходу.

Я дивився, як він простує мальовничими вуличками Хемпстеду,— вигляд у нього був такий, ніби він раптом опинився в скляному царстві, яке може розбитися від найменшого дотику.

— Добре, що ви йому сказали,— мовила Мерієн.

— Руперт прекрасний батько, а його дітей збираються віддати під опіку такого чудовиська, як Рендолф.

— Я теж собі цього не уявляю. Але на нього звалилося стільки лиха. І головне, що він не розуміє жінок.

— Хіба вас розбереш...

— Жінка — завжди жертва, хоч би як вона повелася. І л йому так і сказала.

— Одначе йому буде важко переконати її,— похмуро мовпв я.

Мерієн готувала чай; я дивився, як стривожено й зажурено вона розставляє чайник, чашки та молочник, і думав про те, що вона, мабуть, невесело дивиться на життя. Маючи тонку, чутливу натуру, Мерієн перехопила мій погляд і відгадала мої думки.

— В наші дні нелегко жити в злагоді з власним сумлінням,— гірко сказала вона.— Але Руперт чинитиме тільки так, як йому підказує совість. Я багато в чому з ним не згодна, проте розумію, яка для цього потрібна душевна сила.— Вона прямо, хоч і трохи ніяковіючи, подивилася мені в очі.

— Тільки католики знають, як мало в наїйі дні залишилося від християнської моралі,—сумно додала Мерієн.

— А чи залишилось від неї взагалі хоч що-небудь? — цп-пічно запитав я.

— Хто зна, Джеку. Ось я, лікар, освічена людина, вірю в бога* тому що мені потрібні певні моральні норми, навіть якщо я сама не завжди можу їх дотримуватись. Я щиро вірю в десять заповідей і намагаюся їх виконувати, хоч те, що я бачу навколо, робить смішними і ті десять заповідей, і мене. Однак я не відмовлюсь від них. Не відмовлюсь лише через те, що ми загрузли в багні матеріальних інтересів. Руперт правий, людина повинна мати хоч що-небудь ва душею, інакше їй не піднестися над тупістю й жахом навколишнього життя. Так далі тривати не може...

— Очевидно, ви маєте рацію,— погодився я.— Але хто може змінити це життя? Ваша релігія? Погляньте, що вона накоїла протягом століть у Іспанії, Італії, Південній Америці...

— Тому, що в ній теж є хороше й погане,— пояснила вона.

Я розсміявся, але так, щоб її не образити.

— Мені цього не збагнути...

Я втратив цікавість до релігії, коли у п'ятнадцять років прочитав у Вольтера, оцо кожна людина має бути вільна в своєму духовному житті. Після того я не раз порівнював його раціональні й гуманні висновки 8 проповідями нашого пастора, який нещадно засуджував усі гріх?, крім найтяжчих і найстрашніших. Вольтер у мені переміг. Проте Мерієн теж мала рацію. Віра — п^е не. все, основне — кому вона служить. І дивно, ота її богомольність чимось ріднила цю жінку з Рупертом. Я глянув йа неї по-іншому, й вона, відчувши це, почервоніла.

— Дивно...— промовив я.

— Що?— злякано поцікавилась вона, вважаючи, що я глузую з неї.

— Ви мені дещо з'ясували.

— А-а-а...— протягла вона 8 надією".

— Ні, ні, в свою віру ви мене, не навернете,— засміявся я.

— Тоді що ж інше я вам пояснила?..

— Ви коли-небудь помічали, які ви з Рупертом схожі, незважаючи на цілковиту протилежність ваших поглядів?

— Вони не такі вже й різні.

— Різні,— наполіг я.— Хоч це не так важливо, бо сходитесь ви в основному. Ось я зрозумів, що тепер головне — матя совість.

— Так, у Руперта вона єі — захоплено мовила Мерієн.— І я, не роздумуючи, віддала б йому своє життя.

— Знаю,— погодився я.— Добре знаю.

— Він ніколи не піддасться злу. Ніколи! Я допив свій чай, хоч він уже охолов.

— Йому доведеться скрутно,— закінчив я.— Всі зараз проти нього.

— бін не піддасться,— рішуче повторила Мерієн, і я зрозумів, що вона знає не гірше за мене, яким могутнім силам кинув виклик Руперт.

Розділ сороковий

Я так більше й не бачив Руперта. Того ж дня я пішов до в'язниці на побачення з Пепі. Тягар чужих і своїх турбот настільки знеміг мене, що я навіть не помітив похмурого оточення. Перебуваючи на волі, людина мало цінує її, а у в'язниці все навмисно влаштовано так, щоб арештант відчував неволю і ні на мить не забував, що він приречений на загибель у цій велетенській клітці. Дерев'яна хвіртка у воротях відчинилася, і я опинився на квадратному кам'яному

майданчику серед кам'яного громаддя будинків, дротяних решіток, довгих коридорів, потрісканих стін, вичовганого лінолеуму, тесаних столів і застоялого смороду тисячолітньої біди.

На Пепі все це нітрохи не позначилося: у неї був такий вигляд, наче вона щойно вийшла з ванни.

— Я навіть не знала, що замість мами прийдеш ти. Адже побачення дозволяють лише членам родини.

— А ти не заперечуєш?

— Ні, хочеться бачити хоч когось близького. Коли побачення кінчаються й тебе відводять назад, це просто жахливо... Ну, що там на білому світі?

— Багато дечого...

Ми зустрілись у просторій камері для побачень — приміщенні з високою стелею, брудними стінами, але добре вимитою цементною підлогою — і сіли на довгій лаві під рудою стіною. Біля дверей за сосновим столом сиділа наглядачка, перед якою стояла чашка без блюдечка і лежав стосик синіх жетонів. На поясі в наглядачки теліпався ланцюжок, ніби від унітаза, а на ньому висіла в'язка ключів. Пені виглядала досить кумедно у довгій в'язничній спідниці, хоч і почувала в ній себе зовсім вільно; мабуть, то тільки мені було незвично, бо я потрапив сюди із світу міні-спідниць: в'язнична мода відставала років на чотириста. Час тут плинув надто повільно.

Я спробував розповісти день за днем про все, що відбулося з моменту її ув'язнення, але Пепі набридло мене слухати, до того ж я забув, що вона бачилася з Кеті.

— Правда, що в Китаї відбирають дітей від батьків?— жартома спитала вона.

Я зауважив, що у в'язниці навряд чи варто цим цікавитись. Потім розповів, що Руперт подарував китайцям п'ять мільйонів.

— Він з глузду з'їхав!—обурилась Пепі.— Навіщо він це зробив?

А коли я пояснив, що він намагався вчинити з власними грішми і як усе закінчилося (не згадуючи, звичайно, про Бонні), вона заявила: "От наламав дров!" її обурювало не те, що він накоїв, а те, як він це зробив.

Я теж наламав дров. Можливо, я сподівався побачити Пені нещасною й ладною відразу ж кинутися мені на шию; проте в'язниця тільки загартувала її впертість.

— Годі про це,— обірвав я раптом її допитування про Руперта й Джо.—"Адже я прийшов просити твоєї руки...

Вона хоч не знущалася з мене, й на тому спасибі.

— Це добре, Джеку. Але чим ти думаєш зайнятися?

— Це залежить від твоєї відповіді.

Ми сиділи впритул на лаві, алё я не відчував колишнього хвилювання.

— Коли я скажу "так", чим ти Займешся? "Стережись,— думав я,— хто зна, що вона тобі відповість?" Але я чомусь

почував себе таким нещасним, що ладен був на все, аби тільки вона сказала "так".

— У мене немає певних намірів,— тихо сказав я.— Доведеться тобі ризикнути...

— Ти хочеш, щоб я все вирішувала? — допитувалась вона, постукавши пальцем по моєму коліну.

— Ну тебе к бісу! — розсердився я. Наглядачка відірвалась від чашки й попередила!

— Лаятись заборонено!

Я відчув себе, ніби побитий собака.

— Бідний Джек!— засміялась Пепі.

Чи то оклик наглядачки мене так налякав, чи сміх Пепі, але мені чомусь захотілося втекти. Бажання женитися зникло, і навіть лячно стало, що вона раптом погодиться.

— Власне,— поспіхом сказав я, закликаючи на допомогу всю свою волю,— я хочу виїхати в Сурабайю чи на французький острів Нумеа, аби лиш подалі звідси... #

Я знав, що це примусить її сказати "ні", і водночас зрозумів, звідки цей перелом у моїй душі.

Всьому виною була Пені. За кілька хвилин у в'язниці я раптом побачив, що вона собою являє. Деякі англійки не можуть не присвячувати себе якій-небудь справі і не служити їй до останку, але не з любові до справи, а з почуття протиріччя,

щоб матп можливість весь час долати якийсь опір. Я завжди вважав ідеалом такого типу жінки Елізабет Фрей та Флоренс Найтінгел які вели жорстоку політичну боротьбу. Мабуть, до них належить і Пепі, тоді як Мерієн Крейфорд — звичайна жінка, яка мучиться від суспільних болячок і серце якої обливається кров'ю, як і в будь-кого з нас, особливо в Руперта.

Я уявив собі яскраве майбутнє Пепі, бачив, як вона кидає виклик численним супротивникам, втішається переслідуваннями і впивається ненавистю своїх ворогів.

До того ж їй байдуже, за що боротись: чи то проти вівісекції, чи, скажімо, за вирощування цитрусових на дні океану... Ясні очі й рожеві щоки цієї ув'язненої провіщали

їй долю мучениці, слава якої прогримить по всій країні; вона,_ звичайно, зробить людям багато добра і неодмінно розтринькає всі гроші Рендолфа на пацифістські витівки, одначе їй ніколи не збагнути й не відчути, що таке справжнє насильство, навіть коли на власній шкурі доведеться його спізнати. Рендолф не помилився: Пені зліплена з того самого тіста, що й він.

— Ти хочеш тікати?— запитала вона.— Це на тебе не схоже.

— Яке там тікати! Хочу нарешті зайнятися улюбленою справою. Грошей мені вистачить на кілька років.

— Але ж, Джеку, це нерозумно!

Вона здогадалась, що зі мною сталося за ці кілька хвилин: заглянувши в її холодну, мужню душу, я вирішив тікати світ за очі. Отож їй захотілося мене підкорити, примусити знову

прохати її руки,, щоб заволодіти хоч тим, що лишиться після всього,— адже я вже тремтів з переляку..

— Знаю, що нерозумно,— невпевнено мовив я,— та мені необхідно на деякий час виїхати.

— Ти занапастиш собі життя. Тобі треба лишитися й працювати.

.— Якщо я залишуся, то з Фредді і Ройсами. — — Це краще, ніж безлюдний острів.

Я остовпів. Виходить, Пепі ладна визнати мене навіть як законного спадкоємця Рендолфа, чоловіка з грішми й суспільним становищем!

— Безлюдних островів давно не існує,— похмуро відповів я, — легше сховатися від людей в Пімліко 1, аніж у Тихому океані.

— Тоді в чому ж річ?

— Мабуть, я створений для моря,— пояснив я, відчуваючи себе нещасним, що доводиться звіряти їй свою мрію, яку досі приховував навіть від самого себе.— Нумеа, наприклад, чудове місце для моряка.

— Сентиментальна маячня.

— Можливо.

— І ти не передумаєш?

Це означало, що тоді вона буде моя. Я похитав головою.

— Ні. Не можу...

— Джеку!— вигукнула вона й торкнулася моєї руки, що мало не здолало мене: все в мені прагнуло її, але якась дивовижна сила стримувала мої почуття.

1 Район Лондона. 244

— Ні!— відрубав я. Голос мій лунко відбився від склепіння, якому Пепі збиралась віддати своє подвижницьке життя, свою незламну волю й дестримну жадобу боротьби.— Пробач,— підвівся я,—але це місце дратує мене. 1

— Ганчірка!— кинула вона.

— Можливо...

Я простяг руку, щоб доторкнутися до обличчя, яке так любив, та вона сердито відвернулась. Ми не зронили більше жодного слова. Я зачекав, поки наглядачка вивела її, і вийшов не оглядаючись. Бо досить мені було це зробити, як воля Пепі підкорила б мене назавжди.

* * *

Коли вже визріло таке рішення, то треба було здійснити його негайно. Вантажне судно фірми "Нортон і К°" на 14 000 тонн відпливало за два дні до Пананга, і я з допомогою Фредді влаштувався туди другим капітаном. Я знав, що на Сінгапурі хтось обов'язково перевезе мене через Малаккську протоку, можливо, навіть судно Ройсів, зафрахтоване до Сурабайї, Нумеа, Суви, Порт-Морсбі чи Наугу, а то й до острова Гілберта.

Руперт гостював у Кеті, та мені ніколи було туди під'їхати: я оформляв папери на судно й вантаж, пакував речі й книжки, забирав гроші з банку, оформляв акредитиви тощо. Руперту я подзвонив перед самим відплиттям, і він сказав, що проведе мене.

—' Надовго їдете?— спитав він.

— Назавжди.

— Шкода... Проте знайте, Джеку, ми завжди будемо вам раді.

Мені не хотілося розпитувати його про Джо, але до телефону підійшла Кеті й тихенько повідомила, що вони досі не бачились.

— Ну, а як у вас із Пені?— спитала вона, здивована моїм від'їздом.

— Нічого не вийшло, Кеті,— ледве видушив я, але я знаю: вона мене зрозуміла.

— Жаль,— сумно сказала вона.

Я подзвонив Джо, та вона до телефону не підійшла. Залишалось попрощатися з Пеггі та Фредді — моя втеча їх нітрохи не здивувала,— а потім найняти таксі і їхати в порт, бо відходили ми на світанку.

З Пенанга я, звичайно, нікуди не поїхав. Так і лишився на цьому острові й живу на півдорозі до верхівки гори, що височить над Джорджтауном. Куди не глянь — скрізь цукор, кава, рис, перець, гвоздика, мускатний горіх, бетель,— все, задля чого

Колумб вирушив у мандри, шукати Східну Індію; Захід зубами вчепився в ці скарби і не відпускав щелеп, поки не виявив олово, каучук, нафту, а потім затиснув ті щелепи ще дужче. Зовсім недавно віддала богові душу Ост-Індська компанія, ще не забуто угоди про боротьбу з піратами, японці щойно забралися геть, а нещасні індонезійці вже випробовують на своїй шкурі наш новий винахід під назвою М а л а й з і я, і американці вмирають у В'єтнамі. За що?

Я часто пишу Рупертові, а він відповів мені тільки раз, повідомивши, що книжка про нього нарешті вийшла з друку. Та як її зустріли, мовчить... Один раз мені написала Кеті, саме тоді, коли випустили Пепі. Кеті сповістила, що Руперт таки відвідав Уошберн, де бачився з дружиною й дітьми, проте у Джо психічна депресія, і вона не хоче бачити нікого, навіть Руперта, — мабуть, тому й не підійшла до телефону, коли я дзвонив. Руперт залишився в Кеті й чекає. А оскільки я знаю всю його епопею і чому він став таким, то навіть тут, серед цих вологих зелених пагорбів, далеко від чорно-білих англійських міст, вірю, що він чекає усміху долі. Чекає твердо й переконано, бо вперше в житті побачив перед собою ясну мету.

Ось чому я ніколи не набридаю своїми розпитами про нього, бо знаю, що він присвятив себе врятуванню власних дітей, своєї дружини, себе і свого народу; його постійно тривожить і доля всього людства, яке і далі йде до катастрофи, бо в його лавах ще не вистачає мужніх борців, які б припинили фатальний плин часу й подій.

Та рано чи пізно нам доведеться взятися за розум. Тоді нікого не залякають вигуки про те, що ми "продалися ворогові", ніхто не називатиме зрадниками тих, хто тверезо дивиться на світ і намагається хоч що-небудь зробити,— я вважаю гідним поваги того англійця, якому присвячено Цю книжку.

Вольтер розумно сказав у своїй епітафії на руїнах Лісабона (після землетрусу 17^5 року):

"Нещасні смертні, ви кричите: "Все гаразд",— та всесвіт засуджує вашу брехню, і власне серце стократ відкидає ваші "істини"..."